

LOVAS KISS ANTAL – TOPÁL JÓZSEF – KÖBÖL ERIKA

**KUTYÁK KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL
VÉGZETT ÁLLATASSZISZTÁCIÓ
A 21. SZÁZADBAN**

Lovas Kiss Antal – Topál József – Köböl Erika

**KUTYÁK KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL VÉGZETT
ÁLLATASSZISZTÁCIÓ A 21. SZÁZADBAN**

A kutya-ember kapcsolat kulturális antropológiai,
etológiai és pedagógiai vonatkozásai

Lovas Kiss Antal – Topál József – Köböl Erika

**Kutyák közreműködésével végzett
állatasszisztáció a 21. században**

A kutya-ember kapcsolat kulturális antropológiai,
etológiai és pedagógiai vonatkozásai

Lektorálta:

Kubinyi Enikő

Debreceni Egyetem GYGYK Társadalomtudományi Tanszék

Debreceni Egyetem Antrozoológiai Kutatócsoport

Debrecen – Hajdúböszörmény

2024

A kötet megjelenését

az Innovációs és Technológiai Minisztérium által

a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott

támogatásával a Mecénatúra 2021 pályázati program finanszírozásával

megvalósuló MEC_K_21_141358 azonosítószámú projekt tette lehetővé.

ISBN 978-963-490-633-9

Nyelvi lektor: Gesztelyi Hermina

Képszerkesztő: Ujhelyi Nelli

Filmillusztráció készítés és vágás: Ujhelyi Nelli

Könyvterv és nyomdai előkészítés: Tímár Tamás

Nyomdai kivitelezés: Kapitális Nyomda

Felelős vezető: Ifj. Kapusi József

Lovas Kiss Antal – Topál József – Köböl Erika

KUTYÁK KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL VÉGZETT ÁLLATASSZISZTÁCIÓ A 21. SZÁZADBAN

A kutya-ember kapcsolat
kulturális antropológiai,
etológiai és pedagógiai
vonatkozásai

2024

Tartalomjegyzék

Tartalomjegyzék	5
Előszó	9
1. Lovas Kiss Antal	
A kutya-ember kapcsolat szociokulturális vonatkozásai:	
a kutyákkal asszisztált aktivitások elméleti alapjai	13
1.1. Kutyák és a kulturális antropológia	14
1.1.1. Bepillantás az állat-ember kapcsolat esztörténetének jelenébe	16
1.2. Nyugati kutyapopulációs trendek és következmények.....	20
1.3. Mit tudunk és mit nem tudunk a kutyákról?	29
1.3.1. Az elődöktől örökölt állattartási ismeretek és állatokhoz való viszony	31
1.3.2. A különböző médiacsatornákon keresztül szerzett információk	37
1.3.3. Az egyén saját gyakorlati tapasztalatai az állattartás terén.....	43
1.3.4. A kapcsolati háló révén kialakuló kiscsoportos információáramlás	43
1.3.5. A szakmai tudás kapitalizációja	44
1.3.6. Az intézményes tudásátadás.....	44
1.4. A kutyák társadalmasítása és humanizálása.....	46
1.4.1. Mindent felülíró érzelmek	48
1.4.2. Az érzelmek kifejezésének szimbolizációja	50
1.4.2.1. Névadás	52
1.4.2.2. Családtag-e a kutya?	54
1.4.2.3. A kutyák ünneplése és megajándékozása.....	56
1.4.2.4. A kutyák ünneplésének vizuális reprezentációja.....	59
1.5. Mennyit ér egy kutya? – A kutyák tenyésztése és értéke közötti kulturális összefüggések.....	61
1.6. Gazdátlan kutyák és menhelyek	73
1.6.1. A gazdátlan ebekről való gondoskodás alternatívái.....	78

1.7. A felelős kutyatartás problémavilágának értelmezése	86
1.7.1. Két példa a szabályok kritikai megközelítésére	91
1.7.1.1. A pórázhasználat	91
1.7.1.2. Az ivartalanítás eltérő perspektívái	94
1.8. Az állatasszisztáció	
posztantropocentrikus perspektívából	100
2. Topál József	
A kutya-ember kapcsolat biológiai vonatkozásai:	
a kutyákkal asszisztált aktivitások elméleti alapjai	115
2.1. A kutya mint az ősi farkas sajátos	
„viselkedési mutánsa”	116
2.1.1. A kutya evolúciós eredete, a domesztikációról	
alkotott elképzelések.....	116
2.1.2. A kutya mint „falkaállat” és „társas ragadozó”:	
etológiai alapismeretek.....	123
2.1.3. A kutya mint „enkulturált” faj:	
párhuzamok a kutya és az ember társas	
viselkedésében	131
2.1.3.1. Szociális vonzódás és kötődés.....	134
2.1.3.2. Szinkronizációs készségek	139
2.1.4. A kutya és az ember közötti kommunikáció	
sajátosságai: a természetes pedagógia szerepe	147
2.2. A kutya mint a terápiás állat prototípusa:	
elmélet és gyakorlat	155
2.2.1. A kutya és az ember kapcsolatában megnyilvánuló	
terápiás hatás evolúciós-biológiai	
és pszichológiai gyökerei	155
2.2.2. A kutyával végzett állatasszisztált foglalkozások	
hatásának tudományos vizsgálata	163
2.2.2.1. Életminőség és egészségmutatók.....	167
2.2.2.2. Élettani hatások.....	167
2.2.2.3. Társas és érzelmi készségekre	
gyakorolt hatások.....	168
2.2.2.4. Kognitív és figyelmi készségekre gyakorolt	
hatások	170
2.2.2.5. A kutyás terápia lehetséges hatásai az	
autizmus spektrumzavarral élő személyek	
esetén.....	171
2.2.3. Az állatasszisztált foglalkozásokra alkalmas kutya	
kiválasztásának szempontjai,	
képzési követelmények.....	176
2.2.4. Kutyás terápia itthon és a nagyvilágban	
(statisztikai adatok, alkalmazási területek,	
törvényi szabályozás).....	186
3. Köböl Erika	
A kutyákkal asszisztált tevékenységek	
pedagógiai vonatkozásai	191
3.1. Bevezető	192
3.2. Kutyák a pedagógiai munka szolgálatában, avagy	
hogy került a csizma az asztalra?	193
3.2.1. Természet, élmények, állatok,	
kutyák a hatékony oktatás érdekében.....	193
3.2.2. Új utak a pedagógiában	193
3.2.2.1. Reformpedagógia	194
3.2.2.2. Alternatív pedagógia	197
3.2.2.3. Élménypedagógia,	
élményalapú pedagógia	198
3.2.3. Környezeti nevelés, környezetpedagógia,	
zoopedagógia.....	201
3.2.4. Kutyával asszisztált pedagógiai tevékenységek	206
3.2.4.1. Az állatasszisztált tevékenységek	
pedagógiai célú alkalmazásának	
lehetséges helyszínei.....	207
3.2.4.2. A megvalósítás „klasszikus” formái	
(AAA, AAT, AAE) és az AAD.....	210
3.3. Tudatos pedagógiai tevékenység a kutyával asszisztált	
foglalkozások során, avagy hátrább-e az agarakkal?!	
Hagyományok és megújulás.....	211
3.3.1. A hagyományos pedagógiai elvek	
tudatos alkalmazása	211
3.3.2. Változó szerepek, új kihívások.....	214
3.3.3. A rövid és hosszútávú tervezés	216
3.3.3.1. Általános tervezési szempontok.....	216
3.3.3.2. A tanítási óra (AAE) és a fejlesztő	
foglalkozások (AAD) javasolt	
általános menete.....	217
3.3.3.3. „Nemcsak egy tarka kutya	
van a világon”	224

3.3.3.4. A rövid- és hosszútávú tervezés összefüggései, a didaktikai célok és a tanóra típusa közötti kapcsolat.....	231
3.3.4. Célok és utak	232
3.3.5. A team	244
3.3.5.1. „Akinek nem inge...” Feladatok és felelősség a teammunka során	246
3.3.5.1.1. A team tagjainak feladatai.....	247
3.3.6. Speciális pedagógiai alkalmazások	251
3.3.6.1. Táborok	251
3.3.6.2. Szemléletformáló előadások, foglalkozások.....	252
3.3.6.3. Komplex fejlesztő foglalkozások.....	253
3.3.6.4. Mesék kutyákról, akik segítenek.....	256
3.3.6.5. Történetek másként – Kutyával asszisztált olvasásterápia.....	257
3.3.6.6. „... mindenhol tanítható már, óvodától az egyetemig”	258
3.4. Kutyával asszisztált foglalkozás mint nem zéró összegű játék	261
Idézett irodalom.....	267
Internetes források.....	299
Jogszabályok.....	302
Képek jegyzéke	303
Videójegyzék	310
Ábrák jegyzéke.....	315

Előszó

Az állatasszisztáció jelentőségének növekedésében nagy szerepet játszanak az elmúlt évtizedek új tudományos eredményei. A folyamatosan bővülő ismereteinknek köszönhetően formálódik a kutyák szociokulturális megítélése. Az ebek megváltozott társadalmi pozíciójának hatására pedig egyre népszerűbbé válik az állatasszisztált tevékenységek alkalmazása. Az állatasszisztáció tudatosan épít az ember-állat kötődés jótékony hatásaira. Alkalmazása során – a felvezető célzott és tudatos irányításával – az állat egyfajta közvetítőként, gyógyító, oktató-nevelő, fejlesztő, vagy életminőség javító céllal vonja feladathelyzetbe a résztvevőket. Az állatasszisztált tevékenységek sokféle formában nyilvánulhatnak meg, az állat lehet alanya, segítője, motiválója a foglalkozásoknak. A terápiás állatok élő, interaktív partnerek, akik vonzóbbá teszik az alkalmazási szituációt, de az állatasszisztáció nem univerzális csodaszer. Bár meghatározható, hogy az állatok mely területeken és milyen szerepkörben hatásosak, ezt azonban bármikor felülírhatják a kliensek egyéni sajátosságai.

A terápiás kutyák alkalmazásakor az ebek emberre gyakorolt pszichológiai hatásait használják ki. Ez különösen a gyermekek esetében lehet fontos szocializációs tényező, mert kedvező hatással van a szociális és érzelmi fejlődésükre. Növelheti az oktatási tevékenységek hatékonyságát, mert a gyerekek úgy dolgoznak, hogy nem érzik feladathelyzetben magukat, magasabb a motivációs szintjük, több a sikerélményük, és magabiztosabbakká válnak. Ezért az állatasszisztált tevékenységek pedagógiai felhasználása egyre népszerűbbé válik. A fellendülés hatására egyre több, az élményközpontú pedagógia új lehetőségeit kereső neveléssel, oktatással foglalkozó intézmény vizsgálja a terápiás kutyák bevonásának lehetőségeit. Az inkluzív és élményorientált tanulás fontossá válásával egyre gyakrabban jelennek meg a gyermekek óvodai és iskolai motiválása során is a terápiás kutyák. Az jól látható, hogy az állatasszisztált tevékenységekben számos új lehetőség rejlik, a fejlődést azonban hátráltatja, hogy eddig a pedagógusképzésből kimaradt az állatasszisztáció oktatása, így a végzett pedagógusok nem

rendelkeznek tapasztalatokkal, nincsenek ismereteik az elérhető hatásokról, az alkalmazás módszereiről és annak szabályairól. Nem tudják, hogy mire és hogyan használhatók a terápiás kutyák. Ha vannak is elképzeléseik, gyakran nem tudják, honnan hívhatnának az óráikra, foglalkozásaikra terápiás kutya felvezetőket. De még ha találnak is felvezetőt, az állatasszisztációs ismeretek hiányában nem tudják megítélni a szakmai teljesítményét. A lelkes és érdeklődő pedagógusok egy része autodiakta módon igyekszik képezni magát, de ez az ismeretszerzés csak töredékes tudáshoz vezet. Ezért éreztük feladatunknak a Debreceni Egyetem Gyermeknevelési és Gyógypedagógiai Karán, hogy megismertessük hallgatóinkat az állatasszisztáció alapjaival, illetve szakképzés keretében a már tapasztalattal rendelkező pedagógusoknak indítsunk képzést. 2021-ben egy négy féléves *Állatasszisztált pedagógiai fejlesztőtevékenység területen pedagógus-szakvizsgára felkészítő szakirányú továbbképzési szak* kezdte meg a működését és a nagy érdeklődésre való tekintettel a következő évben az országban elsőként egy két féléves *Állatasszisztált segítő tevékenység koordinátor szakirányú továbbképzési szak* is indult, amelyre már pszichológiai, egészségügyi és szociális területeken szerzett végzettséggel is jelentkezhetnek az érdeklődők. Az elmúlt évek tapasztalatai azt mutatják, hogy az állatasszisztációra irányuló kezdeti felfokozott figyelem nem lankad.

Ezt a könyvet elsősorban a Debreceni Egyetem Gyermeknevelési és Gyógypedagógiai Karán működő állatasszisztált szakképzések segédanyagaként írtuk, de hasznos olvasmány lehet minden, a kutyák és az állatasszisztáció iránt érdeklődő számára is.

A kötet jelentősen eltér más állatasszisztációval foglalkozó írástól, mert holisztikus és interdiszciplináris megközelítésre építve különböző tudományterületek ismereteit kapcsolja össze az állatasszisztáció attribútumaival. A monográfia három szerzője társadalom-, természet- és neveléstudományi területeken tekint át az ember-kutya kapcsolat jellemzőit és a diszciplínájuk szemszögéből térnek ki a kutyával asszisztált tevékenységek problémavilágára. Az etológiai fejezet viselkedéstudományi szempontból mutatja meg azokat az ismereteket, amelyek az állatasszisztált tevékenységeket végző szakemberek számára elengedhetetlen fontosságúak. A Topál József etológus által

jegyzett rész a kutya – mint biológiai faj – állatasszisztáció során használható képességeiről, a kutya és az ember közötti kommunikáció etológiai vonatkozásairól, valamint a segítő szakemberek számára fontos, kutyával kapcsolatos alapvető viselkedéstudományi ismeretekről számol be. Köből Erika pedagógiai nézőpontból mutatja be a környezeti nevelés és a kutyával asszisztált pedagógiai tevékenységek kapcsolatát, valamint az állatasszisztált gyakorlatok pedagógiai célú alkalmazásának lehetőségeit. Ezek különböző formáit és szakaszait pedig filmbejátszásokkal szemlélteti. Újszerű megközelítést vállal fel Lovas Kiss Antal, aki a kutyák kultúránkban betöltött szerepéből és a kutya-ember kapcsolat kulturális vonatkozásaiból indul ki az asszisztációs munka értelmezése során. Az általa írt fejezetben antropológiai nézőpontból lényegében azt a mai szociokulturális miliót mutatja be, amelyben az állatasszisztáció megvalósulhat. Ez a könyv elméleti vonatkozású ismereteket fog össze, de szükségesnek éreztük, hogy az alapvetően gyakorlatorientált képzésünk jellege is megmutatkozzon a kiadványban, ezért a technológia kínálta lehetőségeket kihasználva, a könyvben több mint ötven filmbetét segítségével mutatjuk be az állatasszisztált foglalkozások menetét és jellemzőit, óvodások, alsó tagozatos iskolások és fogyatékkal élő fiatal felnőttek körében. A linkek segítségével megtekinthető filmrészletek a saját gyakorlati képzésünk korábbi alkalmain készültek Nagy Lajos és Siti Edit, az AURA Segítő Kutya Alapítvány vezetőinek, a gyakorlati képzésünk oktatóinak, valamint Sipos Edina és Végh Barbara, az alapítvány önkénteseinek közreműködésével. A kötet gazdag illusztrációs anyaggal segíti a leírtak értelmezését és biztosítja a jól követhető, gyakorlatias jellegét. A nemzetközi érdeklődésre való tekintettel a könyvet angol nyelven is olvashatják az érdeklődők, valamint elérhető nyílt hozzáférésű e-könyv formában is.

1.

Lovas Kiss Antal

**A kutya-ember kapcsolat szociokulturális
vonatkozásai: a kutyákkal asszisztált
aktivitások elméleti alapjai**

1.1. Kutya és a kulturális antropológia

Talán szokatlan, hogy egy állatasszisztációval foglalkozó könyvben jelentős teret kapnak a társadalmi vonatkozások, ám a kutyával asszisztált tevékenységek hatékonyabb műveléséhez értenünk kell azt a társadalmi közeget is, ahol az állatasszisztált módszert alkalmazzuk. Az emberek és az állatok viszonyát nagymértékben befolyásolja, hogy egy adott kultúra hogyan viszonyul az egyes állatfajokhoz, mely fajokat engedi magához közel – esetleg melyeket humanizál –, és melyektől zárkózik el. (1. kép)

1. kép: Etióp pásztorfiú tehéntejjel itatja kutyáját

Ez a fejezet a kulturális antropológia eszközkészletével és nézőpontjából vizsgálja a kutya és az ember viszonyát¹. A házikutya a világ legszélesebb körben elterjedt faja, szinte mindenütt megtalálható, ahol emberek élnek, mert alkalmazkodóképes, mint az emberi kultúra. Bár az ebek a legtöbb kultúrában ott vannak az ember mellett, a kulturális antropológia eddig alig vizsgálta az ember és a kutya kapcsolatát, mert nem tudták

¹ A kulturális antropológiát sokan az idegen kultúrák megismerésének tudományaként tartják számon, pedig a saját kultúrában vizsgálódó antropológusok már a 20. század eleje óta jelentős eredményekkel gazdagították ezt a tudományterületet. A könyvnek ebben a fejezetében magam is a saját kultúra vizsgálatát vállalom fel, és a hazai folyamatokra koncentrálok, ami azonban nem zárja ki a jelenségek megértése céljából használt kitekintéseket.

meghatározni a pozícióját, nem volt egyértelmű, hogy a természethez tartozó, vagy kulturálisan megformált lényként tekintsenek-e rá (Cummins 2013). A dilemma feloldásához a természettudomány új eredményei nagyban hozzájárultak azzal, hogy az Eötvös Loránd Tudományegyetem Etológia Tanszékének kutatói 1994 és 2006 között végzett kutatómunkájuk eredményeként elfogadtatták a nemzetközi tudományos közvéleménnyel, hogy a kutya természetes élettere az ember szociális (és fizikai) környezete (Miklósi et al. 2004; Miklósi – Kubinyi 2006: 181–182).

Kulturális antropológusként – talán nem meglepő módon – a továbbiakban a kutya és ember viszony kulturális determinációja mellett igyekszem érvelni. Abból indulok ki, hogy a kutyák biológiai sajátosságai révén számos módon kapcsolódhatnak az emberhez, de az emberi elvárásokat – és így a kapcsolódás formáját – a kultúra határozza meg. Szinte minden társadalomban ott vannak az ebek, és ahány kultúra, annyiféle módon viszonyulnak hozzájuk és annyiféle alkalmazkodást várnak el tőlük. A mi, európai kultúránkban kutyákat nem eszünk, de a legkülönfélébb szociális szolgáltatásokat követeljük meg tőlük némi ellátás fejében. Az olyan összetett társadalmakban, mint amilyen a miénk is, még a kultúrán belül is jelentősek a különbségek, párhuzamosan sokféle kutyatartói attitűd figyelhető meg. A kutyatartók társadalmi helyzete nagyban befolyásolja állataik használati módját és a kutyáik humán környezetben betöltött pozícióját. Tovább árnyalja a képet a kultúra egyik legjellemzőbb sajátossága, a folyamatos változás, ami a mi társadalmunkban az ebek és az ember viszonyában leginkább úgy jelentkezik, hogy egyre gyakrabban társállatként tekintünk a kutyákra. Ez egy jelentős változás, mert immár egyre gyakrabban nem gazdasági célból, hanem szociális és emocionális okokból tartunk kutyát. (2. kép)

2. kép: Poppy pusztít kap gazdájától, Tamarától a 2007-es világ legcsúnyább kutyája versenyen

1.1.1. Bepillantás az állat–ember kapcsolat esztörténetének jelenébe

Mielőtt megismerkednénk azokkal a társadalmi folyamatokkal, amelyek hatást gyakorolnak napjaink európai és ezen belül hazai kutya–ember kapcsolataira, érdemes áttekintenünk azt a tudományos paradigmaváltást, amely az utóbbi évtizedekben jelentősen hatott az ember–állat viszony alakulására, és amelyet Harriet Ritvo, amerikai történész a bölcsészeti- és a társadalomtudományok területén bekövetkezett állati fordulatnak nevezett (2007). Ez az új megközelítés nemcsak az állat–ember viszonyt értékeli át, hanem igyekszik újradefiniálni az ember és természet közötti kapcsolatot is (Mamzer 2019). De miért is vált fontossá napjainkban újraértelmezni ezeket a látszólag jól bevált fogalmakat? A változtatást az teszi szükségessé, hogy az ökológiai válság felé sodródó világunkban egyre nyilvánvalóbbá válik, hogy át kell értékelnünk a környezetünkhöz való viszonyunkat, meg kell haladnunk gondolkodásunk emberközpontúságát, és arra kell törekednünk, hogy egyre kevésbé használjunk ki más élőlényeket (Lányi 2020). Ebben segít a 20. század második felében megjelenő poszthumán eszmerendszer, amely igyekszik dekonstruálni a humanista hagyománytól öröklött emberfogalmat, és abból indul ki, hogy nem az emberi perspektíva az alapvető és meghatározó, mert csak egy képzett hierarchia mentén látjuk magunkat különbnek a többi létezőhöz képest. Azaz a poszthumán gondolkodás egy olyan empirikus filozófiát képvisel, mely a létezés legszélesebb körben megtalálható módozatai felé fordul és azt feltételezi, hogy az ember nem a létezők csúcsa, hanem sokkal inkább egy, a gombafonalakhoz hasonlatos, nagyon sok csomóponttal kapcsolódó hálózat része (Horváth – Lovász – Nemes Z. 2019). A poszthumanizmus az embert hálózatok, viszonyok összefüggésében látja, összefonódva az élet minden formájával, és az ember fogalma helyébe nem helyez új központi fogalmat, hanem azokat az elemeket igyekszik a gondolkodás terébe beemelni, amelyeket a klasszikus emberfogalom kizárt magából – akár még a gépek fogalmát is (Kiss 2018). A poszthumán nézőpont szerint a technikai fejlettség következtében a hagyományos emberfogalom már nem tartható, az ember határai már nem annyira szilárdak, ahogyan korábban gondolkodtunk róla, és akár állatok vagy

gépek is kiegészíthetik az emberi működést (Haraway 1985). (Látásunk gyengeségét vagy hiányát vakvezető kutyával pótolhatjuk. Sérült vagy gyenge testrészeinket technikai eszközökkel helyettesíthetjük a műfogsortól a pacemakerig.) Ezért meg kell tanulnunk partnerként gondolni a nem emberi létezőkre, szükség van a kollaborációra, a „rokonulásra” (kinship) más, nem emberi életformákkal is (Haraway 2016). Bár a kulturális antropológia deklaráltan az emberrel foglalkozó tudomány, ám ha – az eddigiek alapján – a társadalmat elgondolhatjuk emberi és nem emberi aktorok hálózataként, akkor onnantól fogva nem feltétlenül csak az emberek egymással való viszonyai válhatnak vizsgálat tárgyává a kulturális antropológiában sem. Szükségessé válik, hogy az emberközpontú antropológiát leváltssa egy olyan poszthumán antropológia (Tsing 2015), amelyben a világ telis-tele van áramló, emberek és nem emberek közt megoszló ágenciákkal.

A poszthumán nemcsak az ember fogalmát értékeli át, hanem az állat meghatározását is. Az angolszász keresztény kultúrában az animalitás értelmezése sohasem volt konzisztens, de különböző módokon mindig különválasztották az állati életet az emberitől. Az állati létet az emberi alá sorolták be, dominálták és kontrollálták. Ennek a megközelítésnek akkora hatása

3. kép:
A fajok közötti
hasonlóság

van a kultúránkra, hogy voltaképpen, amikor poszthumanizmusról beszélünk, akkor is az angolszász kultúrában megfogalmazódó állat és ember elképzelésekhez képest fogalmazunk meg kritikát. (3. kép) Amikor állatról és emberről beszélünk, akkor ezeket nem biológiai kategóriákként értelmezzük (Calarco 2020), mint ahogyan az ember és az állat közötti határ sem a biológiai fajhoz tartozás alapján húzza meg a poszthumán gondolkodás, hanem a kereteket itt is a kultúra jelöli ki. Vagyis az állatok fizikai, biológiai meghatározottsága sokkal kevésbé befolyásolja a kulturális státuszukat és a velük való bánásmódot, mint szimbolikus és társadalmi szerepük.

A számos különböző ideológiájú kultúra közül gyakran a nyugati műveltség örökségét hordozó globális kultúra igyekszik az állat-ember viszonyt egyfajta humanitásból örökölt szemlélet felé terelni, mert fenyegetőnek tűnhet az emberek és az állatok közötti határok és különbségek átértékelése, valamint az emberi és nem emberi hálózatok újragondolása. Az állati fordulat egyik fontos eredménye, hogy felismeri a nyugati gondolkodás korlátait, és arra hívja fel a figyelmet, hogy a világban számos olyan kultúra van, amelyekben az állat-ember viszony egészen más alapokon nyugszik. Margo DeMello úgy gondolja, hogy az ember-állat kapcsolat fontos része az a sokféle világlátás, ahogyan a különböző kultúrákban élők az állatokhoz viszonyulnak (DeMello 2021).

Ebben a fejezetben a fogyasztói társadalomban, elsősorban a posztindusztriális városi környezetben velünk élő, társként tartott kutyákhoz kapcsolódó viszonyunkat és a róluk kialakított elképzeléseinket igyekszem értelmezni, ezért célravezetőnek látszik a társállat fogalmát is meghatározni. A társállat fogalmát a különböző tudományterületek más és más nézőpontból közelítik meg. Pongrácz Péter és Dobos Petra rendkívül átfogó nemzetközi hivatkozási apparátusra támaszkodó tanulmányukban egy olyan keretrendszert hoztak létre, amellyel a társállatok etológiai meghatározását igyekeztek elősegíteni. Ebben a természettudományos irányultságú írásban a társállat fogalmának meghatározása során az állat viselkedését és az azt befolyásoló tényezőket tekintik döntőnek. Így társállatnak azokat az állatokat tartják, amelyek egyrészt evolúciósan arra adaptálódtak, hogy az ember közelségét elviseljék, másrészt az emberrel mindkét fél számára pozitív, örömszerző interakcióba

tudnak lépni, harmadrészt kényszer nélkül az emberrel maradnak (Pongrácz – Dobos 2023). Miközben ez a meghatározás számunkra is megfelelő kiindulópontot jelent, a kulturális antropológia nézőpontjából közelítve, ki kell egészítenünk azzal, hogy a kultúra az a meghatározó momentum, aminek a hatására az emberek bizonyos állati viselkedéseket értelmeznek, ezért ugyanazok az állatfajok akár egyetlen kultúrán belül is eltérő időszakokban, vagy különböző társadalmi csoportok körében lehetnek elpusztítandó ellenségek, vagy akár rokonnak tekintett ősök is. Különösen egy olyan általánosan elterjedt fajnál tapasztalhatunk sokféle viszonyulást, mint a kutya. A kutya – mint faj – a saját kultúránkban egyszerre lehet társállat vagy haszonállat, státuszát az őt birtokló tulajdonos határozhatja meg. Akár ugyanahhoz a gazdához tartozva, egyetlen háztartáson belül is lehetnek házőrzésre használt és kedvtelésből tartott ebek. Azonban, ha nem a saját – nyugati – kultúránkból indulunk ki, akár a társállat fogalma is megkérdőjelezhető. Például Kenya hegyvidéki falvaiban, ahol számos kutya él az emberek körül, hasznosnak tartják a jelenlétüket, mégis az ő nyelvükben még csak szó sem létezik az állatok azon kategóriájára, amit mi házikedvencnek, vagy társállatoknak nevezünk. (Herzog 2019). (4. kép)

A kulturális antropológia egy alapvetően tereporientált diszciplína, és mint ilyen, számol azzal, hogy minden egyes terepnek megvannak a maga speciális problémái, sajátos megközelítési lehetőségei. A globális társadalmak összetett nagyvárosi viszonyai között társállatot tartó emberekről nem könnyű átfogó képet nyújtani, ezért az adott helyzet és a sajátos körülmények igényelték a kvantitatív és kvalitatív módszerek együttes használatát. Az adatok egy része két, még publikálatlan, nem reprezentatív, de nagy elemszámú online kérdőíves

4. kép:
Maszáj nő
kutyakölyökkel

vizsgálatból származik. A Debreceni Egyetem hallgatóinak bevonásával végzett kutatások során 7500–7500 személy nyilatkozott a kutyatartási szokásairól. A továbbiakban az ezekből a vizsgálatokból származó adatokra „A kutyatartás vizsgálata 2020” és „A kutyatartás vizsgálata 2021” címeken fogok hivatkozni. Írásomban többféle kvalitatív kutatási eljárás eredményeit is ötvöztem, vizsgáltam a kutyasétáltatás mentális térképét és a kutyasétáltató csoportokat autoetnográfiai módszerrel, valamint interjúk segítségével a kutyatartás, névadás, vizuális reprezentáció jellemzőit, illetve a kutyák családba fogadásának szimbolikus megnyilvánulásait (Lovas Kiss 2018; 2020).

1.2. Nyugati kutyapopulációs trendek és következmények

A kutyák az emberi társadalmakhoz kötődnek, de a világon élő ebek túlnyomó többsége nem közvetlenül az ember életterében lakik. Becslések szerint a világon egymilliárd kutya él, ezek négyötöde – vagyis 800 millió állat – gazdátlan, többnyire kirekesztve, az emberi élettér perifériáján vagy szabadon kószálva a városi környezetben élő párta kutya, street vagy village dog. (5. kép)

5. kép:
Kóbor
kutyák egy
metróállomás
előtt
Moszkvában

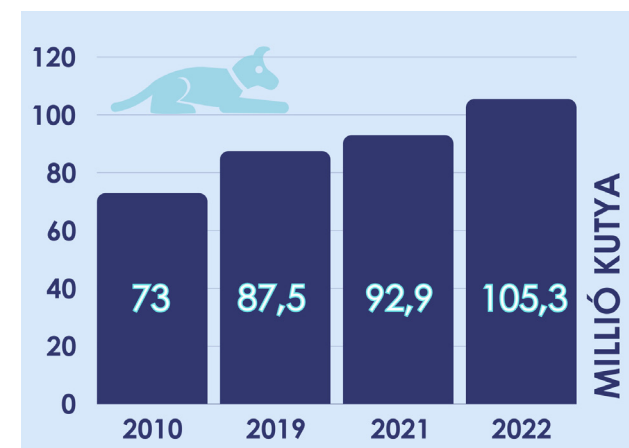

Ezeknek az állatoknak az emberi kultúra táplálékforrást jelent, mert az élelemszerzés kapcsán rá vannak utalva az emberre. De az emberi „élelmiszer-támogatás” nem feltétlenül etetést jelent, lehet az emberi hulladékhoz való hozzáférés is (Pierce – Bekoff 2021). Ebből is látható, hogy a nyugati társadalmakban megszokott, az ebek birtoklásához kötődő kutyatartási forma világviszonylatban csak egy kisebbségi perspektíva. Persze azért még a kutyák egyötödét kitevő gazdás ebek halmaza is hatalmas, egy 2022-es felmérés szerint csak az Európai Unióban 105,35 milliós egyedszámot jelent. (Shahbandeh 2024.) A fejlett piacgazdaságokban nagyon gyorsan nő a kutyák száma, 2010 és 2022 között több mint 32 millió egyeddel lett nagyobb a bejelentett állomány (Bedford 2022; Shahbandeh 2024). (1. ábra)

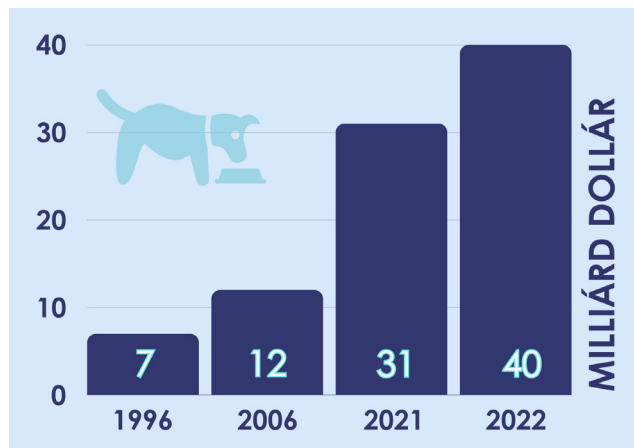
Joggal merül fel a kérdés, hogy miért akarnak ilyen sokan kutyát tartani. Talán kevesen gondolnak arra, hogy az állattartási szokásaink alakulásában és a kutyatartás gyors növekedésének háttérében az a fogyasztói társadalom áll, amelyben élünk. A fogyasztói kultúra, mint a globalizáció kulturális szegmense a fogyasztás logikáját kiterjeszti az élet minden területére, és így az állatokhoz fűződő viszonyainkban is meghatározó (Simányi 2005: 175). Képes arra, hogy birtoklási vágyat ébresszen az emberekben a házikedvencek iránt. A kapitalista gazdasági viszonyok között a társállattartás is egy sajátos módja a fogyasztásnak², amely tárgyi kellékeket, szolgáltatásokat is magában foglal. A fogyasztói társadalom lényegében kihasználja az állatokhoz kapcsolódó érzelmi kötődésünket.

Az állateledel és az állattartással kapcsolatos kiegészítő cikkek gyártása egyre nagyobb gazdasági haszonnal járó terület

2 A kapitalista társadalmakban beöltött pozíciójukat jellemzi, hogy a gyorsan forgó fogyasztási cikkek között szerepelnek a házikedvencekre és ellátásukra vonatkozó adatok.

1. ábra:
A kutya-
populáció
becsült
nagysága
az Európai
Unióban

2. ábra:
Állateledelre
költött milliárd
dollár az
USA-ban

az iparban. Az USA lakossága 1996-ban 7 milliárd dollárt, 2022-ben már több mint 40 milliárd dollárt költött állateledelre.³ (2. ábra)

Az American Pet Products Association (APPA) 2021-es kutatása szerint az Egyesült Államokban a kisállatokra fordított kiadások az elmúlt

tíz évben folyamatosan emelkedtek, adataik szerint az emberek 2020-ban összesen 103,6 milliárd dollárt költöttek kisállatokra.⁴ Világviszonylatban az európai állateledel-ipar még kiemelkedőbb helyet foglal el, 2022-ben Európa volt a világ legnagyobb állateledel-gyártó régiója, mintegy 11,78 millió tonna termelési volumenével éppen megelőzte az Észak-Amerikában termelt 11,2 millió tonnás termelést. Az adatokat cégekre lebontva azt látjuk, hogy a német Fressnapf Európa vezető állateledel- és kisállat-felszerelés gyártó cégének az éves forgalma meghaladta a 2,1 milliárd eurót 2019-ben. A Fressnapf versenytársai Európában olyan kiemelkedő kisállat ellátó kiskereskedők, mint az egyesült királyságbeli Pets at Home⁵, a belga Aveve cég és – többek között – a német Futterhaus. Európa legnagyobb állateledel-gyártója, a spanyol Agrolimen SA éves bevétele megközelítőleg 900 millió amerikai dollárt tett ki 2020-ban (Bedford 2022). Az itt bemutatott adatok azt igyekeznek érzékeltetni, hogy a fogyasztói társadalmakban jelentős piaci súlya van a hobbiállatokhoz kapcsolódó termelésnek és kereskedelemnek, ami arra enged következtetni, hogy a megnövekvő kisállattartást nem csak a romantikus állatszereteten alapuló attitűdök befolyásolják, hanem a piaci szempontok alapján megteremtett igények is.

3 2021–2022 American Pet Products Association (APPA)
<https://www.americanpetproducts.org/docs/default-source/uploadedfiles/npos/21-22-businessandfinance>

4 American Pet Products Association (APPA) 2021–2022 National Pet Owners Survey,
https://www.americanpetproducts.org/press_industrytrends.asp

5 A Pets at Home a legnagyobb kisállatkereskedés az Egyesült Királyságban, éves bevétele meghaladta az 1,32 milliárd angol fontot 2022-ben. (Shahbandeh 2024.)

A számok azt mutatják, hogy a kitüntetett figyelem nem csak a kutyákra irányul, elsősorattal tartanak városi körülmények között más házi kedvenceket is, díszmadarakat (kanárikat, papagájféléket) és kisemlősöket (egereket, hörcsögöket, tengerimalacokat vagy nyulakat). Az európai kisállattartó háztartások száma folyamatosan növekszik, becslések szerint 20 millióval nőtt a 2010 és 2021 közötti időszakban. 2022-ben a becslések szerint 91 millió európai háztartásnak volt legalább egy házi kedvence (Shahbandeh 2024). Ezek a trendek jellemzik a tengeren túli fogyasztói társadalmakat is, például az American Pet Products Association 2021–2022-es felmérése szerint az Egyesült Államok háztartásainak 70%-a rendelkezik valamilyen kisállattal és ez az arány a 2019–2020-as felméréshez képest 3%-kal emelkedett.⁶

Az Európai Unióban nem is a kutyák a legnépszerűbb háziállatok, hanem a macskák, bár nem találkozunk velük olyan gyakran, mint a kutyákkal, mégis 11 millióval több példányt tartanak számon. Európában a macskák száma az elmúlt évtizedben a kutyákéhoz hasonló növekvő tendenciát mutatott. 2010-ben körülbelül 85 millió macska élt Európában, 2021-re ez a szám meghaladta a 127 milliót (Shahbandeh 2024).

A kisállattartás nemzeti jelleget is hordoz, például Németországban, Franciaországban és Olaszországban 2022-es adatok alapján több macskát tartottak, mint kutyát, ezzel szemben például Spanyolországban, Lengyelországban vagy Portugáliában kutyákból volt több ebben az időben. 2022-ben Németországban volt a legnagyobb a kedvtelésből tartott kutyapopuláció az Európai Unióban, ami 10,6 millió kutyát jelentett. Ebben az évben Spanyolország volt a második, 9,3 milliós kutyapopulációval. Ugyanakkor más uniós tagországokban, például Görögországban és Dániában kisebb volt a kutyatartási kedv, körülbelül 657 ezer, illetve 617 ezer egyedtet jegyeztek fel.⁷ Ha azonban a kutyatartó háztartások arányát nézzük azt láthatjuk, hogy 2022-ben ez 49%-kal Lengyelországban⁸ volt a legmagasabb az Európai

6 American Pet Products Association (APPA) 2021–2022 National Pet Owners Survey
<https://www.americanpetproducts.org/docs/default-source/uploadedfiles/npos/21-22-businessandfinance>

7 A bemutatott adatok azért nem pontosak, mert az összeírások nem tartalmazzák a gazdátlan kóbor állatok adatait.

8 2022-ben Lengyelországban 8,019 millió kutyát tartottak számon. (Shahbandeh 2024.)
<https://www.statista.com/statistics/414956/dog-population-european-union-eu-by-country/>

Unióban, a lakosság csaknem fele tartott legalább egy kutyát, míg a legnagyobb egyedszámmal rendelkező Németországban ugyanebben az évben a német háztartások mindössze 21%-a volt kutyatulajdonos.

A macskatartás kapcsán is hasonló tendenciákat figyelhetünk meg. Az EU macskatulajdonosainak listáját a két legnagyobb népességű ország, Németország (15,2 millió) és Franciaország (14,9 millió) vezeti. A németországi és franciaországi macskapopulációhoz képest olyan országokban, mint Lettország (410 ezer), Írország (355 ezer) és Észtország (290 ezer), alacsony volt a macskafélék száma. Ugyanakkor a macskatartó háztartások aránya a kelet-európai országokban tűnik magasnak. Ha megvizsgáljuk a legalább egy macskát birtokló háztartások arányát az EU-ban, az látható, hogy a macskabarátok aránya a lakosság méretéhez képest Romániában a legmagasabb, a romániai háztartások csaknem felének (48%-ának) van macskája.

Mint láthattuk, összességében Németországban tartják a legtöbb macskát és kutyát az Európai Unióban és a statisztikák szerint macskából van több. (Shahbandeh 2024)⁹ Az Európai Unió kelet-európai háztartásaiban pedig többször fordulnak elő kutyák és macskák, mint nyugaton. Míg Németországban csak a lakosság 20%-a van kapcsolatban kutyákkal, Lengyelországban ez az arány majdnem a lakosság felét teszi ki. Ugyanakkor – bár nincsenek adatok, de – elképzelhető, hogy Lengyelországban a házőrzőként tartott kutyák gyakoribbak, ezért nem feltételezhetjük, hogy a humán populáció fele szociális jellegű kapcsolatot alakít ki a háztartáshoz tartozó ebbel.

Az 1990-es években a poszt szocialista országokban – köztük hazánkban is – végbement rendszerváltozásokat követően, a kapitalista gazdaságra váltó társadalmakban rövid idő alatt, intenzíven ment végbe a fogyasztási szokások kiteljesedése. Mindez megmutatkozott a házi kedvencek ellátásának változásán is, hiszen korábban leginkább konyhai maradékokkal, vagy ipari hulladéknak számító csökkent értékű hússal etettük a kutyáinkat, de a hiánygazdaságról való átállás kezdetén az állatok ellátását biztosító termékek (tápok, kiegészítők és felszerelések)

9 A macskák száma az Európai Unióban 2023-ban, országonként. <https://www.statista.com/statistics/515410/cat-population-european-union-eu-by-country/>

megjelenő kínálata is jelezte a változást. Napjainkban pedig a szolgáltatások (pl. kutyakozmetikák, kutyapanziók, kutyanyarok) elterjedését követhetjük nyomon. A megnövekedett társállattartási kedv hatása a kereskedelemben és a szolgáltatás terén egyaránt jól mérhető. Például 2021-ben hazánkban közel 500 ezer tonnányi kutya- és macskaeledelt értékesítettek, két és félszer annyit, mint 10 évvel korábban (Varga – Gyuris – Kubinyi 2023: 662–663). A szolgáltatások terén a vendéglátásban jól jellemzi a változást, hogy az egyik legnagyobb magyarországi szállásfoglaló oldalon, a szállás.hu-n 2021 márciusában még csak 9400 kutyával is látogatható szálláshelyet hirdettek, de ez a szám 2023 októberében már elérte a 16 713-at.

Bár a magyarországi kutyapopulációra vonatkozó adatok néhol ellentmondásosak és feltehetően pontatlanok, az azért kirajzolódik belőlük, hogy – az európai tendenciákhoz hasonlóan – hazánkban is rohamléptekkel nő az ebek száma. A lakossági arányokhoz mérten Magyarország a kutyatartás tekintetében előkelő helyet foglal el az EU-s országok között. 2022-ben 2,172 millió példányt tartottak nyilván,¹⁰ viszont egy 2022-ben megjelent hazai tanulmány szerint a kutyapopuláció teljes létszáma már jócskán meghaladhatja a 3 millió egyedet. A szerzők feltételezése szerint, ha az adatgyűjtésekből kimaradt példányok becsült létszámát is hozzászámítjuk a nyilvántartott populációhoz, akkor minden második háztartásra jutnak kutyák hazánkban (Vetter – Vizi – Ózsvári 2022: 6). Ugyanakkor Kubinyi Enikő és Varga György számításai alapján a felnőttek 30%-a él olyan háztartásban, ami kutyát tart.¹¹

Az Európai Unió országait vizsgáló adatsorok hiányossága, hogy nem derül ki belőlük az ebek területi megoszlása és a használati célja. Magyarországon a Medián készített 2018-ban

10 Kutyák száma az Európai Unióban 2023-ban, országonként. <https://www.statista.com/statistics/414956/dog-population-european-union-eu-by-country/>

11 Magyarország háztartásainak száma 2011-ben 3 789 909. (https://www.ksh.hu/docs/hun/xtabla/haztfogy/tahlhf10_02_01.html)

3. ábra:
A kutyás háztartások aránya Magyarországon különböző régiókban

egy reprezentatív kérdőíves felmérést a felnőtt népesség és menhelyvezetők körében, amely kitért a kutyatartás területi megoszlására. Ez alapján az alföldi emberek 45%-a lakik olyan háztartásban, amelyben van kutya, Észak-Magyarországon 38%, a Dunántúlon 34%, Közép-Magyarországon pedig 28%. (3. ábra) A felmérés idején községekben élt a kutyák csaknem fele (49%), azaz majdnem minden második vidéki háztartásban volt kutya.

Az 1989-es rendszerváltozás után a kutyák jelentős részét továbbra is hagyományos házőrző szerepkörben tartották, de egyre több család követett városi mintákat, ezért megjelentek a kedvtelésből tartott állatok is. A '90-es években a falvak urbanizálódásával egyre elterjedtebbé váltak a városi divatot szimbolizáló fajtatizta kutyák, amelyeket gyakran már státuszjelzőként tartottak (Kapitány – Kapitány 2000: 92). Az 1989-es rendszerváltozás után összeomló háztáji gazdálkodás sokakat készítetett arra, hogy a hagyományos háziállattartás helyett új gazdálkodási formákkal kísérletezzenek, ezek között szerepel a kutyatenyésztés is, ami nem ritkán inkább csak kutyaszaporításnak tekinthető (lásd később az 1.5. alfejezetben).

A Medián adatai szerint a városokban csak minden harmadik (33%), a fővárosban pedig minden negyedik háztartásban (22%) tartottak kutyát. (4. ábra) Ez az arány Budapesten 2018-ban csökkenést mutatott a 19. század második felétől a modern városi polgári életforma elterjedésével kialakult kutyakultuszhoz képest, amikor a középosztályi háztartások felére-harmadára jutott legalább egy kutya (Gyáni 2012: 269). A fővárosban tartott kutyák száma különösen

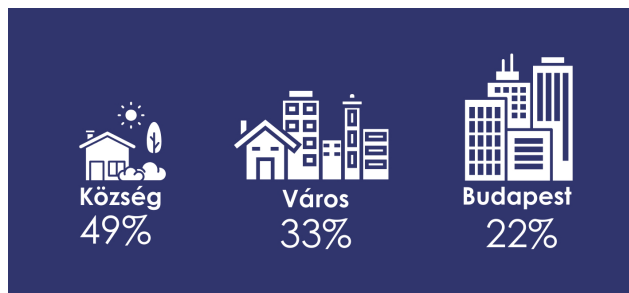
1932 és 1937 között emelkedett gyorsan, amikor közel másfélszeresére nőtt a budapesti populáció. A II. világháború során az ebek száma jelentősen csökkent. Bár a háború után számuk újra gyors növekedésnek indult, a belvárosi kutyatartás visszaszorult a 30-as évekhez képest (Varga 2023:107).

Mint azt az előzőekben láthattuk a globális kapitalizmus az állatokat is felhasználja a fogyasztás fokozására, de egyáltalán

nem biztos, hogy a növekvő társállattartás jó útja az állatokhoz való viszonyunk változásának. Házikedvenceink egyre nagyobb környezetterhelést jelentenek és felmerül a kérdés, hogy fenntartható-e hosszú távon a növekvő kutyalétszám.

Szüksége van-e egyáltalán az embernek házikedvencekre? Brenda és Robert Vale (2009) meglehetősen provokatív: *Ideje megenni a kutyát: Egy valódi kalauz a fenntartható életvitelhez* című könyvükben igyekeznek lebeszélni az embereket a kutyatartásról és „környezetbarátabb” társállatokat javasolnak. Mivel a húsevő állatoknak nagy az ökológiai lábnyoma, ezért növényevők tartását javasolják, mint például aranyhal, hörcsög, csirke vagy nyúl (Vale – Vale 2009). Könyvükkel arra buzdítják az olvasóikat, hogy gondolják végig, milyen ökológiai költségekkel járnak a mindennapi tevékenységeik. A fenntarthatóság érdekében Vale-ék felvetik az elpusztult házikedvencek testének állateledel formájában való újrahasznosítását is. Ezekkel a felvetésekkel – és egyáltalán a kedvenceink ökológiai lábnyomával – nehezen nézünk szembe, mert a kultúránkban érzelmi igényt elégít ki a társállattartás. Ugyanakkor az ökológiai válság felé sodródó világunkban elkerülhetetlen a szemléletváltás és feltehetően ez – az edukációtól függően – egy-két generáción belül végbe is fog menni. Egyre többen buzdítanak arra, hogy például ne repüljünk, kevesebb húst együnk és ritkábban használjuk az autónkat. Az is egyre gyakrabban merül fel, hogy kevesebb állatot kellene tartanunk, de azokat jobb körülmények között, és ez nem azt jelenti, hogy többet kellene rájuk költenünk. Feltehetően a nagy testű kutyafajták fenntartása egyre költségesebb lesz és ezért egyre többen kisebb testű ebeket fognak beszerezni. Már most is többen tartanak macskát, mint kutyát és ez a tendencia tovább folytatódik a kistestű növényevő állatok irányába.

4. ábra:
A kutyás háztartások aránya az egyes település típusokon belül

Szemléletváltásra van szükség:

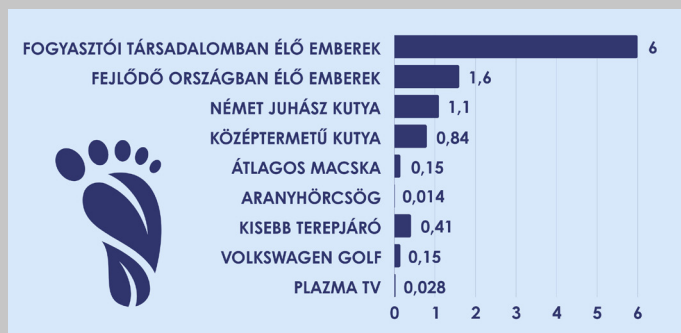
- Ne tarts 40 kg-os kutyát, csak 10 kg-ost!
- Ne tarts négy kutyát, csak kettőt!
- Ne kutyát tarts, legyen elég egy macska vagy egy patkány!

A Vale házaspár könyvükben szemléletes módon mutatja be a társállatok ökológiai lábnyomát,¹² amikor technikai eszközökkel vetik össze őket. (5. ábra) Számításaik szerint:

- egy középtermetű kutya táplálásának ökológiai költsége akkora, mintha évente tízezer kilométert tennénk meg egy nagyméretű terepjárával.
- egy német juhász éves táplálékának előállításához 1,1 hektár földre van szükség – miközben egy kisebb terepjáró ökológiai költsége mindössze 0,41 hektárt tesz ki.
- a macska ökológiai lábnyoma 0,15 hektár, ami nagyjából megfelel egy Volkswagen Golfénak.
- egy hörcsög ökológiai költsége 0,014 hektár, ami egy plazmatévé környezeti költségének a felét teszi ki.

Összehasonlításként az emberek ökológiai lábnyoma is meglehetősen különböző:

- a fogyasztói társadalmakban élő emberek ökológiai lábnyoma körülbelül 6 hektár.
- A „fejlődő országokban” élő emberek ökológiai lábnyoma 1,6 hektár.

5. ábra: Különböző emberek, állatok és tárgyak ökológiai lábnyoma

¹² Az ökológiai lábnyomot úgy határozzuk meg, hogy kiszámoljuk, mekkora földterület kell az állat, vagy ember számára szükséges táplálék előállításához.

1.3. Mit tudunk és mit nem tudunk a kutyákról?

A kutyák a városi viszonyok között nagyon gyakori társállatok. A macskák mellett velük van kölcsönös, egymásra ható kapcsolatunk, lakókörnyezetünkben őket engedjük magunkhoz a legközelebb (Haraway 2008). Mivel a társállatként tartott ebeket az együttélés során van módunk megfigyelni, ezért feltehető lenne, hogy árnyalt ismereteink vannak erről a fajról. Ezzel szemben a mindennapi tapasztalatok azt mutatják, hogy a kutyatartók jelentős része alig tud valamit a kutyájáról – mint biológiai fajról –, akiknek pedig nincs kutyájuk, gyakran még kevesebb ismerettel rendelkeznek. A hiányos tudás megmutatkozik abban is, hogy szájhagyományozódás útján máig számos tévképzet, félinformáció és hiedelem él a kutyákkal kapcsolatban.

Néhány napjainkban is közszájon forgó tévhit a kutyákról:

- „a nyers hússal etetett kutya vadabb lesz”;
- „a kutya nem való lakásba”;
- „a keverékkutyák okosabbak, mint a fajtatiszták”;
- „egy nőstény kutyának legalább egyszer szülnie kell, hogy egészséges legyen”;
- „a kuvasz öreg korára megbolondul”
- „a felnőtt korban beszerzett kutya nem lesz olyan hűséges, mint a saját nevelésű”

A valós tudás hiánya azzal is magyarázható, hogy a 19–20. századi magyar paraszti társadalomban a házőrzőként tartott ebekhez nem gondolták, hogy bármiféle ismeretre volna szükség. A területvédő ösztöneire hagyatkoztak és a kapcsolat kutya és gazda között többnyire nem volt olyan szoros, hogy árnyaltabb interakciókra legyen szükség. A hierarchikus viszonyból adódóan a kutya volt a „hibás”, ha nem azt tette, amit az ember akart. A kutyák viselkedését nem megérteni szerették volna, hanem akár testi fenyítés árán is a gazda számára kívánatos irányba terelni. Sokan e minta szerint szocializálódtak

és amikor napjainkban már társállatként tartanak ebet, akkor sem merül fel bennük, hogy a kutyatartást valamiféle ismeretsajátításnak kellene megelőznie. Mondhatni ösztönösen igyekeznek kialakítani kedvencükkel a kapcsolatot. A tartási ismeretek hiánya azonban nem jelent egyben információhiányt is, mert a társállatok elterjedésével a kutyák tartására, nevelésére és kiképzésére a 20. század második felétől napjainkig egyre növekvő számban állnak rendelkezésre ismeretterjesztő- és szakkönyvek, a világháló megjelenésével pedig már nem az információ megszerzése jelent feladatot, hanem a tetemes mennyiségű – gyakran egymásnak is ellentmondó – ismeretek közötti válogatás. Ugyanakkor nehezíti az ismeretszerzést, hogy nincsenek az állattartáshoz szükséges egyértelmű tájékoztatósi pontok és tudás. Nem létezik valamiféle ideális kutyatartási kultúra, amelyhez kutyatartóként igazodni lehet, és amely objektív módon kijelöli a megfelelő társállattartást mint viselkedést. (A felelős állattartásról az 1.7. alfejezetben lesz szó.) Létezik ugyan hivatalosan előírt szabály- és elvárásrendszer, a ren-

deleti és törvényi szabályozás azonban nem tudja árnyaltan meghatározni a mindennapok gyakorlatában megélt állattartást, mert a célja a keretek kijelölése. (6. kép)

A hazánkra is jellemző összetett társadalmi miliókben sokféle életvezetési modell egyidőben van jelen, és így a kutyatartókról sem beszélhetünk általánosságban, mert sokféleség és nagyon különböző ismereti, ideológiai háttér jellemzi őket. Ebből következően az állati szükségleteknek és a kielégítésük módjának is rendkívül heterogén magyarázatai és tevékenységi alternatívái születnek, amelyek a kutyatartás módjának, valamint ideológiájának számtalan egyéni variánsát eredményezik. Szinte minden kutyatartáshoz kapcsolódó elképzelésnek többféle, akár egymásnak is ellentmondó formája létezik. Esetenként változó, hogy a gazdára milyen arányban hatnak ismerősöktől, könyvekből, világhálóról,

esetleg a korábbi generációk falusi vagy városi állattartási tapasztalataiból összeálló ismeretek és jótanácsok. A kutyatartás ideológiáiban keverednek a pontos etológiai, biológiai vagy kiképzési ismeretek és a teljesen félrevezető tévhitek vagy elavult nézetek (Douglas – Isherwood 2003: 150–159). Így sem a globális fogyasztói társadalmak, sem a hazai kutyatartás átfogó leírása nem kecsegtet sikerrel. Ennek ellenére kijelölhetők azok a jellemzők, amelyek a kutyákról és a kutyatartásról alkotott egyéni képünket meghatározzák. Ha arra keressük a választ, hogy honnan származnak a kutyákról és a kutyatartásról rendelkezésre álló ismereteink, az alábbi négy terület hatásait érdemes vizsgálni:

1. az elődöktől örökölt állattartási ismeretek és állatokhoz való viszony;
2. a különböző médiacsatornákon keresztül szerzett információk;
3. az egyén saját gyakorlati tapasztalatai az állattartás terén;
4. a kapcsolati háló révén kialakuló kiscsoportos információáramlás.

Ezek mindegyike összetett és egyénileg eltérő, itt most a teljesség igénye nélkül az egyes területek néhány jellemzőjét mutatom be.

1.3.1. Az elődöktől örökölt állattartási ismeretek és állatokhoz való viszony

Mindenki számára meghatározó, elsődleges szocializációs szintér a család, amelynek szociokulturális jellemzői az élet minden részére, így az állatokhoz való viszonyulásra is kihatnak. Magyarországon két markánsan elkülönülő szemléletmódot különböztethetünk meg, a polgári és paraszti kutyatartást. Ezek mára nem vegytiszta modellek, különösen a 20. század második felében végbement társadalmi változások hatására jelentős a szemlélet és tartásmód tekintetében végbement keveredés.

A 19–20. századbeli néprajzi gyűjtések nyomán arra következtethetünk, hogy a paraszti állattartást a munkaalapú

6. kép:
Séta a parkban

gondolkodás jellemezte, azaz az emberek és az állatok értékét is a betöltött szerepük és feladatuk határozta meg. Az állatok – így a kutyák is – annyit értek, amennyi gazdasági hasznot hajtottak. A gazdasági érték tekintetében eltérő volt a háziállatok paraszti megítélése, a tej, hús, igaerő miatt tartott állatok értékesebbek voltak, mint a ház őrzését ellátó, többnyire periférikus szerepű házőrző, jelző kutyák, amelyek létéhez leginkább csak pragmatikus és funkcionális szempontok kapcsolódtak, így cél volt, hogy élelmezésük, ellátásuk ne igényeljen plusz kiadást a háztartás számára. A házőrzők nem mehettek be az emberi lakóterekbe, többnyire a konyhai maradékot kapták, a gazdasági udvarba zárva, vagy láncon éltek az életüket, jobb esetben éjszakánként elengedték őket, betegségeiket házi praktikákkal igyekeztek gyógyítani (még a veszettséget is). Természetesen itt sem általánosíthatunk, voltak különbségek tájegységek, gazdasági feladatok és az egyéni vélekedések szintjén is az egyes tartási módok között. „Nincsen tanya kutyaház, kutyaól nélkül” – írta Nagy Gyula néprajzkutató a Vásárhelyi pusztáról (1975: 259). De más leírások arról számoltak be, hogy kutyaólat nem mindig építettek az ebek számára. Egy kunmadarasi gyűjtés szerint: „Télen a kutya a ház előtt szokott lenni, egy rossz kabáton fekszik és nagy hidegben sem mozdul el róla” (Fazekas 1979: 128). (7. kép)

7. kép:
Pásztorkutya
és szárított
trágyából
megépített óla

A speciális munkát végző betanított eb, például a terelőkutya helyzete jobb volt, különösen, ha jól végezte a dolgát. (8. kép) A pásztorok szerint „a jó puli többet ér, mint egy ember”, de ha

bántotta a rábízott állatokat, akkor egy elpusztítandó kártevőnek számított, és gyakran agyon is csapták azokat a kutyákat, amelyek lefojtották vagy csipkedték a juhot (Szekeres 1994).

A juhászok és a gulyások kutyáikat általában jobban táplálták, azok tejet és savót is kaphattak, a nagy testű nyájőrző kutyákat hússal is etették, többnyire ők kapták meg az elhullott állatokat (Szabadfalvi 2001: 806). Hajdú-böszörményi pásztorok elmondása szerint a kutya azt ette, amit ők: „nem azt mondom, hogy ha kenyér, szalonna vót a reggeli, a kutya szalonnát is kapott, de kenyert igen” (Szekeres 1994: 241). Az egész nyáron a legelőn birkanyáját őrző kutyáknak nem volt külön helye és a naponta kihajtott jószág terelőinek sem készítettek kutyaólat. „A hodálynál a szalmában keresett nyáron helyet magának, kint aludt, mert úgy tartották, hogy a szabadban alvó kutya éberebb.” (Bereczki 1981: 167) Télen a községi csordás vagy juhász kutyája a háznál volt láncre kötve, és a legtöbb esetben kutyaólat építettek számára. „Az edzett kutya télen, a legnagyobb hidegben is kint volt.” De legtöbb helyen nagy hidegben beengedték az istállóba, vagy a hodályba (Bereczki 1981: 168).

A haszonállatként tartott kutyák létviszonyaitól lényegesen különbözött a kedvtelésből tartott állatok szerepe és tartási módja. A kutyatartás „demokratizálódása” a modern városi polgári életforma meghonosodásával és fokozatos társadalmi elterjedésével esik egybe, ami a szobaebek számának hihetetlen megszorodásával járt együtt. A kora újkori Németalföldön, a viktoriánus kori Angliában, vagy a 19. század közepi és a század végi Párizsban egyaránt mindennapos jelenségnek számítottak a szobaebek a modern nagyvárosi polgári milióban. A házi kedvencek nem a 19. század termékei, de ebben az időszakban

8. kép:
Máté Lajos
juhász
tárogatón
játszik,
terelőkutya
társágában

9. kép:
Egy lány
és a kutyája
az 1860-
1870-es
években

a helyzetük sok tekintetben megváltozott. Jane Hamlett és Julie-Marie Strange könyvükben egyenesen úgy fogalmazzák, hogy „kisállat-forradalom” ment végbe a viktoriánus kori Nagy-Britanniában (Hamlett – Strange 2023). Az iparosodás elterjedésével felértékelődött a családi környezet, és ebben helyet kaphattak az ebek is, akik egyre szorosabban fűződtek össze a család életével. Az emberek és kedvenceik kapcsolatának lényeges elemévé vált az érzelmi kötődés, egyre inkább az ember hűségese társaként tekintettek a kutyákra. (9–10. kép) Ebben a korszakban kezdtek a jó anyagi helyzetben élő polgárok addig szokatlan módon gondoskodni

az állataikról. Ekkor jelentek meg az állateledelek, a kisállatmetők és az állatorvoslás a gazdasági állatok mellett egyre inkább kiterjedt a kutyákra, macskákra és más kisállatokra is. A viktoriánuskori Angliában a kutyákra a kor erkölcsi értékeinek megtestesítőiként tekintettek, így a rendíthetlenség, hűség és bátorság tulajdonságaival ruházták fel őket. A kutyákról alkotott kép és a kutyáktól való elvárások gyakran visszatükrözik a kialakuló kapitalista társadalom értékrendjét és világszemléletét. A fajtatiszta kutyák az osztály és a státusz üzenetét közvetítették, tenyésztésük ekkoriban kapott szárnyra (Hamlett – Strange 2023).

A 19–20. század fordulóján Budapesten is több tízezer lehetett a luxus céljából tartott házikutyák száma. Becslések szerint a 20. század elején a fővárosi középosztály háztartásainak felére-harmadára jutott legalább egy kutya (Gyáni 2012: 266). A kedvtelésből tartott, gondosan ápoltság különlegessége nemcsak a társállat szerepkörét töltötték be, hanem a nyilvános reprezentáció eszközeiként is szerepet kaptak. A kutyatartás fitogtatása leginkább a kutyaszépségversenyeken és kutyakiállításokon kapott teret, de nem tartozott ide az utcai kutyasétáltatás, ami abban az időben inkább a cselédek dolga volt (Gyáni 2016: 23). (11. kép)

10. kép: Briton Rivière: Tankötelezettség. Viktoriánus giccs (1887)

11. kép:
A kutyák
mérlegelése
az első
Westminster
Kennel Club
kutyakiállításon

A kedvtelésből tartott ebeket a hatóságok is megkülönböztették a házőrző szerepben udvarokon tartott kutyáktól, Budapest 1878-ban kibocsátott „ebtartási szabályzata” sokkal magasabb adót vetett ki a szobakutyák tulajdonosaira, mint a haszoncélra tartott ebek gazdáira (Gyáni 2012: 265). A kutyák lakásban történő tartása, illetve a közterületeken történő sétáltatásuk során maguk után hagyott szennyezésük és viselkedésük már a 19. században is problémákat jelentett (Varga 2023: 101–115).

A 20. század második felétől kezdve sokan települtek faluról városi környezetbe, és magukkal hozták a kutyatartás falun szocializált paraszti modelljét. Azokból, akik korábban nem találkoztak a polgári kutyatartási szokásokkal, gyakran visszatetszést váltott ki az ebek beengedése a lakótérbe, illetve az alapvetően paraszti normákat hordozó alföldi városokban nem volt ritka, hogy a helyiek megjegyzéseket tettek a kutyát sétáltatókra. A falvakból városokba költözők, a kutyák birtoklása nélkül is át tudták adni a kutyatartás paraszti modelljét a következő generációknak. A különböző falusi és városi nézőpontok közötti különbségek napjainkig jelen vannak és gyakran beazonosíthatók konfliktushelyzetekben. Ugyanakkor a városi milió sem jelenti kizárólag a társállattartás terét. Saule Bekova és Marat Makenov a kutyatartási gyakorlatok jellegét vizsgálták 2014-ben Omszkban. A több mint egy millió lakosú városban végzett kétféle felmérés alapján arra hívják fel a figyelmet,

hogy a városi kutyatartás nem írható le egyetlen modellel. Az ebek száma és tartási módjuk a város különböző részein jelentősen eltér. Méréseik szerint a kertesházias övezetekben a háztartások 71,5%-ában tartottak ebeket, a lakótelepeken és a belvárosban viszont csak 10,8% volt a kutyatartó háztartások aránya. Nemcsak az egyedszám, hanem a kutyatartási gyakorlatok is eltérőek voltak ezeken a területeken. A kertesházias övezetekben élő tulajdonosok túlnyomórészt haszonelvű vagy funkcionális megközelítést tanúsítottak kutyáikkal kapcsolatban, és ez befolyásolta az állatok nemét, méretét, fajtáját, valamint az orvosi ellátásuk gyakoriságát. Ezeket az ebeket leginkább házon kívül tartották. A lakótelepeken és a belvárosban élő kutyatartók többnyire társállatként tekintettek a kutyáikra és gyengédebb érzéseket tanúsítottak irántuk, ez pedig az állatok megválasztásában és gondozásában egyaránt megmutatkozott. Nagyobb volt a törzskönyvezett kutyák aránya, jobb egészségügyi ellátást kaptak, valamint a gazdák gyakran lepték meg ajándékokkal kedvenceiket (Bekova – Makenov 2018). Ezek az adatok figyelmeztetnek arra is, hogy a kutyatartás jellegének településhierarchia szerinti meghatározása is hordozhat buktatókat.

1.3.2. A különböző médiacsatornákon keresztül szerzett információk

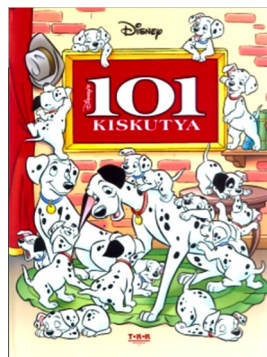
Ismereteinket és információinkat különböző területekről szerezzük be, egyénileg eltérő arányban használva az online és offline tartalmakat. A különböző információs csatornákon keresztül számos valós és nem valós ismeret áramlik ránk a kutyákról. Ezekből kaphatunk közvetetten képet a kutyatartói szerepről és arról, hogy kik tartanak kutyát és mi jellemző az ebek viselkedésére. Akinek nincs kutyája, láthat kutyasétáltató embereket az utcán, talán kutyatartó barátai is vannak, akikről informálódhatnak, de legtöbbször a média által konstruált fogyasztásközpontú formákkal találkozhatnak a televízióban, vagy az interneten. Itt a vérengző fenevadtól a szeretetreméltó „cukiságon” át, a bonyolult emberi viszonyrendszereket is átlátó szuperállatig sokféle megjelenítésben tűnnek fel a kutyák. Ezek az ábrázolások többnyire kulturálisan konstruált képet

mutatnak és nem az állatok reális jellemzőit tekintik fontosnak, hanem a nézőre gyakorolt hatást. A kutyatartás ábrázolása gyakran idealizált, fogyasztáshoz kötött és képes arra, hogy birtoklási vágyat ébresszen az emberekben.

A filmipar előszeretettel szerepeltet kutyákat a játékfilmekben, mert a megjelenésük a vásznon szinte biztos recept a sikerre. A meglehetősen közkedvelt hollywoodi játékfilmipar a szórakoztatás és az érzelmi ráhatás céljából használja ki és tárgyiasítja az állatszereplőket (Berger 1990). Ebből a szempontból talán a legfrekvenciáltabb helyzetben a kutyák vannak, hiszen a népszerű amerikai családi filmekben előszeretettel használják a kis kedvenceket. (12. kép) Olyan humán fogalmak, szóképek és érzelmek megjelenítőivé válnak, mint a barátság, a hűség és a feltétel nélküli szeretet. A hatás felerősítésére gyakran alkalmaznak olyan filmes technikákat is, mint a közeli beállítás, amellyel a kamera a főszereplő eb „kiskutya-szemeire” fókuszál, hogy ezzel meghassa a nézőket (László 2023: 145-146). De a kutyákat még így sem lehet teljesen bezárni az őket kihasználó filmes konstrukciókba, voltaképpen mindig kettős státuszban vannak jelen a filmvásznon, egyszerre „hús-vér lények és jelölők, testek és szavak, történetek és világok” (Haraway 2003: 20).

A reklámok gyakran a közgondolkodásban elterjedt olyan kutyákkal kapcsolatos sztereotípiákat igyekeznek megragadni, mint a kutyahűség, megbízhatóság, vagy éppen a kutya-macska „barátság” témája, ezzel is erősítve a sztereotípiákat (Nagy – Papp-Váry 2003: 26). Előszeretettel építenek a kutyák külső tulajdonságaira, mert ez az a párhuzam, amire a legegyszerűbben asszociálhatnak a fogyasztók. Mosóporreklámok

12. kép:
Kutyákról
szóló filmek
plakátjai

esetében például kézenfekvő, hogy a folteltávolító hatást foltos kutyákkal érzékeltetik. A lógó bőréb pedig – úgy tűnik, hogy – a ránckisimító krémek reklámozására ideálisak. A kutyatulajdonosok leginkább a saját kutyáikkal hasonlítják össze a kutyaeledel reklámokban szereplő

egyedeket, ezért az ezekben a hirdetésekben szereplő kutyáknak különösképpen szépnek és egészségesnek kell látszaniuk, így a hirdető mozgékonny, fényes szőrű fajtákkal igyekeznek reklámozni, többnyire kerülnek a nehezen fotózható és filmezhető teljesen fekete színű példányokat a reklámfilmekben. Ugyanakkor az állatmenhelyek reklámjaiban az együttérzés kiváltása érdekében nem ritkán esetszerűen látszó állatok szerepelnek. (Nagy – Papp-Váry 2003: 26) A reklámokban, filmekben bemutatott családok mellett sokszor tűnik fel a családi kutya is. (13. kép) A kutyatartás gyakran a boldog és kiegyensúlyozott középosztály megjelenítésének motívuma. A reklámokban szereplő kutyák sohasem ürítenek, ha sétálnak, akkor is leginkább boldogan szaladnak egy napfényes erdei úton vagy virágos réten, esetleg vidáman néznek a kamerába a kert hibátlan gyepén. A gyerekek megölelhetik a „reklámkutyákat”, akik póráz nélkül is a család középpontjában állnak. (14.kép) Ha hullik is a szőrük vagy sáros a lábuk, az tökéletesen eltakarítható a megfelelő termékekkel és háztartási gépekkel, így a kutyatartás ábrázolása nemcsak a kutyához közvetlenül kapcsolódó fogyasztást generálja, hanem

13. kép:
Családi kutya a
reklámokban

14. kép:
Gyermek
kutyával idilli
környezetben

15. kép: A kutyatartás a tisztítástól a szállításig sokféle fogyasztási igényt generál

másodlagosan a tisztítástól a szállításig sokféle fogyasztási lehetőség bemutatását teszi lehetővé. (15.kép)

Az interneten és a közösségi médián keresztül arról is képet kapunk, hogy a híres embereknek, politikusoknak milyen kutyája van. Az állatszeretet a legtöbb ember számára vonzóbbá teszi a hírességeket és ezt többnyire ki is használják a közsereplők. A többnyire statikus képeken a kutyák szinte egyedüli jellemzője, hogy a hírességhez tartoznak és ezzel a rajongókban felkeltik a kutya, illetve a fajta iránti érdeklődést. Az állat mint közösségi média szereplő, legtöbbször tudatosan felhasznált lájk-eszköz, gyakran státuszjelölő divatelemmé, divatkellékké, a gazdája outfitjének színben megfelelő kiegészítőjévé válik a világhálón. (16. kép)

Bár a legtöbb néző tisztában van a filmek és a reklámok fiktív jellegével, mégis mindazt, amit a kutyákról a médiában látnak gyakran hitelesnek érzik, mert nem tudatosan, hanem érzelmi irányból közelítenek a látottakhoz.

1.3.3. Az egyén saját gyakorlati tapasztalatai az állattartás terén

Amíg a fogyasztói társadalom megteremti a kutyák iránti igényt, számos valós és nem valós információ áramlik a potenciális vásárlók felé, hogy birtoklási vágyat ébresszenek. A kutyák iránt megteremtett vágy beteljesülését gyakran csalódás követi, mert a gazda nem azt kapja, amire számított. Különösen az első kutyás tulajdonosok számára nehéz időszak, amíg az új kedvencel töltött mindennapok során fokozatosan nyilvánvalóvá válik számukra az idealizált koncepció és a valós állat közötti különbség. Amennyiben az újdonsült tulajdonosok nincsenek tisztában az állatok tényleges igényeivel,

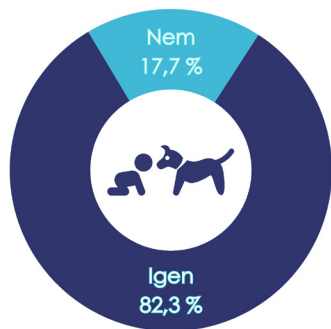
16. kép: A kutya mint divatkellék

az eltérést gyakran egyedi, csak velük megtörtént problémaként élik meg, okát a személyiségüktől függően a kutyában, vagy saját képességeik hiányában keresik, és innen számos irányba ágaznak a megoldási stratégiák. A legszélsőségesebb alternatíva az, amely tárgyként kezeli a kutyát és megszabadul tőle, amint felismeri, hogy nem azt a „terméket” kapta amire vágyott, majd új önreprezentáló fogyasztási lehetőségek után néz. A fogyasztói társadalom megteremti a vágyott tárgyak iránti igényt, és ha a vágyak nem esnek egybe az elvárásokkal, a fogyasztó eláll a termék fogyasztásától. A menhelyekre kerülő állatok 28%-a olyan felelőtlen választásból származó megunt kutya, amelyet maga a gazdája ad be.¹³ (17. kép)

17. kép:
A kutyát a saját ágyával és játékaival együtt adták vissza a menhelynek

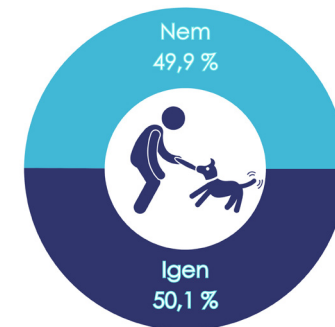
A gazdáknak az ebtartás során alakul ki a saját kutyatartói mivoltuk, és a mindennapok gyakorlatában szembesülnek a saját állattartói identitásukkal. Kutyatartóvá egy kutya birtoklásán keresztül válunk, de a „kutyás identitás” sokkal inkább az eredménye, mint az előfeltétele a kutya beszerzésének (Miller et al. 1998). A kutyatartás mibenléte ugyanakkor folyamatosan alakul. A 2020-as kutatásunk során megkérdezettek 82,3%-ának gyermekkorában volt otthon kutyája, és közülük 50,1% másképpen tartja a kutyáját, mint a szülei. (6-7. ábra) A kérdőívre adott válaszok alapján napjainkban a leggyakoribb változás az, hogy egyre kevesebben kötik láncra, és

6. ábra
Gyerekkorában volt-e a családban kutya?

13 Cofidis – Kutyaszemmel. Magyarországi kutyák helyzete. Országos reprezentatív felmérés a magyarországi kutyás háztartások számáraól.

sokan konyhai maradék helyett táppal etetik az ebeket. A kutyák tartási céljának megváltozását jelzi, hogy a megkérdezettek egy része már nem házőrzőnek, hanem házi kedvencnek tartja a kutyáját, ezért beengedi a házba. A fogyasztói mentalitás hívta életre a szolgáltatások terjedését, ennek nyomán szintén új viselkedésmintaként egyre gyakoribb az ebek kutyaiskolai képzése is. A kutyák társállatként tartása gyakran új ismeretek és tapasztalatok megszerzésével jár együtt.

7. ábra:
Másképpen tartja-e a kutyáját, mint amit korábban a családjában látott?

1.3.4. A kapcsolati háló révén kialakuló kiscsoportos információáramlás

A fogyasztói társadalom egyik jellemzője, hogy a mindennapi tevékenységek a fogyasztói vágyak kielégítése körül forognak. A társállatok birtoklása is számos sajátos kutyatartáshoz kapcsolódó fogyasztói igényt generál, a tárgyi kellékek beszerzésén, szolgáltatások igénybevételén és a szabadidő eltöltésének egy lehetőségén túl, az önkifejezés meghatározó formájává is válhatnak. Az elmúlt években számos szabadidős tevékenységként működő kutyás sport jelent meg, de más kutyás aktivitásokon, civil állatvédelmi vagy segítő tevékenységeken keresztül is kapcsolódhat csoportokhoz és pozícionálhatja magát a kutyatartó. Az így megnyilvánuló szimbolikus tőke sokkal inkább jellemzi az egyén társadalmi státusát, mint a végzettség, a foglalkozás vagy a jövedelem kategóriáin alapuló osztályfogalom (Hradil 1993: 347–387). Segítségével az egyén kiléphet az osztályhelyzetéből következő kapcsolati hálójából és értékrendje, véleménye, életszemlélete szerinti szubkulturális csoportokba kapcsolódhat be. Ezt a fogyasztói társadalmunkban előtérbe kerülő, rugalmas kis csoportokhoz tartozást nevezzi Maffesoli (1996) „új törzsiségnek”. Az egyes kutyatartói csoportosulások lehetőséget kínálnak a kutyák szükségleteinek kisközösségi értelmezésére, a velük való helyes és helytelen interakciók kollektív megfogalmazására is. Például a kutyáikat városi környezetben közösen sétáltatók gyakran a séták során együtt fogalmazzák meg, hogy mi várható el egy kutyától vagy

melyek a helyes és helytelen állattartói magatartások. Véleményformáló csoport lehet a kutyakiképzéseken résztvevőké is, ám ezeknél többnyire a kiképző elképzelései határozzák meg a csoport nézőpontját. Ezeknek a szerveződéseknek a közös vonása, hogy mindegyik – vélt vagy valós tudás alapján – emberi perspektívából fogalmazza meg a kutya-ember viszonyt, és ebben az interpretációban a kutya szerepe passzív.

1.3.5. A szakmai tudás kapitalizációja

A társállatként tartott kutyák ellátása is fogyasztást generál, és a kiterjedt igények kielégítése is számos szakembernek ad munkát. Ahogyan a kedvtelésből tartott kutyák ellátása bővült, egyre sokrétűbbé vált és tevékenységi körök mentén fragmentálódott, specializálódott a szakemberek által nyújtható gondoskodás. A tenyésztők, orvosok, képzők, tulajdonosok mindannyian kicsit más perspektívából látják a kutyát és a kutyatartást. Mindannyian más tapasztalatok, indíttatás, képzettség és előítéletek mentén közelítenek. Ugyanakkor ez a fogyasztói társadalom talaján azt is jelenti, hogy a szakemberek mindegyike – teljesen érthető módon – meg is akar élni a kutyákra fordított tudásából, így egy kutya ellátása a szakemberek számára bevételi forrást jelent. Egyedül a kutya gazdája nem jut bevételhez a kutyájával kialakított kapcsolatért, de őt az érzelmi viszony motiválja.

1.3.6. Az intézményes tudásátadás

Számos kultúrában jól körülhatárolható nevelési gyakorlatok formálják a gyermekek mint kulturális lények érzelmeit és személyiségét. Azonban a fogyasztói társadalmak összetett kulturális miliójében többféle egymásmellé rendelő olvasat van jelen, és így a nevelés elsődleges színtere, a család – akár egyetlen kultúrán belül is – eltérő módon közvetíti még az olyan alapvető normákat is, mint az állatokhoz való viszony. Talán ebből is fakadnak az előzőekben látott eltérő állattartási gyakorlatok. Amikor napjainkban igyekszünk új alapokra helyezni az állat-ember viszonyt, nyilvánvalónak tűnik, hogy szemléletváltásra van szükség, és ezt elsősorban a jövő generációjánál

érdemes elkezdni. A társállatok szakszerű tartása, ellátása, valamint a velük való humánus bánásmód elsajátítása az intézményes nevelés eszközeivel valósíthatók meg a leginkább. Erre az igényre reagált a törvényalkotási gyakorlat, amikor az állatok védelméről és kíméletéről szóló 1998. évi XXVIII. törvény keretei között kimondta, hogy az állatok megismerését, az állatokkal szembeni megfelelő magatartásra és gondoskodásra nevelést az iskolai általános képzésbe, a szakképzésbe és az ismeretterjesztésbe is be kell építeni. A rendelkezés szerint e feladatok végrehajtását az állami és önkormányzati szervek, valamint az oktatási intézmények kötelesek előmozdítani. A gyakorlatban azonban az érintett szervek csak közel húsz éves késéssel kezdtek lépéseket tenni és ezek hatékonyságát még nem látjuk. Deklarált elképzeléseik szerint céljaikat a jogalkotás, a szemléletformálás és a pénzügyi források biztosításának módszereivel kívánják elérni.

A törvényi rendelkezés ellenére a közoktatás napjainkig elhanyagoltan kezeli vagy egyáltalán nem tárgyalja az állatok iránti emberséges magatartásra nevelést, a felelős állattartás témakörét.¹⁴ Az utóbbi években részben a téma iránt fogékony pedagógusoknak, részben pedig a civil szervezeteknek köszönhetően egyre elterjedtebbé vált, hogy az óvodákban és

18. kép:
Az állatvédő
civil
szervezetek
egy része már
kidolgozott
oktatási
programmal is
rendelkezik

14 363/2012. (XII.17.) Kormányrendelet az Óvodai nevelés országos alapprogramjáról 1. számú melléklet. A Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról szóló 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet 1–2. §

az iskolákban az állatvédelemmel foglalkozó civil szervezetek tagjai a felelős állattartás témában egy-egy alkalommal előadásokat, foglalkozásokat tartanak, sőt az állatvédő civil szervezetek egy része már kidolgozott oktatási programmal is rendelkezik. (oktatas@orszagosallatvedorseg.hu) A civil szerveződések tevékenysége az 1989-es rendszerváltozást követően élénkült meg és az állatokkal (azon belül gyakran a kutyákkal) kapcsolatos tevékenységekben jelentős szerepet vállalnak az alulról szerveződő civilek. Mint azt a későbbiekben még látni fogjuk, nemcsak az állatvédelem és a felelős állattartás edukálásában játszanak jelentős szerepet, hanem a szorult helyzetbe került, gazdátlan állatokról való gondoskodás és az állattal asszisztált tevékenységek terén is meghatározó a tevékenységük. (18. kép)

1.4. A kutyák társadalmasítása és humanizálása

A kétezres évek elején az ELTE etológusainak át kellett magukat verekedni a szakmai közvélemény ellenállásán ahhoz, hogy elfogadtassák azt a megállapítást, hogy a kutya élőhelye az emberi környezet. Ez az értelmezés a mi nyugati kultúránkban egy nagyon fontos és messzire vezető felismerés, de például a japán művészetben – ahol az állatokat hagyományosan természetes környezetükben ábrázolják –, az ebeket évszázadok óta tradicionálisan emberi közegben jelenítik meg. (19. kép) A kutyákat a természet és a kultúra közötti kapocsnak tekintik – írja Aaron Herald Skabelund *Empire of Dogs* című könyvében (2011).

Vajon ez a gondolat hat a mi civilizációinkban is? Biofil fajként, azért vonzódunk a kutyákhoz, mert a nagyvárosi létviszonyok között, az állatvilág képviselőjeként közelebb visznek minket a természethez (Kellert – Wilson 1995)? Nem valószínű,

19. kép:
Kutyaábrázolás
a japán
művészetben

mert a kutya háziasítását kísérő evolúciós folyamat nagymértékben átalakította e faj viselkedését. A legalább 12 ezer év óta zajló fajtasselektió során a kutya egyfajta „mesterséges” állattá alakult. Ezért sokkal inkább kulturálisan megformált, mint természethez tartozó lényként kell az ebekre tekintenünk.

Nem nagyon ismerünk olyan állatfajokat, amelyek ne tudnának eligazodni a saját élőhelyükön, ez a fennmaradásuk alapvető feltétele. Ezzel szemben a fejlett világ fogyasztói társadalmában, ahol leginkább az emberi háztartásokhoz kapcsolódva, társállatként vannak jelen a kutyák, feltételezzük, hogy önállóan már nem – vagy csak rövid ideig – képesek fennmaradni az ember nagyvárosi létviszonyai között. A nyugati társadalmakban társállatként tartott kutyák egyre mélyebben integrálódnak az urbánus környezetbe, miközben egyre nagyobb kontrollnak vannak kitéve életük során. Mivel mindig az ember irányítása alatt állnak, teljességében nincs módjuk megismerni a saját környezetüket (Fox – Gee 2019). (20.kép) Ezért a humán kontroll elvesztése esetén könnyen a nagyvárosi forgalom áldozatául eshetnek, ha pedig kóbor kutyaként befogják őket és gyepmesteri telepre kerülnek, egy idő után „elaltathatók”. De ha elhagyják a városi környezetet, ott sincsenek biztonságban, mert ott a vadászok lőhetik le őket. Úgy tűnik, hogy a kutyáknak emberi segítségre van szükségük, ahhoz, hogy elboldoguljanak a nyugati világ nagyvárosi létviszonyai között, és ez kiszolgáltatottá teszi őket. A kiszolgáltatottságukra adott

20. kép: Mivel a társállatként tartott kutyák az ember irányítása alatt állnak, teljességében nincs módjuk megismerni a saját környezetüket

emberi válaszokat tekinthetjük kutyatartásnak. Ezek a válaszok nem az állat helyzetéből és szükségleteiből, hanem a róla gondoskodó ember elképzeléseiből táplálkoznak, az állatnak szánt emberi perspektíva megnyilvánulásai. Az állatok pozicionálása emberi elképzeléseken és az állatok viselkedésének emberi értelmezésén nyugszik. (Haraway 2008) Mivel a kutya-ember viszony emberi perspektívából értelmezett és meghatározott, úgy tűnhet, mintha az ember tenne jót a kutyával, amikor befogadja a családjába, és mintha a kutyának lenne szüksége az emberre, de a helyzet ennél sokkal árnyaltabb. Nagyon gyakran a kutyákat érzelmi szolgálként tartjuk, és ezért cserébe olyan jogokat adunk számukra, amik nem következnek saját állatiasságukból. Olyan szimbiózis ez, amelyben kihasználjuk a kutyák felemás helyzetét (Haraway 2008). Mi is ez a felemás helyzet? A társállatként tartott kutyákat személynek és családtagnak tekintjük, de nem minden esetben kerül ilyen közeli kapcsolatba a gazdáival, számos házőrző és jelző kutya csupán haszonállat. Nemcsak a gazdák kezelik eltérő módon az állataikat, hanem a jogszabályok alapján is sajátos kép rajzolódik ki a kutyákról. Míg sokan családtagnak tekintik az állataikat, a jogszabályokat olvasva fertőző, veszélyes, folyamatos korlátozást igénylő lényeknek gondolhatnánk a kutyákat.

1.4.1. Mindent felülíró érzelmek

A kutyákról megszerezhető tudás nem feltétlenül a legjellemzőbb kapcsolati tényező az ember és a kutya között. Mint azt az előzőekben láthattuk, a fogyasztói kultúra az érzelmekre hatva képes fogyasztást generálni. Már a hobbikutyák beszerzésénél gyakori, hogy az érzelemvezérelt fogyasztói mentalitás felülírja a tudatosságot. Többnyire a látott mintákat követve a leendő kutyatulajdonos érzelmi megfontolások alapján dönt a kutyatartás mellett. Nagyon gyakran a fajta kiválasztása is érzelmi alapokon nyugszik. (1. videó) Nem a kutyafajták teljes repertoárjából választunk, hanem csak azok közül, amelyek feltűnnek a látóterünkben filmekben, reklámokban, neten vagy az utcán sétálva. Ezek többnyire azok a divatos fajták, amelyekből a legtöbbet láthatunk a mindennapokban. A divatvezérelt döntések hatása többnyire nem tudatosul, például az interjúalanyaim egyike sem nyilatkozott úgy, hogy a divat hatására választott fajtát. De Satori Ágnes 2000-ben végzett reprezentatív felmérésében is csak a válaszadók 3%-a nevezte meg a divatot

a kutyatartás okaként (Satori 2006: 32). Ugyanakkor elég nehéz elképzelni, hogy hirtelen sokkal többeknek tetszenek a husky-k, beagle-ök vagy border collie-k, mint más fajták. Gyakran a konkrét kutya kiválasztásánál is érzelmi alapú döntés születik, akár egy tenyészetben vagy egy kutyamenhely ketrecai előtt áll a leendő kutyatulajdonos.

1. videó: Kutyavásárlás <https://youtu.be/I4JAnT-810s>

Kubinyi Enikő és Varga György 2022-ben a társállattartásról 1023 fős országos reprezentatív kutatást végzett. Az adatgyűjtés eredményeit kiértékelő tanulmányukban többek között a társállatok szerepére irányuló kérdésekre kapott válaszokra hívják fel a figyelmet: az adatok alapján úgy tűnik, hogy a válaszadók 3%-a fanatikus rajongó, mindenkinél jobban szereti a kutyákat, és 9% inkább egyetértett azzal az állítással, hogy minden embernél fontosabb számára a kutya (Kubinyi – Varga 2023: 92). Mindez azt jelzi, hogy a magyarországi felnőtt lakosság 12%-a (több mint egy millió ember) nagyon erős vonzalmat mutat a faj iránt. Ugyanakkor feltételezhető, hogy a magyar társadalomban sokan viszonyulnak pozitívan a kutyákhoz, még ha nem is helyezik embertársaik elé őket. Érdemes áttekinteni a kutya-ember kapcsolat mindkét oldalát. Mi motiválja a kutyák iránti humán érzelmeket és hogyan jutnak ezek kifejezésre,

illetve mi hajtja az ebek ember iránti vonzalmát. A következőkben az ember kulturális determinációját tekintjük át, az etológiai fejezetben pedig Topál József mutatja be a kutyák kötődési mechanizmusait (2.1.1. és a 2.1.2. alfejezetekben).

1.4.2. Az érzelmek kifejezésének szimbolizációja

Az etológiai kutatások már évekkel ezelőtt vizsgálták, hogy mi teszi különösen alkalmassá a kutyát a társfaj pozícióra. A vizsgálatok alapján a kutyáknál egy sajátos viselkedés-evolúciós folyamat eredményét láthatjuk, amely során az emberi társas viszonyokhoz való alkalmazkodás kényszere „funkcionálisan humán-analóg” szociokognitív képességekkel felruházott állatot hozott létre (Miklósi – Topál 2012). A kutya társas készségeinek egyik fő jellemzője, hogy szívesen csatlakozik az emberi csoportokhoz, és kifejezett készséget mutat arra, hogy oda beilleszkedve a társas elvárásoknak megfelelően viselkedjen. Többek között ez az, ami miatt a kutyára hajlamosak vagyunk „gyerekként” tekinteni (Topál – Gácsi 2012). A kutyaviselkedéssel foglalkozó etológiai kutatások nyomán mára világossá vált, hogy a kutyák rendelkeznek olyan szabályozó mechanizmussal, amely az 1–2 éves embergyerekekre jellemző. Számos olyan társas-kommunikációs képességgel bírnak, melyek csecsemőszerű módon nyilvánulnak meg az emberrel való interakciók során. Ez a kisgyermekszerű viselkedés biztosítja a kutyáknak, hogy szervesen integrálódjanak az emberi közösségekbe. (Topál et al. 1998; Gácsi 2006). Úgy tűnik, hogy az ember nem elégszik meg a kutya gyermekszerű viselkedésével, a külsejét is ehhez igyekszik alakítani, ezért sokan keresik a kisgyermekre emlékeztető fajtákat. Konrad Lorenz etológus tárgyalta először a babasémát (Kinderschema), vagyis azt, hogy bizonyos fizikai jellemzők, mint a nagy fej, a gömbölyded arc, a magas homlok, a kis orr és száj, valamint a nagy szem — amelyek a kisbabák arcának jellemzői — vonzóak, aranyosnak hatnak, és gondozóviselkedésre irányuló motivációt aktiválnak a felnőttekben (Kiss – Leizer 2017). (8. ábra)

Ennek hatására válhat az ember számára aranyossá egy állat is. Ez a vonzalom magyarázza a rövid orrú, kerekded fejű fajták iránti nagyon erős keresletet. Lényegében ezeket a fajtákat neoténia¹⁵ jellemzi, nem nőnek fel, egész életükben olyanok, mint egy emberi baba, kisgyermekszerűen néznek ki és viselkednek. Ezeket az állatokat könnyebben antropomorfizálhatjuk, rájuk vetítjük vágyainkat, gondoskodhatunk róluk (Gulliver 2022). A kisgyermekszerű viselkedés kutyaképességére – egyfajta kulturális válaszul – megjelenik a szimbolikus családba fogadás a szoros viszonyt ápoló kutya–gazda kapcsolatokban. A kutyáikkal egy háztartásban élő állattartók az ebek emberi kötődésmintákhoz hasonló viselkedését tapasztalják meg, és ez erős késztetést jelent számukra, hogy szerető társat lássanak bennük. Ennek első lépése a kutya eltávolítása az állati jellegétől, ami számos szimbolikus cselekvésben megnyilvánulhat, például emberekkel él, megszemélyesített, neve van, esetleg öltöztetik is. Az a cél, hogy minél távolabb legyen a táplálékforrás pozíciójától, és minél közelebb kerüljön az emberéhez. Épp az ellenkezőjét tesszük a kedvenceinkkel, mint a fogyasztásra szánt állatokkal, amiknél arra törekszünk, hogy minél kevésbé emlékeztessenek elpusztított élőlényekre és legyenek minél távolabb az emberitől.¹⁶

¹⁵ Egy adott faj esetében csak fiatal korban jellemző tulajdonságok megtartása későbbi életszakaszokban mind morfológiai fenotípus, mind viselkedés terén.

¹⁶ A legtöbb kultúrában erős a kannibalizmus tilalma, ezért tudattalanul is szívesebben fogyasztunk olyan ételeket, mint például a steak, amelyek nem emlékeztetnek a leölt állatra, míg kevésbé közkedveltek a belsőségek, amelyek elnevezése (vese, máj, szív) megegyezik az emberi szervek neveivel.

8. ábra:
Aranyosnak találjuk az állatokat, ha ugyanazokat a tulajdonságokat mutatják, mint a babák.

A gazdák – kutyáikkal való összetartozásuk kifejezésére – gyakran az emberi kapcsolatokban használt szimbolikus eszközökkel és cselekvésekkel pozícionálják kedvenceiket.

1.4.2.1. Névadás

A névhasználat általánosan elterjedt minden kultúra egyetemes alapeleme, lényegében antropológiai univerzálé, amely kétségkívül nem kötődik csak az emberekhez (Szépe 1970: 308). A 20. századi néprajzi leírásokból tudjuk, hogy az állatok elnevezése általánosan jellemzi az előző századok haszonállattartását is. A gazdasági szempontból fontos állatok (ló, szarvasmarha, esetleg sertés) kaphattak nevet, ellentétben a nagyobb számban tartott állatokkal (baromfi, juh), amelyeket nem neveztek el. A 20. század első felében még több tájegységen jellemző volt a mágikus tartalmú óvónevek használata, a juhászok kutyáikat gyakorta folyókról nevezték el (Duna, Sajó, Tisza), hogy a veszettségtől megóvják őket (Madarassy 1912). A névadás az állat személyiségét feltételezi és a gazdához tartozás fontos jelképes aktusa, egyben a hatalomgyakorlás megnyilvánulása, az állat birtoklásának és befogadásának szimbóluma. Az állatnév bármilyen kifejezés lehet, nem alapszik nyelvi kritériumokon, nem kötik formális szabályok, ezért teret ad a nyelvi kreativitásnak is (Tolcsvai Nagy 1997: 603; Tóth 2014: 185). A társállatként tartott kutyák elnevezése gyakran szimbolikus tartalmakat hordozott és sok tekintetben hasonlóságot mutatott az emberi személynévadás jellemzőivel. Fontosságára utal, hogy a névadás körülményeinek és az adott névnek mindig volt valamilyen magyarázata és története, amivel a gazdák szívesen alátámasztották és indokolták kutyáik elnevezését.

„Azért lett Áfa, mert így hétvégén nyugodtan mondhatom az ügyfeleknek, hogy ÁFÁ-zok, és azt hiszik, hogy dolgozok.” Nyilatkozta egy könyvelő, Áfa nevű kutyája névadásáról. (N. G. 24 éves férfi)

„Amikor jöttünk hazafelé az autópályán és kitaláltuk, hogy kell egy kutya, pont jött szembe egy mentő és a Doppler-effektus miatt...” lett a kutya neve Doppler. (I. L. 27 éves férfi.)

Mivel a névadás az egyik első cselekvés a kutyával való kapcsolat kezdetén, így a név csak kis mértékben vonatkozhat az

állat megtapasztalható tulajdonságaira. A kutyák jellemzőivel legszorosabb kapcsolatban a külső sajátosságokat leíró nevek állnak (Cuki, Kicsi, Kormos, Folti). Tapasztalatom szerint¹⁷ a névadás gyakran összefügg a fajtaválasztással is. A fajtatiszta kutyát vásárló tulajdonosok a fajtaleírásokból többnyire rendelkeznek ismeretekkel a leendő kutyájuk külső megjelenéséről, temperamentumáról és ehhez mérten igyekeznek kiválasztani a „fajtához illő” nevet. Gyakori, hogy társadalmi-kulturális vonatkozású névmodellek használatában a presztízs is számottevően szerepet játszik (Cézár, Zeusz, Hektor). A névadás összefügg a fajta birtoklásához kapcsolódó társadalmi presztízzsel és az eb beszerzése nyomán remélt társadalmi pozícióemelkedést szimbolizálja.

„A másik két kutyám Dáma és Báró, ezért mindenképpen valami nemesi nevet szerettünk volna. A terv az Lord volt, de amikor megvettük olyan gyámoltalan volt, hogy a Kisherceg nevet kellett megkapnia, és idomult is a nevéhez, mert ő a csoportban a kisherceg.” (P. K. 28 éves nő)

A névadás gyakran közös családi akció és döntéshozatal. Annak ellenére, hogy az új kedvenc nevének kiválasztása mögött a család áll, valójában a névadási aktus nem kollektív módon valósul meg, hanem valamelyik családtag kreativitásának köszönhető és csak akkor válik valóban névvé, ha a családtagok elfogadják (N. Fodor 2012: 39). Családi szinten a generációk közötti különbségeket is megmutatkozhatnak a névadásban.

„Először Rozi volt, de annyira nem illett rá, hogy a lányaim az interneten találhatók kutyánaptár alapján átkeresztelték Lolára.” (N. P. 34 éves férfi)

Amikor azt igyekszünk megfejteni, hogy egy kutyára mitől illik jobban a Lola név, mint a Rozi, alapvetően a személynevek identitásjelölő alapfunkciója felé kanyarodunk és azt láthatjuk, hogy a név sokkal inkább jellemzi az elnevezőt, mint az elnevezettet (Hoffmann 2008: 8). A név fogalmi és szemantikai jellegében az elnevezést létrehozó egyén kognitív befolyása érvényesül (Hoffmann 2012: 9–12). A kutyanévek jellegét a gazdák mentális viszonyulása határozza meg, lényegében az ebek neve tulajdonosaik világról alkotott nézőpontját, tudását és identitását tükrözi. (Slíz 2012: 286).

¹⁷ Empirikus adatgyűjtésre épülő 2017-es kutatásom során 12 debreceni kutya-tartóval készítettem strukturált interjút.

„Olyan nevet szerettem volna, amit gyakran hall, hogy a következő inkarnációban, ha mondjuk olyan tudatállapotba tud leszületni, ismerősen csengjen neki, és a buddhista tanításokhoz kötheti.– (S. E. 38 éves férfi. A kutya neve: Dharma¹⁸)

Az ebek elnevezése esetén is beszélhetünk névdivatról. Napjainkban háttérbe szorulnak a korábban elterjedt kutyanévek (Buxsi, Rex), és gyakran az ebek gyermeki szerepét hangsúlyozva, az embergyermek elnevezésére használt divatos neveket (Keve, Bence) kapják a házi kedvencek (Gulliver 2022).

1.4.2.2. Családtag-e a kutya?

Ezt a kérdést az elmúlt években kvantitatív és kvalitatív módszerekkel is vizsgáltuk. Két egymást követő évben kérdőív vizsgálatunk közel azonos arányt mutattak, 2020-ban a megkérdezettek 96,1%-a nyilatkozott úgy, hogy családtagnak tekinti a kutyáját, a következő évben, 2021-ben pedig a válaszadók 94% -a gondolta családtagnak az ebét.¹⁹ A kérdőív kutatás eredményei inkább tendenciákat jelölnek, mint valós helyzetet, mert az utóbbi években a társállatként tartott kutyák számának növekedésével a közbeszédben egyre divatosabbá válik a kutyákat – függetlenül a tartási módjuktól – családtagnak tekinteni. Így a meghatározások sokkal inkább a családi kutyához fűződő érzelmi viszony kimutatását jelentik, mint a valós kapcsolat definiálását. Ebből következően a kutya-gazda kapcsolat értelmezése meglehetősen relatív, a családtag fogalmát feltehetően minden megkérdezett kicsit másképpen konceptualizálta. A jelenlegi fogyasztói trendek nyomán sokan tekintik családtagnak a kutyájukat, miközben a családi térből kizárva tartják az udvaron, vagy a kifutóban. Például a 2020-as kérdőívet kitöltő kutyatartók 96,1%-a nyilatkozott úgy, hogy családtag a kutyája, miközben 48,6%-uk kertben, vagy udvaron, esetleg elzárt kennelben tartja az állatot, így az elkülönített viszony miatt csekély az esély arra, hogy szoros és

18 A szó jelentése: Buddha tanítása, a tan. A dharma (kis kezdőbetűvel) alkotóelem, jelenség, tudattartam, a valóságot felépítő elem.

19 Ez az arány akkor sem alacsony, ha nem csak a kutyatartókra fókuszálunk. Országos reprezentatív mintából az derült ki, hogy a megkérdezettek 66%-a ért egyet teljesen vagy részben azzal, hogy a kutya családtag (Kubinyi-Varga 2023)

bensőséges kapcsolat alakuljon ki az emberi család és a kutya között.

A terepen végzett kutatás során arra a kérdésre, hogy családtagnak tekinti-e a kutyáját, a legtöbb megkérdezett kutyatartó szintén igennel felelt. Ugyanakkor az interjúkérdésekre válaszolva többen is arról számoltak be, hogy emberként kezelik, de állatnak tekintik a kutyájukat. Beszélgetőtársaim összeségében a kutyák pozíciójának három meghatározóját hangsúlyozták: a hierarchikus viszonyt, a közös akciót és a kutya családi csoportba tartozását.

„Én egyenlő partnerként tekintek rájuk (a kutyáira), de azt azért én is tudom, hogy az igényei teljesen mások. Úgy egyenrangú, hogy mindenben, amiben tudok, segítek neki. Próbálok megkeresni azokat a dolgokat, amik nekem is és neki is egyformán élmény, például kanapén alvás és akkor azokat közösen és akkor ebben teljesen egyenlő rangúan bánok velük.” (P. K. 28 éves nő)

„Része a családnak. Ha valami programot szervezünk, őt is figyelembe vesszük, hogy jöhet, nem jöhet, mit csináljunk, hogy csináljuk. Nyilván része az életünknek és benne van a családban, de a legalsó szinten.” (O. E. 17 éves nő)

„A kutya egy nagyon jó társ, de nem egyenrangú. Nem emberként kezeljük, hanem a saját közegében. Hiába veszek neki selyemlepedőt, az neki nem mond semmit, ő nem igényli, de ha odahívom magamhoz és megsimogatom, amikor látom, hogy ő ezt igényli, az az ő komfortzónáját növelem.” (I. L. 27 éves férfi)

A kutyáikkal egy háztartásban élő kutyatartók az ebek emberi kötődésmintákhoz hasonló viselkedését tapasztalják meg, és ez erős késztetést jelent számukra, hogy szerető társat lássanak bennük. A kutyákkal való sajátos műrokoni kapcsolatvállalás egyoldalúan emberi, amelynek azért tudnak megfelelni a kutyák, mert képesek előhívni a kutyatulajdonosokból az együttműködésre való hajlamot, az egymáshoz tartozás érzését, az összekapcsolódás tudatát. „Bár a kutyák nem tudják megérteni az emberi kultúrát, de kifejezik azt, hogy érzelmileg kötődnek az emberhez. Alkalmassak a közösségi létre, mert képesek az együttműködésre, a kommunikációra, és önérdekük csoportérdek alá rendelésére, de absztrakciós képesség hiányában az összetett és elvont családi kapcsolattrendszert nem értik, és nem ismerik fel” (Csányi 2011: 116).

A kutyák családtagként pozícionálása lényegében egy érzelvezérelt szimbolikus cselekvés. Azért emelik be a kedvenceiket a gazdák az emberek közötti legszorosabb kötelékbe, hogy ezzel fejezzék ki a szoros összetartozásukat. A család fogalma alapvetően szociokulturális konstrukció, amelyet az egyes társadalmak más és más eszközökkel szabályoznak (Sahlins 2013). Mivel a kortárs társadalmak pluralizmusa nem ad hagyományos (közös) értelmezési kereteket, mindenkinek magának kell kidolgoznia a saját személyes értelmezéseit. Ha az egyén abból indul ki, hogy a családtagjaihoz szoros érzelmi viszony fűzi, akkor logikus következtetés, hogy az a lény, amelyhez szoros érzelmi viszony fűzi, az családtag.

1.4.2.3 A kutyák ünneplése és megajándékozása

A társállatként tartott kutyákat nemcsak társ- vagy gyermekpozíciójú családtagként határozzák meg a gazdák, hanem emberi mintát követve ünnepeket is rendeznek a számukra. (Lovas Kiss 2018) A kutya ünneplése többnyire az emberi ünneplés szokásait másolja vagy ajándékozásban megnyilvánuló rituálékra irányul. A családban élő kutya köré szerveződő rítusok többnyire az eb születésnapját ünneplik, vagy bevonják az állatot az emberek ünnepeibe.

A két, egymást követő évben megismételt kérdőíves vizsgálatunkban a kutyatartóktól azt is megkérdeztük, hogy megünneplik-e a kutyáik születésnapját. 2020-ban a megkérdezettek 48,6%-a, 2021-ben pedig a 47,6%-a nyilatkozott úgy, hogy megünnepeli a kedvence születésnapját. Tehát a válaszadó kutyatartók csaknem fele rendez olyan ünnepeket, amelyek külsőségeikben emlékeztetnek a kisgyermekes születésnap megünnepelésére és megajándékozására. Ezek az események szintén az állat, családban betöltött „gyermeki” pozícióját hangsúlyozzák. Maga az ünnepi aktus két fontos elemre koncentrál, egyrészt a köszöntésre, másrészt a kutya számára kedves táplálék vagy ajándék átadására. (21. kép) Az ebek leginkább különleges tortát, játékot kapnak, de az ünneplés jellegét az is befolyásolja, hogy jól tűri-e a különböző partikellékek viselését, esetleg az emberi viselkedést utánozó helyzeteket (például az asztal mellé ültetést). Az esemény addig tart, amíg az állat az

ajándékozott ételt elfogyasztja, vagy az ajándékba kapott játékot használatba veszi, így gyakran rövidebbek az ünnepek, mint a rákészülés folyamata. Az ajándékozott étel gyakran a születésnap torta külsőségeit hordozza, de összetételét tekintve a kutya számára finom falatokat tartalmaz.

„Mindenképp kap tortát, egyéni, kézzel készített tortát szoktam. Összeválogatom, amiket szeret minden évben. Ilyenkor valami finomságot kap, akár sült húst sütök, vagy szereti a tojást, például kap azt is, vagy a májkrémet nagyon szereti. Akkor mindenfélét összeválogatok, szereti ezeket a bűdös szárított marha nyelőcsőt, meg ilyen kifejezetten undorító dolgokat... és akkor rátesszük az évszámot is a tetejére ugyanúgy, mint az embereknél.” (Ny. Á. 23 éves nő.)

A megkérdezett tulajdonosok véleménye megoszlott arról, hogy az ünneplésből mit fognak fel a kutyák:

„Mondjuk úgy, hogy pár jó falatért, hülyét csinálunk belőlük. Nem élnek ezt ők annyira át szerintem.” (H. I. 37 éves férfi)

„...hát szerintem érzékeli, mert a sulin (kutyakiképző iskolán) is megtanulta, hogy a tied kifejezés mit jelent, meg érzi a boldogságot.” (T. K. 21 éves nő)

A kutya megajándékozása a családba tartozása tényét demonstrálja, és kiterjedhet minden olyan alkalomra, amikor a családtagok megajándékozzák egymást. Ezeknél az eseményeknél az aktív fél a rítust létrehozó gazda, és a középpontba állított ünnepelt állattal pusztán csak történnek az események. Bár az ebek nem értik az ünneplési rítus absztrakt tartalmait,

21. kép:
Születésnap
köszöntés
kutyatáp
szemekből
kirakva

de a rájuk irányuló figyelmet érzékelik. A megkérdezett gazdák számára gyakran már ennyi is elég. Mivel számítanak rá, hogy a kedvencük nem látja át az ünneplés értelmét és célját, az ajándékozó nem vár el tudatos reakciókat és hálát a kutyától, beéri azzal, hogy tanúja lehet annak, ahogy a megajándékozott örül az ajándéknak, elfogyasztja vagy játszik vele.

„Minden nagyobb ünnepen szoktak valamit kapni, nem olyan nagy dolgot, de mindig. Karácsonykor játékot, akár egy drágább játékot. Húsvétkor valami kisebb ajándékot.” (Ny. Á. 23 éves nő)

A kutyának szervezett ünneplés gyakran az embereknek is szól. Családi, illetve közösségi szinteken képes valamiféle „kutyás összetartozás” megjelenítésére is. Az ünnepelt kutyát ismerő emberek, akik leginkább a gazda rokoni és baráti kapcsolataiból kerülnek ki, illetve olyan kutyás ismerősök, akik hasonló érzelmi viszonyt ápolnak kutyáik iránt, ezt az ünneplési formát használhatják az állatszeretetük kifejezésére is.

„Összegyűlik a család és úgy adjuk át a tortát. Vagy a tavalyi évben, amikor hét éves lett, egy kutyás hosszúhátvégén ünnepeltünk. És akkor mindenki körénk gyűlt a kutyájával, és én elosztogattam a Cézárnak a tortáját, és együtt ünnepelt a kutyás csapat.” (Ny. Á. 23 éves nő.)

Az állatoknak létrehozott ünnepek nem tekinthetők a többségi társadalomban általánosan elfogadott ember-állat viszony elemének, de a kutatási tapasztalatok azt mutatják, hogy akik látványos ünnepeket rendeznek a kutyáik számára, azok felvállalják, és többnyire az események dokumentálására, valamint az internetes megosztásra is törekednek. Ugyanakkor a kutyaszületésnapokról szóló narratívák gyakran hordoztak önironikus, eltávolító elemeket is.

– *Elég infantilis dolog boldog karácsonyt kívánva átadni a kutyának az ajándékot.*” (H. I. 37 éves férfi) – mondta nevetve egy olyan gazda, aki saját bevallása szerint meg szokta ajándékozni a kutyáit karácsonykor.

„Az Ő (a kutya) első születésnapját megünnepeltük most áprilisban, bementünk a főutcára és fagyiztunk. Vettem cukorkentes fagyit és Ő (a kutya) is kapott egy fagylaltot. A barátnőimmel vittük el. Annyira örült, hogy csak Ő van ott egyedüli fiúként egy lánybandában és még fagyit is kapott, ez volt a szülinapi ünneplés. Mondtam neki, hogy boldog születésnapot, de csak úgy poénból, meg le is

fotózkodtunk vele. Ez a fotó meg van osztva a Facebookon.” (P. K. 28 éves nő)

Az előbbi példában külön hangsúlyt kap a kutya antropomorfizációja, a gazda lényegében a saját emberi emócióit vetíti ki a kutyájára, amikor az állat érzelmeit igyekszik tolmácsolni. Ezeknek az eseményeknek a célja sokrétű. Egyrészt befogadó rítusok, a családi kötelékbe tartozás kifejezései, a gyermeki pozíció kijelölésével, másrészt a gazda által irányított akcióként a hierarchikus ember-kutya viszony sajátos megnyilvánulásai is. Ezekben a többé vagy kevésbé ritualizált aktusokban kifejezésre juttathatja a kutyatulajdonos a saját kutyája iránt érzett szeretetét, valamint a kutya együttélésük során betöltött pozícióját.

1.4.2.4. A kutyák ünneplésének vizuális reprezentációja

A kvalitatív kutatás során, magát az ünneplés folyamatát a gazdák narratíváin keresztül ismerhettem meg. Ezekből az elbeszélésekből a rendezvényt megteremtő kutyatulajdonosok émiikus nézőpontjából rajzolódott ki mindaz, amit ők a külvilág számára fel akartak mutatni „kutyás ünnepeikből”. Az elmondottakból az is kiderült, hogy ezeknek az ünnepegeknek fontos eleme a képi és mozgófilm dokumentálás, amelyet a gazda, vagy a család valamelyik tagja hoz létre.

Az ünnepi esemény dokumentálása szinte elengedhetetlen, mert a belsőhelyzet a megörökítés révén válik megőrizhetővé. Az elkészült képek súlypontozzák az esemény lényegi részeit. Az ábrázolás tekintetében kihívást jelent, hogyan lehet vizuálisan megjeleníteni az ünnepi helyzetet egy kutya esetében. A megoldást többnyire az emberi ünneplés kellékeinek felhasználása jelenti. Beszélgetőpartnereim elmondása alapján egy „kutyás ünnepről” készült kép akkor jó, ha szerepelnek rajta az esemény attribútumai, amelyek segítségével beazonosítható a téma. A karácsonyfa, az ünnepi terített asztal vagy a születésnap torta mellett gyakran papírmásé parti kellékek is feltűnnek a képeken. Ezek a kellékek hivatottak az „ünneplőruha” szerepét betölteni, használatukkal válik egyértelművé a fotókon az ünneplés szituációja. A képek többnyire megjelenítik az ünnepre kiemelt helyzetbe kerülő kutyát, az ajándékokat és azok átadását. (22. kép) A közösségi felületeken megjelenő, születésnap tortája előtt az

asztalnál ülő kutya, lényegében egy jelképes helyzet ábrázolása, amely a legtöbb esetben csak egyetlen beállított pillanata az ünnepi szituációnak. Célja azonban az egész esemény egyetlen képen történő összefoglalása. A mozgóképes rögzítés esetén ritkábbak a beállított pózok, többnyire az ünneplés folyamatát igyekeznek a videókészítők megragadni, amikor az ajándékátadásra, az ajándék használatba vételére vagy elfogyasztására összpontosítanak.

Globális trend a világhálón megosztani azokat az eseményeket, amelyeket fontosnak érzünk. A kutyák születésnapjára készült képek és videók közzététele egyrészt egy esemény bemutatása, másrészt átfogó értelemben az áll-

latszeretetet szimbolikus kifejezése is. Az ábrázolás a társállatok humanizálásával az ember-állat közötti összetartozást igyekszik szimbolizálni és demonstrálni. A megörökített pillanatok közzététele a közösségi oldalakon egyénileg eltérő. Vannak, akik csak a közvetlen baráti körben (ezek gyakran a „kutyás barátok”) osztják meg a kedvenceikről készült fotókat, de sokan szélesebb kör számára is elérhetővé teszik a „kutyás” ünnepet dokumentáló képeket. Az offline térben többnyire szűk körben ünnepelt esemény az online felületeken a megosztás révén válik transzparenssé és reagálások tárgyává. A megkérdezettek közül többen arról számoltak be, hogy az első közzétételre kapott pozitív reakciók, lájkok és a hozzászólások inspirálták újabb hasonló események létrehozására. A kutyák vizuális reprezentációja nem szorítkozik a világhálóra, beszélgetőpartnereim telefonon tárolt képeinek a döntő többsége is a kutyáját örökölte meg. Ugyanakkor csak kevesen számoltak be arról, hogy a lakásukban is van kitéve fotó a kedvencükről.

A szimbolikus aktusokban megnyilvánuló kutya-ember kapcsolat érzelmileg telített jellege az itt bemutatott formákon kívül az élet számos más területén is kifejezésre jut a kedvenceknek vásárolt tárgyaktól, a szeretett állat temetésén át, az emlékének

megőrzéséig. Az ebek és gazdáik között kialakult rítusvilág lényegében a kutyák biológiai és az emberek kulturális válaszáinak találkozása. A kutyákban az emberközeli fennmaradás érdekében olyan viselkedési repertoár és készségkészlet alakult ki, ami szimulálja az emberi társas képességeket (Topál – Kiss 2017) és erre a viselkedésre az emberek kulturálisan kódolt válaszokat adnak. A gazdák olyan embereknek szánt humán absztrakciókat, kultúra diktálta szimbolikus gesztusokat tesznek, amelyekben valójában nem partnerek, csupán szereplők a kutyák. A rokoni kapcsolatvállalás egyoldalúan emberi igényeinek azért tudnak megfelelni az ebek, mert képesek előhívni a kutyatulajdonosokból az együttműködésre való hajlamot, az egymáshoz tartozás érzését, az összekapcsolódás tudatát.

1.5. Mennyit ér egy kutya? – A kutyák tenyésztése és értéke közötti kulturális összefüggések

A kutyák értékét a biológiai és dologi létük kettőssége határozza meg. Egyszerre fogyasztási javak, presztízstárgyak, az érzelmi kötődésünk tárgyai és szuverén élőlények önálló szükségletekkel. Barthes-i értelemben jelölők és jelöltek egyben, akiket „humanizálunk”, miközben tárgyként kezeljük őket (Barthes 1999). A fogyasztói kultúránk szabja meg szimbolikus és piaci csereértéküket. (2. videó) A kutyákból egyszerre van hiány és irántuk jelentős kereslet, miközben hihetetlen mértékű túlkínálat is mérhető.

Az ebek értékének meghatározása alapvetően antropocentrikus magatartás, amely az emberi perspektívából, az ember igényeinek kielégítésére zajló kutyatenyésztés révén alakít ki értékrendet az ebek között. A kutyák tenyésztése a kapitalista értékfelfogást tükrözi. A fajtatenyésztést a 19. századi kapitalizálódó társadalmakban felemelkedő középosztály tette népszerűvé. Az új pénzügyi elit számára felértékelődött a saját származása és ez a családfaközpontúság tükröződött a kutyák fajtatenyésztésében is. Sokan azt remélték, hogy saját genealógiájukban találnak kiemelkedő ősokeket, de szívesen büszkélkedtek kutyáik híres felmenőivel is.

22. kép:
Születésnapot
„ünneplő”
kutyák

Nézd meg a videót! Kattints a kép alatti linkre! [www](https://www.youtube.com/watch?v=mxFjhfrvrsk)

2. videó: Mennyit ér egy kutya? <https://youtu.be/mxFjhfrvrsk>

A 21. század elején sem ritkák azok a fajtarajongók, akik hisznek abban, hogy találnak valamiféle ősibb leszármazást,

23. kép: Akasay Malaklisi

amely azt bizonyítja, hogy az adott fajta sokkal régebbi és így értékesebb, mint azt korábban gondolták. (23. kép) Az Akasay Malaklisi a legnagyobb az anatóliai juhász-kutyák közül.

Török masztiifnak vagy anatóliai oroszlánnak is nevezik. Az Akasay Malaklisi Fajtafejlesztési Egyesület (török tenyészsövetség) szerint ez a ma juhász- és őrkutyaként használt eb az egyik legrégebbi fajta, 3500 éves múltra tekint vissza. Véleményüket arra alapozzák, hogy a fajta kinézete emlékeztet a mezopotámiai reliefeken látható kutyaábrázolásokra. (24-25. kép) Ugyanakkor jelenlegi

ismereteink szerint a küllemre szelektáló fajtatenyésztés sokkal később, az 1800-as években terjedt el Nyugat-Európából. Korábban a használati cél szabta meg a tenyésztés irányát, így pusztán a külső alapján nem mondható, hogy az Akasay Malaklisi leszármazási vonala kontinuus volna a mezopotámiai ábrázolásokon feltűnő kutyákkal

24. kép: Vadászkutyákat ábrázoló mezopotámiai fali dombormű

25. kép: Óbabiloni harci kutya ábrázolás

A viktoriánus korban – de már a kora újkorban is – az emberi érdeklődés tárgyává vált a kutya identitása. Évezredek munkaalapú domesztikációja után küllemorientált családfákba rendezték a kutyákat és fajtáknak nevezték el őket. Azaz a készség alapú kiválasztást a küllem szerinti szelekció váltotta fel. Amint egy fajtát meghatároztak, a vérvonal bezárult. Egy kutya értékét a fajtatisztasága adta és csak akkor volt fajtatiszta, ha a szülei szerepeltek a fajtanyilvántartásban, és ezt törzskönyvvel tudta igazolni a gazda (Gulliver 2022).

A korcs kutyák éppen az ismeretlen származásuk és ezáltal a kontrollálatlan eredetük miatt váltak értéktelen ellenpontjaivá a számontartott pedigrijű, válogatott ősöktől származó és ezért értéket képviselő fajtatiszta egyedeknek. A kutya fajtatiszta és korcs minősítése máig azt képviseli, amit a viktoriánus korban a származásról gondoltunk. Míg a törzskönyvezett, fajtatiszta kiskutyák iránt egyre inkább nő a fizetőképes kereslet itthon és külföldön, a keverék kutyáknak nincs ára, és mivel nincs ára, valójában piaci értéke sincs. Aki kutyát akar, az ingyen, vagy pottom összegért könnyen hozzájuthat, de ezek az állatok vannak leginkább kiszolgáltatott helyzetben, többnyire ők kerülnek könnyen utcára. A kutyamenhelyek állatállományának 90%-a

keverék kutya.²⁰ Ugyanakkor azoknál a társadalmi osztályoknál, ahol tovább megmaradtak a munkaalapú tartási körülmények, mint például a 20. század végi falusi társadalmak pásztor-kultúrájában, nem törekedtek a fajatiszta kutyák használatára, mivel úgy tartották, ha egy kutya több „virbúl” tevődik össze, akkor „minden irányba lehet hajlama”. Természetesen a keveredés nem mehetett a fajtajelleg rovására (Szekeres 1994: 226).

Kétszáz év alatt felpörgött a kutyák evolúciója, és a 19. század óta közel 400 új kutyafajta jött létre. A fajták közötti értékhierarchiát napjainkban többnyire nem a funkciójuk vagy a használhatóságuk, hanem a divat határozza meg (Ghirlanda et al. 2013).

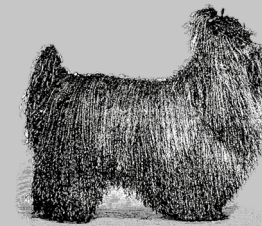
A fajtaválasztás a tulajdonosok kulturális üzenete. Osztályukat, preferenciáikat és személyiségüket jelzik azzal, hogy milyen kutyát választanak házi kedvencnek. „Ha azt hallom, hogy valakinek van egy pitbullja, egészen mást feltételezek róla, mintha egy Yorkshire terriere lenne” (Gulliver 2022). A fajták márkákká váltak a fogyasztói preferenciák szempontjából. Egy divatos fajta birtoklása azt üzeni, hogy egyszerre vagy trendi, és megengedhetsz magadnak egy luxuscikket. Mint ahogyan azt az előző fejezetben is láthattuk, nemcsak a fajtaválasztás, hanem a kutyával való bánásmód, kommunikáció, névadás is szimbolikus tartalmakat hordoz és üzenet a társadalom többi tagjának, hogy mit jelent számunkra a kutya (Gulliver 2022).

A fajták a populáris kultúrában való jelenlétüktől a fenotípusukig, és egészen a mindennapi életben való ismertségig aszociációkat halmoztak fel. A presztízstárgy szerepét betöltő, törzskönyvezett, neves tenyésztőktől és díjnyertes szülőktől származó kutyák – attól függően, hogy fajtájuk éppen mennyire divatos – jelentős összegekért kelnek el, irántuk kereslet mutatkozik itthon és külföldön egyaránt. Ezek az állatok gyakran a társadalmi pozíció reprezentálásának eszközeként kerülnek gazdáikhoz. Egy kutya birtoklása egy gyakorlat, amellyel kifejezheti az egyén a kulturális preferenciáit, mert a „szőrös totem” ezeket tükrözi a világ felé (Gulliver 2022). A legértékesebb kutyák többnyire a gazdasági elit, illetve a specialisták (kutyatenyésztők) birtokában vannak.

²⁰ MEDIÁN (2018): Kutyamenhelyek lakossági megítélése és tényleges működése: <https://www.cofidis.hu/media/median-kutatas-prezentacio-1002.pdf>

26. kép: George Stubbs: Fehér uszkár csónakban (1780)

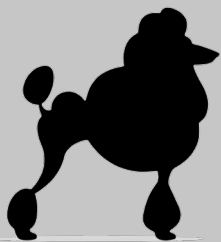
27. kép: Fekete zsinóros uszkár a 19. században

A kutyatenyésztést befolyásoló divat egyik leglátványosabb esete az, ami az uszkárral mint fajtával végbement a 20. század második felében (Ghirlanda et al. 2013). Kevés más kutya megjelenése változott annyit, mint az uszkaré. A 18. századi ábrázolásokon dús, göndör és gyapjas, néha zsinóros szőrzetű kutyákat láthatunk. (26–27. kép) Az elektromos nyírógépek megjelenésével olyannyira elterjedt a nyírt uszkár, hogy mára már a sziluettje is emblematis, könnyen felismerhető. (28. kép)

Az eredetileg vadászkutyanak tenyésztett uszkár nem az egyetlen kutyafajta, amelynek genetikai problémái alakultak ki a beltenyésztés következtében. A nagyon szoros „vonalnemesítésnek” nevezett szaporítás során gyakran apa-lánya és anya-fia keresztezések történtek, hogy megerősítsék a kívánatos tulajdonságokat. (<https://www.dogenes.com/poodle/wycliffe/michael.html>) Ennek az volt az

eredménye, hogy sok, erősen beltenyésztett állat jött létre, amelyek genetikai problémái megszorodtak. 1949-ben még 2165 törzskönyvezett uszkárt tartottak számon világszerte, de a fajta népszerűségének növekedésével 1959-ben ez a szám már 58 ezerre ugrott. A kennelek ontották a kölyökkutyákat a kereslet kielégítésére.

A fajta genetikai szűk keresztmetszete egy Annsown Sir Gay nevű, több kiállítási győzelmet maga mögött tudó bajnok kutyához vezethető vissza. Számos kennel versengett az 1949-es születésű eb utódaiért, és „szerencsére” Sir Gay termékeny volt, 21 almot nemzett. Az utódai is igen jól teljesítettek, az egyik fia, Gay Knight 1959-ben a Wycliffe kennelben nemzett egy olyan almot, amelyből öt kiállításnyertes kutya született. A Wycliffe alomnak a génjei még ma is megtalálhatók szerte a világon az Egyesült Királyságban, az Egyesült Államokban és Ausztráliában (Armstrong 1997).

28. kép: Uszkar sziluett

Az 1990-es évekre a törzskönyvezett uszkarok több mint 40%-a, a fekete uszkaroknál pedig akár az 50%-a is osztozhat ebből az örökségből. Miután az uszkarok iránti kereslet nem lankad, máig több mint 250 ezer uszkárt regisztrálnak évente csak az Egyesült Államokban (Gulliver nyomán 2022).

A Susi és Tekergő című 1955-ben készült rajzfilm egy klasszikus mese, amelyben az elithez tartozó lány és a kétes származású fiú egymásba szeret. A kutyák tenyésztése révén kialakult családfák tükrözik az emberi viszonyokat (a nemesség és a pórnép társadalmi távolságát). Ez még hangsúlyosabb az eredeti címben: *Lady and the Tramp*. (29. kép)

29. kép:
Susi és Tekergő (1955)

Mint azt az előzőekben láthattuk, Magyarországon az egy főre jutó kutyák száma európai szinten magas és ebből azt feltételezhetnénk, hogy virágzik nálunk a kutyatenyésztés. Az is kedvező lehetőségnek tűnik, hogy hazánkban bárki foglalkozhat kutyatenyésztéssel, nincs szükség előzetes tanulmányokra, úgy válhat valaki tenyésztővé, ha a kutyái a Magyar Ebtenyésztők Országos Egyesülete által szervezett tenyészszemlén tenyésztésre alkalmas minősítést szereznek. Ehhez képest a kutya populáción belül 7–20% között mozog a kennelklubokhoz kötött, regisztrált tenyésztők által létrehozott kutyák aránya. Például az újonnan törzskönyvezett kutyák száma 2019-ben mindössze 8,2%-a volt az azonos évben chipbeültetés miatt nyilvántartásba vett ebekének (Varga – Gyuris – Kubinyi 2023:

669).²¹ A törzskönyves példányok alacsony számát a fizetőképes kereslethez mérten nagyon magas árak magyarázzák. Egy jobb tenyészetből származó kiskutya ára az elmúlt évtized folyamán megközelítőleg 300 és 500 ezer forint között mozgott, de fajtától függően a milliós nagyságrendet is elérhette egy kölyökutya ára. (Például egy törzskönyves pomerániai törpe spitz kölyökutya akár 1 millió forintba is kerülhetett.) Ugyanakkor 2018-ban Cofidis Hitel Monitor országos reprezentatív kutatása arra hívta fel a figyelmet, hogy a magyarok átlagosan 34,6 ezer forintot szánnak kutyavásárlásra. Valójában a megkérdezettek több mint fele még ennyit sem fizetett volna egy kutyáért, 35%-uk 10–20 ezer forint között, 20%-uk pedig legfeljebb 10 ezer forintig költött volna kutyavásárlásra.²² A kutyák iránti – előző fejezetben tárgyalt – érzelmi kötődés láttán még akkor is meglepőek ezek a számok, ha figyelembe vesszük, hogy a reprezentatív adatsor nemcsak az emberekhez kötődő társállatként, hanem a házőrzőként tartott kutyákat is tartalmazza. Ezért a napjaink kutyatartási szokásait vizsgáló 2020-ban és 2021-ben lekérdezett kérdőívünkben árnyaltabb információgyűjtés irányult a gazdák kutyavásárlási szokásaira. Az összefüggések feltárása érdekében nemcsak a vételárra, hanem a beszerzés helyére is rákérdeztünk.

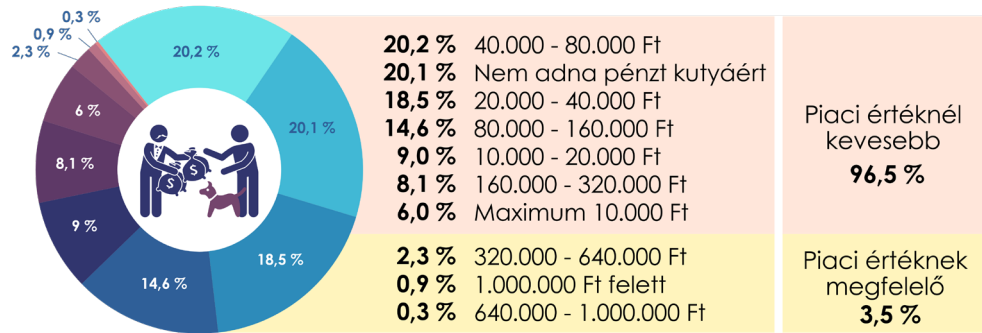
A 2021-ben kiadott kérdőívben már válaszlehetőségként kínáltuk azt is, hogy a megkérdezett nem adna pénzt kutyáért és azt tapasztaltuk, hogy a válaszadók 20%-a ezt az opciót választotta.²³ A kérdőív kitöltőinek 15%-a 20 ezer forint alatti összeget jelölt meg, és 53,3%, azaz több mint a válaszadók fele 20–160 ezer forintnyi összeget szánna kutyavásárlásra.²⁴ A kérdőívet kitöltő 7512 kutyatartónak csak a 3,5%-a adott volna a kitöltés időszakában a piaci árnak megfelelő összeget egy kutyáért. (9. ábra) Joggal merül fel a kérdés, hogy miért nincs értéke

21 Varga György saját számítása MEOESZ 2022 és a NÉBIH 2020. május 13-án egyedi adatkérésre szolgáltatott adatai alapján.

22 MEDIÁN (2018): Kutyamenhelyek lakossági megítélése és tényleges működése: <https://www.cofidis.hu/media/median-kutatas-prezentacio-1002.pdf>

23 A válaszból az nem derült ki, hogy a megkérdezett sajnálna-e pénzt fordítani a kutyavásárlásra, vagy például elkötelezett az örökbe fogadás mellett és ezért nem szerezne be vásárlás útján kutyát.

24 Bár a tendenciák hasonlóak, de a méréseink valószínűleg azért térnek el jelentősen a Cofidis 2018-as felmérésétől, mert mi nem a teljes magyar társadalomra, csak a kutyatartókra fókuszáltunk.

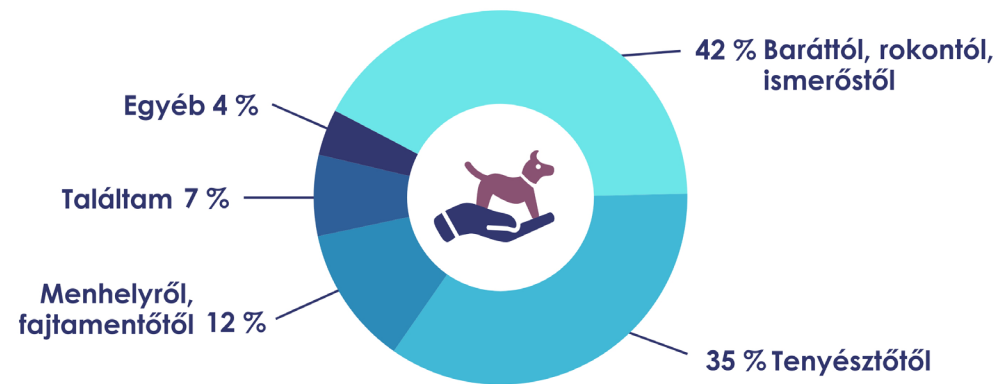
9. ábra: Mennyi pénzt szánál egy kutyavásárlására?

nálunk az ebeknek és ha nem tenyésztőktől veszik, akkor honnan szerzik be a kutyáikat a megkérdezettek. Különböző módokon 2020-ban és 2021-ben is rákérdeztünk a beszerzési forrásokra. A 2020-as kutyatartási szokásokat feltérképező kérdéssort a kutya beszerzésre vonatkozóan 6600 fő töltötte ki, így mintegy 8300 kutyáról kaptunk adatokat.

30. kép: „Néhány másodperccel a boldogság előtt”

A kiértékelés során nyilvánvalóvá vált, hogy a megkérdezettek csaknem fele (42%) a kapcsolati tőkéjét mozgósította, amikor barátok, rokonok, ismerősök révén jutott kutyához (Coleman, 1988). Az azonban homályban maradt, hogy ezek az interakciók ajándékozást vagy vásárlást jelentenek. (30. kép) A kiértékelés során vált világossá az is, hogy a megkérdezettek különbözőképpen értelmezik a kutyatenyésztő fogalmát. A válaszadók 35%-a nyilatkozott úgy, hogy tenyésztőtől szerezte be kutyáját, ugyanakkor némi ellentmondást jelent, hogy csak 29,8% számolt be arról, hogy van törzskönyve is a kutyájának. (10. ábra) A pontosabb információszerzés érdekében a 2021-es kutyatartást vizsgáló kérdőívünk már árnyaltabb válaszlehetőségeket kínált. Ez alapján a válaszoló 7512 kutyatartó közel fele (47%) ingyen, vagy nagyon olcsón jutott a kutyájához. Egyharmaduk (31%) ajándékba kapta a kutyáját, 10%-uk pedig menhelyekről és fajtamentőktől fogadott örökbe

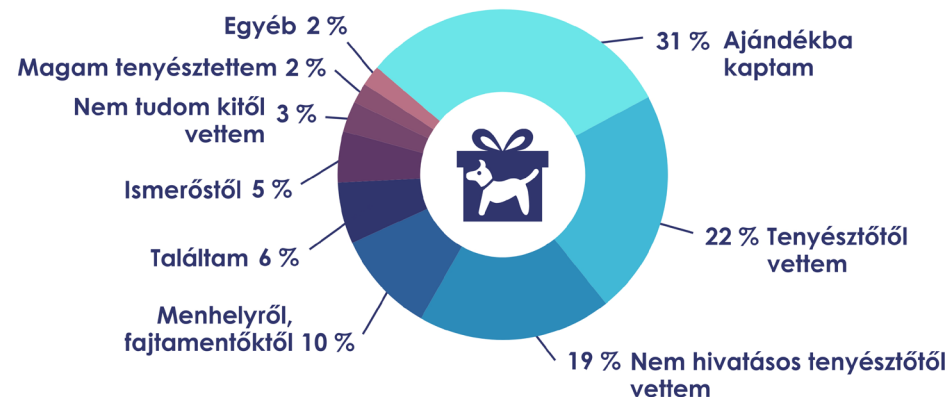

10. ábra: Honnan származnak a gazdák kutyái?

állatot. (A menhelyek többnyire a beadott oltások és a kötelező chippezés árát kérik el, ez körülbelül 10–40 ezer forintot jelent) A megkérdezettek 6%-a pedig úgy nyilatkozott, hogy találta a kutyáját.

Már a 2020-as felmérésből látszott, hogy a tenyésztő fogalma a közgondolkodásban meglehetősen szubjektív. Ezért a 2021-es vizsgálat alkalmával már kétféle kategóriát hoztunk létre, és a „tenyésztő” fogalma mellett a „nem hivatalos tenyésztő” választási alternatíváját is felkínáltuk. A két lehetőség közül hasonló arányban választottak a megkérdezettek, 22%-uk tenyésztőtől, 19%-uk pedig nem hivatalos kutyatenyésztőtől vette az állatát. (11. ábra) A kérdéssor kiértékelése során homályban maradt, hogy a nem hivatalos tenyésztő alatt kutyáikat csak néhány alkalommal pároztató gazdát, vagy kutyaszaporítót értenek a válaszadók.

11. ábra: Honnan szerzik be a kutyájukat?

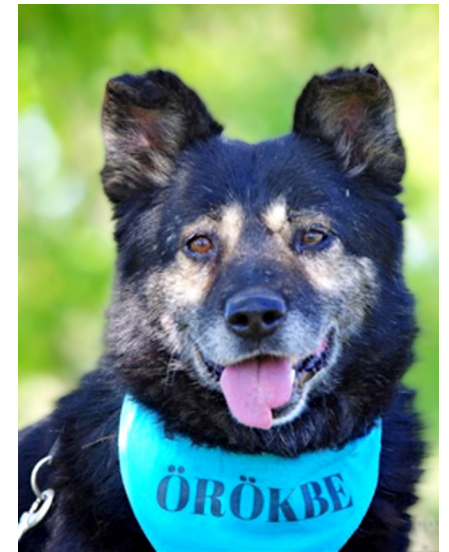

A gyűjtött adatok alapján az rajzolódott ki, hogy nem szeretünk pénzt adni kutyáért, vagy ha mégis, akkor igyekszünk a piaci árnál jóval olcsóbban megszerezni őket. Ennek a háttérben az áll, hogy a kultúránkban egyszerre vannak jelen a paraszti társadalom értékrendjének maradványai és a kapitalista fogyasztói magatartás. Ezek keveredése játszik szerepet a kutyák beszerzése esetén is.

2004 óta, hazánk Európai Unió csatlakozását követően fokozódott a magyarországi relatíve olcsó törzskönyvezett kutyák iránti külföldi kereslet, és ez növelte az árakat is, amelyek így már számos hazai fogyasztó pénztárcája számára jelentenek túl nagy megterhelést. Napjainkban Magyarország gazdasági hanyatlása miatt sok család éli meg az elszegényedés válságát. A jelenben kialakuló krízishelyzetek kezelése során gyakran múltbeli tapasztalatokra épülnek a megoldási stratégiák (Masco 2017). A fogyasztás visszafogása – mint tradicionális takarékosági taktika – esetünkben azt diktálja, hogy ami ingyen vagy olcsón is megszerezhető, arra nem szabad kiadni jelentős összeget. A 19–20. századi néprajzi gyűjtésekből tudjuk, hogy a paraszti társadalomban ritkán fizettek a kutyáért pénzben. A házőrzők és őrkutyák nem termeltek pénzben kifejezhető hasznot, ezért az univerzális csereértéket képviselő pénzt nem pazarolták a beszerzésükre. Eleve a ház körül tartott kutyák nem képviseltek jelentős értéket, pusztulásuk nem jelentett nagy veszteséget, az ellenőrizetlenül létrejött természetes szaporulatból többnyire jutott azoknak az ismerősöknek, rokonoknak, szomszédoknak, akiknek éppen kutyára volt szükségük, így a hiány a kapcsolati hálón keresztül gyorsan pótolható volt. Csak a jóhírű munkakutyáért vagy azok utódaiért kértek ellenszolgáltatást, de azok is bartel üzletek voltak, terményben vagy élőállatban fizettek. A 20. század elejéről származó adatok szerint egy-egy jó hírű juhász kutya kölykéért adtak akár egy mázsa búzát vagy egy birkát is (Szabadfalvi 2001: 804). Bár napjainkban a kutyák státusza is sokban változott, a paraszti származású társadalmi csoportokban, vagy azok leszármazottjainak körében máig idegen jelenség pénzzel fizetni a kutyáért. A gyűjtött adatokat feltehetően torzítja, hogy a kérdőívek pénzben meghatározott árkategóriába nem lehet besorolni a kapcsolati tőke révén beszerzett, vagy cserélt állatokat. Ezek a mechanizmusok leginkább az interjúszituációkban válnak világossá.

Ugyanakkor a fogyasztói társadalom hatása abban mutatkozik meg, hogy sokakban ébred fel a divatos fajták birtoklása iránti vágy, de nem tudnak, vagy nem akarnak sok pénzt fizetni egy kutyáért. Ők tartják életben a „tenyésztés második vonalát”, ahonnan a vágyott fajta fenotípusára emlékeztető, a fajtajelleget hordozó, de törzskönyvvel nem rendelkező egyedek olcsón megszerezhetők. Lényegében a drága, törzskönyvezett fajtatiszta kutyák beszerzését jól bejáratott gyakorlatok mentén megoldják „okosban”. Az olcsón, törzskönyv nélkül árut, de konkrét fajtájúnak hirdetett kutyák jellemzően szaporítóktól vagy házi elletőktől származnak. Hazánkban hagyománya van a „házi” kutyaszaporításnak. Voltaképpen tradicionális házi elletőknek számítanak azok a gondatlan szuka kutya tulajdonosok is, akik kontrollálatlanul tartott és ivaros kutyáik nem kívánt fialásaival néznek szembe. A tartási körülményektől függően ez a helyzet akár gyakran is előállhat falvakban vagy a városok kertesházás övezeteiben az éjszakára szabadon engedett, vagy szökésre hajlamos, szabadon mozgó ebek esetében. Megoldási stratégiaként bevett megoldás a kölykök elpusztítása vagy elajándékozása is. (31. kép) Házi elletőknek tekinthetők azok, a kutyatenyésztésben gyakran járatlan kutyatartók is, akiket a közgondolkodásban elterjedt hiedelmek sarkallnak arra, hogy saját kutyájukat szaporítsák. Vannak, akik úgy gondolják, hogy a nősténykutyájuk akkor marad egészséges, ha életében legalább egy almot kihord. Mások abban hisznek, hogy a kedves kutyájuk kölyke olyan lesz, mint a szülője, és ezzel biztosítani tudják a következő kutyájukat. Különösen a törzskönyvvel nem rendelkező, de valamelyik fajta megjelenését hordozó egyedek tulajdonosai körében akad arra példa, hogy azért keres egy fajtatiszta párt a gazda az általa nagyon szépnek tartott kutyája mellé, mert kihagyott lehetőségnek érezné, ha az állat nem fialhatna vagy fedezne. A házi elletőket többnyire nem az anyagi haszonszerzés hajtja, ezek a gazdák kutyájuk élete során többnyire megelégszenek egy-két alom létrejöttének megszervezésével. De az

31. kép:
A nem kívánt szaporulatból származó kutyáktól nem könnyű megszabadulni

ismeretek hiánya miatt gyakoriak a sikertelen próbálkozások is. A sikeres fedeztetések nyomán született almok kiskutyáit pedig többnyire az ismeretségi körben igyekeznek értékesíteni, vagy elajándékozni, ami nem mindig egyszerű feladat. Falun és városban is gyakran megjelenik az az egyszerű hirdetés, hogy „Kiskutyák ingyen elvihetőek”. A házi elletés hazai jelentősége nem elhanyagolható, gyakoriságát jelzi, hogy a kutyabeszerzéseket vizsgáló 2020-as adatgyűjtésünkben jelentős arányt (40,2%-ot) képviselnek a szociális kapcsolatok révén baráttól, rokontól, ismerőstől beszerzett ebek.

A kutyaszaporítók tevékenységét a különböző kutyafajták divatja élteti. Megélhetés céljából, mindenfajta kontroll, regisztráció, ellenőrzés és tenyésztési program használata nélkül pároztatják egy divatos fajta egyedeket. Minimális befektetés mellett maximális haszonra törekednek, ezért nagy számú kölyökkutya „kitermelése” és értékesítése a céljuk. A fölöslegessé vált, vagy értékesíthetetlen példányokat megsemmisítik, vagy kidobják. Azért tudják a kölyökkutyákat olcsóbban adni, mint a tenyésztők, mert minimalizálják a ráfordításokat. Spórolnak a tartási és tenyésztési körülményeken, az állatok nem kapnak megfelelő táplálást, valamint állatorvosi ellátást. (32. kép) A kiskutyák nem esnek át szűrővizsgálatokon, nem kapják meg a szükséges oltásokat, nincs törzskönyvük és nagyon gyakran

32. kép:
Kiskutyagyár

rejtett genetikai problémáik vannak. A szaporítóktól nagyon sok genetikailag terhelt kutya került tulajdonosokhoz, akik lényegében saját kárukon kénytelenek megtanulni, mi a különbség a tenyésztő és a szaporító fogalma között. A felelőtlen szaporítás következményeként folyamatosan romlik a magyarországi kutyapopuláció egészségi állapota.

1.6. Gazdátlan kutyák és menhelyek

Az előzőekben láthattuk, hogy hazánkban a kutyatartás sokkal számára nem tudatos döntés és felelősségvállalás kérdése, hanem gyakran érzelemvezérelt elhatározások eredménye. A kutyatartást és szaporítást sokszor tévhitek és hiedelmek befolyásolják. A tudatosság és az ismeretek hiánya talán abban is megmutatkozik, hogy egyes becslések szerint hazánkban megközelítőleg háromszázezer gazdátlan kutya él. Felmerülhet a kérdés, hogy Magyarországon miért is tekintjük ezt a helyzetet állatjóléti és közegészségügyi krízisnek, amikor a világban sokkal több gazdátlan kutya él, mint gazdaság. Mint ahogyan ezt már korábban bemutattam, egymilliárd kutyából 800 millió gazdátlan a világon (Pierce, – Bekoff, 2021). Úgy tűnik, hogy tőlünk keletre nem okoznak gondot a szabadon kószáló ebek – sőt, Törökországban az a próbálkozás váltott ki társadalmi ellenállást, amikor a kormány be akarta fogni és el akarta pusztíttatni az elszaporodott utcai kutyákat –, viszont nyugat felé haladva egyre ritkábban találkozhatunk kóborló ebekkel.

Az utcai kutyák és a nyugatosodó török társadalom

Az utcai kutyák (stray dog) Isztambul történetének részét képezik. Kimberly Hart, a SUNY Buffalo State College antropológusa szerint a város szellemi kulturális örökségének a részei. Feltehetően már a bizánci korban is nagy számban voltak jelen a városban, de az oszmán korból származó történelmi források azt mutatják, hogy szerteágazó szerepet töltöttek be. A környék őrzőiként szolgáltak, megették a szemetet, javítva ezzel a település higiéniai viszonyait, és ugatva

33. kép:
Isztambuli
kóbor kutya

figyelmeztették a lakosokat, ha valahol tűz ütött ki, ami korábban gyakran előfordult. (33–34. kép)

A helyiek tradicionálisan jó cselekedetnek tekintik a városban szabadon élő macskákról és kutyákról való gondoskodást, az oszmán időkben ivóvíz-vályúk voltak kialakítva az állatok számára a mecsetekben, és a lakosok napjainkban is gondoskodnak az utcai állatok elhelyezéséről és etetéséről. „Az

emberek méltóságot látnak a kutyákban, polgártársakként, utcáikhoz és közösségeikhez tartozónak tekintik őket.” – nyilatkozta Elizabeth Lo filmrendező, aki *Stray* címmel dokumentumfilmet készített az Isztambulban szabadon élő kutyákról.

Bár a kutyák évszázadok óta rugalmasan jelen vannak Isztambulban, ők is kiszolgáltatottak. Isztambul kutyapopulációjának eltávolítására vagy kiirtására a hatalom „nyugatosodó” törekvései miatt az 1800-as évek eleje óta több alkalommal történtek kísérletek. A legborzalmasabb próbálkozás 1910-ben volt, amikor 80 ezer kutyát száműztek a város partjainál fekvő Herceg-szigetek egyikére, Sivriadára. Mivel a sziklás, lakatlan szigeten nem volt élelem vagy víz, a kutyák lassan és fájdalmasan pusztultak el, üvöltésük állítólag a Márvány-tengeren át a szárazföldre is elhallatszott. A helytörténet szerint sokan a kutyák elpusztításáért járó isteni büntetést láttak a várost 1911-ben pusztító tűzvészben és az Isztambul elfoglalásába torkolló első világháború kitörésében.

Törökország Európai Uniós csatlakozási törekvése nyomán fogadták el az ország első állatvédelmi törvényét 2004-ben,

amely előírja az önkormányzatoknak, hogy gondoskodjanak a kóbor állatokról és tartsák őket a saját környezetükön, valamint megtiltotta az utcai állatok megölését. 2012-ben az állatbarátok tömegesen tiltakoztak a módosítások ellen, amelyek lehetővé tették volna az állatok eltávolítását Isztambul központjából. 2024-ben is heves indulatokat váltott ki Törökországban a kormány terve az elszaporodott kóbor kutyák begyűjtésére. A törvényjavaslat alapján a befogott állatok menhelyekre kerülnének, ahol, ha egy hónapon belül nem találnak gazdára, elaltatnák őket. A helyi állatvédők szerint azonban ez megoldhatatlan, mivel több millió állatot kellene ideiglenesen elhelyezni. Úgy tűnik, hogy a hatalom birtokosai nem látnak helyet a modernizálódó Isztambulban a kutyák számára. A nyugati mintára átformáló urbanizációs folyamatok felszámolják azokat a hagyományos negyedeket, ahol megvolt a helyük a kutyáknak a társadalom szövetében, ahol vannak hátsó utcák, hentesboltok, emberek, akik vigyáznak rájuk (Hattam 2021).

34. kép:
Isztambuli
kóbor kutya

A kutyák biológiai sajátosságai révén számos módon kapcsolódhatnak az emberhez, de a kontaktus formáját a kultúra határozza meg. Míg például Törökországban tradicionálisan az utcán élnek a kutyák, és a helyiek a közösséghez tartozónak tekintik őket, addig a nyugatias jellegű kultúrákban – így nálunk is – az ebek gazdákhöz kötődnek, vagyis a kutyatartás egyfajta birtokosi szemléletet követ. Minden kutyához tartoznia kell egy

gazdának, aki birtokolja az ebet. Ez nem csak alá-fölé rendelt viszonyt jelent, hanem azt is, hogy a nyugati kultúrák embere nem gondolja a kutyájáról, hogy szabadnak született, sőt azt feltételezzük, hogy egy részük már képtelen a független életre, mert megváltoztattuk a genetikájukat és az életkörülményeiket (Lányi 2020).

Mint ahogyan a keretes szövegben a török példán keresztül is látható, nem lehet élesen kettéválasztani a „gazdás” és a „gazdátlan” kutyatartást preferáló kultúrákat, a helyzet árnyaltabb. Magyarországon is vannak olyan, a társadalom periferiáján élő, alávetett társadalmi csoportok, ahol nem a többségi társadalom által elfogadott kutyatartási normák érvényesülnek. A szegregátumokban gyakori, hogy az ott élő állatoknak nincs nevesíthető gazdájuk, nincs, aki gondoskodna róluk, és aki felelősséget vállalna értük. De a gazdával rendelkező kutyák életmódja sem mindig kontrollált, a falusi viszonyok között nem ritkák a folyamatosan, vagy csak éjszakánként szabadon mozgó ebek. Ezek a példák is jelzik, hogy a kutyák szelekciója nem érinti az egész társadalmat, leginkább a középosztályt foglalkoztatja, mert a szegényeket nem érdekli ez a kérdés, nincs pénzük az ebük ivartalanítására, de gyakran még a kutyára sem. A felső tízezer pedig drága tenyészetekből szerzi be a gyakran tenyészállatnak számító kutyáit, és a biztonságos elhelyezésükről is tud gondoskodni.

Érdekes a mélyére ásni, hogy a mi kultúránkban miért is jelentenek gondot a gazdátlan kutyák. A társállatként tartott eb a nyugati kapitalista társadalmakban – ha csak periférikus szereplőként is, de – az emberrel együtt belép a társadalomba, vagyis egy szabályozott kozmosz tagjává válik (Kiss 2009). Ha az eb elveszíti a gazdáját, elveszíti jogi státuszát is, így egyúttal kizárásra is kerül a politikai létezők közösségéből, és pusztán biológiai lényé válik (O’Donoghue 2015). Mivel a társadalomban a kutya az emberi tulajdonoson keresztül van számontartva, gazda hiányában a minősített életformából (bioszból [bios]) a biológiailag létező (zoé [zoē]) pozíciójába kerül. A kutya, annak ellenére, hogy nem ember, azért tud agambeni értelemben homo sacer²⁵ pozícióba kerülni, mert a viktoriánus kortól elkezdődött

25 Kitzított állapot a római jogban. A homo sacer kizárásra került a vallási közösségből és a politikai élet minden területéről, nem vehetett részt közösségének rituásaiban, s nem tehetett jogilag érvényes aktusokat. Létezése a pusztán életre korlátozódott, megfosztották minden jogától azzal, hogy lényegében bárki megölhette anélkül, hogy emberölést követne el: „meg lehet ölni, de nem lehet feláldozni” (Kiss 2009: 25).

a kapitalista társadalmakban a kutya családba fogadása, és ez a folyamat a globális kapitalista társadalomban az 1980-as évektől az USA-ból kiindulva családtaggá tette a társállatként tartott kutyákat (Agamben 1998).

A nyugatias jellegű kultúrákban – így Magyarországon is – a társadalmi hatalom a gazdán keresztül szabályozza és tartja nyilván az állatot, ezért csak a gazdás kutyákat tudja kontroll alatt tartani. A gazda voltaképpen hatalmat gyakorol az állata felett, kisajátíthatja a testét, az idejét, a mozgásterét és az egész életét. Épp azt teszi az állatával, mint amit a társadalmi hatalom tesz vele, azaz gondoskodik az életéről és felügyeletet gyakorol felette (Foucault 1992: 119–123). A kóbor kutyákat nem lehet nyilvántartani, kilógnak a statisztikai rendszerekből, és ez a kontrollátlanság a krízis maga. A gazdátlan kutyák okozta félelem társadalmilag felépített jelenség, a saját kultúránk generálja (Kalkman 2019; Estes 1983). A kutyák gazdátlaná válása alapvetően a tulajdonos felelősségét veti fel akkor is, ha a tulajdonos dönt úgy, hogy nem kívánja, vagy nem tudja tovább tartani az állatot és akkor is, ha a kutya megy el a gazdájától. Ezért az állatvédelem címén meghozott kormányzati lépések a beazonosítható gazdával rendelkező ebek esetében sokkal inkább a kutyatartók szabályozására és kontrolljára irányulnak, mint a nehéz helyzetbe került állatok valós segítésére. A kutyák egyedi mikrochipes jelölését előíró 2013-as rendelkezés lényegében egy országos adatbázisba való nyilvántartásba vételt, a gazdával rendelkező igazolását teremti meg, és elkóborlás esetén a gazdához való visszajuttatás lehetőségét biztosítja, de egyben a tulajdonos számonkérhetőségét is lehetővé teszi a kutyája cselekedeteiért. Ugyanakkor a legtöbb kóbor kutya kontrollálhatatlan szaporulat eredménye, őket sosem látta állatorvos és beazonosíthatatlan a gazdájuk (ha egyáltalán egy konkrét személy a gazdájuknak tekinthető), így kívül kerülnek az egyéni azonosítórendszeren is. Bár az állatokat védő jogszabályok a gazda nélküli egyedekre épp úgy vonatkoznak, mint gazdás társaikra, de lényegében csak a gazdás állatok számára nyújtanak védelmet. Mivel a gazdátlan ebek nem nyilvántarthatók, ezért korábban az elpusztításukat, ma a gazdához juttatásukat tekintjük a probléma megoldásának. Mint azt a következőkben látni fogjuk, elsősorban a civil szervezeteknek köszönhető, hogy a gazda elvesztése, vagy a gazdátlan lét nem jelenti feltétlenül az állat elpusztulását.

1.6.1. A gazdátlan ebekről való gondoskodás alternatívái

Az 1998-as állatvédelmi törvény az önkormányzatok kötelező feladatává tette a kóbor állatok befogását az adott település belterületén. A befogott állatok a gyepmesteri (ebrendészeti) telepre kerülhetnek, amelynek működését a helyi önkormányzat közpénzből finanszírozza. A befogott kóbor állat az állam tulajdonába kerül, és ha a gazdája nem válik ismertté 15 nap elteltével az állam tulajdonába kerül és örökbe adható. 45 nap után ki lehet oltani a befogott eb életét, ha a gazdája nem válik ismertté, vagy ha nem fogadja örökbe senki, nem veszi át egy állatmenhely, esetleg agresszív, viselkedészavaros, vagy csekély életben maradási eséllyel bír. (785/2021. (XII. 27.) Korm. rendelet 5., 16. §)²⁶ Ezek a meghatározások meglehetősen képlekeny, szubjektív értelmezéseknek adnak alapot. Nem derül ki például a rendeletből, hogy konkrétan mitől tekinthető egy kutya agresszívnek vagy viselkedészavarosnak. Az mindenestre kérdéses, hogy egy befogott és idegen helyre hurcolt állattól elvárható-e valamiféle nyugodt és szolid viselkedés. A befogott kóbor állat életét a megengedett módon azonnal is ki lehet oltani, amennyiben a továbbélése megszüntethetetlen vagy csilapíthatatlan szenvedéssel járna és gyógyulása nem várható.²⁷ Ugyancsak a gyepmesteri telepekre kerülnek az ideiglenesen megfigyelés alatt tartott kutyák, és az egészséget súlyosan veszélyeztető tartási körülmények közül elkobzott állatok, illetve a gazda által leadott ebek. Bár a rendelkezés többféle gazdához jutási lehetőséget is felkínál, itt mutatkozik meg, hogy mi történik akkor, ha a kutya nem rendelhető alá emberi felelősségvállalásnak. Miközben Magyarországon az állatok nyilvántartása és átruházása jól szabályozott, ám a mindennapi életben jelentős számú állat esik kívül a nyilvántartás körén. Becslések szerint a hazai kutyák 30%-a nem rendelkezik egyéni azonosítóval. Ez jó lehetőséget biztosít egy sajátos ebtartási gyakorlatnak, amelyet „szürketartásnak” is nevezhetnénk, mivel az állatokat ugyan nem titokban, de nyomkövethetetlenül birtokolják, illetve gyakran nem is beszélhetünk konkrét személyről, akihez az eb

²⁶ A kormány 785/2021.(XII. 27.) Korm. rendelete a kóbor állat befogásával, tulajdonjogának átruházásával és elhelyezésével kapcsolatos feladatok ellátásának részletes szabályairól. (Magyar Közlöny 2021. évi 242. szám 12075-12081)

²⁷ Ávtv. 45. § (1)

tartozik. Ebben a helyzetben érvényesül a biopolitika rasszizmus, mert a hatalomnak el kell döntenie, hogy kit tart támogatásra méltónak, és kit hagy meghalni, vagy pusztít el (Foucault 1992: 121). A jól kontrollálható gazdás kutyák méltók a támogatásra, a gazdához semmilyen formában nem kapcsolható ebek – egy rövid időkorlát után – elpusztítandók.

Mint arra már az előzőekben utaltam olyan sokféle kutyatartási gyakorlat jellemzi a kultúránkat, hogy a sztereotipizálás veszélye nélkül nem is beszélhetünk általában kutyatartásról. A következőkben – amikor a gazdátlanvá válás társadalmi hátterét igyekszem feltárni – mégis az általánosítás határán igyekszem egyensúlyozni. Ha napjaink társadalmi viszonyait vesszük alapul a fenti jogszabályok értelmezése során, arra következtethetünk, hogy a jogalkotó a középosztály érzelmi alapú társállattartói mentalitásából indul ki. Azt feltételezi, hogy az állattartó – akár anyagi ellenszolgáltatás fejében is – vissza szeretné kapni a valamilyen a nem várt esemény, trauma vagy a saját gondatlansága miatt elkóborolt társállatát, és ehhez megfelelő szintű anyagi fedezettel is rendelkezik. Ugyanakkor a fenti szabályozás meglehetősen csekély túlélési esélyt biztosít a legtöbb menhelyre kerülő kutya számára, mert gyakran az alacsony jövedelmű rétegektől kerülnek a kutyák ebrendészeti telepekre, innen válhatnak ki a kutyáikat azok az emberek, akiknek az állathoz való viszonyuk meglehetősen laza, nem társállatként, hanem házőrzőnek vagy jelzőkutyának tartják a házuk körül élő ebet. Gyakran a kutyatartást nem is tekinthetjük tudatos tevékenységnek, mert a portára szegődő állatot valójában csak megtűrik, vagy befogadják az ott élők, de nem költenek az állat ellátására, állatorvoshoz nem viszik, élelmezését a háztartási maradékból oldják meg. (35. kép) Ezeknek az embereknek többnyire a lakhatási körülményeik sem kedvezőek, sokan nem rendelkeznek az állat portán tartására alkalmas kerítéssel. De a 2016. január 1-jétől a

35. kép:
Kegyetlen
körülmények
között tartott
kutya Kocséron

kedvtelésből tartott állatok tartásáról és forgalmazásáról szóló 41/2010. (II. 26.) Korm. rendelet módosítása értelmében kikötve sem tarthatják az állataikat, mert ezzel 15 ezer forintos állatvédelmi bírságot kockáztatnak és egy ekkora összeg megfizethetetlen lenne a szegénységben élő családok számára. Ezért gyakran előfordul, hogy mindenféle kontroll és tanítás hiányában, az állataik ösztöneikre hagyatkozva szabadon kószálnak a településen, amíg az ebrendészek be nem fogják őket. (36. kép) Az állatvédelmi törvény kimondja, hogy „ha a kóbor

36. kép: Egy kutya élelmet keres Tiszavasváriban, a Széles úti cigánytelepen összegyűlt szemétközémben

állat tulajdonosa ismertté válik, köteles az állatot visszavenni, és a befogásával és tartásával kapcsolatos költségeket megtéríteni. Amennyiben a tulajdonos az állat visszavételére nem képes, vagy nem hajlandó, vagy az állat egészségét súlyosan veszélyeztető tartási körülmények miatt az állat a tulajdonos részére nem adható ki, úgy az állatvédelmi hatóság a költségek megtérítésére való kötelezés mellett az állatot elkobozza, és gondoskodik a tulajdonjogának átruházásáról (Ávtv. 48/A. S).” A tulajdonos voltaképpen anyagilag akkor jár jobban, ha nem fedi fel a kilyét (miután a „szürketartás” körülményei között a kutyában nincs azonosító, amely elvezet a tulajdonoshoz), és rokoni, baráti kapcsolati hálójára támaszkodva beszerez ingyen egy másik kutyát.

A jogalkotó célja, hogy senki ne kezdjen kutyatartásába, ha nincsenek meg a megfelelő – az állat és a lakókörnyezet jogos

igényeit is kielégítő – feltételek. Azonban edukáció hiányában ez szinte kivitelezhetetlen, mert a szóban forgó társadalmi csoportok tagjai közül sokan többnyire nem gonoszszágból, hanem tudatlanságból bánnak állataikkal felelőtlenül. (37. kép) Az ismeretek hiánya nem csak az állattartás terén detektálható, hanem életvezetésük számos területén. Ilyen körülmények között, még ha a megfelelő érzékenyítő stratégiákat meg is találnák a döntéshozók, akkor is többgenerációs folyamat lenne a jelenlegi hozzáálláson való változtatás. Az alávetett társadalmi helyzetben élők hatalmi rendelkezésekre adott viselkedési stratégiája többnyire nem az, hogy felhagynak a kutyatartással, hanem az, hogy a befogott állat helyett másikat szereznek vagy fogadnak be. Van miből válogatni, mert – különösen a szegregátumokban – a kontrollálatlan szaporulat biztosítja az utánpótlást. Tehát a szegénységben élő társadalmi rétegek körében csekély az esélye annak, hogy a gazda kiváltja a befogott állatát. Ugyanakkor az örök-befogadás körülményes folyamatát lényegesen kevesebben vállalják fel, mint ahány befogott állatnak gazdára lenne szüksége. Magyarországon a kutyapopuláció folyamatos növekedése és az utóbbi évek gazdasági visszaesése egyre több családot sodort anyagi krízisbe, ezért a menhelyeken is jelentősen megnőtt az állatállomány. A 2012-es adatokhoz képest 2019-re háromszoros lett a gazdátlan kutyák száma, még annak ellenére is, hogy a gyepmesteri telepeken elpusztított és a külterületeken kilőtt (a hivatalos meghatározás szerint: „ártalmatlanított”) kutyák száma évente megközelítőleg 165 ezer egyed is eléri.²⁸ Amíg a 2018-as kutatás azt mutatta, hogy a menhelyeknek nem a férőhelyhiány volt a legnagyobb gondjuk, addig 2022-es becslések szerint az állatmenhelyeken négyszer annyi állat van, mint amennyit a befogadóképességük megengedne. Így nem várható, hogy a gyepmesteri telepekről más szervezetek átvegyék az ott

37. kép: A szocializációs közeg meghatározza az állatokkal való bánásmód jellegét

.....

28 https://kutyabarar.hu/hasznos_tanacsok/74729/a_magyarorszagon_elo_kutyak_szama/

felgyűlt kutyákat. Tehát a gyepmesteri telepeken időről időre csak a begyűjtött állatok egy részének elpusztításával tudják kezelni a férőhelygondokat, és nem nevezhető érdemi megoldásnak, hogy előtte még másfél hónapig életben tartják a begyűjtött kutyákat. Ugyanakkor egyre gyakrabban fordul elő, hogy a helyi önkormányzatok különböző szervezetekkel – esetleg természetes személyekkel – kötnek megállapodást a gyepmesteri, ebrendészeti feladatok ellátására. Az állatok befogásával, őrzésével, tartásával, kiváltásával stb. kapcsolatos feladatokat pedig nagyrészt ezeknek a szervezeteknek a belső szabályzata tartalmazza. Így akár önkormányzatonként, telepenként eltérő feladatokat láthatnak el a gyepmesterek.

A gazdátlan állatokról való gondoskodás alternatíváját jelentik az állatmenhelyek, ahol – az elkobzott vagy ideiglenesen megfigyelés alatt tartott ebek kivételével – a gazdátlan kutyák elhelyezést nyerhetnek. Az állatmenhelyek önkéntesei ugyanúgy befognak kóbor állatokat, mint a gyepmesterek, azonban az állatok elaltatása csak a legvégső esetben, többnyire egészségügyi okok miatt kerül szóba. Viszont az állatmenhelyeken nemcsak gyógykezelésben részesítik, ivartalanítják és egyéni azonosítóval látják el a befogott kutyákat, hanem mindent megtesznek a begyűjtött állatok gazdához juttatásának érdekében. Ma Magyarországon a kóbor ebek érdemi segítségét, befogadását és új gazdákhöz juttatását a civil társadalom vállalja magára, amely fontos szempontnak tekinti a befogadott állatok érdekeinek képviselését is. 2018-ban 200 állatvédő szervezet, csoport létezett Magyarországon.²⁹ A szükségletek kielégítésére folyamatosan újabbak és újabbak alakulnak, de még így is csak a kóbor állatok töredékéről tudnak gondoskodni, és nincs annyi potenciális gazdajelölt sem, amennyi állat megszületik évről évre.

Az állatmenhelyeket nem közpénzből tartják fenn, civil szervezetek működtetik, ezért általában nehezen tudják előteremteni a működésükhöz szükséges anyagi, tárgyi és egyéb eszközöket. A legtöbb hazai menhelynek nincs elég forrása a korszerűsítésekre, fejlesztésekre, nagyrésztük férőhely problémával küzd, kevés a kutyák egészségügyi ellátására fordítható összeg és nincs pénz az alkalmazottak, ápolók fizetésére sem. Az előzőekben már többször hivatkoztam, 2018-ban készült

29 Kutyamenhelyek lakossági megítélése és tényleges működése. Medián 2018.

<https://www.cofidis.hu/media/median-kutatas-prezentacio-1002.pdf>

reprezentatív kutatás szerint, a gazdátlan állatokról gondoskodó menhelyek segítése néhány nagy adományozói kör között oszlik meg. A lakosságtól (84%) és a civilszervezetektől (72%) kapják a legtöbb támogatást, a teljes népesség 11%-a nyújtott már segítséget menhelyeknek, de a cégek (4,0%) és az önkormányzatok (36%) is jelentős támogatók. A menhelyek segítése a civilség gyakorlatát erősíti Magyarországon, talán ezzel magyarázható, hogy a segítségnyújtásnak ezt a formáját az állam (2%) alig támogatja.³⁰

A kutyákat javakként kezelő fogyasztói társadalom ellentétjeként, egyfajta implicit kapitalizmuskritikaként jelent meg hazánkban az a trend, hogy erényesebb menhelyről társállatot örökbefogadni, mint tenyésztőtől vásárolni. (38. kép) A ku-

38. kép:
Örökbefogadás

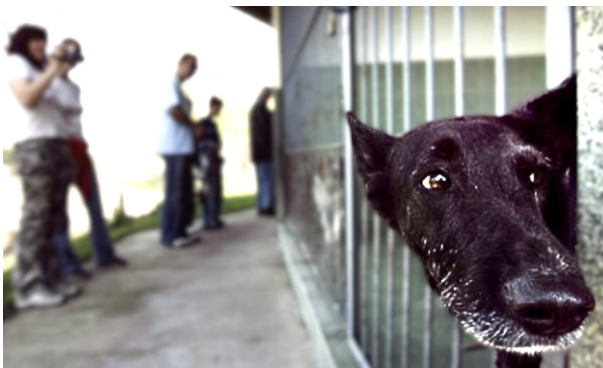
tyabeszerzés altruista formája nyugati példák nyomán a városi fiatal értelmiség köréből terjedt el, és mára a lakosság közel egy ötödénél népszerű, különösen a 18–29 év közöttiek, a diplomások és a budapestiek körében. Cora Diamond (1978) elmélete szerint az állatokkal kapcsolatos etikai viszonyunk nem elvek, kötelességek vagy jogok formájában értelmezendő, hanem abban a közvetlen viszonyban, ahogy megosztjuk velük az életünket (idézi Nemes 2023: 8). Úgy tűnik a felelős állattartás presztízsét nem az állatvédelemre irányuló kormánypropaganda, hanem a civil kezdeményezések növelik. Napjainkban annyian fogadnak örökbe menhelyi kutyát, ahányan tenyésztőtől vásárolnak, és a

30 Kutyamenhelyek lakossági megítélése és tényleges működése. Medián 2018.

<https://www.cofidis.hu/media/median-kutatas-prezentacio-1002.pdf>

potenciális kutyatartók valamivel több mint a fele (60%) nyitott az örökbefogadásra. Láthatóan az embereket morális okokból zavarja a kutyák gazdátlanul válása. A megkérdezettek 91%-a látja úgy, hogy az örökbefogadással segíthet egy kiszolgáltatott élőlényen, és 82% gondolja azt, hogy ezzel tud tenni valamit a kóbor kutyák problémája ellen.³¹ Az új trend átírta a válságos szituáció megoldási stratégiáját, mert már nem az elpusztítás, hanem a gazdásítás, az örökbeadás a cél. A kutyák örökbeadása kapcsán fontos szempont, hogy felelős állattartók vegyék magukhoz a kiközvetített ebeket, hogy így minél kevesebben kerüljenek vissza a menhelyekre. (39. kép) Ezért az örökbefogadóknak bizonyítaniuk kell, hogy megfelelő körülményeket tudnak biztosítani a leendő kutyájuk számára. Nem ritkák a lakóhelyi ellenőrzések, referenciakérések, vagy az, hogy a leendő gazdának bizonyítania kell, hogy rendelkezik a kutya eltartását biztosító anyagi helyzettel. Ugyanakkor a 2018-as menhelyekre irányuló kutatás arra is felhívta a figyelmet, hogy nem ritkák

39.kép:
Menhelyen

az ageista, rasszista kiközvetítési szempontok is. A felmérés szerint minden tizedik menhely elzárkózott attól, hogy időseknek vagy roma származásúaknak adjon kutyát. Többnyire a különböző kutyamentő szervezetek pénzt kérnek a kiközvetített kutyákért, az örökbefogadónak fizetnie kell a kutya addigi ellátásával kapcsolatos költségek egy részét – ebbe a körbe az ivartalanítás, a kötelező védőoltások és esetleg a tartási költségek tartoznak.

A befogott állatok új gazdához juttatását az is nehezíti, hogy a gazdátlan kutyák nem ott gyűlnek fel, ahol örökbefogadói érdeklődés lenne irántuk. A menhelyeken összegyűjtött ebek száma az Európai Unión belül is jelentős eltéréseket mutat. Míg Magyarországon a kutyamenhelyek férőhelygondokkal küzdenek, Nyugat-Európa több országában a „fogadj örökbe, ne vásárolj” mozgalom, a hatékony ivartalanítási programok és a felelős

31 Kutyamenhelyek lakossági megítélése és tényleges működése. Medián 2018.
<https://www.cofidis.hu/media/median-kutatas-prezentacio-1002.pdf>

állattartás propagálásának köszönhetően jelentősen csökkent a menhelyekre kerülő állatok száma. Ezzel együtt ritkább lett a kutyaaajándékozás, mert ritkábbak lettek a nemkívánt almok, és változtak a morális trendek, ma már nem illendő váratlanul kutyát ajándékozni. Így napjainkban többen szeretnének menhelyről kutyát hozni, mint amennyi állat a telephelyeken van. A hiány megoldását az adja, hogy Romániából, Ciprusról vagy Magyarországról szereznek be mentett kutyákat a gazdagabb uniós országokban élők. (40. kép) Több magyarországi civil szervezet juttat el gazdátlan kutyákat nyugat-európai tulajdonosokhoz. Az Európai Unión belül megnövekedett nemzetközi állatforgalom kedvez az állatszaporítóknak is, mert egyes állatmentők – különösen a fajtaspecifikus mentők közül – még szaporítóktól is vásárolnak olcsón kutyát és ezek kerülnek „mentett” kutyaként az új tulajdonosokhoz.³² Ezek a szürkegazdasági módszerek nehezen kutathatóak, keveset tudunk róluk, ezért nem tudjuk milyen az előfordulási gyakorisága. Mindenesetre ezek a megoldások felverik az örökbefogadásra szánt kutyák árát, és több embert ösztönöznek kutyaszaporításra. Ezekben a még alig feltárt esetekben az állatmentők voltaképpen közvetítőként szolgálnak a tulajdonos és a szaporító között. Ez az eljárás előnyösnek tűnik a kutyatulajdonos számára, aki egy speciális mentőszolgálaton keresztül megkapja a kívánt fajtát, és még a kutyamegmentő szerepében is tetszeleghet, mert

40. kép
Egy
csomagtartónyi
mentett
kölyökkutya

32 Ez az állítás hangsúlyozottan nem minden állatmentőre igaz, és akikre igen, még azok is nagy valószínűséggel végeznek valós állatmentő tevékenységet is.

nem tudja, hogy egy kiskutyagyárból vásárolt. Katrina Gulliver egyenesen úgy fogalmaz, hogy a kölyökkutyagyarak és az állatkereskedések bezárása után a gazdag Nyugat egyszerűen ki szervezte a termelést a szegényebb nemzetekhez, ahol lazábbak a törvények. Más iparágakhoz hasonlóan a végfelhasználói javakat akarják, de nem szeretik a gyártási folyamatot, ezért ezt a világ más részére tolják át (Gulliver 2022).

1.7. A felelős kutyatartás problémavilágának értelmezése

A kutyák helyzete a kultúránkban sajátos, voltaképpen jogokkal rendelkező tárgyak, mert érző élőlényként jogi védelem illeti őket, ugyanakkor a Polgári Törvénykönyvben szabályozott módon adható vehető „dolgok”, birtoklásukról emberek döntenek. A jelenleg hatályos szabályozás az állatokat érezni, szenvedni, örülni képes élőlényeknek tekinti, de nem szól az emberhez viszonyított pozíciójukról. Mint azt az előző fejezetben láthattuk, a nyugati kultúrákban nem gondoljuk a kutyákról, hogy szabadnak születtek, a 20. század végéig (sőt bizonyos értelemben napjainkig) érvényesek Aquinói Szent Tamás 1200-as években leírt sorai, amelyek szerint az állatok az ember hasznára rendeltettek. Az 1989-es rendszerváltozást és Magyarország Európai Unió csatlakozását követően, kétségkívül számos, az állatokat – és ezen belül a kutyákat – védő rendelkezés született, ezek jelentős lépések, azonban a bevett kulturális gyakorlatok csak lassan idomulnak a jogi szabályozáshoz. A rendelkezésre álló törvényi keretek önmagukban nem számolják fel a kultúránkban létező fajizmust. Önmagában a törvényi védelem sem jelent garanciát, a külvilágtól elzárt körülmények között a kutyatartó megkínózhatja, elpusztíthatja a birtokában lévő állatát, csak arra kell vigyázni, hogy ne legyen tanúja az abúzusnak, mert egy kutya létezését vagy halálát utólag már senkin sem kérjük számon. Mint ahogyan a családon belüli erőszak, úgy a kutyákkal szemben elkövetett bántalmazás is többnyire rejtve marad. Ugyanakkor az állati léthez való viszonyunk változását jelzi, hogy a nyilvánosságra került bántalmazások mindig indulatokat váltanak ki a társadalom számos

rétegéből. Az állatával rosszul bánó (azt megverő, láncon tartó, ellátásáról nem gondoskodó) gazda a közgondolkodásban egyre inkább elítélt társadalmi szereplővé válik, és a kutyák megkínzása vagy elpusztítása mindig fokozott érzelmet vált ki, gyakran még azokból is, akik más állatokat minden gond nélkül elfogyasztanak.

A 21. század eleji Európában nagyon sokféle kutyatartási trend, és még ennél is több ebtartási gyakorlat létezik, de az egyre inkább szűkössé váló nagyvárosi terekben az állattartás már nemcsak individuális cselekvés, hanem közügy. A kutyatartók mellett más társadalmi szereplők is véleményt formálnak az állattartás olyan kérdéseiről, mint: lakásban vagy kertben legyen-e az eb; büntetésképpen megverhető-e a kutya; magára lehet-e hagyni napokra az ebet egy családi ház kertjében; való-e a gyerek mellé a kutya. A társadalmi elvárások és a hatalmi akarat között is akadnak nézetkülönbségek, hogy: legyen-e kutyafuttató; kell-e póráz vagy nem; meg lehet-e tiltani bizonyos helyeken a kutyatartást; milyen szigorral kell fellépni az állatkínzókkal szemben. Az állatok iránti felelősségérzet kialakulása eltérő mértékben és formában megy végbe a társadalom különböző csoportjai körében, az állatok erkölcsi státuszhoz való jogát nem mindenki éli meg szükségszerűségként, de a kutyákra vonatkozó egyre árnyaltabb biológiai, etológiai ismeretek is csak lassan formálják a közgondolkodást és a jogalkotók nézeteit.

A kutyák egyedszámának növekedése – különösen a nagyvárosi környezetben – egyre több konfliktus forrását is jelentheti. Kezelendő probléma a helyi hatalmi elit számára a kóbor kutyák elszaporodása, a kutyatámadások gyakoribbá válása, az állatkínzásos esetek megnövekedése, vagy ha a városok utcáin felgyűlik a kutyapiszok. Ezeket a társadalmi együttélést nehezítő problémákat eddig elsősorban rendeleti úton, központi szabályozással igyekeztek orvosolni, azonban a demokratizálódó, individualizálódó társadalmakban nem a jogszabályok, hanem a lakosság asszertív és felelős magatartása kerül előtérbe. Bár továbbra is meghatározó a törvényi szabályozás, de a kutyákkal kapcsolatos együttélési nehézségek megoldásának kulcsát leginkább a felelős gazdában látják a döntéshozók. A felelős kutyatartás koncepciója arra a felismerésre reagál, hogy a modern nyugati társadalmakban a sokféle életvezetési modellt

képviselő lakosság életmódjának rendeleti szabályozása kevésbé hatékony, mint az egyén belátására bízott önszabályozó formák. A „felelős kutyatartó” kifejezés használata a „felelős állampolgár” szókapcsolatra emlékeztet, és jogkövető magatartást feltételez. Az elvárások lényegében a kutyatulajdonosokat igyekeznek a társadalmilag bevált, vagy jogszabályi keretek között meghatározott magatartási gyakorlatok irányába terelni. Beleillik ez a szemlélet abba a korábban már tárgyalt gyakorlatba, hogy a kutyákat a gazdán keresztül kontrollálja a hatalom. A nyugati demokratikus társadalmakban mindinkább előtérbe került a felelős kutyatartás kérdése. A fogalom bevezetésével egy sokrétű társadalmi jelenséget – a kutyatartást – igyekeznek kódok használatába ágyazva alakítani (Tegyétek ezt!; Ne tegyétek azt!) (Brown – Dilley 2012). Bár a „felelős kutyatartás” fogalma jelentős vonzerővel bír, meghatározása nem is olyan könnyű, gyakran használjuk, de a mindennapokban sokkal inkább a felelős kutyatartás összetevőinek felsorolása, mint a definiálása fordul elő. A felelős kutyatartó tevékenységének jellemzése többnyire magában foglalja az állat feletti kontrollt, az eb megfelelő táplálását és mozgását, ürülékének eltávolítását a nyilvános helyekről, az ivartalanítást, az egyéni azonosítóval történő ellátást, valamint a kutya egészségéről és jólétéről való gondoskodást. Az ilyen jellegű leírásokból nem derül ki, hogy konkrétan mit is kellene tennie a felelős kutyatartónak. Nem válik nyilvánvalóvá, hogy konkrétan mit jelent például a „kutya megfelelő táplálása és mozgása”, vagy miben nyilvánul meg az ebek „egészségéről és jólétéről való gondoskodás”. A szubjektív meghatározások következtében a felelős kutyatartás fogalmának egyes részei közhelyessé váltak, mások homályos értelmezési keretet kaptak, vagy olyan kulcsszavakká egyszerűsödtek, mint a felelősség, szeretet, táplálás, mozgásigény, egészség, utódok, környezet. Ezek a felelős állattartás kapcsán gyakran hangoztatott szavak valamiféle helyes kutyatartást próbálnak leírni.

Mivel a mindennapokban a kutya-ember kapcsolat eltérő formákban van jelen, mindenki a saját értelmezése szerint határozza meg, hogy mit ért az ebekről való gondoskodás alatt. A felelős kutyatartás keretei közé feltehetően sokféle ebtartási alternatíva beférhet, mert a sokszor nagyon különböző módokon kutyát tartó tulajdonosok állítják magukról, hogy felelős gazdák

(Fox – Gee 2019; Howell 2012). A felelőségüket a saját normarendszerük alapján, a saját nézőpontjukból határozzák meg, így a gazdáknak pusztán azt mondani, hogy „felelősnek kell lenniük”, nem túl hatékony üzenet (Westgarth et al. 2019). A tulajdonosokra háruló erkölcsi felelősséget hangsúlyozzák a kutyák gondozásával és kiképzésével kapcsolatos tanácsok, amelyek a tulajdonosok nevelési eredményének látják az ebeket (Nelson 2016), és a viselkedésüket a tulajdonos felelősségének tekintik (Rajecki et al. 1998; Rajecki et al. 1999; Sanders 1994). Ugyanakkor a tulajdonosok nem automatikusan érznek felelősséget állataikért, a felelősség cselekvések során kialakult kapcsolat, amelyen keresztül entitások, szubjektumok és tárgyak jönnek létre (Haraway 2008, 71). Nem ritka, hogy a gazdák megpróbálnak elhatárolódni az állatért viselt személyes felelősségtől, amikor az állat antiszociális viselkedést mutat (Ben-Michael 2005; Sanders 1994). Gyakorta lehet olyan gazdákkal találkozni, akik például a kutyájuk agresszív magatartásának okát kizárólag a kutya személyiségében látják, vagy akadnak olyanok, akik szerint a kutyájuk – számos próbálkozásuk ellenére – azért nem hajt végre kiképzési alapfeladatokat, mert az értelmi képességeivel baj van. A felelősségvállaláshoz tudásra és problémafelismerő képességre, valamint arra van szükség, hogy a gazda képes legyen irányítani a kutya viselkedését (Brown – Dilley 2012). A „felelőtlen” kutyatartói magatartást többnyire nem rosszindulatú problémakereső mentalitás idézi elő, hanem a tudáshiányból fakadó téves egyéni hiedelmek és motivációk (Jenkinson 2011). A kutyatulajdonosok valószínűleg sokkal toleránsabbak a kutyáik negatív cselekedeteivel szemben, mint a kutya-gazda kapcsolaton kívüli társadalmi szereplők. A gazda kutyával kialakított érzelmi kapcsolata gyakran felülírja a kutyatartás negatív aspektusait. Például a piszkot, a szőrt és az ürülék eltakarításának feladatát a legtöbb kutyatartó pusztán kellemtelenségeknek érzékeli, amelyeket ellensúlyoznak a kapcsolatból származó értékek és előnyök (Campbell et al. 2016). Ám azok a személyek, akik nem húznak hasznot a kapcsolatból, valószínűleg kevésbé toleránsak a kutyával és jelenlétének következményeivel szemben, különösen, ha az érzelmi affektusuk az adott kutyával vagy általában a kutyákkal szemben alacsony. Ez lehet a magyarázata annak, hogy egyes gazdák felelős kutyatartónak gondolják magukat, miközben környezetüknek

nem ez a véleménye (Westgarth et al. 2019). A felelőségteljes kapcsolat a sajátos kutya-ember viszonyra épül (Haraway 2008; Hens 2009). Érdemes tehát megvizsgálni, hogy a kutyatulajdonosok miért érznek felelőséget, illetve hogyan értelmezik és gyakorolják a felelős kutyatartást.

A kutyák megjelenésével az emberi otthonokban a család fogalma is kiszélesedik – mint ahogyan erről az 1.4. alfejezetben szó volt –, a tulajdonosok kutyáikat gyakran családtagnak, egyfajta rokonnak tekintik (Charles 2016; Riggs – Peel 2016). A gazdák kutyájukkal szembeni felelősségérzete az ebbel való rokonsági jellegű interakciókon keresztül épül fel. Az érzelmek központi szerepet játszanak a felelősségérzet kialakulásában (Lerner – Goldberg – Tetlock 1998; Nichols – Knobe 2007). Az interjúkérdésekre adott válaszaikban a megkérdezett kutyatulajdonosok sokkal kevésbé „kötelezettségről”, mint inkább a kutyáik iránt érzett „felelősségről” beszéltek, és motivációikat belülről fakadó készletesként fogalmazták meg (Lim – Rhodes 2016). Carri Westgarth és kutatócsoportjának kutyasétáltatással kapcsolatos vizsgálataiból is az rajzolódott ki, hogy a tulajdonosok elsősorban a felelősség kifejezést használták, amikor a kutyájuk gondozásával kapcsolatos döntésekről beszéltek. Úgy gondolták, hogy a felelősségük a kutyával szemben áll fenn, és kevésbé vonatkozik másokra, akikre az ebük hatással lehet. Ebből következően a kutya számára legjobbnak vélt módon kívántak cselekedni. Mások igényeinek figyelembevételét másodlagosnak tekintették, bár a kutyapiszok eltakarítását minden megkérdezett fontosnak tartotta (Westgarth et al. 2019). A kutatási eredmények arra figyelmeztetnek, hogy az emberek kutyák iránti erkölcsi kötelezettségei gyakran kerülnek előtérbe (Hens 2009), de kevesebb figyelem irányul arra, hogy az ebekkel kapcsolatos kötelezettségek hogyan terjednek túl az állatokkal szembeni felelősségen, és hogyan bővülnek ki a társadalom szélesebb rétegeire. A felelősség épp úgy irányulhat a gazdától a kutyára, mint a kutyatartó és a kutyája irányából a külvilág felé, tehát egyaránt lehet társadalmi és állatjóléti felelősség. (Éppen úgy szólhat az állati szenvedés elkerüléséről, mint a kutya közelébe kerülő emberek biztonságáról.)

1.7.1. Két példa a szabályok kritikai megközelítésére

1.7.1.1. A pórázhasználat

Az állattársadalmi szinten, tradicionálisan bevált, humán szempontok alapján megfogalmazott állattartási gyakorlatok nem biztos, hogy valóban előnyösek az állatok számára is. A magukat felelős állattartónak gondoló gazdák időnként nehéz helyzetbe kerülnek, ha egyaránt meg akarnak felelni a társadalmi elvárásoknak és a kedvenceik igényeinek. Az elvárások látszólag egymásnak is ellentmondanak, és ez kételyeket ébreszthet a gazdában. Vajon akkor vagyok felelősebb állattartó, ha betartva a szabályozást, pórázon vezetem a kutyámat a város terében, vagy ha, engedve az eb mozgásigényének, időnként lecsatolom a pórázzról, és hagyom futkározni a parkban? Varga György 2023-as tanulmányában Budapest múltját vizsgálva ír arról, hogy a városi környezetben megjelenő kutyáknak a 20. század elején szájkosár és póráz viselését írták elő a jogszabályok, és ez a gondozott kutya és felelős gazda jelvényévé vált (Varga 2023). Idővel a szájkosár egyre inkább az állat értelmetlen korlátozását fejezte ki, amely szükségtelenül akadályozza az emberi környezetben szocializálódott ebeket. Ahol ezt felismerték a döntéshozók, ott a rendelkezések már csak indokolt esetben teszik szükségessé a használatát (Howell 2015). A póráz maradt és napjainkban minden közterületen elvárás a használata, ám jól látható, hogy ez a szabály a kutyák biológiai igényeinek korlátozását jelenti, betartásával számos kutyafajta mozgásigénye kielégíthetetlen. A kutya gazdájának az a felelősége, hogy biztosítsa a kutyája számára a szabad mozgást, de ha a póráz által okozott kontroll állandóan fennáll, esélye sincs

41. kép:
Pórázon

a kutyának, hogy felfedezze a környezetét, levezesse az ösztöneit, és éppen ettől válhat agresszívvá. (41. kép) A pórázhasználatnak a kutya irányíthatóságának biztosítása a szerepe, de nem oldja meg a kutya-gazda kapcsolat hiányosságait, csupán kikerüli a megoldás kényszerét. (42. kép)

Ezért sokan kutyájuk érdekében nem tartják be az előírásokat. A renitens kutyatartók felelősgvállalása a kutyájuk szükségleteinek felismerésében és kielégítésében nyilvánul meg, valamint abban, hogy ezeket a társadalmi elvárások elé helyezik, akár még azon az áron is, hogy esetleg megbüntetik őket. Éppen azért érzik magukat felelősségteljes kutyatartónak, hogy figyelmen kívül hagyják az állati igényekkel nem számoló rendelkezéseket. Mindez arra hívja fel a figyelmet, hogy a felelős állattartás napjainkban nem feltétlenül jelent egyet a szabályok és rendeletek betartásával.

A kutyasétáltatás szituációja az a helyzet, amikor a kutyatartó és kutyája megjelenik a városi nyilvános térben, és voltaképpen a kutya-ember viszonyt reprezentálja. A városok képeéhez hozzátartozó hétköznapi látvány a tereken, parkokban kutyát sétáltató ember. (43. kép) A kutyasétáltatás a tér sajátos értékelése és használata. A fogyasztói társadalomban a kiépített és szolgáltatásokat nyújtó közterületeken a kutyasétáltatás is egy formája a tér fogyasztásának. A kutya és gazdája parkosított környezetet, kiépített úthálózatot, közvilágítást, hulladékgyűjtőket is használhat. Ugyanakkor elvárások is megfogalmazódnak irányukban: nem veszélyeztethetik a környezetüket, és el kell takarítaniuk a közterekről a kutyáik szennyezését. Joggal merülhet fel a kérdés, hogy ha a kutyatartókkal szemben megfogalmazódnak elvárások, lehetnek-e elvárásaik a kutyasétáltatóknak is a közterületekkel szemben, és ha igen, hogyan artikulálhatja egy informális csoport (a kutyatartók) az érdekeit. A kutyasétáltatás a közterületek funkciói közé tartozik-e, és ha igen, milyen módon? Kétféle városvezetési koncepció látszik kirajzolódni, az egyik a kutyákat elkülönítő, zárt kutyafuttatók építése, a másik pedig a többfunkciós, integrált városi

42. kép:
A póráz
biztonsági öv,
nem kormány

43. kép:
Kutyasétáltatók

közterületek kialakítása, ahol lehetőség nyílik a kutyák szabadon sétáltatására is. A kutyafuttatók voltaképpen a kutyák elszeparálását jelentik a városlakóktól, a gyakran kisméretű terek könnyen válnak konfliktusok forrásává a kutyák és a kutyatartók között is. Ebből következően vannak kutyák, amelyek számára kifejezetten stresszforrást jelentenek ezek az elkülönített terek (Nelson 2005; Ottenheimer et al. 2013). Napjainkban még gyakoribb, hogy a városok vezetői a kutyafuttatókban látják a megoldást, de a felelős tartási gyakorlat eszméi folyamatosan fejlődnek, így hosszú távon várhatóan a szabályalkotók is belátják, hogy a kutyák mozgáskorlátozása jelentős frusztrációt okoz az állatok számára (Fox – Gee 2019). Bár a szabályozáson ez még nem mindig követhető nyomon, de már napjainkban is kirajzolódni látszik, hogy nem a kutyák és a kutyatartók elkülönítése a megoldás, a változás a kutyák tanítás útján megvalósuló kontrollálhatósága felé halad. (44-45. kép) Korom Gábor, a magyarországi Tükör Kutyaiskolák közösségének megalapítója városi kutyavizsga bevezetését javasolja, amely a kutya-gazda kapcsolatot méri, pontosabban azt vizsgálja, hogy extrém helyzetekben is meg tudja-e tartani a gazda az irányítást. A komplex vizsgát az ELTE Etológia Tanszékével együtt dolgozták ki, és a Vidékfejlesztési Minisztérium is nyitott volt a városi kutyavizsga ötletére, mégsem vezették be az elmúlt több mint tíz évben.³³ Jól látható, hogy napjainkban már

44. kép:
Kutyáját
sétáltató gazda
a Városligetben

33 https://index.hu/belfold/2013/10/29/kutyavizsga_valthatna_ki_a_porazt/

rendelkezünk olyan állatviselkedéstani és tanítási ismeretekkel, amelyek akár a póráz használatát is főlegessé teszik a valóban felelős és a kutya-gazda kapcsolatot jelentős munkával kiépítő kutyatartók esetében.

A felelős kutyatartás értelmezése nem lehet egy merev és állandó struktúra, a gondolkodásmód, az állattartási trendek,

45. kép:
Kutyafuttató

valamint a kutyákról szerzett ismeretek változása révén folyamatosan módosulnia kell (Howell 2012). A felelős kutyatartás színvonala, az ideális tartási gyakorlat mibenléte tovább fejlődik, ahogy a kutyák egyre inkább humanizálódnak és integrálódnak az emberi környezetbe.

1.7.1.2. Az ivartalanítás eltérő perspektívái

Magyarországon a jelentős gazdátlan kutypopuláció nagy része kontrollálatlan szaporulat következménye. Ezek az állatok legtöbbször menhelyeken vagy gyepmesteri telepeken kötnek ki, és gyakran korai pusztulás a sorsuk. A kutyák elpusztítása a mi kulturális platformunkon morális teherként, ezért fontos lenne a nemkívánt szaporulat megelőzése. A prevenció ma ismert leghatásosabb módszere az ivartalanítás. (46. kép) Bevett gyakorlat, hogy a menhelyekre került gazdátlan kutyákat ivartalanítják, így az örökbefogadóknak a későbbiekben már nem jelent gondot a nemkívánt kutyaszaporulat. Az ivartalanítás azoknak a gazdáknak lehetne releváns megelőző lépés, akik nem tudják kutyáikat folyamatosan kontroll alatt tartani, vagy biztonságosan elzárni. Számos kutyatartó küzd azzal, hogy a kutyája hosszabb vagy rövidebb időre megszökik. Ilyenkor a gazda elsősorban az állata testi épségéért aggódik, bele sem gondolva abba, hogy másoknak a szeretett eb lesz a baj forrása. Egyes fajták szökési hajlama legendás, ismerős történet, hogy a faluba érkező hím husky után a településen rövidesen megjelennek a kékszemű kiskutyák. Különösen vidéken vagy kertvárosi övezetekben gyakori még napjainkban is az a gyakorlat, hogy a napközben bezárt kutyát éjszakára szabadon

46. kép: Ivartalanítást propagáló plakát

engedik. Vannak, akik a téli időszakban engedik el az ebeket, amikor nem kell attól tartani, hogy letapossa a kerti veteményt. Ilyenkor meghatározó lehet a kerítés minősége. A szegregátumokban és azok környékén nem is beszélhetünk a többségi társadalomban elfogadott kutyatartási szokásokról, mert az ott élő kutyák többnyire nem kötődnek konkrét háztartásokhoz, szaporodásuk teljesen kontrollálatlan. A fenti példák jelzik, hogy a hazai kutyatartási gyakorlatok kedveznek a nemvárt almok létrejöttének, ennek ellenére az ebek ivartalanítása nem népszerű a gazdák körében, a szegregátumokban pedig konkrét gazda sincs, aki lépéseket tenne az ivartalanítás érdekében. Az elmúlt években számos kampány kísérelt meg ezen a helyzeten segíteni, volt, amikor házhoz mentek és volt, hogy az ingyenességgel igyekeztek népszerűvé tenni az ivartalanítást. A kampányok azonban csak egy olyan rövid impulzust jelentenek, amelyek nem tudják érdemben megváltoztatni a bevett kutyatartási szokásokat. Az ivartalanítás gyakorlattá válását számos tévhit és kifogás nehezíti.

Az ebek ivartalanításával szemben számos tévhit él a közgondolkodásban:

- „A szukáknak legalább egyszer elleniük kell, hogy egészségesek legyenek.”
- „Megváltozik majd a kutya személyisége.”
- „El fog hízni a kutya.”
- „Drága a műtét.”
- „A kölyköknek jó helyük lesz, hiszen már kettőre van is jelentkező.”
- „Szeretném, ha a kutyámnak lenne kölyke, hogy olyan legyen mint Ő.”
- „Legalább élvezze.” vagy „Hadd érezze át az anyaságot.”

Az ivartalanítás propagálása része a felelős állattartás népszerűsítésének. Egyre gyakrabban hangzik el, hogy a „jó gazda ivartalanít”, és valóban megfigyelhető, hogy kialakulóban van

az a – kutyáját társállatként tartó, többnyire városi – réteg, amelynek beépült az állattartási szokásaiba az ivartalanítás. Ugyanakkor láthatóan ez még nem fog érdemi megoldást hozni a gazdátlan kutyák problémájára, mert a szóban forgó tulajdonosok egyébként is kontrollálják a kutyáikat. Például egy harmadik emeleti lakásban tartott és csak pórázon sétáltatott mopsz esetében igen csekély a nemkívánt szaporulat bekövetkezésének esélye. Ma ott tartunk, hogy pont azok a társadalmi szereplők nem ivartalanítják a kutyáikat, akiknél újra és újra kitermelődik a nemkívánt szaporulat, így az ivartalanítást propagáló próbálkozások nem járnak látványos eredményekkel.

Az ivartalanítás alkalmazása terén kultúránként is jelentős eltérések mutatkoznak. Például az Egyesült Államokban a kutyák ivartalanítása az elmúlt három évtizedben szinte rutinná vált, és egyre gyakrabban végzik el egyéves kor előtt ezt a beavatkozást (Trevejo et al. 2011). Az Egyesült Királyságban magas az ivartalanítási arány, de csökkenő tendenciát mutat. Amíg 2017-ben a kutyapopuláció 81%-át ivartalanították, addig a 2021-es PAW jelentés szerint ez az arány 71%-ra csökkent. Ezzel szemben sok észak-európai országban az ivartalanítási eljárásokat nyilvántartják, sőt egyes helyeken állatjóléti törvények tiltják (England – Heimendahl 2010).

Hazánkban az ivartalanítás kérdése is olyan téma, amelyben nincs társadalmi konszenzus, számos eltérő érv és vélemény áll egymással szemben. A táborokat nem lehet társadalmi kategóriák szerint rendezni, sokkal inkább a szocializált és tanult állattartási ismeretek keveredése nyomán alakul ki az ivartalanítást ellenzők, illetve pártolók csoportja.

A sebészeti ivartalanítás alkalmazása széles körben elterjedt, az egészségügyi előnyök (Forsee et al., 2013; Yates – Leedham 2019), a szexuális viselkedés (Downes et al. 2015) és a nem kívánt magatartások (Roulaux et al., 2020) csökkentése, valamint az egyedszámszabályozás terén (Wongsaengchan – McKeegan 2019). Hazánkban gyakori nézet, hogy az ivartalanítás kedvező, mert számos súlyos betegség (daganat, méhgyulladás) megelőzhető az alkalmazásával. Az ivartalanított állatok tovább élnek, nyugodtabbak és kiegyensúlyozottabbak, az ivartalanítás megfelelő eszköz a kedvtelésből tartott állatok populációjának szabályozására. Valójában azonban ez nincs így, a szakirodalom

áttekintése alapján nem mondható ki, hogy az ivartalanítás – különösképpen a prepubertális ivartalanítás esetében – egyértelműen az adott egyed egészségének megőrzése szempontjából fontos, sokkal inkább a társadalom érdekeit szolgálja. Voltaképpen a felelőtlen állattartás visszaszorításáért folytatott küzdelemben az ivartalanítás egy kényszermegoldás, a túlszaporodás elleni védekezés eszköze. A jelenlegi helyzetben nem nagyon juthatnak érvényre az állatok egyedi érdekei, és ahhoz, hogy ez megváltozzon, a gazdáknak kellene gondosabbnak és felvilágosultabbnak lenniük. (Müller et al. 2015a; Müller et al. 2015b)

Nem beszélhetünk általánosságban a kutyák ivartalanításáról, mert hatása minden egyed esetében más és más lehet. Teljesen más szempontokat kell szem előtt tartani egy gazdátlan menhelyi kutya, egy házi kedvenc, egy sport vagy munkakutya, illetve egy tenyészállat esetében. De figyelembe kellene venni az állat fajtáját, korát, nemét, tartási körülményeit is. Az, hogy az ivartalanítás növeli vagy csökkenti az egészséges élet esélyét, erősen függhet az ivartalanítás időpontjától, valamint az adott egyed fajtájából adódó, egyes betegségekre való hajlamától (Müller et al. 2015b). Feltehetően ezért is foglalkozik egyre több kutatás azzal a problémával, hogy elsősorban a tengerentúlon hagyományosnak számító, hat hónapos korban vagy korábban végzett ivartalanítás számos, fajtánként eltérő egészségügyi problémára hajlamosíthat. A fiatal korban ivartalanított állatoknál gyakrabban fordul elő a vizelet inkontinencia, az ízületi rendellenesség, a keresztszalag-szakadás, a csontszarkóma és más rákos megbetegedések (Cooley et al. 2002; Torres de la Riva et al. 2013; Zink et al. 2014; Hart et al. 2016). A társadalmi érdekek szolgálata mellett minden állat esetében eseti alapú döntésekre van szükség.

Végezetül az egészségügyi nézőpont mellett érdemes megvizsgálnunk egy etikai szempontú ellenvéleményt, az ivartalanítás kapcsán megfogalmazódó antropocentrikus világnézet kritikáját is. Eszerint az ivartalanítás ismét egy olyan eszköz, amellyel az ember a társállatok kárára igyekszik megoldani egy problémát. Az ivartalanítást gyakran teljesen szükségtelen esetekben is elvégeztetik, amikor a kutya teljesen kontrollált környezetben él, és a nemkívánt szaporulatnak semmilyen esélye sincs. Azzal, hogy az ivartalanítás a felelőségteljes kutyatartás egyik kritériumává vált, egyben korunk mindenre jó

kutyatartási sztereotípiája is lett. Sokan már nemcsak a fölös szaporulat elkerülésének módját látják benne, hanem a kutyák viselkedésének megváltoztathatóságát és jobb kezelhetőségét is remélik a beavatkozástól. Az ivartalanítást a holland kutya-tulajdonosok 58%-a használta a nemkívánatos viselkedés „kijavítására”, de a legtöbb kutyánál nem sikerült csökkenteni az agressziót (Roulaux et al. 2020). Sőt, még az agresszió szintjének marginális növekedését is megfigyelték ivartalanított kutyáknál (Farhooody et al. 2018), és a korábbi munkák kimutatták, hogy az ivartalanítás nem javította az idegenek által kiváltott agressziót (Neilson et al. 1997). Bár az ivartalanított állatok mozgásszükséglete 30%-kal kisebb lesz, de a nevelési-képzési hibákat nem szünteti meg a beavatkozás. Ennek az elképzelésnek a kapcsán az antropocentrikus szemléletmód kritikája arra figyelmeztet, hogy kényelmünk érdekében kivitelezhetőbbnek látjuk az állatok megcsonkítását, mint azt, hogy megtanuljuk kezelni a kutyáink ösztönéletét és viselkedését. Ez a hozzáállás egyrészt rávilágít arra, hogy alig ismerjük a birtokunkban lévő állatok kognitív paramétereit, és nem is igyekszünk lépéseket tenni azért, hogy megismerjük azokat. Másrészt akár anyagi áldozatot is hajlandók vagyunk hozni annak érdekében, hogy kívülállók oldják meg a kutyáink és köztünk felmerülő problémákat. Mivel az ivartalanítást állatorvos végzi – akiről feltételezzük, hogy tudja mi a jó a kutyának –, ezért döntésünkért nem kell felelősséget vállalnunk.

Évszázadok óta formáljuk az ebeket emberi igények szerint, de eddig mindig maradtak a természetes szaporulatnak is lehetőségei. A tömeges ivartalanítás azonban embermonopóliummá kívánja tenni a kutyák tenyésztését. Egyes megközelítések továbblépnek és azt vetik fel, hogy a globális fogyasztói társadalomban a kutyák maguk is a fogyasztás tárgyai, és az ivartalanítás arra alkalmas, hogy az olcsón megszerezhető ebeket szelektálva, csak a drága tenyészállatokhoz biztosítson hozzáférést azoknak, akik meg bírják fizetni. Így a szegény társadalmi csoportok számára elérhetetlenné válhatna a kutyatartás. Tehát miközben a fogyasztói társadalom megteremti a kutyák iránti fokozott igényt, az ivartalanítással egyben kapitalista monopóliummá igyekszik tenni a hozzáférésüket.

1.8. Az állatasszisztáció posztantropocentrikus perspektívából

Az eddigiekben áttekintettük, hogy a fogyasztói társadalmunkba hogyan ágyazódnak be a társállatként tartott kutyák. Erre azért is volt szükség, mert a társállatok szerepköre, a hozzájuk fűződő interakcióink jelzik leginkább az ember-állat kapcsolat változását. Az állatokhoz való viszonyunk újraértékelése hatással van arra, hogy mit várunk el vagy adunk nekik és hová pozicionáljuk őket.

A fejezet elején felvetett gondolatok alapján tehát az ember-állat viszony változásának az adta a kiindulópontját, hogy a posztumán praxis megjelenése és elterjedése újrarajzolta az ember és az állat között húzódó választóvonalat. Bár továbbra is az ember határozza meg önmagát és az állat fogalmát, de előtérbe került, hogy ez a fogalomalkotás nem konzisztens, és ráirányult a figyelem arra, hogy mindig megpróbáljuk az állati létet az emberi alá sorolni, és kontrollálni. Megkérdőjeleződtek azok a kizáró, distinktív meghatározások, amelyek az embert a többi létező fölé emelték. Úgy tűnik, hogy a nyugati gondolkodásmódba beágyazott, a „teremtés csúcsának” tekintett emberfogalom már egyre kevésbé tartható, mert ezzel a szemlélettel egyre inkább egy ökológiai katasztrófa felé sodródunk. Ezért szükség van arra, hogy az embert ökológiai struktúrába helyezzük, vagyis meg kell tanulnunk partnerként gondolni más létezőkre. (Haraway 2016) A legjellemzőbb változások az állatvilág „hagyományos” reprezentációit és gyakorlatát újrakomponáló mechanizmusok, amelyek az állatok érdekeinek növekvő társadalmi figyelembevételében és az irántuk tanúsított érzékenység változásában nyilvánulnak meg. Az állatokra irányuló figyelmünk eredménye, hogy egyre több tudományos kutatásból derülnek ki olyan jellemzők, amelyeket nem is sejtettünk az állatokról. A kutyák kapcsán például a hazai etológia világszínvonalú eredményei az elmúlt években rávilágítottak arra, hogy sok tekintetben félreismertük ezt a velünk élő fajt. A kutyáknak olyan képességei derültek ki, amelyek világossá tették, hogy más módon értelmezik a világot, mint ahogyan eddig feltételeztük. Például képesek a tárgyak spontán kategorizálására. Ezt a képességet eddig csak az emberi gondolkodás egyik alapvető jellemzőjének gondoltuk. Szintén magyar kutatók a világon elsőként vizsgálták, hogy a kutyák agya hogyan processzálja az emberi beszédet és arra a megállapításra jutottak, hogy – akárcsak az emberek – a bal

agyféltekéjükkel dolgozzák fel a szavak jelentését, míg az intonáció értelmezésére egy jobb féltekéi területet használnak.

Tehát az ember-állat kapcsolat új alapokra helyezésének mozgatórugói között épp úgy szerepel az ember ökológiai pozíciójának újraértelmezése, mint az állatvilág egyre árnyaltabb megismerése.

Mint ahogyan a fejezet korábbi részeiben látható volt, a kutya-ember viszony meglehetősen közeli, de a legtöbb esetben mégsem azonosítható a posztumán által megfogalmazott ember-állat kontaktus partneri jellegével, mert ezt a köteléket

Az ELTE Etológia Tanszék kutatója, Claudia Fugazza tesztelte Whiskyt a 6 éves border colliet, aki spontán alakított ki kategóriákat.

Whisky összesen 90 játéknak a nevét tudja, a játékaik négy nagy kategóriába sorolhatók: a labdái, a gyűrűi, a kötelei és a frizbije. Minden tárgy neve tartalmazza a kategóriáját, és az egyedi játékot megkülönböztető jelzőt (pl. piros labda).

A kísérletben azt kérte Whiskytől a gazdája, hogy hozzon neki egy megnevezett tárgyat a játékaik közül. A kutya nem látta a gazdát a tárgy kiválasztás közben, így nem kaphatott tőle egyéb nonverbális jelzéseket. (3. videó)

Nézd meg a videót!

Kattints a kép alatti linkre! [www](https://youtu.be/B3TtWq3zyaA)

3. videó: A kategorizálás képessége <https://youtu.be/B3TtWq3zyaA>

A gazdája nem tanította a kategóriákra – legalábbis tudatosan nem. A kutya magától jött rá, hogy például a kötéll az összes kötéllal végződő nevű tárgy kategóriája, és megtanulta, hogy hogyan ismerheti fel a köteleket.

A kategóriaalkotás az emberi gondolkodás egyik alapvető jellemzője. Úgy tudunk egyszerűen gondolkodni sok különálló tárgyról, emberről, mindenről, ha bizonyos egyező tulajdonságaik alapján csoportosítjuk, és így együtt kezeljük őket a tudatunkban. Ezt a képességet még semmilyen állat esetén nem sikerült bizonyítani.

napjainkban a szoros érzelmi kapcsolódás dacára is – explicit vagy implicit módon – többnyire a fogyasztás generálja, így hiába tekintik sokan családtagnak a kutyát, lényegében mégis csak érzelmi rabszolgaként tartjuk a szeretett jószágot.

A kutyák és az emberek közel 35 ezer éves közös történelme során a humán igények határozták meg az ebek szerepköreit és feladatait. Az elmúlt évszázadok során leginkább az őrző, terelő és vadász funkciók érdekében alakítottuk és használtuk ki a kutyák biológiai adottságait. Az utóbbi kétszáz évben egyre gyakrabban a szociális szerepek és a reprezentációs célok szabták meg az ebek formálásának irányát. Ma pedig egyre gyakrabban kapnak segítő szerepkört, egyre többször vonnak be ebeket asszisztációs feladatokba. Az állatok nem maguktól akarnak asszisztálni az emberi tevékenységekben. Az, hogy mely állatfajokat és a fajokon belül mely konkrét egyedeket tartjuk alkalmasnak arra, hogy bekapcsolódjanak egy segítő vagy terápiás folyamatba, illetve hogy ott milyen jellegű munkát végezzenek, az mind emberi szempontok alapján történik, emberi döntések eredménye. Ezeket a döntéseket a segítésről kialakított kulturálisan meghatározott elképzelések befolyásolják. Az állat közreműködésével végzett tevékenységekben az emberi szándék érvényesül, az állat ennek a szándéknak az eszköze. Hatékonyságát az adja, hogy az állat nem passzív fél, reagálni tud az emberi helyzetekre, valamint képes kommunikációs aktusba lépni a felvezetővel és a kliensekkel is. Különösen a kutyákra igaz, hogy engedelmesek, könnyen megértik, hogy mit

kívánnak tőlük és többnyire átlátják a helyzeteket, amelyekben feladatot kell végrehajtaniuk.

A faji korlátokon túllépő közösségek létrehozása az állatasszisztált munka lényeges eleme, ezért remek lehetőséget kínál a posztantropocentrikus kapcsolat megteremtésére, ezt azonban még ritkán ismerik fel az alkalmazók, mert egy olyan gondolkodásmódtól függenek, amely nehezen integrálja a nem emberi élőlényeket mint szubjektumokat (Descola 2013). Az állatasszisztáció a 20–21. század jellegzetes fajközi kapcsolódási formája, mert az állatasszisztált helyzetek olyan sajátos ember és állat közötti találkozások, amelyek korábban a mai formájukban nem jöhettek volna létre, hiszen mást gondoltunk az állatokról, valamint eltérőek voltak a találkozási helyzetek is. Az állatok státuszának változásával előtérbe kerül, és egyre inkább elfogadottá válik, hogy az ember képességeinek kiegészítésére, testi működésének kontrolljára is alkalmasak. Természetesen a mai értelemben vett segítő kapcsolatoknak korábról is vannak emlékei, például több középkori forrás is beszámolt vakvezető kutyákról, de a szerzők tapasztalatai eltérőek voltak. (47. kép) Bartholomaeus Anglicus az 1200-as évek elején keletkezett, *De proprietatibus rerum* című művében arról ír, hogy a vakvezető kutyáknak nagyon könnyű elterelni a figyelmét, és könnyen cserbenhagyják világtalan gazdájukat. Ezzel szemben Nikephoros Basilakes, 12. századi bizánci krónikás egy írásában úgy véli, hogy a kutyák megbízhatóbb vakvezetők, mint az emberek. A leírások alapján nem tudhatjuk, hogy az egyes segítő kapcsolatok mitől voltak sikeresek, illetve sikertelenek, viszont a 20. század végére megváltozott a megítélésük, és tudatosabbá vált az alkalmazásuk, mert tudományos mérések tárták fel a működésüket. Az ELTE Etológia Tanszékének munkatársai vakvezető kutya és vak ember párosokat vizsgálva azt találták, hogy egy tíz perces séta

47. kép:
13. századi
vakvezető
kutya
ábrázolás

alatt több mint 100 döntés is adódhat (elindulás, megállás, megfordulás, lelépés, fellépés, irányváltoztatás), ezek közül az esetek átlag 50%-ában a vak ember dönt, a másik 50%-ban a kutya (Naderi et al. 2011). A vak ember tudja, hogy hova kíván menni, de a kutya észleléseire kell támaszkodnia, ezért az a fél, akinek döntenie kell, állandóan változik, vagyis a vak-kutya párosok azért tudnak hatékonyan működni, mert nemcsak dönteni képesek, hanem arra is, hogy a döntés jogát a másiknak átadják. (A téma etológiai vonatkozásait lásd bővebben a 2.1.3.2. alfejezetben.) Valószínűleg sok állatot meg lehetne arra tanítani, hogy ő döntsön, vagy arra, hogy ne döntsön, de csak az ember és a kutya képes arra, hogy a döntés domináns helyzetét ilyen rugalmasan kezelje. Ezek a párosok megvalósítják azt az egymást kiegészítő, egyenrangú partneri viszonyt, amit a posztthumán paradigma megfogalmaz. Mondhatjuk, hogy a vakvezetés situációja egy posztantropocentrikus kapcsolat. Ugyanakkor sem a szakmai, sem a közgondolkodás nem értelmezi az ilyen jellegű együttműködést partneri viszonyként, többnyire az állat részéről szolgálatteljesítésnek vagy feladatvégrehajtásnak tekintik.

A megváltozott kutya-ember kapcsolatnak köszönhető, hogy egyre szélesebb körben jelennek meg a segítő kutyák. Annyira gyors a kulturális átalakulás, hogy a segítő kutyával élőknél közintézményekben vagy áruházakban gyakran bizonygatniuk kell az ebük szerepét és jogait, pedig az állaton mindig van a kiképző szervezet logójával ellátott hám vagy kendő, emellett segítőkutya igazolvánnyal is rendelkezik minden páros. Sokan csak a vakvezető kutyákat ismerik fel, miközben napjainkban egyre több területen teljesítenek szolgálatot segítő kutyák. Magyarországon hatféle segítőkutya-típus dolgozik:

1. Hallássérült-segítő
2. Mozgássérült-segítő
3. Rohamjelző
4. Személyi-segítő
5. Vakvezető
6. Terápiás

Jelenthetnek fizikai segítséget a gazdájuknak, mint a mozgássérült-segítők, vagy érzékszervi hiányt pótolnak, mint a halló kutyák. Rohamjelző ebeket többféle probléma esetére

képeznek, a legismertebbek az epilepsziajelző kutyák, de mellettük jelen vannak a vércukorszintjelző kutyák a diabéteszes gazdák számára, valamint a poszttraumás stressz szindróma (PTSD) betegséget és a szorongásos rohamokat előre jelző ebek. Egy autista személyi-segítő kutya képes oldani az autizmusban érintett gazdája szorongását, és segíti a más emberekkel való kapcsolatteremtésben. Az allergiás reakciók megelőzésére pedig már gluténjelző kutyát is képeznek. (4-7. videó) Miközben egyre árnyaltabb és szélesebb a segítségnyújtás palettája, a társadalmi viszonyulás a segítőkutyákat használókhöz meglehetősen suta, éppúgy jellemzi az elkerülés, az elutasítás, mint a helyzet ignorálása, mert hiányzik a társadalmi és állami szintű edukáció – ezt a munkát csak civil szervezetek végzik. Mindez a hétköznapi gyakorlatban például úgy jelenik meg, hogy egyes járókelők a szolgálatban lévő kutya munkáját zavarják: megpróbálják megsimogatni, vagy elhívni a gazdájától, esetleg a saját kutyájukat engedik rá az éppen feladatot teljesítő segítőkutyára.

📺 Nézd meg a videót!

Kattints a kép alatti linkre! [www](https://www.youtube.com/watch?v=dgHF-awRfNM)

4. videó: Halló kutya <https://youtu.be/dgHF-awRfNM>

 Nézd meg a videót!
  Kattints a kép alatti linkre!

5. videó: Vakvezető kutya <https://youtu.be/8oSPiOo4nE>

 Nézd meg a videót!
  Kattints a kép alatti linkre!

6. videó: Mentálhigiénés segítő kutya <https://youtu.be/7lU3hOdSPHk>

7. videó: Vércukorszint jelző kutya <https://youtu.be/fB38ZqTEEAY>

Az előbbieken posztantropocentrikus kapcsolatként meghatározott vak ember–kutya páros tevékenység nem érvényes minden állatokkal végzett intervenció esetében. Voltaképpen már az állatok felhasználása is egy emberközpontú lépés, azonban a helyzet ennél árnyaltabb, több különböző összetevőjű, szándékosan konstruált és spontán elem keveredéséből jön létre.

Nézzük meg közelebbről az állattal asszisztált terápiát (Animal Assisted Therapy (AAT), azon belül is a kutyával végzett terápiás foglalkozásokat. Míg a segítő kutyák egyetlen ember mellett folytatnak folyamatos munkát, addig a terápiás kutyák felveztőjükkkel időről időre másik intézményben látnak el segítő tevékenységet. A kutyával asszisztált terápia olyan szakemberek által végzett tevékenység, amelyben terápiás faktorként számolnak az ember–állat kapcsolat jótékony hatásaival. Számos terápiás cél megvalósítása érdekében használnak kutyákat: mozgásjavítás; érzelmi, szociális és kognitív fejlesztés; kommunikáció serkentése; életminőség javítása stb. Vannak rendszeres látogatásokon alapuló állatasszisztált terápiás foglalkozások, illetve vannak az állat állandó jelenlétére és az ezáltal kiváltott hatások felhasználására alapozott terápiák (Chandler 2012; Kruger – Serpell 2006). (A kutyák közreműködésével végzett állatasszisztáció alkalmazásának részleteire a könyv Topál József által írt 2.2.2. alfejezetében bővebben kitérünk.)

AZ ÁLLATASSZISZTÁLT TEVÉKENYSÉGI FORMÁK

- Állatasszisztált terápia (Animal Assisted Therapy – AAT) (48. kép)
 - A segítő állat beteg, sérült vagy fogyatékkal élő emberekkel dolgozik együtt, az ő fejlődésüket segíti elő.
 - Az állatasszisztált terápia előre meghatározott cél érdekében szervezett fejlesztő foglalkozás állat támogatásával.
 - A fejlesztés céljai lehetnek:
 - a pszichés és a motoros funkciók fejlesztése

48. Állatasszisztált terápia

- az önállóságra való nevelés
- a fogyatékoságból eredő hátrányok csökkentése
- a magatartás pozitív irányú befolyásolása
- A cél elérése érdekében meghatározott terápiás keretek vannak, és a kliens fejlődését nyomon követik.

• **Az állatasszisztált aktivitás (Animal Assisted Activity – AAA) (49. kép)**

- Nincsenek megtervezett feladatok.
- Örömszerzés vagy életminőség javítás érdekében megy végbe.
- Nem követik nyomon a fejlődést.
- Csak általános céljai vannak:
 - izoláltság, elszigeteltség csökkentése
 - pozitív kapcsolatok kialakítása akár az állattal, akár más résztvevőkkel
 - szociális, empátiás, kommunikációs képességek fejlesztése
 - stressz csökkentése

49. kép: Állatasszisztált aktivitás

• **Az állatasszisztált pedagógia (Animal Assisted Pedagogy – AAP vagy Animal Assisted Education – AAE) (50. kép)**

- Az állatok normál fejlődésű gyerekek oktatásába való bevonását jelenti.
- Segítségével a gyermekek játszva tanulnak.
- Motivációs erőként használják fel az állatot az óvodai foglalkozások és az iskolai tanórák során.
- Az állat jutalomként tűnik fel a gyermekek számára (pl. a feladatok teljesítéséért az állat megsimogatása, jutalomfalat átadása).

50. kép: Állatasszisztált pedagógia

Visszatérve az ember-állat viszony posztantropocentrikus vonatkozásaihoz, meghatározó, hogy egy állatasszisztált intervensió kiknek szól, és milyen feladatokból épül fel. A kutyával asszisztált óvodai és iskolai foglalkozások során az tapasztalható, hogy a legtöbb esetben a gyermekek valóban egyenrangú partnerként tekintenek az ebre, miközben a foglalkozást megtervező és létrehozó team tagjai nem élik meg ezt a viszonyt. Egy állattal asszisztált foglalkozás többnyire megkonstruált cselekvés, amelynek egyes elemei a kutyát eltávolítják állati jellegétől és humán pozícióba helyezik, például az emberi mintákat követő köszönés a bemutatkozás aktusával. (8. videó) A párbeszédet igénylő helyzetekben pedig a felvezető válik a kutya „tolmácsává”, nem ritkán a foglalkozás szempontjából releváns tartalmakból kreálva párbeszédet, például azt a látszatot keltve, hogy a kutya számolni tud. (9. videó) Voltaképpen ezek a helyzetek is valamiféle egyenrangú viszonyt igyekeznek megkonstruálni, de úgy, hogy emberi pozícióba emelik a terápiás kutyát.

📺 Nézd meg a videót!

Kattints a kép alatti linkre! 🖱️

8. videó: 20 gyerek simogató keze <https://youtu.be/CIUmrHZ1CUY>

9. videó: Köszönés https://youtu.be/rwuZnqd_2Ro

10. videó: „A számoló kutya” <https://youtu.be/L9vHUP12QXA>

Ellentétben a közvélekedéssel, egy terápiás kutya feladata nem abból áll, hogy bemegy egy gyerek vagy felnőtt csoportba, és simogattatja magát, de úgy tűnik, hogy a közgondolkodásba az égett be, hogy a terápiás kutyák szelíd és ezért simogatható állatok, tehát a simogatás fontos viszonyulási alaphelyzet. Az állattal való kapcsolatfelvétel módjaként az eb megsimogatása is egy emberközpontú aktus, emberi igény. (10. videó) Jelentőségét jól mutatják azok a kísérletek, amelyek azt bizonyítják, hogy a kutyasimogatás csökkenti az emberek stressz-szintjét (Glenk 2017; Thelwell 2019), és hatására mérséklődik a vérnyomás és a szívfrekvencia (Bergler 1988). A társállatok simogatásának nagyobb nyugtató ereje van, mint az egyszerű pihenésnek, és még a légzésszám is normalizálható. Baun és munkatársai (1984) vizsgálatukban 24 önkéntest vizsgáltak saját, illetve idegen kutya simogatása és olvasás közben. Bár a saját állat simogatása megnyugtatóbbnak bizonyult, mindkét körülmény jobban csökkentette a légzésfrekvenciát, mint az állat nélküli olvasási helyzet. A simogatás sokkal inkább az emberek igénye, mint a kutyáké. Bár a terápiás kutyák többnyire az emberek iránt nyitott egyedek közül kerülnek ki, harminc idegen gyerek simogató kezével találkozni feltehetően kevés eb vágya, valójában inkább stresszhelyzet, amit azonban a képzett kutyák jól tolerálnak. A testi kontaktus vágya természetesen élhet a kutyákban is, de feltehetően sokkal inkább szorítkozik a gazda-kutya kapcsolat bensőséges pillanataira. Mielőtt bárki is állatvédelmi okokból morálisan megkérdőjelezné az állatasszisztáció létjogosultságát, hangsúlyozni kell, hogy egy ideje már kutatások irányulnak arra is, hogy a terápiás kutyák munkájuk során hogyan reagálnak érzelmileg. A Stephanie Clark által vezetett kutatócsoport eredményei például azt mutatták, hogy a vizsgálatba vont kutyák valójában nyugodtabb állapotba kerültek a pácienssel való interakciók után, mint amilyenben korábban voltak. Mondhatni a kutatás alanyai számára érzelmileg előnyösek voltak az asszisztációs helyzetek (Clark et al 2020). Ugyanakkor voltak olyan kutatások is, amelyben a terápiás kutyák a stressz finom viselkedési jeleit mutatták (Sarrafchi et al. 2022). Feltehetően jelentőséggel bír az egyes terápiás kutyák személyisége is, de miután ezeknek az állatoknak a kiválasztásánál meghatározó szempont az emberek iránti vonzalom, az is elképzelhető, hogy ezeknél az ebeknél az okoz stresszhelyzetet, ha nem mehetnek

dolgozni. A kutatási eredmények nyomán feltételezhetjük, hogy az állatasszisztált intervenciók az állatok számára is lehetnek komfortosak, és így van mód arra, hogy partnerként tekintünk rájuk, ennek hatására pedig szimmetrikus kapcsolatokat alakítsunk ki, amely az alapja egy posztantropocentrikus asszisztációs viszony megteremtésének. Azonban egyelőre sokkal inkább jellemző az antropocentrikus hozzáállás, amely szerint az állatok szolgálatot teljesítenek, vagy feladatot hajtanak végre. A kliensek és a szakemberek is természetesnek tartják, hogy az állatok munkájukkal kiszolgálják az adott helyzetet. (Lásd a keretes szövegben Kamioka (2014) definícióját)

„Napjainkban az állatok által támogatott intervenciók olyan célorientált és strukturált beavatkozások, amelyek a terápiás előnyök, az egészség és a jólét javítása érdekében tudatosan alkalmazzák az állatokat az egészségügyben, az oktatásban és a humán szolgáltatásokban. Azokat a módszereket, amelyek az állatokat az emberek fizikai, mentális és szociális funkcióinak, valamint oktatási és jóléti szempontjainak javítására szolgáló „eszközként” használják, állatasszisztált beavatkozásoknak (AAI) nevezik” (Kamioka 2014).

Mivel a szemléletmód lassan változik, akár egyetlen állatasszisztált intervención belül is érvényesülhetnek különböző hozzáállások, ez azonban nem jelenik meg transzparens módon a foglalkozások keretei között, mert az állatasszisztált helyzetek többnyire egyenlő viszonyt igyekeznek megjeleníteni. Ugyanakkor már az állat emberi interakciókba történő bevonása is túllép a faji korlátokon, és így az állatasszisztáció fontos üzenete, hogy a nem emberi élőlények is éreznek, éppen ezért érdemes partnerként kezelni őket. Lényegében az állatasszisztált intervenciók minden formája alkalmas arra, hogy a kliensek tapasztalatokat szerezzenek a nem emberi élőlényekkel való kapcsolatteremtés terén.

Az állatasszisztáció az egyik oldalról egy sikeresztori, voltaképpen néhány évtized alatt alakult ki, terjedt el, vált a tudományos érdeklődés tárgyává és alkalmazott gyakorlattá az a meggyőződés, hogy az állatok jelenléte, a velük való kapcsolatok, interakciók pozitív hatással vannak az emberekre. Másik oldalról viszont az állatasszisztációhoz való viszonyt

kezdetektől ambivalens megítélés jellemzi, gyakran viták és támadások tárgya, nem ritka, hogy elutasító szakmai attitűd veszi körül. Eleinte maga Boris Levinson – a modern kori állatasszisztáció megteremtője³⁴ – sem hitt véletlen felfedezésének relevanciájában, majd tíz évet várt, amíg a tudományos közvélemény elé tárta *A kutya mint „társterepauta”* (The dog as a "co-therapist") című tanulmányát (Levinson 1962), elképzelésének az Amerikai Pszichológiai Társaság (American Psychological Association) ülésén is vegyes volt a fogadtatása. Kezdetektől az áll az állatasszisztációra irányuló vita középpontjában, hogy milyen feltételeknek kell megfelelni ahhoz, hogy az állatasszisztációs gyakorlatokat „terápiás” címkével lehessen ellátni. Levinson munkássága hozzájárult az állatterápia mint orvosi kezelési forma koncepciójának kidolgozásához (Levinson 1984). Boris Levinson 1964-ben az ember-állat kapcsolatról szóló második cikkében igyekezett a téma alapfogalmainak konceptualizálására, ekkor alkotta meg „terápiás állat” és az „állat-asszisztált terápia” kifejezéseket (Levinson 1964), amelyek máig vita tárgyát képezik. Hazánkban az állatasszisztáció nemcsak a hatását tekintve megosztó, számos szakember vonja kétségbe a háttérben álló szakmai kompetenciát is, és többen magának a „terápia” kifejezésnek a használatát is megkérdőjelezzik. Szakmai körökben még mindig sokkal inkább az elzárkózás jellemző, mint a tudományos kutatásokra alapozott véleményalkotás. Pedig az állatasszisztált intervenciók vizsgálatának a kezdetektől jelentős hagyományai vannak. Ezek a kutatások a kutyák esetében (és más fajoknál is) fizikai, emocionális és szociális területen mutatnak eredményeket. Irányultak vizsgálatok az ebek jelenlétének hatására változó szívverésre, légzésszámra és stressz-szintre (Barker et al. 2005; Wu et al. 2002), az állatok szorongáscsökkentő hatására (Wells 2009). Vizsgálták a kutyák jelenléte és a pszichés, valamint a fizikai jóllét közötti összefüggéseket, illetve hatásukat a társas kapcsolatokra. A korai kutatásokban, amelyek inkább a pszichológiai természetű hatásokra koncentráltak, a megfigyelt jelenségeket azzal magyarázták, hogy az állat jelentett „valamit” a kliensnek, és így a terápiás helyzet számára is értelmet kapott. Azonban attól kezdve,

³⁴ Boris Levinson volt az első, aki a háziállatok formális terápiában történő felhasználását tanulmányozta.

hogy megfigyelték az állatokkal való érintkezés fiziológiai hatásait, a tudományos vizsgálódás iránya leginkább a kísérleti módszerek alkalmazásának irányába fordult. Ez lehetővé tette, hogy számos szituációban kimutassák a pozitív hatások létezését, miközben homályban maradt az ezeket a hatásokat irányító mechanizmusok kérdése. Azaz lényegében hetven éve tudjuk, hogy az állatasszisztáció „működik”, csak azt nem tudjuk hogyan.

51. kép:
Kapcsolat-
felvétel

2.

Topál József:

A kutya-ember kapcsolat biológiai
vonatkozásai: a kutyákkal asszisztált
aktivitások elméleti alapjai

2.1. A kutya mint az ősi farkas sajátos „viselkedési mutánsa”

2.1.1. A kutya evolúciós eredete, a domesztikációról alkotott elképzelések

Ma már senki sem vitatja, hogy a kutya (*Canis familiaris*) az eurázsiai farkastól (*Canis lupus*) származik, sőt mivel keresztezésükből szaporodóképes utódokat lehet létrehozni, biológiai értelemben mind a mai napig egyazon fajhoz tartozónak kell tekintjük őket. (52. kép) Fontos kiemelni azonban, hogy ténylegesen nem alkotnak szaporodási közösséget, mivel a kutya és farkas közötti párosodás még szabad természeti körülmények között is igen ritka. Nem csak arról van szó, hogy a korábbiakkal ellentétben a kutya szaporodását ma már az ember alapvetően befolyásolja, de a kutya és a farkas viselkedési repertoárja, társas és kognitív képességeik, ingerfeldolgozó mechanizmusaik, motivációs szabályzórendszerük olyannyira eltérő, hogy valós körülmények között csak nehezen tudnának egymással „szót érteni”. A ma élő kutya és farkas közötti „szakadék” kialakulásáért az is okolható, hogy a történelmi időkben az ember évszázadokon át intenzíven irtotta a farkasokat, aminek következtében csak az embert és az idegen ingereket kerülő, visszahúzódó egyedek és utódaik maradtak életben. Az idegen fajtársak elleni agresszió és az emberi településeket kerülő életforma ma már

52. kép
Európai
szürkefarkas

önmagában is megnehezíti a kutya és a farkas egymással való szaporodását. Praktikus okokból tehát egyáltalán nem lenne célravezető úgy tekinteni rájuk, mint egyazon faj különböző egyedeire. Ezt

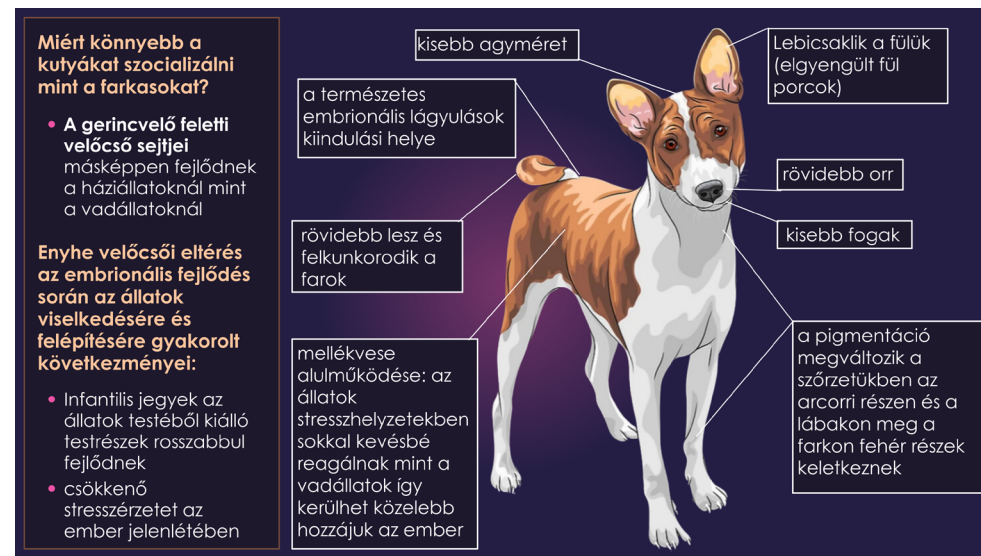
az ellentmondást próbálják a viselkedéskutatók feloldani akkor, amikor a kutyára úgy tekintenek, mint a farkas sajátos „viselkedési mutánsára”.

A kutya háziasításával kapcsolatban az elmúlt néhány évtizedben számos olyan feltételezés látott napvilágot, melyekről mind a mai napig élénk tudományos vita folyik. Ezek az elképzelések alapvetően két csoportba sorolhatók. Egy részük központi gondolata, hogy a farkasból kutyává válás egyedülálló viselkedés-evolúciós folyamat, amelynek következtében a kutya specifikus képességeket szerezve alkalmazkodott az emberi társas környezetben való túléléshez. Ezzel szemben mások úgy gondolják, hogy a kutya háziasítása alapvetően ugyanolyan elvek és tényezők szerint ment végbe, mint bármely másik fajnál, amelyet az ember valamilyen okból felügyelete alá vont és elkezdett mesterségesen szelektálni olyan általános jellemvonásokra, mint például a szelídség. Mielőtt azonban ezeket a versengő elméleteket röviden áttekintenénk, járjuk kicsit körül a domesztikáció fogalmát!

A domesztikáció olyan evolúciós folyamat, melynek következtében az adott faj anatómiai-élettani, genetikai, viselkedési és kognitív működésbeli sajátosságai alapvetően megváltoznak, oly módon, hogy e változások az ember által dominált környezethez való alkalmazkodást teszik lehetővé (Price 1984). A domesztikált fajok tehát nemcsak anatómiai tulajdonságaikban (pl. testméret, koponyaforma stb.) különbözhetnek vadon élő rokonaiktól, hanem élettani sajátosságaik (pl. hormonháztartás), viselkedési tulajdonságaik (pl. fajtársi agresszió) és kognitív képességeik (pl. tanulékonyság) terén is. Minden háziasított fajra jellemző, hogy vadon élő rokonaihoz képest kisebb relatív agytérfogattal rendelkeznek, színanyag (pigment) termelésük kevésbé intenzív, a fülek mérete és formája átalakul, megváltozik az ivari ciklusuk, és ezzel párhuzamosan az agyban termelődő ingerület-átvivő anyagok mennyisége és eloszlása is jellegzetesen megváltozik (Trut et al. 2009). Ami a domesztikált fajok viselkedését illeti, általános jellemzőjük a szelídség és a csökkent agressziós késztetések, amely egyaránt megnyilvánul a fajtársak jelenlétének elviselésében és az embertől való félelem csökkenésében. Mindezen tulajdonságok fontos velejárói az ún. domesztikációs szindróma jelenségének, amelynek lényege, hogy a társas stresszorok (emberi jelenlét, fajtársak

közelsége) tolerálására történő szelekció tulajdonképpen a faj idegrendszeri működését, hormonális szabályozását és viselkedés-szabályzó mechanizmusait változtatja meg. Úgy tűnik, hogy az efféle átfogó változások mindig megjelennek, amikor egy faj domesztikációs folyamaton megy keresztül – legyen az emlős, madár, vagy akár hal –, s ez arra utal, hogy a fajok széles körére egyaránt jellemző genetikai szabályzási mechanizmus megváltozása áll a dolog hátterében.

Újabb kutatások nyomán kiderült, hogy a házasítás során felbukkanó számos – egymással látszólag semmiféle összefüggésben nem lévő – változás tulajdonképpen a korai embrionális fejlődés során bekövetkező apró, de nagyhatású változásban keresendő (Wilkins et al. 2014). Ebben a fő szerepet az ún. velőcső sejtek játsszák, amelyek minden gerinces állat embriójában megtalálhatók átmeneti sejtcsoportosulásként, s amelyekből egy sor különböző sejtvonal fejlődik ki. E sejtcsoportnak az egyedfejlődés során alapvető szerepe van az arckoponya porcosodási és csontosodási folyamataiban, a szimpatikus idegrendszer működésében, az adrenalintermelésben és a színanyagokat termelő pigmentsejtek tulajdonságainak kialakításában. Azt, hogy e sejtek hova vándorolnak az embrionális fejlődés során, és hogy mivé, hogyan alakulnak, szabályzó gének egész hálózata irányítja, tehát nagyon bonyolult folyamatról van szó. Úgy tűnik, hogy a domesztikáció során fellépő alkalmazkodási kényszerek e genetikai rendszer működését módosítják, s e szabályozási folyamatok megváltozásának olyan nagyhatású következményei vannak, amelyek egyaránt jelentkeznek a stresszválaszok kialakításában (emberi jelenlét megtűrése), az agressziós késztetéseknél (szelídség), az anatómiai jellemzőkben (koponyaforma, kölyökszerűen lógó fülek, stb.) és a viselkedés-szabályozás számos más területén. A kutatások nyomán megfogalmazott *velőcső hipotézis* tehát a domesztikáció univerzális jellegét hangsúlyozza, azaz hogy minden házasított faj – legyen az baromfi, vadászgörény vagy éppen kutya – alapvetően ugyanolyan genetikai folyamatok következtében változott meg vadon élő felmenőihöz képest. (12. ábra) Mindez persze csak egy azon elméletek közül, amelyek megpróbálnak magyarázatot adni arra, hogy a kutya miért más, mint vadon élő rokona, a farkas, és hogy miért lett olyan, amilyenek ma látjuk.

Tudományos körökben néhány évtizeddel ezelőtt még általánosan elfogadott volt az a nézet, hogy a kutya tulajdonképpen nem más, mint a farkas „lebutított” változata. Az ember mellé kerülve ugyanis többé már nem kellett nap mint nap helytállnia az életben maradásért folytatott küzdelemben, hiszen az ember védelmet és ellátást biztosított számára. Ezt a jelenséget nevezzük *relaxált szelekciónak*, melynek következtében az önálló problémamegoldási készségei eltompultak, és a kreatív gondolkodás helyett olyan készségek jutottak egyre nagyobb szerephez, mint a szelídség, engedelmesség, irányíthatóság (Frank 1980). Ezt az elképzelést később két amerikai viselkedéskutató fejlesztette tovább, amikor megfogalmazták az *érzelmi reaktivitás hipotézist* (Hare – Tomasello 2005). Eszerint a szelídségre történő szelektálás valójában nem általános „elbutuláshoz” vezet, hanem ennek melléktermékeként a kutyában az emberrel való együttműködést szolgáló készségek egész sora jelent meg. Tehát nem arról van szó, hogy a kutya elméje tompább, mint a farkasé, hanem más módon működik. Ezt támasztja alá az is, hogy a viselkedés kontrollálhatóságára és rugalmas alakíthatóságára történő további szelekció, mely egyebek mellett a tanulási képességek változatos formáiban is megnyilvánul, az emberrel való kommunikáció egyre kifinomultabb formáit hozta létre. Persze vannak olyan kutatók, akik vitába szálltak ezzel az elképzeléssel, és amellet kardoskodtak, hogy a kutya és a farkas társas-kognitív képességei lényegében nem különböznek

12. ábra:
A szelídség és az anatómiai változások összefüggése

egymástól, a kettejük közötti látványos különbségek oka pusztán az egyedfejlődés során szerzett tapasztalatok, az egyedi szocializáció eltéréseiben keresendők (Udell – Wynne 2010). Mások úgy vélik, hogy a kutya háziasításában kétségtelenül fontos szerepet játszott egyes specifikus tulajdonságokra történő szelekció, azonban nem ennek, hanem a kutya társas-ökológiai viszonyaiban bekövetkezett változásoknak volt vezető szerepe e faj viselkedési repertoárjának és elméműködésének alakításában (Marshall-Pescini et al. 2017). Például a farkában való élet fontos eleme a fajtársi együttműködés, emiatt az evolúció a farkasokat együttműködő, a másokra figyelő és a fajtárs közelségét toleráló állattá formálta. Amikor a kutya őse az ember mellé került, akkor tulajdonképpen ugyanezeket a képességeiket használták ki – csak ezúttal egy másik faj egyedeivel való együttélés érdekében (*fajtársi kooperációs hipotézis*, Range – Virányi 2015). Ezt az elképzelést egy új szemponttal egészíti ki az ún. *szinergia hipotézis* (Gácsi et al. 2009a), miszerint a szelíd-ségre való szelekció mellékhatásaként a kutyák képessé váltak arra, hogy hatékonyan gátolják önnön késztetéseiket és cselekvéseiket, így megnyílt a lehetőség az emberrel való összehangolt akciók (együttműködés) kialakítására. A kutya és farkas között az is szembeűnő különbség, hogy a kutyák inkább hajlamosak elkerülni a társas konfliktusokat a rangsorban felettük állókkal, mintsem „beleállni” azokba. Ez arra enged következtetni, hogy a *domesztikáció a behódolásra, alárendelődésre való hajlam erősödésével járt együtt* (Range et al. 2019), amely megeremtette annak előfeltételét, hogy az ember vezetését elfogadva hatékony együttműködési-, illetve munkakapcsolatot alakítson ki vele.

A kutyák háziasításáról alkotott elképzeléseinket tovább árnyalják azok a felismerések, miszerint a kutyává válás fontos momentuma volt az extrém társaságkedvelés kialakulása (*hiperszociabilitás hipotézis*, vonHoldt et al. 2017). A farkashoz képest ugyanis a kutya feltűnően erős késztetést mutat arra, hogy pozitív társas kapcsolatokat alakítson ki a fajtársak, illetve az emberek széles körével. Az effajta „túlzásba vitt” társaságkedvelésnek az ember esetében jól feltárt genetikai háttere van: a Williams-szindrómában szenvedőknél ugyanis ez az egyik

vezető tünet.³⁵ Amennyiben a kutyafélénél is hasonló genetikai háttér feltételezhető, úgy lehetséges, hogy a domesztikáció során a szelekció az extrém társaságkedvelésért felelős géntálatokat hordozó egyedeknek kedvezett.

Az eddig felsorolt domesztikációs elképzelések azonban nem igazán számolnak azzal a ténnyel, hogy az elmúlt évek kutatásai nyomán a kutya számos olyan társas-kognitív képessége került napvilágra, amelyek meglepő párhuzamokat mutatnak a kisgyerekek hasonló készségeivel. Márpedig ezek az eredmények jól megalapozzák azt a feltételezést, hogy a kutya őse-nek sikere az emberhez való csatlakozásban azon múltott, hogy az elméje számára rendkívüli kihívást jelentő emberi társas környezetben lezajló folyamatokat valahogyan megértse. Ez egy olyan erős alkalmazkodási kényszerként jelentkezhetett, amelynek eredményeképpen a kutya elméje funkcionális értelemben „humán-analóg” társas kognitív képességekre tett szert (Hare et al. 2002). Az efféle funkcionális analógiák egyik legfeltűnőbb megnyilvánulása az ember iránt mutatott kötődés, amely ugyanolyan módon szerveződő viselkedés-szabályzó mechanizmus, mint amit az 1-2 éves gyerekek szülő (gondozó) felé irányuló kötődési viselkedésében megfigyelhetünk (Topál – Gácsi 2012). A kutya-ember kötődéssel kapcsolatos kísérleti eredmények ihlették a kutya háziasításáról alkotott ún. *kötődési hipotézist* (Topál et al. 2005). Eszerint a domesztikáció fontos eleme annak a viselkedésszabályzó mechanizmusnak a megjelenése, amely képessé teszi a kutyát arra, hogy az ember irányába kisgyerekszerű kötődési viselkedést mutasson. Az emberrel kialakított szoros érzelmi kapcsolat azután lehetővé tette a vele való kommunikáció és együttműködés egyedülálló formáinak kialakulását (Miklósi – Topál 2012).

Mások szerint emellett a háziasításnak legalább olyan fontos tényezője, hogy a neuroendokrin szabályozást érintő változások miatt (ld. Wirobski et al. 2021) fokozatosan csökkent az emberrel való szemkontaktus hatására megjelenő félelmi válaszok erőssége. Ennek következtében jelenhetett meg az emberi arc felé irányuló kitüntetett figyelem (*szemkontaktus hipotézis*, Miklósi et al. 2003), amely egy pozitív visszacsatolási folyamatot indított el, utat nyitva az emberrel való kommunikációs

35 <https://www.ninds.nih.gov/health-information/disorders/williams-syndrome>

interakciók változatos formáinak kialakulása felé, és elősegítve a kutya „gyerekszerű” társas-kognitív képességeinek megjelenését. Ennek a hipotézisnek továbbfejlesztett változata szerint a kutya domesztikációjának lényege egy evolúciós értelemben új, *interspecifikus (emberre irányuló) társas kompetencia* (Miklósi – Topál 2013) megjelenése. Az emberi környezethez való alkalmazkodás a társas-kognitív képességek egy olyan komplex rendszerét hívta életre a kutyában, amely lehetővé teszi, hogy viselkedését az emberi környezet társas kihívásaihoz optimálisan hozzáigazítsa.

Amint az a fenti felsorolásból is kitűnik, a kutya domesztikációja során bekövetkezett változások mikéntjével és azok kiváltó okaival kapcsolatosan még nincs teljes egyetértés a szakemberek között. Bár a különböző elképzelések sűrűjében nem könnyű eligazodni, vegyük figyelembe azt is, hogy az itt tárgyalt hipotézisek nem feltétlenül zárják ki egymást, sőt, eléggé valószínű, hogy a kutya domesztikációja során az ezekben említett kiemelt tényezők közül több is fontos szerepet kapott.

Végül érdemes röviden kitérni arra is, hogy a házasításnak nemcsak a viselkedés-evolúciós aspektusa lehet érdekes, hanem vannak ezzel kapcsolatban fontos genetikai, történeti-földrajzi kérdések is amelyek – legalábbis részben – mind a mai napig megválaszolásra várnak. Az utóbbi évek paleogenetikai és paleontológiai vizsgálatai alapján nagy biztonsággal állítható, hogy a kutya házasítása valamikor 20–40 ezer évvel ezelőtt kezdődhetett (Larson et al. 2012), tehát legalább 10 ezer évvel azt megelőzően, hogy az ember letelepedett életmódra tért át és más fajok házasítása is megkezdődött. Sok kutató úgy gondolja, hogy bár az ember közelségét fokozatosan tolerálni képes ősi farkas populációk kétségkívül hasznos feladatokat is elláthattak (közelítő idegenek jelzése, vadászatba való spontán bekapcsolódás), az ember nem tudatosan fogadta be a kutya őseit valamiféle feladatra szelektálva, hanem évezredekken keresztül pusztán megtűrték egymás jelenlétét, fokozatosan összecsiszolódva és megtanulva azt, hogyan kell egymás állandó jelenlétében konfliktusmentesen élni. Kérdés persze, hogy a domesztikációs folyamat első lépése, tehát az az evolúciós ugrás, amelynek következtében a pleisztocén korabeli farkasok egyes egyedei képessé váltak az ember állandó jelenlétét megtűrve, ebben az új élettérben élni és szaporodni, hol

és hányszor történhetett meg. Egy ilyen változás csak számos körülmény, így például specifikus ökológiai feltételek és véletlen genetikai mutációk egyidejű bekövetkezésekor várható. Ezt támasztják alá azok a genetikai vizsgálatok is, amelyek szerint a domesztikációs esemény egy – vagy legfeljebb néhány – alkalommal következhetett be, valamikor a paleolitikum (azaz a pattintottkő-korszak) utolsó évezredeiben. A helyszínt illetően egészen biztos, hogy valahol Euráziában történt a dolog (Freedman – Wayne 2017), ahol a vándorló *Homo sapiens* csoportok nagy területen rendszeresen érintkezhettek az ott élő eurázsiai farkas populációkkal. Azzal kapcsolatban azonban még nincs tudományos konszenzus, hogy e kivételes esemény helyszínül Európa (Thalman et al. 2013) vagy Ázsia különböző területei (Savolainen et al. 2002; Wang et al. 2016) szolgáltak-e. Az azonban biztos, hogy az ezt követő évezredekben a mindinkább „kutyaszerűvé” váló, egymást követő generációk és az ember egyre szorosabb kapcsolatot alakított ki egymással, és a közös környezethez való alkalmazkodásnak mindkettőjük genetikai állományában ott van a lenyomata. Erre jó példa az a tény, hogy a házasítás következtében a kutyákban olyan genetikai mutációk is megjelentek, amelyek alkalmassá teszik őket arra, hogy a keményítőt lebontva megemészthessék. E genetikai mutációk eredetét kutatva kiderült, hogy nagyjából ugyanakkor jelentek meg a kutyában, amikor az ember is szert tett olyan genetikai mutációkra, amelyek a keményítő jobb megemésztését segítik elő. Mindez kb. 10 ezer éve valahol a Közép-Keleten történt (Axelsson et al. 2013), amikor a vadászó-gyűjtögető életmódról az ember növénytermesztő életmódra tért át. Tehát az ember ezzel a drasztikus életmódváltással megváltoztatta maga körül a világot, a kutya pedig alkalmazkodott hozzá, ahogyan ezt azóta számtalan alkalommal újra és újra megteszi.

2.1.2. A kutya mint „falkaállat” és „társas ragadozó”: etológiai alapismeretek

Kétségtelen, hogy a kutya – emberhez sok szálon kapcsolódó evolúciós története miatt – mind a mai napig különleges helyet foglal el az életünkben. Sikeresen alkalmazkodott a *Homo sapiens* által egyre inkább átformált világhoz, és képes

volt viszonylag konfliktusmentesen beilleszkedni a számára átláthatatlanul komplex társas élethelyzetekbe. Irányíthatósága, szabálykövető- és együttműködési készsége sokunkban keltheti azt az illúziót, hogy a kutya tulajdonképpen egyfajta „szőrös gyerek”. Bár a kutyaszeretők milliói számára vonzó és érdekes elképzelés, hogy a szocializálás és nevelés során jól tesszük, ha gyerekként bánunk a kutyával, nem szabad elfelejtenünk, hogy törzsfajlódási értelemben a kutyafélék nagyon távol állnak az emberszabásúaktól, így természetesen magától az embertől is. A kutya őse egy intelligens szociális ragadozó, egy olyan falkaállat, amelynek alapvető készségei, késztetései sok tekintetben mind a mai napig megőrződhettek. Éppen ezért nem ritka, hogy „átesve a ló túlsó oldalára” sokan olyan szelíd farkasként tekintenek a kutyára, amellyel a farkasok nyelvén, a nyers dominancia érvényesítésével kell szót érteni. Ez utóbbi elképzelés ugyanannyira hibás, mint ha a kutyával kisgyerekként bannánk, hiszen a háziasítás folyamatát (lásd 2.1.1 alfejezet) kicsit is ismerve nyilvánvaló, hogy a kutya nagy utat járt be a farkas ősétől való szétválás óta.

Jól mutatja ezt az is, hogy az elvadultan, emberi közösségektől függetlenül élő kutyák szociális szerveződése csak félig-meddig hasonlít egy olyan jól működő farkasfalkára, amely hatékonyan vadászik, kölyköket nevel és a területét stabil csoportként védi (Mech 1970). Az emberi befolyástól mentesen élő kutyák a farkasfalkához képest eleve kisebb létszámú közösségeket alkotnak, és a csoport tagjai általában nem rokonok egymással. Az egyértelmű domináns-alárendelt kapcsolatok és a szilárd (rokon) kötelékek hiánya miatt sem a táplálékszerzésben, sem pedig az utódnevelésben nem olyan sikeresek, mint domesztikálatlan rokonaik (Daniels – Bekoff 1989; Causey – Cude 1980). A farkasoktól eltérően az alárendelt felnőttek szexuális viselkedése nincs közösségre kontrollálva (nem csak a domináns szuka szaporodik), és általában is az a jellemző, hogy a csoport kevésbé strukturált. A kölykök halálozási rátája viszont rendkívül magas, mindössze 5-10% éri meg az 1 éves életkort. Ennek részben az az oka, hogy a vadon élő kutyáknál a kanok egyáltalán nem vonódnak be az utódok felnevelésébe. (53. kép) Ez furcsa, mert az apai gondozás teljes hiánya nem jellemző a kutyafélékre. Kézenfekvő a feltételezés, hogy ez a háziasítás következménye, hiszen a kutya szaporodása és kölyöknevelése

már évezredek óta nagy mértékben az ember kontrollja alatt és az ő közreműködésével történik (Kleiman – Malcolm 1981).

Bár a vadon, emberi befolyástól szinte teljesen mentesen élő kutyák száma eléggé korlátozott, a világ kutyapopulációjának többsége mégsem „házikedvencként”, hanem az emberhez csak lazán kapcsolódva él a városokban, emberi települések környékén szabadon, kóbor kutyaként. Ezek a kutyák gyakran jól felismerhető dominancia hierarchiával jellemzett csoportokat alkotnak (ld. Cafazzo et al. 2010; Bonanni – Cafazzo 2014), és közösen védik a területüket. Egyes helyeken – pl. Indiában – nagyszámú kutya él ilyen körülmények között, s bár az emberekkel általában nem tartanak fent egyedi, személyes kapcsolatokat, az együttélés alapvetően konfliktusmentes. Főként az emberek által biztosított táplálékból élnek, és nemcsak fajtársaikkal, hanem az emberekkel is rendszeresen kerülnek interakcióba (Bhattacharjee – Bhadra 2020). (54. kép) Összességében elmondható, hogy a kóbor kutyák figyelemreméltó viselkedési plaszticitással rendelkeznek, ami lehetővé teszi számukra, hogy társas életmódjukat és szociális rendszerüket hozzáigazítsák az adott környezeti feltételekhez (Font 1987).

Mindezek a megfigyelések egyértelműen mutatják, hogy a kutya már korántsem az a „falkaállat”, ami egykor domesztikálatlan őse lehetett, az emberi környezethez való evolúciós léptékű alkalmazkodás sok szempontból alaposan

53. kép:
Indiai
kóbor kutya
kölykeivel

54. kép:
Az utcai kutyák
rendszeresen
interakcióba
kerülnek az
emberekkel is

átformálta. Nem véletlen, hogy az etológusok között sokáig általános volt az a vélekedés, hogy a kutya olyan emberalkotta „mesterséges lény”, amely már régóta elveszítette kapcsolatát eredeti természetes környezetével, s amelyet éppen ezért nem érdemes az etológiai vizsgálatok alanyaként számításba venni. Az etológusok számára ugyanis fő szabály, hogy az állatot mindig természetes környezeti viszonyai között kell vizsgálni, márpedig a kutatók között mind a mai napig nincs teljes egyetértés azzal kapcsolatban, hogy pontosan mit tekintünk a kutya természetes környezetének. Érdekes azonban ehhez hozzátenni azt, hogy mindennek ellenére a kutya a viselkedéskutatás népszerű alanyaként jelentős karriert futott be az utóbbi 25 évben. E látszólagos ellentmondás oka egyrészt az, hogy a kutya háziasításának történetét egyre részletesebben feltárva számos olyan genetikai és viselkedés-evolúciós változásra derült fény, amely alapján okkal feltételezhető, hogy a kutya természetes életkörülményeinek szerves része az ember, s így az emberi környezet sok szempontból e faj természetes környezetének tekinthető.

Mindemellett a kutya viselkedéskutatásban elnyert fontos szerepe az ún. *összehasonlító elmekutatás* felvirágzásának is köszönhető. Az összehasonlító elmekutatás a kognitív pszichológia, a klasszikus etológia és az evolúcióbíológia elméleteit és módszereit ötvözve próbálja elemezni és értelmezni az állati és emberi elme megnyilvánulásainak széles skáláját. Az ennek nyomán indult szisztematikus vizsgálatok kézzelfogható közelségbe hozták annak lehetőségét, hogy az emberi és állati elme működési sajátosságai közötti eltérések megismerésével mélyebb belátást nyerhetünk saját fajunk kialakulásának titkaiba. Az összehasonlító módszer egyik nagyon hatékony formája az egyed- és törzsfajlódási megközelítés kombinálása. Az efféle evolúciós perspektívába helyezés nemcsak arra ad lehetőséget, hogy feltárjuk, hogyan jelent meg az ember fajspecifikus képességekészlete az egyedfejlődés során, hanem elvileg lehetőséget ad arra, hogy belátást nyerjünk abba, hogyan oszlik meg ez a képességekészlet a különböző törzsfajlódási múlttal és adaptációs előtörténettel rendelkező más fajok között. Ebben nyújt segítséget a viszonylag közeli közös leszármazással jellemezhető, de eltérő környezetekhez adaptálódott fajok (pl. ember és csimpánz) homológián alapuló vizsgálata, valamint

a törzsfajlódásileg távoli, de a vizsgálandó készség szempontjából hasonló környezeti feltételekhez adaptálódott fajok (mint pl. az ember és kutya) analógián alapuló összehasonlítása. Az emberré válás kulcsmomentuma a társas elmeképességek terén bekövetkezett változások voltak, s mivel a kutya az emberi környezethez alkalmazkodva alakult ki, társas kognitív képességeinek vizsgálata értékes információkkal szolgálhat azokról az alkalmazkodási kényszerekről, melyek a komplex együttműködésre való készségek kialakulását tették szükségessé, és amelyek végső soron az embert is formálták (bővebben lásd a 2.1.3. alfejezetben). E felismerések nyomán került tehát a kutya a kutatások célkeresztjébe és vált az összehasonlító elmekutatás „új csimpánzává”, azaz a kutatás számára a csimpánzokhoz mérhető jelentőségű fajjává (Topál et al. 2009).

Etológiai szempontból azonban az is fontos észrevétel, hogy a kutya szelektív tenyésztése nemcsak olyan, mindenki előtt nyilvánvaló következményekkel járt, mint a rendkívüli morfológiai változatosság – gondoljunk csak arra, hogy pl. egy csivava és egy nápolyi masztiff mennyire másképpen néz ki –, hanem ezzel párhuzamosan a farkasban megfigyelhető, a természetes szelekció által jól karbantartott és elemeiben egymáshoz tökéletesen illeszkedő viselkedési repertoár is feldarabolódott, szétesett. E folyamat egyik látványos következménye az egyes kutyafajták fajtársi kommunikációjának jellegzetes eltérései. Például az, hogy az egyes fajtákban a kölyökszerű jellemvonások milyen mértékben öröztek meg, jelentős hatással van arra, hogy miképpen használják a kommunikatív jelzéseket. Minél inkább pedomorf (kölyökszerű jellegeket hordozó) fajtáról van szó, fajtársi kommunikációjuk annál inkább eltér a farkasétól (Goodwin et al. 1997). Az efféle eltérésekre jó példa lehet, ha megnézzük, hogyan jelennek meg az egyes kutyafajtákban a farkasra jellemző, dominanciát, illetve behódolást szolgáló viselkedési elemek. A dominanciát kifejező viselkedési repertoár a farkasban nyolc különböző elemből áll, ezek változatos mintázatok formájában alkalmazhatók annak kifejezésére, hogy egy állat rangban felette áll a másiknak. Egyes kutyafajtákban (pl. szibériai husky) a farkas repertoárjának mind a nyolc eleme megfigyelhető, de pl. a cocker spánielek viselkedéskészletében mindössze egyetlen olyan elem van, ami veleszületetten megőrződött. Az alárendeltség kifejezésére alkalmazható viselkedési

elemekkel hasonló a helyzet: a szibériai husky rendelkezik a farkas repertoárjának mind a hat elemével, míg a cocker spánielek kénytelenek beérni a viselkedési kódszótár mindössze egyetlen olyan elemével, ami a behódolás kifejezését szolgálja (Goodwin et al. 1997).

Összességében elmondható, hogy míg a farkasok velülszületetten rendelkeznek egy olyan képességekészlettel és jól felépített komplex viselkedés repertoárral, amelynek segítségével tökéletesen megértik egymást, a háziasítás (relaxált szelekció) és a szelektív tenyésztés „szétrombolta” ezt a természetes szelekció által eredetileg jól felépített struktúrát. Ennek következtében az egyes fajták, illetve egyedek bizonyos képességei és készségei tág határok között változnak. Miután a farkas viselkedési kódszótár elemei változó mértékben és összetételben maradtak fenn az egyes fajták veleszületett viselkedési repertoárjában, az a furcsa helyzet állt elő, hogy a kutya nem fel-

55. kép:
Farkas és kutya
találkozása

tétlenül tud zavartalanul kommunikálni a fajtársaival. (55. kép) E változásoknak azonban előnyös következményei is vannak: mivel a kutya viselkedése sokkal rugalmasabb szerveződésű, a tanulási folyamatok sokkal nagyobb szerepet kapnak viselkedésének formálásában (taníthatóság, tanulékonyság – lásd 2.1.4. alfejezet), nagyban megnövelve annak lehetőségét, hogy új készségeket és kommunikációs formákat sajátítson el egyedi élete során.

A domesztikáció itt tárgyalt hatásai már az egyedfejlődés korai szakaszában is egyértelműen megnyilvánulnak. A kritikus periódusok szerepe csökkent (Freedman 1961), társas viselkedése plasztikusabb, tág korlátok között változtatható, és rugalmasan alkalmazkodik az egyedi élet során megtapasztalt környezeti változásokhoz is. Ivari fejlődése felgyorsult, reprodukív aktivitása megnőtt, és függetlenedett az agressziótól, dominanciára törekvéstől, valamint a területvédelemtől. Egyedfejlődése során a farkashoz képest jóval később jelenik meg az idegenektől való félelem, ezért az emberen kívül más fajokhoz

is könnyen szocializálható (pl. pásztorkutya a juhokhoz). Egész életére jellemző az emberhez való vonzalom. A legkülönbözőbb helyzetben képesek a külső kontrollhoz alkalmazkodni, ellenében pl. az ember által felnevelt és szocializált farkasokkal, amelyeknél a rangsorbeli pozícióharc kiiktathatatlan társas viselkedésükből.

Érdeemes megemlíteni azt is, hogy a domesztikáció sajátos módon hatott azokra a kommunikációs csatornákra, amelyek segítségével a kutya fajtársaival (és az emberrel) kommunikál. Például sokan feltételezik, hogy a háziasítás „relaxált” szelekciós hatása abban is megnyilvánult, hogy a kutyanak egyre kisebb szüksége volt igazán éles látásra, hiszen az életben maradása már nem attól függött, hogy milyen sikeresen tudja felkutatni és megszerezni a zsákmányt. Ezt látszik alátámasztani az a tény is, hogy a farkasok látórendszere fejlettebb – közel kétszer annyi ganglionsejt található a retinájukban, mint az azonos méretű kutyáknak (Mech – Boitani 2010). Azonban a helyzet nem ilyen egyszerű, ugyanis az ember számára a vizuális jelzések rendkívül fontosak a kommunikációban. Ezért az emberi környezethez alkalmazkodó kutya számára is fontossá váltak a társas interakciók során megfigyelhető vizuális jelzések, amelyekre a farkasokhoz képest erőteljesebben hagyatkoznak (bővebben lásd a 2.1.3. alfejezetben). A helyzetet tovább bonyolítja, hogy a kutya látását nagymértékben meghatározza koponyájának alakja, pontosabban a szemek elhelyezkedése. A farkaszzerű anatómiával rendelkező kutyák megnyúlt orrúak, szemek oldalirányban helyezkednek el, ami szélesebb látómezőt eredményez, ugyanakkor a látótér átfedése (ami a térlátás előfeltétele) meglehetősen kicsi. A „nyomott orrú” azaz rövidebb és szélesebb koponyájú fajták szemei azonban előre néznek, így nagyobb átfedő látótérrel rendelkeznek. Az ilyen „gyerekszerű” fejformára szelektált kutyák retinájának szerkezete is módosul oly módon, hogy az éleslátás helye egyetlen foltba összpontosul, s így az emberi retina sárgafoltjához hasonló képlet alakul ki, amely alkalmassá teszi a szemet a fókuszált látásra. Emiatt ezek a kutyák jobban tudják vizuális figyelmüket összpontosítani, ami például abban nyilvánul meg, hogy hosszabb ideig képesek egy képet fixálni, így alaposabban meg tudják figyelni az azon látható részleteket (Gácsi et al. 2009b; Bognár et al. 2018).

11. videó: A szaglás „kikapcsolása” <https://youtu.be/IHHJfJDAis>

Ami a szagjelekkel való kommunikációt illeti, a háziasítás során ugyanúgy megmaradt a jelentősége, mint ami a farkasoknál tapasztalható. Fontos azonban, hogy az egyes fajták (egyedek) szaglóképességében nagyon jelentős eltérések vannak, ugyanis a kutyaiban jelentős genetikai variabilitás tapasztalható a szaglóreceptor fehérjéket kódoló génjeinek tekintetében (Robin et al. 2009). Ez a változékonyság összefügghet azzal, hogy a kutya emberhez való fokozatos alkalmazkodása során előnyt élvezhettek azok az egyedek, amelyek segítettek a gyenge szaglású megáldott embernek a vadászásuk felkutatásában, a nyomkeresésben. Emiatt van az, hogy bizonyos vadászkutya fajták szaglásteljesítménye veleszületetten nagyobb (Polgár et al. 2016). A szaglás azonban elsősorban a fajtársi interakcióban játszik nagy szerepet, hiszen az ember szaglása a legtöbb szag esetében nagyságrendekkel gyengébb, mint a kutyaé. A kutya és ember közötti kapcsolatban az efféle kommunikáció meglehetősen egyoldalúan működik, így az ember mellett élő kutya számára ez a kommunikációs csatorna óhatatlanul is veszít jelentőségéből, és inkább az ember számára is fontos vizuális jelekre próbál figyelni. A vizsgálatok valóban azt mutatják, hogy ha egy adott feladatot vizuális kulcsok alapján is meg lehet oldani, akkor a kutya hajlamos „kikapcsolni” a szaglását, és

pusztán a megfigyelhető jelekre hagyatkozni (Szetei et al. 2003). (11. videó)

A hangjelzésekkel való kommunikáció szintén fontos valamennyi kutyafélénél. A kutya esetében az ugatás a legjellemzőbb hangadási forma, amely nagy változatossága mellett jelentős fajta- és egyéni különbségeket mutat. Míg a különböző kutyafélék csak bizonyos helyzetekben és nagyon korlátozott mértékben alkalmazzák ezt a jellegzetesen tagolt hangadási formát (pl. a farkasok csak riasztójelzésként vagy védekezés-ként adnak ugató hangokat), addig a kutyák rendkívül sokféle helyzetben és motivációs állapotban, egyebek mellett a társas interakciók során (pl. játék kezdeményezésekor) is előszeretettel ugatnak (Pongrácz et al. 2010). Fontos továbbá, hogy a kutya-ugatás akusztikus szerkezete a háziasítás következtében változatosabbá vált, ez biztosítja azt, hogy a különböző helyzetekben és sokféle jelentéstartalommal alkalmazható akár a fajtársi, akár pedig az emberrel való kommunikáció során.

2.1.3. A kutya mint „enkulturált” faj:

párhuzamok a kutya és az ember társas viselkedésében

Nyilvánvaló, hogy a kutya őse szociális ragadozó fajként már akkor is fejlett társas-kommunikációs képességekkel rendelkezett, amikor a háziasítás útjára lépett. Ezek jó kiindulási alapként szolgáltak arra, hogy a domesztikáció évezreidei alatt az emberi környezethez adaptálódva egy sok elemében új, sajátos szocio-kognitív képességek alakuljanak ki. E képességek egyik különös jellemzője, hogy gyakran kifinomult módon nyilvánulnak meg az ember felé, azaz fajok közötti interakciókban, miközben úgy tűnik, hogy ugyanezeket a készségeket a kutyák nem használják a fajtársi (intraspecifikus) interakciók során. Az állatvilágban gyakorlatilag egyedülálló dolog az, hogy a kutya idegen fajhoz tartozó partnerekkel bizonyos szempontból komplexebb interakciókat legyen képes bonyolítani, mint a saját fajtársaival. Jó példa erre a furcsa anomáliára a szemkontaktus, mint kommunikációs jelzés használata. Míg a kutyák előszeretettel létesítenek szemkontaktust az emberrel pl. kommunikáció kezdeményezése során vagy más együttműködési helyzetekben (Kaminski, 2009; Miklósi et al. 2003; Soproni et al. 2001),

addig ezt a kommunikációs eszközt csak rendkívül korlátozottan alkalmazzák a más kutyákkal való interakciók során pl. dominancia jelzésére (Bradshaw – Nott 1995).

Ma már a szakemberek között is széles körben elfogadott, hogy a kutyák kifinomult szociális kompetenciájának kulcsa az, hogy az ember és az általa biztosított komplex társas helyzetek a kutya természetes környezetének szerves részét képezik. Ez alapján okkal feltételezhető az is, hogy a kutyát enkulturációra való képességre szelektálták, vagyis természetes fejlődésük az emberi környezet által biztosított tapasztalatoktól, társas ingerektől függ. A kutya tehát képes felismerni az antropogén környezetben működő társas szabályokat, továbbá magáévá tenni az e szabályok nyomán elvárt viselkedési normákat. Az enkulturáció olyan, a kutya természetes környezetében az egyedfejlődés során kibontakozó folyamat, amely alapvetően befolyásolja e faj szociális-kognitív készségeit, és amely – bár sokféle formában és módon valósulhat meg – mindenképpen szükséges a kutya normális szociális fejlődéséhez. Bár amint azt a vadon élő, illetve kóbor kutyák említésénél bemutattuk (lásd 2.1.2 alfejezet), a kutyák az emberi behatástól többé-kevésbé függetlenül is képesek lehetnek túlélni, azonban esetükben ezt nem tekinthetjük természetes életformának. Az emberi környezetben rejlő szocializációs hatások elmaradása a kutya idegrendszere számára egyfajta deprivált állapotot eredményez, ami azután szocio-kognitív készségeinek kialakulását atipikus útra tereli.

Fontos hozzátennünk, hogy a viselkedési és kognitív készségek az egyedfejlődés során előre meghatározott sorrendben bontakoznak ki, és ez meghatározza azt, hogy az idegrendszernek milyen időzítésben és milyen formában van szüksége az általa „elvárt” környezeti és szociális ingerekre. Ez alapvetően befolyásolja azt, hogy az adott egyed idegrendszere mennyire érzékenyen reagál az emberi környezetből érkező behatásokra. Továbbá az egyedfejlődés egy bizonyos szakaszában megszerzett környezeti tapasztalatok akár visszafordíthatatlanul is megváltoztathatják a társas-kognitív készségek kialakulásának további menetét, vagyis az enkulturációs folyamat bizonyos értelemben egy pozitív visszacsatolási hurkon keresztül működik. Minél több szociális tapasztalatra tesz szert az elme, annál nagyobb lesz a kapacitása arra, hogy még több szociális tapasztalatot szerezzen.

Azt, hogy a kutya idegrendszere számára mennyire természetes és „elvárt” az antropogén környezet szocializációs hatása, mi sem mutatja jobban, mint hogy egy kutyakölyök az emberi környezetben minden különösebb odafigyelés nélkül, tulajdonképpen spontán szocializálódik. Ez a folyamat éles ellentétben van azzal, amit a kutya domesztikálatlan változatánál, a farkasnál tapasztalhatunk. Amennyiben egy emberi környezetben felnevelni kívánt kiscsirkát nem választunk el az anyjától még a szemkinyílást megelőzően (4-9 nappal a születése után) – és hagyjuk, hogy vegyes fajú környezetben, azaz a folyamatos emberi jelenlét mellett anyjával és testvéreivel együtt nevelkedjen –, akkor az ember iránti preferencia nem fog kialakulni (Klinghammer – Goodman 1987). Fontos azonban, hogy még a fajtársaktól való korai elválasztás és a kora kölyökkori intenzív emberi gondozás sem eredményezi azt, hogy a farkas a kutyához hasonló módon és mértékben szocializálódjon az emberhez (lásd később a kötődésről és szociális vonzódásról szóló vizsgálatokat pl. Gácsi et al. 2005).

Az utóbbi évtizedek kísérleti megfigyelései megerősítik azt a feltételezést, hogy a kutya ma ismert állapotának kialakulását egy olyan viselkedés-evolúciós folyamat kísérte, melynek hátterében az emberi képességekkel funkcionális értelemben analóg szociokognitív képességek megjelenése érhető tetten (Topál et al. 2009). Az ember által biztosított környezet ugyanis társas viszonyait tekintve szélsőségesen komplex, továbbá a nyelvi kommunikáció miatt egy nyelvi kompetenciával nem rendelkező faj számára nehezen megérthető interakciókkal terhelt. Mindez rendkívüli kihívást jelenthetett az emberi környezethez fokozatosan adaptálódó kutya elméje számára. Könnyen elképzelhető, hogy egy efféle szélsőséges alkalmazkodási kényszer olyan szelekciós nyomásként jelentkezett, amelynek következtében a kutyák számos szociális készsége konvergens evolúciós változásokon ment keresztül, és miközben a kutya viselkedésének számos aspektusa funkcionálisan analóg megfelelőjévé vált a megfelelő emberi tulajdonságnak, egy sajátos képességekészlet (szociális kompetencia) jelent meg a kutyában. Fontos azonban hangsúlyozni, hogy amikor a kutya társas kognitív képességeinek kialakulása okaként efféle konvergens evolúciós folyamatokat feltételezünk, akkor az ember és kutya képességeinek és viselkedésének funkcionális megfelelését és felszíni hasonlóságát hangsúlyozzuk. Tehát nem teszünk konkrét

feltételezéseket a mögöttes mentális folyamatokra vonatkozóan, azaz nem állítjuk, hogy a viselkedési hasonlóságok háttérben ugyanazon kognitív folyamatok működnének a kutyaiban és az emberben.

A fenti érvelésből következik, hogy a korábbi elképzelésekkel ellentétben a háziasítás során elsősorban nem a különböző testi jellegekre (testfelépítés, méret, szőrszín stb.) történt szelekció. A fizikai tulajdonságok megváltozása a háziasítás korai szakaszában (a fajták tudatos tenyésztését megelőzően) csak velejárója volt annak az alkalmazkodási folyamatnak, amelynek fókuszában a kutya és az ember közötti társas interakciók sikeressége állt. Ennek elemei az emberhez való vonzódás, a kezelhetőség, a viselkedés ember általi kontrollálhatósága és a taníthatóság. A következőkben lássuk a kutya társas kompetenciájának néhány olyan – a szociális vonzódáshoz és kötődéshez, valamint a szinkronizációs mechanizmusokhoz kapcsolódó – megnyilvánulását, amely feltűnő párhuzamokat mutat az ember hasonló készségeivel!

2.1.3.1. Szociális vonzódás és kötődés

Az emberi kötődési kapcsolatok modern megközelítése egy olyan, pszichológiai, evolúciós és etológiai megfontolásokat egyaránt figyelembe vevő elmélet, amely azt feltételezi, hogy egy kisgyermeknek a normális szociális és érzelmi fejlődéséhez legalább egy elsődleges gondozóval személyes kötődési kapcsolatot kell kialakítania. A kutatókat régóta foglalkoztatja az a kérdés, hogy ez a modell mennyiben tekinthető érvényesnek a kutya és ember gondozója speciális, fajok közötti kapcsolatára. A kérdésre nem könnyű a válasz, ugyanis bár a kutyák más társas ragadozókhöz hasonlóan fejlett csoportkohéziós késztetésekkel rendelkeznek, a kötődés egyéni személyes kapcsolatot feltételez, amely funkcionálisan különbözik a csoporttagokhoz való általános vonzódástól. A különböző fajok tagjai közötti kötődés kialakulása pedig csak akkor képzelhető el, ha mindkét fajban létezik olyan analóg viselkedési struktúra, amelynek a társas-affiliatív kapcsolatok terén közös funkciója van. A legújabb bizonyítékok arra utalnak, hogy a háziasítás jelentős változásokhoz vezetett a kutyák szociális-affiliatív viselkedési

rendszerében (Miklósi 2014), és ezek a változások a kutya-ember kötődés kialakulásának alapjául szolgálhatnak. A kutya és ember között kialakuló kötődési kapcsolat kölcsönös jellegű, azaz egyrészt a kutya meghatározott kritériumok (lásd alább) alapján „kisgyerekszerű” kötődési viselkedés jeleit mutatja a gondozója felé, másrészt az ember maga is hajlamos a kutyával való kapcsolatát kötődésként érzékelni (Archer 1996).

Ami a kötődés veleszületett egyedfejlődési alapjait illeti, bár a szocializációs folyamat pontos időzítésében és minőségében előfordulhatnak egyéni- és fajtabeli különbségek, a kutyakölykök – az ember által felnevelt farkaskölykökkel ellentétben – sajátos preferenciákat alakíthatnak ki az emberek iránt (Zimen 1987). A kutyák elsődleges szocializációs időszaka a farkasokhoz képest szokatlanul hosszú (3–12 hét a születés után – Freedman et al. 1961), sőt, azok a kutyakölykök, amelyek életük első 12 hetében nem, vagy csak korlátozottan érintkeztek emberrel, a későbbiekben is szocializálhatók (több-kevesebb nehézséggel), és képesek lehetnek affiliatív kapcsolatokat kialakítani az emberrel. Egy kísérletben (Gácsi et al. 2005) 7–8 napos kortól ember által nevelt és intenzíven szocializált farkas- és kutyakölykök szociális vonzódását vizsgálták 5 hetes korukban a gondozóval, idegen emberrel, illetve idegen felnőtt fajtárrsal szemben. Az eredmények azt mutatták, hogy míg a kutyakölykök az idegen felnőtt kutyával szemben általában preferálják az embert (függetlenül attól, hogy a gondozójukról vagy egy idegenről van szó), a kiskutyák nem mutatnak efféle általános vonzódást, csak azt, hogy idegen emberrel szemben a gondozójukat preferálják. Fontos azonban, hogy még a gondozójukat (aki a nap 24 órájában velük van, eteti és ellátja őket) sem preferálják jobban, mint egy idegen felnőtt fajtársat (Gácsi et al. 2005). Mindebből adódik a feltételezés, hogy a kutyaiban az emberrel való hosszú együttélés vezetett ezen „interspecifikus” vonzódás megjelenéséhez, és ez képezheti alapját a kutya-ember kötődés kialakulásának.

Bár hétköznapi értelemben a kötődés egy meglehetősen szubjektív és nehezen meghatározható fogalomnak tűnhet, valójában egy olyan viselkedési jelenségről van szó, amely objektíven mérhető és bizonyos kritériumok alapján egyértelműen meghatározható (Rajecki et al. 1978). A kötődés ugyanis egy viselkedésszervező és szabályozó mechanizmus (Sroufe – Waters

1981), amely egy adott objektumhoz vagy ágenshez (kötődés tárgya/kötődési személy) való tartós vonzalomként manifesztálódik konkrét viselkedések formájában. A kötődés mindig egyedfejlődési érési folyamatok eredményeként jelenik meg, és különböző fajspecifikus viselkedésekben nyilvánul meg (Sears et al. 1953). A kötődés tehát egy olyan viselkedésszervező konstrukcióként működik, amely a partnerek interakcióit a különböző helyzetekben egyértelmű alapelvek (kritériumok) alapján szabályozza, ezért hiba lenne leegyszerűsíteni pusztán a társ iránti „általános preferenciára”. Tehát ha pl. egy ember által felnevelt farkas nem fél a gondozójától, sőt preferálja az illetőt, ez még nem ok arra, hogy igazolva lássuk azt, hogy kötődik is hozzá.

A kötődés mint viselkedés-szabályzó rendszer működése nagyon jól megfigyelhető például a szülő-kisgyermek kapcsolatban, ahol ennek jelenlétére a következő kritériumok alapján következtethetünk (Rajecki et al. 1978):

1. Idegen környezetben pl. egy 1,5 éves kisgyermek felderítő viselkedése jellegzetes mintázatot mutat, amelynek lényege, hogy a szülő jelen van, tőle eltávolodva felfedezi a környéket, de időről időre visszatér a *biztonságos bázisra* (azaz a kötődési személyhez), hogy érzelmileg feltankoljon és bátorságot merítsen a környezet további felderítéséhez. Fontos, hogy az ilyenkor megfigyelhető kontaktus- és közelségkereső viselkedés specifikus, azaz a gyermek nem mutatja, vagy legalábbis nem ilyen intenzíven mutatja akkor, amikor a szülő helyett valaki más ismerős van jelen.
2. Amennyiben a környezetet önállóan felderítő gyermek hirtelen valamilyen félelmet keltő ingert tapasztal, akkor ahelyett, hogy kimenekülne a helyzetből (biztonságosnak vélt távolságra a félelem forrásától), inkább a jelen lévő kötődési személyhez menekül. Tehát a szülő egyfajta *biztos menedékként* szolgál félelemkeltő helyzetben. Az ilyenkor megfigyelhető közelség- és kontaktuskereső viselkedés szintén specifikus.
3. Amennyiben a környezetet önállóan felderítő gyermeket a kötődési személy hirtelen magára hagyja (eltávozik), akkor a *szeparációs szorongás* egyértelmű viselkedési jelei figyelhetők meg (a felderítő tevékenységet/játékot

abbahagyja, sír, megpróbál a szülő után menni stb.), és bárki más ismerős jelenléte sem képes csökkenteni a szorongást.

4. Amikor viszont a kötődési személy visszatér, akkor a gyermek sajátos viselkedésbeli változást mutatva *üdvözi* a visszatérő szülőt (kontaktus és közelség keresése), majd a *megnyugvás* jeleit mutatja (újra felderít, játszik stb.).

Fontos, hogy bár a kötődési viselkedés e működési kritériumait nemcsak embereken, hanem más főemlősökön végzett kutatások alapján fejlesztették ki (pl. Bard 1991), a szülő-utód kapcsolatokra vagy más fajok társas viszonyaira az állatvilágban általánosan is alkalmazhatók (pl. Cairns 1966).

A kötődés működési kritériumainak vizsgálatára egy standard laboratóriumi eljárást dolgoztak ki, ez az ún. Idegen Helyzet Teszt (IHT). A módszert eredetileg Ainsworth és Wittig (1969) az anya-csecsemő kapcsolat tanulmányozására alkalmazta. Az IHT azon alapul, hogy a kötődési személytől való elszakadás egy ismeretlen környezetben szorongást vált ki, míg a szülővel (kötődési személy) való újra találkozásakor az aktívált kötődési rendszer a kapcsolatkeresés különböző formáiban nyilvánul meg. A kötődési viselkedést tehát az egymást követő epizódok során fellépő mérsékelt stressz aktiválja. Ezt a vizsgálati módszert sikerrel alkalmazták felnőtt kutyák gazdáik iránti kötődési viselkedésének kimutatására, és ennek a sajátos, fajok közötti kötődési kapcsolatnak a leíró elemzésére (Topál et al. 1998). Az eredmények egyértelműen azt mutatták, hogy a kutyák kötődési viselkedése feltűnő analógiákat mutat a gyermekek hasonló helyzetben szülő felé mutatott viselkedési megnyilvánulásaival. A megfigyelt reakciók megfelelnek azoknak a fentebb felsorolt kritériumoknak, amelyek a kötődés mint viselkedésszabályzó mechanizmus alapján elvárhatók. A *biztonságos bázis* hatást a kutyák gazda jelenlétében fokozott felderítő tevékenysége és játékra való hajlandósága mutatta. Amikor pedig a gazda kiment a helyiségből, a kutyák a szeparációs stressz viselkedési jeleit mutatták: felhagytak addigi tevékenységükkel és az idő nagy részében az ajtó előtt álltak, még akkor is, ha egy másik személy jelen volt. A gazdát visszatérésekor viszont úgy üdvözölték (közelség- és kapcsolatkereső viselkedés), amely

jellegzetesen eltért attól, ahogyan az egyébként barátságos másik személyt hasonló helyzetben fogadták. Meg kell jegyeznünk azonban, hogy a gyermekpszichológiából átvett IHT módszer nem igazán alkalmas arra, hogy közvetlenül bizonyítsa a *biztonságos bázis* hatás jelenségét a kutya–ember kapcsolatban (Prato-Previde et al. 2003). Az eredeti eljárás módosításával azonban egyértelmű bizonyítékot is sikerült találni erre (Palmer – Custance 2008).

A humán kötődési viselkedés másik fontos kritériumát, a *biztos menedék* hatást is csak kevés vizsgálat tesztelte célzottan. A kevés kivétel egyike az a tanulmány (Gácsi et al. 2008), amelyben a kutyák a kötődési személy (gazda) jelen- vagy távollétében egy fenyegetően viselkedő idegennel találkoztak, hogy így fokozzák az alanyok stresszreakcióit. Kiderült, hogy a kutyák viselkedési és élettani reakciói (szívfrekvencia) között összefüggés mutatható ki, és mindkettőt befolyásolja az, hogy a gazda jelen van-e a fenyegető helyzetben. Úgy tűnik, hogy a gazda pusztán jelenléte önmagában is képes tompítani a társas félelemkeltő ingerek hatását, ami közvetlenül utal arra, hogy a gyermek–anya kötődéshez hasonlóan a kutya–gazda kapcsolatban is jelen van a *biztos menedék* hatás, mint a kötődés fontos kritériuma (Gácsi et al. 2008).

Más kísérleti vizsgálatok egy fontos további analógiát tárak fel a kutya–ember és szülő–kisgyermek kapcsolat vonatkozásában. Kimutatták ugyanis, hogy a felnőtt kutyák képesek viszonylag rövid idő alatt új kötődési kapcsolat kialakítására és a kötődési kapcsolat többszöri megszakítása sem csökkenti a kutyák azon képességét, hogy a későbbiekben teljesértékű kötődési kapcsolatot alakítsanak ki más emberrel (Fallani et al. 2006, Valsecchi et al. 2010). Efféle rugalmasságot mindmáig csak embereknél és kutyáknál írtak le.

Néhány kutató azonban felvetette, hogy a kötődési viselkedés kizárólag az ember által biztosított szociális tapasztalaton alapul, és ezért amennyiben fajtársaiktól a korai időszakban távot tartjuk és kellően intenzíven szocializáljuk a farkasokat, akkor mutathatnak kötődést az emberi gondozójuk iránt (Hansen–Wheat et al. 2022). Bár kétségtelen, hogy az ily módon felnevelt farkaskölykök szoros affiliatív kapcsolatot alakítanak ki gondozójukkal, és sok tekintetben preferenciát is mutatnak irányukba (ld. pl. Ujfalussy et al. 2017), csak a felnőtt kutyák

esetében van biztos adatunk az élethosszig tartó, és a fentebb tárgyalt kritériumoknak megfelelő kötődésről. A farkasokon végzett, emberhez való kötődést igazoló vizsgálatok esetében komoly módszertani problémák merülnek fel, és semmiképpen sem szolgálnak alapul egy efféle következtetés levonásához (részletes kritikái észrevételekért ld. Gácsi et al. 2023). Azt, hogy a kutya emberhez való „kisgyerekszerű” kötődési képessége a háziasítás sajátos hatásainak köszönhető, egy olyan összehasonlító vizsgálat is megerősítette, amelyben emberi „pótannyákkal” felnevelt kutya- és farkaskölykök gondozójukhoz való kötődését hasonlították össze az IHT módszer alkalmazásával. Az eredmények azt mutatták, hogy a négyhónapos kutyákkal ellentétben az ugyanilyen korú farkasok viselkedése nem felel meg a kötődés kritériumainak (Topál et al. 2005).

2.1.3.2. Szinkronizációs készségek

Az eddigiekben már részletesen érveltünk amellett, hogy a kutya és az ember alkotta vegyes fajú csoportokat olyan természetes entitásokként érdemes kezelni, amelyek hosszú adaptációs folyamat eredményeként alakultak olyanná, amilyenek ma megfigyelhetjük. A kutyák sajátos társas kompetenciájának fontos tényezője az a képességük, hogy az emberrel individualizált kötődési kapcsolatot képesek kialakítani. A kötődés ugyanakkor fontos szerepet játszik a partnerek szinkronizálásában is, hiszen ez az, ami megkönnyítheti és hatékonyabbá teheti a kutya és az ember közötti együttműködést. Megfigyelések igazolják, hogy a kutya–ember interakciók során megnyilvánuló összehangolódás a viselkedés szabályozásának különböző szintjein, az élettani folyamatok, a motivációs/érzelmi állapotok és az akciók/cselekvések formájában egyaránt megnyilvánulhat.

A külső szemlélő számára a viselkedések összehangolásában jelentkező szinkronitás a leginkább nyilvánvaló, amely általában valamely közös cél elérése érdekében történik. Maga a cél olykor specifikus, például vadászatnál, amikor a zsákmányálat csak közös erőfeszítéssel ejthető el, a magányos vadász sikertelen lenne. Máskor pedig a cél általános, például, ha a kutya játszani „akar”. Az egyed mindkét esetben csak akkor érheti el célját, ha mások viselkedését is figyelembe veszi, és a magáét

56. kép:
Vakvezető
kutya
kiképzése

ahhoz igazítja. Ebben az értelemben elmondható, hogy a kollaboratív tevékenység egy közös akció új konstrukciójához vezet. Vizsgálatok igazolják, hogy egy adott cél érdekében együttműködő kutyák és emberek viselkedését komplex összehangoltság jellemzi (Kerepesi et al. 2005). Közös játék során például a kutyák a játék fenntartása érdekében nemcsak a metakommunikatív jelekre támaszkodnak (pl. játékra hívó póz), hanem a játszótárs viselkedéséhez igazodó összetett „viselkedési tervet” alkalmaznak (Mitchell – Thompson 1991).

Az ember és a kutya jól összehangolt viselkedésére remek példa a vakvezető kutyák és a gazdájuk esete. (56. kép) Együttes közlekedésüket vizsgálva kiderült, hogy a vakvezetés tulajdonképpen egy nagyon bonyolult,

mindkét fél aktív részvételét igénylő kooperatív tevékenység (Naderi et al. 2001). E kooperáció lényeges eleme a döntést hozó, akciót kezdeményező fél (aktor) személyének folyamatos változtatása, melynek során hol a kutya kezdeményezi az akció következő elemét, hol pedig a gazdára hárul annak eldöntése, hogy mi következzen. A döntés pillanatában azt az aktort tekintjük dominánsnak, aki a döntést meghozza, vagyis a döntéshozó váltakozása tulajdonképpen azt jelzi, hogy kettejük együttműködésében a vezető szerepet adják-veszik. Bár az egyes konkrét párosok között nagy különbségek lehetnek abban a tekintetben, hogy a döntések hány százalékában dönt a kutya, illetve a gazda, a valamennyiükre jellemző dominanciaváltások arra utalnak, hogy a kutya és az ember az állatvilágban egyedülálló módon képes tevékenységének összehangolására (Naderi et al. 2001). Ez a magasszintű kooperáció sok vonatkozásában hasonló ahhoz, amit emberek egymás közötti együttműködésénél lehet megfigyelni. Hiszen az emberi kooperatív tevékenységek is alapvetően függenek a felek szociális kapcsolatától, az együttműködés jellemzője továbbá a magas szintű interaktivitás és a komplex együttműködés.

Az együttműködés mikéntjét az együttműködő felek viszonya és az egyedi élet során szerzett szocializációs tapasztalatok

is befolyásolják. Például azok a házikedvencként tartott kutyák, akikkel gazdájuk érzelmi alapokon nyugvó társkapcsolatot tart fenn, meglepően önállóan olyan helyzetekben, ahol valamilyen probléma megoldásával szembesülnek (pl. jutalomfalatokat lehet megszerezni egy nehezen elérhető tálkából – Topál et al. 1997). Ennek oka, hogy ezek a kutyák a feladatot a gazdával együttműködve, viselkedésüket vele összehangolva próbálják megoldani. Ilyen helyzetekben tipikus jelenség a gazdára nézés, mely arra utal, hogy a kutya egyfajta szociális referenciaként (viszonyítási alapként és információforrásként) használja gazdáját a számára nem egyértelmű feladathelyzetben (Miklósi et al. 2003). A kutya szociális kapcsolatai tehát meghatározzák az állat feladathelyzetben mutatott önkorlátozó viselkedésre, kooperációra, kommunikációra való készségét. Úgy tűnik, hogy a domesztikáció egyik lényeges következményeként, a farkas autonóm problémamegoldási készsége helyett, a kutyában felerősödött az emberrel „társas egységben” való együttműködési hajlam, amely azonban csak az egyedi élet során bekövetkező megfelelő mértékű szocializáció következtében bontakozhat ki. Mindezek alapján feltételezhető, hogy a szülő-gyermek kapcsolathoz sok szempontból hasonló gazda-kutya kötődés fontos szerepet játszik abban, hogy a szociális kompetenciával összefüggő készségek hogyan fejlődnek a kutyában.

Azonban nemcsak a kötődés befolyásolja a viselkedési szinkronizációt, hanem a dolog fordítva is működik. Például az anya-csecsemő kapcsolatokhoz hasonlóan (Stern et al. 1977), a kutyák és a gazdáik által kialakított szinkronizált rutinok fontos szerepet játszhatnak a kötődés erősítésében. Az efféle összehangolódás akkor alakulhat ki leginkább, ha a partnerek érzékenyen reagálnak egymás érzelmi és figyelmi állapotára.

A viselkedési szinkronizációk létrejöttét nagyban megkönnyíti az is, ha az abban résztvevő partnerek képesek felismerni, és követni bizonyos társas viselkedési szabályokat. Az emberre egyedülálló módon jellemző a szabályok konstruálásának és követésének készsége. Társas életünket számos olyan csoportszinkronizáló viselkedésminta jellemzi, amelyek valamilyen közösen elfogadott szabálynak megfelelően hajthatók végre. A szabályalapú viselkedés egy sajátos változata a rítus, amely valamilyen automatikusan, a szokásnak megfelelően végrehajtható viselkedéssor, és amelynek alapvető jellemzője (és

egyben előnye is), hogy nem igazán igényel tudatos döntést, illetve gondolkodást, azaz a cselekvés végrehajtása nem függ túlzottan a környezet aktuális állapotától. Ebből következően a rítusok (viselkedési szokások) nagyjából állandónak mondható környezetben válnak be leginkább. Az eddigiek alapján joggal vethetjük fel a kérdést, hogy a környezetünkbe kiválóan beilleszkedett kutya képes lehet-e hasonló szokásokat (szabályokat és/vagy rítusokat) kialakítani, illetve átvenni az embertől.

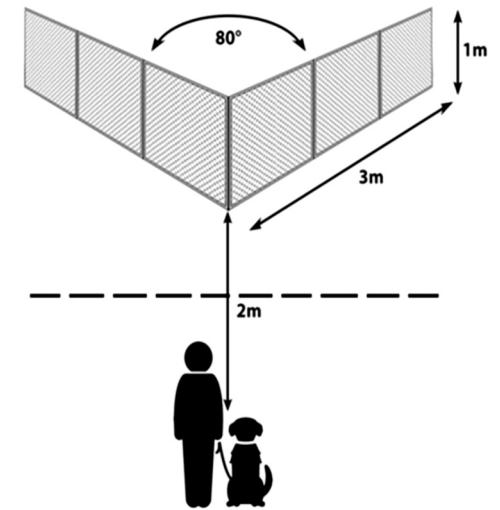
Általános tapasztalat, hogy a kutyák engedelmes viselkedése és „megfelelni vágyása” részben a szociális szabályok megértésének képességén alapul (de Waal 1996). Ezt támasztják alá azok a vizsgálati eredmények is, miszerint szociális játék során a kutyák folyamatosan egyezkednek a partnerükkel, ami arra utal, hogy értelmezik és alkalmazzák a játékszabályokat (Bekoff – Allen 1998). A kutya viselkedésének emberrel való összehangolását nagyban segítik a társas tanulási készségek olyan sajátos megnyilvánulásai is, mint az imitációs képesség. A kutyák ugyanis az emberszabású majmokkal összemérhető tehetséget mutatnak abban, hogy megértsék a „Csináld utánam!” tanulási szabályt, és adott esetben ennek az utasításnak megfelelően az ember által bemutatott viselkedéseket utánozzák (Topál et al. 2006a; Fugazza et al. 2016).

Az emberrel való bonyolult interakciók során nagy jelentősége lehet a szociális szabályok konstruálásának és betartásának, mert ez hatékonyan minimalizálhatja a konfliktushelyzetek gyakoriságát. Egy vizsgálatban például a kutyáknak egy elrejtett labdát kellett egymásután többször is megkeresniük több lehetséges rejtekhely átkutatásával úgy, hogy a keresést megelőzően látták, ahogyan az ember végigjárja a rejtekhelyeket azért, hogy a labdát elrejtse valahol. Fontos, hogy az ember a rejtést mindig ugyanazt a koreográfiát követve végezte, azaz egy adott sorrendben mindig végigjárta valamennyi rejtekhelyet, függetlenül attól, hogy éppen hol szándékozott elrejtetni a labdát. A kutyák nagyon hamar észrevették az emberi viselkedés ritualizált jellegét, és bár semmiféle konkrét utasítást nem kaptak arra, hogy az adott helyzetben hogyan cselekedjenek, amikor lehetőségük nyílt megkeresni a labdát, akkor nem célirányosan kerestek, hanem egyfajta rejtős-keresős társasjátékként tekintve a szituációra, igyekeztek a vélt játékszabálynak megfelelően viselkedni. Azaz ahelyett, hogy közvetlenül

ott kerestek volna, ahol a labdát sejtették, magát a keresgélő viselkedést is reprodukálták, sokszor olyan helyeken is keresgélve, ahol nyilvánvalóan nem lehetett a labda (Topál et al. 2006b).

Ez a vizsgálat jól demonstrálja a szabálykövetés egyik gyakori, egyszerű esetét, amikor az egyed partnere viselkedése alapján fejleszt ki és tart fent valamilyen szokásos akciót. A szabálykövetés ilyen esetekben igazából akkor válik nyilvánvalóvá, amikor az egyednek lehetősége van a már szokásos viselkedése helyett egy „logikusabb” (egyszerűbb, hatásosabb) megoldást választani és ezt mégsem teszi, hanem ragaszkodik a szabályszerű viselkedéshez. Ezt demonstrálja az a vizsgálat (Pongrácz et al. 2003), ahol a kutyáknak alkalmuk volt az emberi demonstrációt követve többször is megkerülni egy V alakú kerítést, hogy a mögötte elhelyezett jutalomhoz hozzájussanak. (57. kép) Majd ezt követően egy ajtó nyílt a kerítésen, amelyen keresztül könnyen megszerezhetők volna a jutalmak anélkül, hogy körbe kelljen kerülni. A kutyák azonban nem használták ki a lehetőséget, és annak ellenére, hogy bizonyíthatóan észrevették a nyitott ajtót, mégis ragaszkodtak a korábban kialakított megoldáshoz. Más vizsgálatok is igazolták, hogy amikor a kutyák emberek megfigyelésével tanulnak, akkor – a kisgyermekekhez hasonlóan (Meltzoff 1988) – hajlamosak reprodukálni az ember által bemutatott viselkedésnek a cél elérése szempontjából szükségtelen és felesleges mozzanatait. Teszik ezt még akkor is, ha a feladatban rejlő célt közvetlen módon hatékonyabban elérhetnék (Kupán et al. 2011). Az ilyen „hatékonysági vakság” (vagy szelektív válaszkészség) megfigyeléses tanulási helyzetekben való megjelenése nagymértékben függ a helyzet tanító jellegétől (erről bővebben ld. a 2.1.4. alfejezetben).

A szabálykövetés egy sajátos esete az arra való képesség (és hajlandóság), hogy a kutya spontán (tehát bármiféle pozitív vagy negatív megerősítés nélkül) olyan viselkedési szokást

57. kép:
V alakú kerítés

(rítus) alakítson ki, amelynek az adott körülmények között nincsen felismerhető, illetve értelmezhető célja. Kutyaik esetében ezt is sikerült demonstrálni egy olyan vizsgálatban (Kubinyi et al. 2003), ahol felnőtt családi kutyaik gazdáit kérték meg arra, hogy sétájukból hazatérve változtassák meg addigi szokásaikat, és mielőtt belépnének lakásuk ajtaján, tegyenek meg az ajtó előtt elhaladva egy rövid és felesleges kitérőt anélkül, hogy a pórásról előzetesen leoldott kutyaikhoz bármit is szólnának. A gazdák hat hónapon keresztül napi gyakorisággal ismételték ezt a belépés előtti „rítust”, melynek következtében a kutyaik viselkedése érdekes változáson ment keresztül. Az első és utolsó hónap eredményeit összehasonlítva kiderült, hogy a kitérőt demonstráló gazda viselkedésére eleinte a kutyaik általában követéssel válaszoltak (t.i. a gazda mögött/mellett oda-vissza végigmentek). A hatodik hónapra azonban a kutyaik mintegy fele átvette a gazda új, ámde teljesen értelmetlen szokását, és a bejárati ajtóhoz előbb odaérve ezt a felesleges kerülőt már azelőtt elkezdte, mielőtt a gazda maga belekezdett volna (Kubinyi et al. 2003). Nincs más olyan faj, amelynél megfigyeltek volna hasonló jelenséget: az ember viselkedési szokásainak efféle „nem kikényszerített”, spontán átvétele valószínűleg egy olyan adaptációs mechanizmus eredménye, amelynek révén a komplex emberi szociális környezethez alkalmazkodni kényszerülő kutya egyfajta konfliktusminimalizáló képességre tett szert.

Mindezek a megfigyelések arra utalnak, hogy egy jól szocializált kutyaiban erős a késztetés, hogy viselkedését társas környezetének megfigyelt szabályaihoz igazítsa még akkor is, ha számára nincs értelmezhető funkciója az ily módon végrehajtott cselekvéseknek. Mindez alapvetően szükséges a csoporttársak viselkedésének összehangolásában, és mint közreműködő mechanizmus, szerepe lehet a kutya és az ember közötti kooperatív akciók létrejöttében.

A szinkronizációs mechanizmusok másik fontos megnyilvánulása a kutya és az ember belső állapotának összehangolása. Ami ennek evolúciós gyökereit illeti, érdemes megemlíteni a farkasoknál közismert vonító kórus jelenségét. Az efféle vokalizáció (aminek hatására a falka tagjai ellenálthatatlan kényszert éreznek arra, hogy maguk is bekapcsolódjanak) a kutyaik esetében is megfigyelhető. Elsődleges funkciója a falkatagok összehangolása, vonzása és a csoportkohézió kifejezése

(Schassburger 1993). E jelenségből kiindulva több vizsgálat is úgy találta, hogy pl. az emberi ásítás átragad a kutyaikra is (Joly-Maschironi et al. 2008; Silva et al. 2012; Romero et al. 2015), és ezt a jelenséget a kutatók a kutya és az ember közötti empátia-készség megnyilvánulásaként értelmezték. (58. kép) A kérdés azonban nem eldöntött, ugyanis vannak olyan vizsgálatok, amelyek megkérdőjelezzik az eredmények ily módon való értelmezését (Harr, et al. 2009; O'Hara, – Reeve, 2011).

Ettől függetlenül egyre több kutatási eredmény utal arra, hogy a kutyaik pusztán jelenléte vagy a velük való interakció hatással lehet az ember emocionális állapotára. Mivel az emberi fajra jellemző viselkedés, hogy az empátia kifejezésére elsősorban a testi kontaktust alkalmazza, ésszerű feltételezés, hogy a domesztikáció során a kutyaikra is hathatott ez irányban a szelekció. Ezt támasztják alá azok a megfigyelések, miszerint az ember által felnevelt farkasok messze nem annyira kedvelik a simogatást, mint a kutyaik. Vizsgálatok szerint a kutya simogatása megfelelő körülmények között a relaxációval összefüggő élettani változásokhoz vezet: béta-endorfin, oxitocin és prolaktin szabadít fel a kutyaiban és mindkét félben csökkenti a szívritmust (Odendaal – Meintjes 2003). Ehhez köthető eredmény az is, hogy a kötődési személlyel való pozitív társas interakciók nemcsak a kutyaiban növelik az endogén oxitocin szintet, hanem hasonló változások mérhetők az emberben is (Handlin et al. 2011; Nagasawa et al. 2015). Sőt, akár az ismeretlen emberi partnerekkel folytatott pozitív szociális interakció is hatással lehet a kutyaik élettani reakcióira (egyfajta stresszoldó hatással járhat – Coppola et al. 2006). Ugyanakkor újabb kutatások szerint az élettani szinkronitás ilyen megnyilvánulásai nagyban függenek az egyedi szocializációtól (Wirobski et al. 2021).

A jelenség azért is érdekes, mert az agyban termelődő oxitocin szintváltozásai nagyban befolyásolják a kutya társas viselkedését (Turcsán et al. 2022). Egyre növekvő számú vizsgálat

58. kép:
Az emberi ásítás átragadása a kutyaikra az empátia-készség megnyilvánulása

igazolja ugyanis, hogy oxitocinkezelés hatására sajátosan megváltozik a kutya emberrel kapcsolatos viselkedése. Egyrészt növeli a gazdára való figyelmet (Romero et al. 2015; Nagasawa et al. 2015), másrészt ambivalens helyzetekben erősíti a kutyákban azt a tendenciát, hogy a gazdát egyfajta szociális referenciaként (viszonyítási alapként és információforrásként) használják (Hernádi et al. 2015). Továbbá javítja az emberi kommunikációs gesztusokra (mutatás) való válaszkészséget (Oliva et al. 2015; Macchitella et al. 2017), és jellegzetesen befolyásolja azt, hogy a kutyák hogyan figyelik az emberi arcon megjelenő érzelmeket (a pozitív érzelmkifejezések iránti figyelem megnövekszik – Somppi et al. 2017).

Az ember belső állapotának kutyára való „átragadását” egy olyan paradigma segítségével is sikerült demonstrálni, ahol kísérleti helyzetben mesterségesen manipulálták a gazdák szorongásának szintjét (növelték vagy csökkentették), majd miután e megváltozott állapotban egy darabig közös tevékenységet kellett végezzenek a kutyájukkal, azt nézték, hogy a kutya stresszállapota hogyan változott (Sümegei et al. 2014). A gazdák szorongásszintjének változását egyrészt az ún. állapotsszorongás kérdőívvel tesztelték, másrészt pedig egy memóriafeladattal. Ez utóbbi azért került be a vizsgálatba, mert közismert, hogy a stressz enyhe mértékű növekedése javítja az efféle feladatokban nyújtott teljesítményt. Az eredmények azt mutatják, hogy a gazdák érzékelték a szorongásszintjük változását (erről a kérdőíves beszámolókat tanúskodtak), továbbá a memóriafeladatban a megnövelt stressz szint valóban javította a teljesítményüket. Az igazán érdekes eredmény azonban az, hogy miután a megváltozott stresszállapotban a gazdák 10 percig a kutyájukkal közösen tevékenykedhettek (játék, illetve egyszerű engedelmisségi feladatok végrehajtása), a kutyák szorongásállapota a gazdájukéval megegyező irányba változott. Azaz a „stresszelt” gazdák kutyáinak memóriafeladatban mutatott teljesítménye javult (Sümegei et al. 2014). Valószínű tehát, hogy a kutyák különböző szociális (vizuális és akusztikus) ingerek alapján képesek ráhangolódni az ember belső állapotának változásaira, noha az itt említett vizsgálaton kívül csak kevés a szakirodalmi adat ebben a tárgyban. Úgy tűnik például, hogy az emberrel való közös játék közben a különböző játékokra hívó jelek a másik fél hangulatváltozásán keresztül vezetnek el a játékos viselkedés megjelenéséig (Rooney et al. 2001).

Újabban azt is kimutatták, hogy a kutyák emberhez hasonlóan fogékonyak a társas ingerekkel való befolyásolhatóságra. Például, ha módjuk van megfigyelni egy ember új tárggyal kapcsolatos érzelmi reakcióját, akkor ez meghatározza az adott tárggyal kapcsolatos saját viselkedésüket (Turcsán et al. 2015). Sőt, akár hajlamosak figyelmen kívül hagyni a nagyobb mennyiségű táplálék iránti „természetes” preferenciájukat, miután látták, hogy egy ember kifejezetten preferálja a kisebb mennyiséget (Prato-Previde et al. 2008). Úgy tűnik, hogy a kutyák efféle társas befolyásolhatóságának kialakulásában nagy szerepe lehet az oxitocinrendszer működésének. Az oxitocin ugyanis rendelkezik azzal a sajátos tulajdonsággal, hogy egyszerre neurohormon és neurotranszmitter is, azaz hormonként szabályozza a társas-érzelmi viselkedést, neurotranszmitterként pedig fontos szerepet játszik az idegrendszer stresszregulációs folyamataiban, valamint a társas ingerek jutalmazó értékének szabályozásában. Összességében fontos tényezője annak, hogy a figyelmi és kognitív erőforrások jobban fókuszálhatóak legyenek a társas ingerekre, s ez az, ami egyebek mellett utat nyit a társas kompetencia olyan sajátos megnyilvánulásai felé, mint az itt tárgyalt társas befolyásolhatóság. Ezt az elképzelést erősíti az a vizsgálat is, amelyben kimutatták, hogy az itt említett több vs. kevesebb jutalom közül való választási feladatban az oxitocinnal való kezelés, akárcsak a társas ingerekkel (simogatás, szemkontaktus) való előhangolás, az ezt követő feladathelyzetben erősíti a kutyák társas ingerekkel való befolyásolhatóságát (Kis et al. 2022). A jelenség érdekes párhuzamba állítható azzal az emberi viselkedéssel, amit szociális konformitásra való törekvésként írtak le, és amelyről kimutatták, hogy az oxitocin befolyásolja (Stallen et al. 2012).

2.1.4. A kutya és az ember közötti kommunikáció sajátosságai: a természetes pedagógia szerepe

Ma már általánosan elfogadott az a vélekedés, hogy fajunk emberszabásúak közül való kiemelkedésének fontos hajtóereje volt az ún. kommunikációs kényszer, azaz egy olyan evolúciós kihívás, amely egymás belső állapotának, szándékainak, gondolatainak megismerésére ösztönzi a csoport tagjait, hogy

ennek révén tevékenységüket hatékonyan össze lehessen hangoztatni (Csányi 1999). A kutya domesztikációs történetével kapcsolatos kutatási eredmények egyik fontos felismerése, hogy a társállat státusz betöltésére fokozatosan alkalmassá váló kutya számára az emberi közösséghez való csatlakozás, és az abban való megmaradás – mint evolúciós kihívás – szintén egyfajta kommunikációs kényszerként jelentkezett. A kutya ugyanis csak úgy válhatott az emberi csoport részévé, ha kognitív képességeinek nyilvánvaló korlátai ellenére is valamiképpen képessé vált arra, hogy belátást nyerjen az emberi kommunikáció és tudásátadási folyamatok bonyolult rendszerébe. Bár nem könnyű elképzelni, hogy egy – az emberszabásúaktól törzsefejlődésileg oly távoli – faj hogyan lehetett képes megfelelni egy efféle kihívásnak, a tények mégis azt mutatják, hogy a kutyának ez meglehetősen jól sikerült. Ahogyan arra már korábban is utaltunk, a kutyák egyértelműen különböznek a farkasoktól az emberrel való együttműködést és kommunikációt igénylő feladatokban (pl. Miklósi et al. 2003). E különbségek feltűnő jellegzetessége, hogy a kutyák „kisgyermekszerű” tulajdonságokat mutatnak az emberi társas környezet kihívásaira való reagálási képességük tekintetében (lásd pl. Soproni et al. 2001; Hare – Tomasello 2005; Lakatos et al. 2009).

Mielőtt röviden áttekintenénk, hogy pontosan miben rejlik a kutya kommunikációs készségeinek kisgyermekszerű természete, fel kell tennünk a kérdést, hogy az emberi kommunikációs interakcióknak melyek azok a sajátos tulajdonságai, amelyek az állatvilágban egyedülállóvá teszik ezt a rendszert. Az emberi kommunikáció – amely a releváns tudástartalom megszerzésére, tárolására és átadására szolgál – nem csak azért más, mint az állatvilág hasonló funkcióval bíró technikái, mert olyan összetett, nyelvtani strukturákba ágyazott nyelvi szimbólumrendszerből áll, amelyhez nyelvi kompetencia hiányában egyetlen más faj sem tud hozzáférni. Az emberi kommunikációs interakciók kiemelkedően fontos jellemzője az a *mód*, ahogyan a partnerek között az információ közvetítése történik.

Az ember fajspecifikus sajátossága ugyanis egy olyan, az információk megosztását szolgáló mechanizmus, amelynek fontos jellemzője, hogy ennek révén már pár hónapos csecsemőként, tehát jóval a nyelvi készségek kifejlődése előtt is képes az ember a tudásmegosztás folyamatába kompetens módon bekapcsolódni.

A kutatók ezt a specifikus tudásátadási mechanizmust nevezik természetes pedagógiának (Csibra – Gergely 2009). A *természetes pedagógia* olyasmi, amit valamennyien nap mint nap ösztönösen és rutinszerűen gyakorlunk. Így tesznek például a kisgyermekes szülők is, amikor kisbabájukkal kapcsolatba lépnek. Ennek a jellegzetesen interaktív eljárásnak a lényege, hogy a tudást megosztani kívánó partner (pl. a szülő) kezdeményezi az interakciót, amelyre a befogadó partner (pl. a pár hónapos csecsemő) idegrendszere specifikus aktivációval és releváns viselkedési válaszokkal reagál. A kommunikáció kezdeményezése azonban csak az első lépése ennek a többfázisú folyamatnak, amelynek három jól elkülöníthető része van. Első lépésben tehát a tudásmegosztást kezdeményező fél ún. osztenzív jelzésekkel kinyilvánítja a közlésre irányuló szándékát. Ezt szolgálja például a szülő kisbabájával való kommunikációja során az a jellegzetes intonáció, amit dajkabeszédnek nevezünk, s amelynek alkalmazásával megszólítja a babát, és szemkontaktust teremt vele. Ezt követően ún. ráutaló (referenciális) jelzéseket alkalmazva (pl. ránézéssel vagy mutatóval) kijelöli azt a tárgyat, eseményt vagy személyt, amiről vagy akiről valamit közölni szeretne. Végül pedig harmadik lépésben kinyilvánítja azt a specifikus tudást (pl. megnevezi a baba számára ismeretlen tárgyat/személyt), amelynek átadására az interakciót létrehozta (Csibra – Gergely 2009).

Összességében tehát elmondhatjuk, hogy az emberi tudás megosztásának egyedülálló hatékonysága egy, az állatvilágban teljesen ismeretlen kommunikációs technikán, a közlés osztenzív-referenciális kontextusba ágyazásán alapul. Ennek lényege, hogy mielőtt a konkrét közlés (ismeretkinyilvánítás) megtörténne, a közlési szándék specifikus módon való kifejezésével és a közlés tárgyának kijelölésével a kezdeményező fél ráhangolja a partnert a helyzetre, az információ befogadására kész állapotba hozza, figyelmét a környezet megfelelő pontjára irányítja. Fontos, hogy az itt leírt kommunikációs technika – amely egyébként nyelvi eszközök bevonása nélkül is tökéletesen alkalmazható – nemcsak abból a szempontból humánspecifikus jelenség, ahogyan azt a kommunikációt kezdeményező fél alkalmazza, hanem az is egyedülálló, ahogyan az emberi idegrendszer gyakorlatilag veleszületetten reagál a közlési szándék kifejezésére és a közlés tárgyát kijelölő referenciális jelzésekre (Praise – Csibra 2013).

59. kép:
A kutya
érzékeny az
olyan, közlési
szándékot
kifejező
ingerekre,
mint a
szemkontaktus

Kézenfekvő a feltételezés, hogy a kutya, miközben a bonyolult és számára nehezen értelmezhető emberi interakciók sűrűjében próbál eligazodni, elsősorban ehhez a sajátosan emberi kommunikációs eljáráshoz kellett alkalmazkodjon. Evolúciós értelemben számára is az jelenthette a megoldást, ha – a még nem beszélő csecsemőkhöz hasonlóan – érzékennyé válik az olyan, közlési szándékot kifejező ingerekre, mint pl. a szemkontaktus vagy a sajátos intonációval történő megszólítás. (59. kép) Továbbá képessé kellett váljon azoknak az irányjelző gesztusoknak (pl. mutatás, tekintettel való irányjelzés) a releváns értelmezésére, amelyekkel mi, emberek a közlés tárgyát szoktuk kijelölni. Mindezek előfeltétele, hogy azokat az ingere-

ket, amelyek a természetes pedagógián alapuló interakciókban kulcsszerephez jutnak (emberi arc és ember által kezdeményezett szemkontaktus), a kutya ne félelemkeltőnek, hanem vonzóknak találja. Ez egyáltalán nem magától értetődő dolog, hiszen a közvetlen szemkontaktus az állatvilágban az egyik legerősebb fenyegető, félelemkiváltó inger. Ahogyan azt korábban már említettük (lásd 2.1.3. alfejezet) ez alól a kutya figyelemre méltó kivétel, hiszen maguk között kifejezetten farkasszerű módon használják a szemkontaktust (a ritualizált agresszió egyik formájaként), de az emberrel való szemkontaktusnak számukra gyakran van közlési szándékot jelző, kommunikatív szerepe.

A kutyákban ugyanis erős a késztetés az emberekkel való interakció kezdeményezésére, s ehhez olyan vizuális jeleket (az emberre nézés és tekintetváltás) használnak, amelyek funkcionálisan analógok az emberekével. Megoldhatatlan probléma esetén (például amikor nem érnek el egy számukra kívánatos táplálékot, mert túl magasan van, vagy egy korábbi sikeres megoldás lehetetlenné válik), gyakran használják ezeket a figyelemfelkeltő jeleket (Miklósi et al. 2000; 2003). A kutyák sajátos

viszonyát az emberrel való szemkontaktushoz az is mutatja, hogy a kutyakölyköknél az emberi arc irányába mutatott preferenciális figyelem már nagyon korán, spontán megjelenik. Megfigyelések szerint a kutyák – a farkasokkal ellentétben – már néhány hetesen készségesen felveszik a szemkontaktust az emberrel, miközben valamilyen jelzésre várnak (Gácsi et al. 2005).

Ahogy fentebb is említettük, a közlési szándékot kifejező (osztenzív) jelzések másik tipikus megnyilvánulása a sajátos intonációt alkalmazó megszólítás, amely a természetes pedagógián alapuló interakcióknak szintén fontos velejárója. Hangelemzésen alapuló vizsgálatok igazolják, hogy amikor az ember a kutyát efféle – a tudás megosztását szolgáló – helyzetbe próbálja bevonni, akkor a babához igazodó beszédstílushoz (dajkabeszéd) nagymértékben hasonló, de mégis specifikus jegyeket hordozó kutya-irányult beszédstílust alkalmaz (Gergely et al. 2017). Az agyi képalkotó eljárást alkalmazó vizsgálatok pedig azt is kimutatták, hogy a kutya idegrendszerre kitüntetetten reagál az ilyen beszédstílusra, a másodlagos hallókérgi területeken sajátos aktivációs mintázatot mutatva (Gergely et al. 2023).

Azonban nem csak arról van szó, hogy a kutyák – ahogyan egyébként a csecsemők is (Farroni et al. 2002) – szívesen néznek az ember arcába, és számukra az emberrel való szemkontaktus és sajátos intonációval való megszólítás kifejezetten vonzó, érdekes lehet. Hanem e vonzalomra építve képesek lehetnek megtanulni azt, hogy ezek közlési szándékot jeleznek, ami fontos ahhoz, hogy az emberi kommunikációt releváns módon tudják értelmezni. Kísérleti adatok mutatják ugyanis, hogy egy olyan kommunikációs helyzetben, ahol az ember mutatással, illetve a tekintetének elfordításával jelöli ki a kutya számára a környezetben lévő tárgyak valamelyikét, a kutya csak akkor hajlamos az efféle irányjelzést referenciális (értsd a közlés tárgyát kijelölő) ingerként értelmezni, ha az irányjelző gesztust megelőzően az ember szemkontaktust teremtett a kutyával és sajátos intonációval megszólította (Soproni et al. 2001; Téglás et al. 2012). Tehát akárcsak a 6,5 hónapos csecsemők (Senju – Csibra 2008), a kutyák is inkább akkor készek követni az ember tekintetét, ha azt a természetes pedagógia szabályainak megfelelően a közlési szándék egyértelmű kifejezése előzi meg. Fontos megjegyezni, hogy az ember által kifejezett

A kutyák oszténzív-referenciális jelzésekre való érzékenységenek van egy további fontos következménye, amely az ilyen módon közvetített ismeretek elfogadásában nyilvánul meg. Arról van szó, hogy a természetes pedagógia fentebb tárgyalt elemeinek alkalmazásával (t.i. oszténzív-referenciális kontextusban) „tálalt” cselekvéseket a kutyák hajlandók reprodukálni még akkor is, ha maga a cselekvés célja, funkciója számukra értelmetlen, szokatlan, vagy az adott feladathelyzetben nem jelent igazán hatékony megoldást (Erdőhegyi et al. 2007; Topál et al. 2010; Kupán et al. 2011). Az efféle „hatékonysági vakság” (vagy szelektív válaszkészség) megjelenése arra utal, hogy amikor az ember a természetes pedagógia eszköztárát alkalmazza a kutyával való interakció során, akkor a kutyák ezt olyan „tanítási” és/vagy „utasítási” helyzetként értelmezik, amely egyfajta „engedelmeskedni kész” hozzáállást aktivál. Úgy tűnik, hogy a kommunikáció által kiváltott kognitív-értelmezési mechanizmusok pontos funkciója eltér a kutyák és a kisgyermekek között. A csecsemők számára az oszténzív és a referenciális kommunikációs jelek elsősorban episztemikus funkciót töltenek be, azaz jelzik a baba számára azt a lehetőséget, hogy az adott helyzetben valami *általánosítható, kulturálisan megosztott* tudást lehet megszerezni (Csibra – Gergely 2009). A kutyák oszténzív-referenciális kommunikációra való érzékenysége más funkciót tölt be: nem általánosítható, hanem epizodikus (az aktuális helyzetre vonatkozó) ismeretként, utasításként fogadják el a látottakat, és ennek megfelelően viselkednek. A különbséget jól mutatják azok a megfigyelések, melyek szerint az egy tárgy elrejtése és megkeresése típusú feladatban a kutyák a demonstrátor (tanító) személyéhez kötik a számukra egyébként értelmetlen cselekvés reprodukálását – azaz, ha a személyt kicseréljük, akkor eltűnik a tanult válasz. Ezzel ellentétben a kisgyermekek a természetes pedagógiai helyzetben elsajátított viselkedéseket fenntartják a „tanító” személyétől függetlenül akkor is, ha maga a viselkedés egyébként számukra nem értelmezhető (Topál et al. 2009).

Összességében az itt bemutatott eredmények sok más vizsgálattal összhangban azt mutatják, hogy a kutya – ahogy az emberi csecsemő is – képes lehet a gesztusok mögött rejlő kommunikációs szándék felismerésére, és ő is elvárja, hogy az ember szándékkifejező jelzései nyomán valamilyen információt, utasítást osszanak meg vele. Okunk van feltételezni, hogy

ez a sajátos, fajok közötti interakciókban megnyilvánuló társas kompetencia a kutyára specifikusan jellemző, mert létrejöttében az emberi környezethez való alkalmazkodás során lezajlott evolúciós változások játszottak alapvető szerepet (Miklósi – Topál 2013).

2.2. A kutya mint a terápiás állat prototípusa: elmélet és gyakorlat

2.2.1. A kutya és az ember kapcsolatában megnyilvánuló terápiás hatás evolúciós-biológiai és pszichológiai gyökerei

Az emberi civilizáció felemelkedése – különösen az utóbbi bő száz évben – jelentős kihalási hullámot indított el egyebek mellett a magasabbrendű emlősök körében is. E tendencia tükrében különös jelentősége van annak, hogy miközben a kutya vadon élő változata, a farkas sokfelé gyakorlatilag a kihalás szélére sodródott, globális értelemben mégis az egyik legsikeresebb fajjává nőtte ki magát. Világszerte megközelítőleg 1 milliárd kutya él, s ezzel messze a legnagyobb populációt alkotja a ragadozók között, de még a nagy emlősök között is csak az olyan, gazdaságilag nagy jelentőségű haszonállatok élnek hasonlóan nagy számban a Földön, mint a szarvasmarha (kb. 1 milliárd) és a juh (kb. 1,2 milliárd). A kutya átütő sikerességét mi sem mutatja jobban, mint hogy világszerte az Antarktisz kivételével mindenhol megtalálható, ahol az ember él. Az ember által dominált „interspecifikus” társas környezet a kutya természetes életterének szerves része, azaz alapvetően alkalmazkodtak ahhoz a feltételhez, hogy mindennapjaikat egy idegen faj, az ember jelenlétében éljék. Bár közülük sokan csak laza kapcsolatokat tartanak fenn az emberekkel (mint pl. az Indiában élő több tízmillió utcai kóbor kutya), de világszerte még így is több mint 400 millióan élnek az emberrel szoros társas kötelékben, családtagként, házikedvencként. Összességében elmondható, hogy a kutya társas életének feltűnő egyedi jellemzője, hogy szívesen csatlakozik az emberi közösségekhez – éppen ez az, ami számunkra oly különlegessé teszi ezt a fajt.

Ha a kutya és az ember kapcsolatát összehasonlító evolúciós perspektívába helyezve vizsgáljuk, mindenekelőtt fontos leszögezni, hogy számos olyan, alapvető struktúra és mechanizmus létezik a viselkedés, az élettani működés és a kognitív folyamatok különböző szintjein, melyek a kutya és az ember közös jellemzőiként releváns alapot teremtenek a két faj közötti társas interakciók kialakítására. E hasonlóságok egy része a kutya és az ember evolúciósan ősi, közös örökségének tekinthető, de vannak olyanok is, amelyek a közös környezethez való alkalmazkodás során, konvergens evolúciós folyamatok következtében mint funkcionális analógiák jelentek meg. Például mind az ember, mind pedig a kutya idegrendszerében megtalálhatók azok az emlősgyira jellemző, evolúciósan ősi, társas képességekkel kapcsolatos neurális struktúrák, amelyek az érzelmi válaszok, a kötődési mechanizmusok, az együttműködési és szinkronizációs mechanizmusok kialakulásában játszanak fontos szerepet. Ugyancsak az emlősök közös evolúciós örökségként van jelen mindkét fajban az a stresszválaszokért felelős szabályzó rendszer, amely az ember és a kutya közötti kommunikációt és szocializációs folyamatokat alapvetően meghatározza. De a konvergens evolúciós folyamatoknak is nagy szerepe van a kutya és az ember „egymásra találásában”. A kutya emberi környezethez való fokozatos alkalmazkodása ugyanis olyan, a társas-kognitív készségeket érintő változásokkal járt, amelyek egy komplex rendszer egymásra kölcsönösen ható elemeiként egy sajátos interspecifikus társas kompetencia megjelenéséhez vezettek (Miklósi – Topál 2013). Ez az, ami végül is alkalmassá tette a kutyát arra, hogy az ember mellett a társállat szerepét minden más fajnál tökéletesebben betöltse. E komplex viselkedésvolúciós folyamat egyes aspektusait részletesen tárgyalják a különböző domesztikációs hipotézisek – ahogyan azt fentebb, a 2.1.1. alfejezetben bővebben is bemutattuk. Ilyen például a kötődési hipotézis (egy olyan viselkedésszabályzó mechanizmus megjelenése, amely képessé teszi a kutyát a kisgyerekszerű kötődésre – Topál et al. 2005), a szinergia hipotézis (a szelídségre való szelekció mellékhatásaként az önkontroll és az emberrel való együttműködés megjelenése – Gácsi et al. 2009a), a hiperszociabilitás hipotézis (extrém társaságkedvelésre való szelekció – von Holdt et al. 2017), illetve azok az elképzelések, amelyek a neuroendokrin szabályozás sajátos megváltozásában látják e folyamatok kulcsát (ld. Wirbowski et al. 2021).

Az elmúlt évtizedek kutatási eredményei sokoldalúan igazolják azt a vélekedést, hogy a kutya ember mellett betöltött társállat szerepe evolúciós-biológiai értelemben jól megalapozottnak tekinthető. Az ember egyébként is sajátosan „biofil” faj (Wilson 1984), azaz másokhoz képest sokkal inkább jellemző rá, hogy kifejezett érdeklődést és társas kapcsolatteremtő készségeket mutat az élővilág különböző fajai iránt. Csak az ember alakítja úgy környezetét, hogy szoros együttélésben van egy sor állatfajjal, és ez nem valami újkeletű divat, ami a civilizáció kibontakozásával együtt futott fel, hanem messze az emberiség őskoráig nyúlik vissza (Serpell 1986). A kutya házasítási folyamata egy olyan fajt hozott létre, amely ideális alanya annak, hogy az ember alapvetően érzelmi okokból, társas érzelmi igényeinek kielégítésére tartsa maga mellett. Ma már a szakemberek között is széles körben elfogadott az a nézet, hogy a kutya és az ember kapcsolatát a házasítás korai szakaszában is – legalábbis részben – emocionális tényezők facilitálták. Bár az embercsoportok közelébe merészkedő egyre szelídebb állatok a kezdet kezdetétől fogva közvetett hasznot hajtottak (pl. jelezték a közeledő ragadozókat, vagy eltakarították a hulladékot), de a domesztikáció útjára lépett és az archaikus emberi közösségekkel egyre szorosabb kapcsolatot kiépíteni képes kutya-ős csoportba való „befogadását” elsősorban nem haszonelvű szempontok, hanem érzelmi késztetések vezérelhették. Kis túlzással azt mondhatjuk, hogy az ember előbb szerette meg a kutyát, és csak azt követően talált neki feladatot. A földművelő és állattartó kultúrák megjelenésével persze a kutya emberhez fűződő kapcsolatának is elsősorban a különböző funkciók, mint a házörzés, vadászat, terelés stb. adott értelmet (Serpell 2006), de az elmúlt 2-3 évszázad során, a városi létforma széleskörű elterjedésének mintegy mellékhatásaként az ember és a kutya viszonyában is fokozatos átalakulás történt. Azok a funkciók, amelyeket a kutya az ember mellett korábban betöltött, fokozatosan okafogyottá váltak, hiszen az ipari civilizációk urbanizált lakossága már nem járt vadászni, nem tenyésztett ragadozóktól védeni szükséges növényevőket és értékeit sem kutyával, hanem különböző fejlett technológiákkal védte. Összességében ez vezetett el a kutya és az ember kapcsolatának ahhoz a modern kori fordulatához, amely a „társállat” mint pszichoszociális jelenség megszületéséhez vezetett.

Világszerte kutyatartók milliói tapasztalhatják meg nap mint nap, hogy házikedvencük társasága csökkenti az egyedüllét érzését, az állat érintése, a vele való interakciók előnyösen befolyásolják érzelmi és fizikai jóllétünket. A társállatként tartott kutyának tehát nagy szerepe lehet abban, hogy a modern nagyvárosi életmód egyik nemkívánatos következményeként megjelenő elmagányosodás hatásait tompítsa. Nemcsak arról van szó, hogy a kutya simogatása megnyugtat, vagy az embert örömmel tölti el, ha egy fárasztó munkanap után hazatérve a kutyája szívből és lelkesen üdvözl. A kutya ugyanis kapcsolatteremtésre is ösztönözhet: facilitálhatja az emberek egymás közötti interakcióit, beszélgetési alapot szolgáltat, egyébként egymás számára idegen embereket készítet közös tevékenységekre és ily módon közösségformáló tényezőként is hathat (McNicholas – Collis 2000). A kutyának fontos szerepe lehet az ember napi rutinjainak kialakításában is, hiszen az urbanizált környezetben élő kutyák millióit kell rendszeresen sétáltatni, aminek kedvező „mellékhatása”, hogy aktívan hozzájárul a gazda fizikai egészségének megőrzéséhez (Wells 2009). Ezen kívül a kutya sok ember számára új lehetőségeket teremt a szabadidő tartalmas és fizikailag aktív eltöltésére – gondoljunk csak az egyre népszerűbb kutyás sportokra.

A kutya társállat jellegének fontos vonatkozása az is, hogy az emberi társas kapcsolatok rendszerében nagyon eltérő szerepeket képes betölteni. Egyrészt a családi kutya gyakran kerül a gyermek pszichoszociális szerepébe, azaz erős gondoskodási készítetést, felelősségérzetet vált ki a környezetében élő emberekből. (60. kép) Ez meglehetősen gyakori éppen a fentebb említett olyan készségei miatt, mint a kisgyerekszerű kötődés, a dependencia (irányíthatóság, kontrollálhatóság), együttműködési készség, kommunikációs interakciókban való részvétel képessége és a szinkronizációs mechanizmusok. De a lehetséges pszichoszociális funkciók nem korlátozódnak erre, a kutya lehet „közeli barát”, vagy akár „támogató társ” is.

Fontos azt is megjegyezni, hogy a kutya, mint társállat hozzájárulhat a családban lévő gyermek érzelmi és kognitív fejlődéséhez (Melson 2005), de ugyancsak fontos „érzelmi támasz” szerepe lehet a friss házások, idősek és krízishelyzetben lévők (betegség, családi tragédia, válás) életében. A szociális támogatás sok elmélet szerint a mentális jóllét alapja, s mivel a

60. kép:
A kutya gondoskodási készítetést, felelősségérzetet vált ki az emberekből

családban élő társállat szinte mindig „kéznél van” és gazdája rendelkezésére áll, az efféle igények tökéletes kiszolgálója lehet (Bryant, 2008). Egy kutyában könnyebb megbízni, egyszerűbb, érzelmi kockázatoktól és konfliktusoktól mentesebb kapcsolatot lehet velük kialakítani. A társállat ugyanis előítéletektől mentes, az olyan, emberi kapcsolatainkat alapvetően meghatározó tényezők, mint a partner társadalmi státusza, anyagi vagy egészségi helyzete számára nem jelentenek semmit.

A kutya különböző pszichoszociális funkcióinak szintén fontos velejárója lehet az, hogy egyfajta ütközőként, „villámhárítóként” is szolgálhat, s ezáltal jelentősen csökkentheti a társas konfliktusainkból eredő stressz káros hatásait (Allen et al. 2002). A kutyával kialakított társas interakciók pedig a gyermek számára potenciális lehetőséget nyújtanak a szülők közötti konfliktusok okozta érzelmi teher feloldására, a megélt stressz csökkentésére (Strand 2004). Újabb elképzelések szerint mivel a kutya szerepét és családban elfoglalt pozícióját alapvetően meghatározza az is, hogy személyiség szerveződési szempontból a rendszer legéretlenebb tagja, ezért rendkívül érzékeny lehet a „tünethordozó” szerepére. A tünethordozás jelenségével a családterapeuták gyakran találkoznak, mivel egy diszfunkcionális családban a gyermek – mint a „leggyengébb láncszem” – hajlamos lehet a családi rendszer tünethordozójává válni.

Ez legtöbbször komoly viselkedésbeli zavarok vagy krónikus egészségügyi problémák formájában nyilvánul meg. Bár mind- eddig még nem vizsgálták, de a fentiek alapján okkal feltételez- hető, hogy a gyerekekhez hasonlóan, a társállatként tartott ku- tyák is betölthetik a tünethordozó szerepét: azaz viselkedéses zavaraik (pl. agresszió, félelem, depresszív állapot) vagy króni- kus egészségügyi problémáik (pl. visszatérő fülgyulladás, bőr- problémák, epilepsziás rohamok) mögött – legalábbis az esetek egy részében – a tünethordozás jelensége állhat. A gazda pszichés folyamatai (életvezetési nehézségek, traumák, szoron- gások, hangulatzavarok, személyiségzavarok) tehát hasonló szomatizációs és viselkedéses zavarokat okozhatnak a társál- latként tartott kutyában, mint amit a gyermekeknél megfigyel- hetünk. Ezt támasztják alá azok a megfigyelések is, miszerint a kutya képes lehet átvenni a vele szoros „gondozói” kapcso- latban lévő személy belső állapotait (lásd pl. a 2.1.3. alfejezetben ismertetett, érzelmi átragadással kapcsolatos megfigyeléseket – Sümegi et al. 2014). Bár a társállattal való kapcsolat mentá- lis egészségre gyakorolt hatása a klinikai gyakorlatban soká- ig mellőzve volt (Walsh 2009), és mind a mai napig nem igazán sikerült a „helyére tenni”, nyilvánvaló, hogy mindezek a felis- merések új szempontokkal egészítik ki a családterápiás gyakor- latot. Többen felvetik ugyanis azt, hogy fontos lenne a szigo- rúan emberközpontú terápiás megközelítést egy olyan tágabb perspektívára cserélni, ami a családhoz tartozó társállatot a rendszer aktív részeseként kezeli és a családterápiás folyamat- ban számol is ezzel (Melson 2010), mert ez egyebek mellett pl. a család szervezethez is szolgálhat információval (Trieben- bacher 2000).

Az, hogy milyen sokféle társas viszonyt alakíthatunk ki a ku- tyával, legalább részben abban gyökeredzik, hogy mi emberek alapvetően hajlamosak vagyunk az antropomorfizálásra, azaz spontán készségünk van arra, hogy a velünk kapcsolatba került állat viselkedésének hátterében az emberéhez hasonló komp- lex érzelmi és kognitív hátteret feltételezzünk (Selby – Rho- ades 1981). (61. kép) A viselkedéstudományi szakirodalomban persze komoly bírálatok érték és érik az efféle „antropomorf” elfogultságon alapuló magyarázatokat. Ahogyan azt korábban a háziasítás különböző feltételezett folyamataival kapcsolat- ban is kifejtettük (ld. 2.1.1. alfejezet), vannak olyan szélsőséges

61. kép:
Hajlamosak
vagyunk az
antropomor-
fizálásra

nézetek is, miszerint a kutyák olyan falkában élő társas raga- dozók, amelyeket az emberek párezer évvel ezelőtt kiemeltek eredeti természetes környezetükből, és szelektív tenyésztéssel alkalmassá tettek olyan meghatározott feladatokra, mint pl. a vadászatban való közreműködés vagy a terelés. Ebből követke- zően a kutya nem más, mint egy eredetileg potenciálisan ve- szélyes ragadozó célirányosan tenyésztett szelídített változata, így a kutyával kapcsolatos azon vélekedések, miszerint sajátos társas kompetenciával és „gyerekszerű” tulajdonságokkal fel- ruházott ideális társállat, nem más, mint pusztán illúzió. Az effé- le nézetek sokak szemében azért lehetnek vonzóak, mert lát- ványosan mellőzik a kutyával kapcsolatos érzelmeket és ezért nagyon objektívnek és elfogulatlannak tűnnek. Azonban az efféle – specifikus viselkedésevolúciós folyamatokat mellőző – magyarázatok nem adnak elfogadható választ arra a kérdésre, hogy miért vált egy eredetileg a trópusokon kialakult növény-, illetve gyümölcssevő főemlős utódaiból – amely maga is a raga- dozóktól való folytonos fenyegetettségben élt – olyan valakivé az ember, aki képes és hajlandó szoros és egyénileg változatos kapcsolatokat kialakítani egy olyan társas ragadozóval, mint a kutya. Továbbá nem szolgál magyarázattal az olyan kérdése- re sem, hogy miért alkalmas a kutyával való társas kapcsola- tunk arra, hogy adott feltételek fennállása esetén a biztonság és a nyugalom érzését keltsék bennünk. Összességében tehát sem a kutya viselkedési készségeivel kapcsolatos tapasztalataink,

sem pedig rendelkezésre álló tudományos eredmények nem indokolják azt, hogy a kutyára úgy tekintsünk, mint ami csupán egy szelídített szociális ragadozó.

Ma már nem képezi vita tárgyát az, hogy az olyan „pszichológiai” jelenségek, mint a kötődés, a gondoskodás és a társas kapcsolatok kezelése általában véve nagyon erős biológiai alapokon nyugszanak. Ezek a pszichobiológiai és viselkedési rendszerek a szociális emlősökben úgy alakultak ki, hogy egy bizonyos társas kontextuson belül a fajtársakkal működjenek, de eleve rugalmasan alkalmazkodnak azokhoz a változó körülményekhez, amelyekkel az egyed találkozhat. A kutya pedig ebből a szempontból nagyon sajátos viselkedésevolúciós utat járt be, ahogyan azt fentebb részletesen is kifejtettük (ld. 2.1.3. alfejezet).

Ráadásul az elmúlt évtizedekben az emberek és házi kedvenceik közötti ősi szimbiózis teljesen újfajta formákat is öltött. Fontos kiemelnünk, hogy a kutya modern kori újszerű funkcióinak többsége általában fontos szociális-érzelmi dimenzióval rendelkezik, többek között ez az oka annak, hogy a kutya-ember kötődés különböző aspektusai az 1970-es évek óta fokozott figyelmet kapnak (Levinson 1969). E folyamat egyik leglátványosabb következménye a kutya szociális-segítő szerepben való megjelenése: egyre több kutyát képeznek ki kifejezetten az ember életminőségének javítására. Az Egyesült Államokból kiindulva az 1990-es évektől kezdve Európa-szerre megfigyelhető jelenség, hogy a vakvezető kutyák mellett megjelentek és fokozatosan elterjedtek a különböző habilitációs-segítő feladatokat ellátni képes kutyák, amelyek a mozgás- vagy hallássérültek, az epilepsziások vagy más rohamszerűen bekövetkező állapotoktól szenvedők mindennapjait képesek megkönnyíteni. De szerepet kapnak az egészségügyi ellátás más területein is, gondoljunk csak pl. a diagnosztikai feladatokra (pl. tumor detektálás) kiképzett kutyákra, illetve az ember-állat közötti kapcsolat klinikai céllal történő kiaknázására (terápiás kutyák). Ez utóbbi ún. állatterápiás megközelítés az emberek és a kutyák közötti intuitív megértést használja ki az érzelemszabályozás, a szociális készségek és a mentális képességek fejlesztésének támogatására, gyermekek, serdülők és felnőttek egészségmegőrzése és terápiás célú fejlesztése érdekében.

Sokan úgy vélik, hogy nem kell különleges szakértelem ahhoz, hogy belássuk ennek a megközelítésnek az ígéretes voltát, hiszen hétköznapi tapasztalat az, hogy a társállattal való kapcsolatunk nem egyszerűen örömforrás, de érzelmi és fizikai egészségünk, mentális jóllétünk támogatója is. Az efféle „lai-kus vélekedés” azonban könnyen félrevezető lehet, szubjektív benyomásokra ugyanis nem lehet klinikai módszert alapozni. Ahhoz, hogy a legkülönbözőbb fejlesztési céllal végrehajtott terápiás foglalkozásokon „asszisztensként” alkalmazott kutyák hatását, terápiás folyamatban betöltött szerepét megérthessük, szisztematikus, tudományos igényű végrehajtott vizsgálatokra lenne szükség. E törekvéseknek az elmúlt 25–30 év szakirodalmában határozott jeleit láthatjuk, a következő rész ebbe ad némi betekintést.

2.2.2. A kutyával végzett állatasszisztált foglalkozások hatásának tudományos vizsgálata

Az állatokkal való interakciókban rejlő terápiás lehetőségek felismerése Florence Nightingale, a modern ápolás 19. századi megalapítójának nevéhez fűződik, aki munkája során nemegyszer megfigyelte, hogy a különféle házikedvencként tartott állatok simogatása, babusgatása csökkenti a pszichiátriai intézményekben élő gyermekek és felnőttek szorongását (Nightingale 1859), és így közvetett módon segíti a betegek felépülését. Nem véletlen tehát, hogy az állatasszisztált terápia e korai időszakában a módszer spontán alkalmazása a szorongás kezelésére és a relaxációra terjedt ki. A pszichoanalízis atyjaként ismert Sigmund Freud maga is támogatta a módszert bár ő saját megfigyeléseire alapozva elsősorban a kutyák pszichoterápiában való alkalmazását tartotta célszerűnek. (62. kép) Észrevette, hogy a pszichoterápiás üléseken jelen lévő kedvenc kutyája látványosan kerüli

62. kép:
Sigmund Freud
és kedvence,
Jofi

a feszült, ideges betegeket, míg szívesen keresi a kontaktust a beteggel akkor, ha az illető nyugodt, relaxált volt. Ezek alapján feltételezte, hogy a kutya képes lehet a páciens feszültségének szintjét jelezni azzal, hogy milyen közel maradt a beteghez és így a terapeuta számára fontos kiegészítő információval szolgál. Freud másik fontos megfigyelése arra vonatkozott, hogy a kutya jelenléte facilitálja a beteggel való kommunikációt, úgy tapasztalta ugyanis, hogy a betegek kommunikációja könnyebben megindult akkor, ha először a kutyával „társaloghattak”. Így fokozatosan hozzáférhetővé váltak a pszichoterapeuta számára, aki könnyebben rábírta őket arra, hogy kezdjenek el önmagukról is beszélni. A kutya terápiás asszisztensként való

63. kép:
Boris Levinson
és kutyája
Jingles

alkalmazásának elterjedéséhez a valódi kezdő lökést azonban csak jóval később, az 1960-as években egy amerikai pszichoterapeuta, Boris Levinson adta. (63. kép) Freudhoz hasonlóan ő is azt ismerte fel, hogy kutyája képes áthidalni a kommunikációs szakadékot a terapeuta és a terapeuta közeledését elutasító beteg között, megnyitva ezzel a lehetőséget a terápiás folyamat előtt. Tapasztalatai nyomán Levinson kollégái körében is érdeklődött arról, hogy kinek vannak hasonló tapasztalatai, s miután kiderült, hogy megfigyelésével nincs egyedül, nekilátott új módszerének kidolgozásához (Levinson 1969). Bár szakmai körökben meglehetősen (és részben jogosan) kritikusan fogadták metódusát, az általa bevezetett „társállat-terápia” elnevezés egyértelműen arra utalt, hogy Levinson kifejezetten terápiás hatást tulajdonított a kutya (és más állatok) közreműködésének. Az 1980-as évektől egyre népszerűbbé váló, erre épülő módszereket azonban már inkább állatasszisztált beavatkozás (animal assisted intervention AAI) névvel illették, ami szakmai szempontból sokkal korrektebb kifejezés, mivel szisztematikus hatásvizsgálatok hiányában semmiféle tudományos bizonyíték nem volt arra, hogy az állatnak az efféle helyzetekben specifikus, terápiás jellegű hatása lenne (Katcher 1983). Ezekben az évtizedekben

a kutya bevonásával végzett állatasszisztált intervenciók különböző típusai alakultak ki, melyek a megvalósítás körülményei, módszerei és a célcsoport sajátosságai alapján három nagy csoportra oszthatók (Kruger – Serpell 2006). Az állatasszisztált aktivitás (animal-assisted activity, AAA) különböző, általában rekreációs vagy ismeretterjesztő céllal megvalósított tevékenységek gyűjtőneve, amelyek közös jellemzője a spontaneitás. Nincsenek konkrét, előre meghatározott beavatkozási módszerek és jól körülírt kezelési célok, a foglalkozás maga nem is igényli a terápiás/fejlesztő szakember közreműködését. Tipikus példa erre az idősotthonokba tett kötetlen, kutyás „simogató látogatás”, ahol az állat egyfajta *érzelmi-kognitív stimuláns*, így pozitív érzelmeket keltve aktivitásra, kommunikatív interakciókra serkenti az idős embereket, ezen keresztül pedig hozzájárul mentális egészségük megőrzéséhez és javítja életminőségüket. Az állatasszisztált terápia (animal-assisted therapy, AAT) ezzel szemben fejlesztő szakember (terapeuta) jelenlétében és aktív közreműködésével megvalósított, előre meghatározott célok mentén megtervezett és lépésről lépésre felépített folyamat, amely mind az előkészítés, mind pedig a megvalósítás fázisában jól dokumentált, és így nyomon követhető. A fejlesztő folyamat előrehaladását megadott kritériumok figyelembevételével rögzíteni kell, és javasolt az is, hogy azokat a képességeket/készségeket, amelyekre a fejlesztő foglalkozások irányulnak, meghatározott indikátorokkal mérjék. A fejlesztési cél szempontjából a lehetőségek skálája igen széles, hiszen a legkülönbözőbb motoros, kognitív és emocionális készségek diszfunkcionális működése esetén jöhet szóba e módszer alkalmazása. Az állatasszisztált oktatás (animal-assisted education, AAE) pedig előre meghatározott nevelési-oktatási célok megvalósítása érdekében megtervezett és lépésről lépésre felépített folyamat, ahol egy pedagógus irányítja a tanulók és az állat közötti interakciókat, és ahol a tanulók megadott célok szerinti előrehaladását szintén mérik és dokumentálják.

Ami a kutya közreműködésével végzett állatasszisztált beavatkozások mérhető hatásait illeti, az elmúlt 40 évben egyre növekvő számban jelentek meg ezzel kapcsolatos tudományos publikációk. Ezt az a felismerés ösztönözte, hogy már az 1980-as években felismerték, hogy az állatasszisztált terápia mint sajátos módszer jövőjét alapvetően az határozza meg, hogy lesz-e

elegendő és megfelelő minőségű kutatási eredmény a pozitív hatások igazolásával kapcsolatban (Wilson – Netting 1983). Bár ezt a véleményt széleskörű szakmai egyetértés kísérte, paradox módon csak az utóbbi 15–20 évben kezdtek igazán fellendülni a témával kapcsolatos olyan kutatások, ahol az alkalmazott módszerek igyekeznek megfelelni a hatásvizsgálatok általános követelményeinek. A nehézség abban áll, hogy nem könnyű a tudományos kritériumoknak való megfelelés a mintaválasztás, a megfelelő kontrollok betervezése és a kimeneti változók mérése során (Topál – Hernádi 2011). Egy 2014-ben publikált kritikai áttekintés, amely elsősorban az AAT hatásvizsgálatok módszertanára fókuszált (Chur-Hansen et al. 2014), még mindig azzal a „kiábrándító” következtetéssel zárult, hogy túl kevés a tudományosság szigorú kritériumait kiálló bizonyíték. A helyzet az elmúlt tíz évben érdemben nem sokat változott: a jelenleginél sokkal több módszertanilag kifogástalan vizsgálatra lenne szükség, s ezen belül különösen fontosak lennének az ún. randomizált kontrollált vizsgálatok (randomized controlled trial, RCT) az AAT módszerében rejlő terápiás hatás igazolására. Az RCT a klinikai hatásvizsgálatok széles körben elfogadott módszertani eszköze, melynek célja a torzítás bizonyos forrásainak csökkentése az új kezelések hatékonyságának tesztelésékor. Lényege, hogy a vizsgálatban résztvevő alanyokat véletlenszerűen osztják be a kezelt- és a kontrollcsoportba, majd eltérően kezelik őket, a kezelés hatékonyságát pedig a kontrollhoz képest értékelik. Fontos, de a gyakorlatban nem minden esetben érvényesíthető eleme a módszernek, hogy a kezelés hatását mérő indikátor változók rögzítésekor az adatfelvételt végzők ne tudják, hogy az adott személy milyen típusú kezelésben részesült, azaz hogy a kezelt- vagy a kontrollcsoportba tartozik.

A kutya terápiás jellegű hatásainak vizsgálatára számos különböző területen történt már próbálkozás. Különböző módszertani megközelítésekkel és indikátor változók alkalmazásával mérték az állatasszisztált beavatkozás életminőségre és egészségmutatókra, élettani változókra, emocionális, szociális és kognitív indikátorokra gyakorolt hatásait. Az alábbiakban a teljesség igénye nélkül, néhány kiragadott tanulmány eredményeinek ismertetésén keresztül mutatjuk be a lehetséges hatásokat.

2.2.2.1. Életminőség és egészségmutatók

A kutya terápiás életminőségre és különböző egészségmutatókra gyakorolt hatását gyakran kórházi körülmények között vizsgálják. Egy randomizált kontrollált vizsgálatban például a terápiás kutya közreműködésének hatását nézték ortopédiai műtéten (pl. csípőprotézis beültetés) átesett páciensek mozgás-rehabilitációs folyamata során (Harper et al. 2015). A kutya látogatásokban résztvevő páciensek a kontrollcsoporthoz képest szignifikánsan csökkent szubjektív fájdalomérzésről számoltak be, a posztoperatív fájdalommal való megbirkózás egyes indikátorai javultak és magasabb pontszámot értek el a személyzettel való kommunikáció mérésekor is. A vizsgálat általános következtetése az volt, hogy a kutya terápiás pozitív hatású lehet a műtétet követő állapotra, s ezzel közvetve hozzájárul a betegek gyorsabb és sikeresebb felépüléséhez. Szintén randomizált kontrollált módszerrel gyerekeknél is hasonló eredményre jutottak (Barker et al. 2015). Ebben az intenzív kórházi ellátásban részesülő gyerekekkel végzett vizsgálatban úgy találták, hogy a kutya terápiás a kontroll eljárásokhoz képest szignifikánsan csökkentette a szorongást, megerősítve ezzel a kutya terápiás életminőségre gyakorolt pozitív hatását.

2.2.2.2. Élettani hatások

Több mint 40 évvel ezelőtt publikálták az első olyan eredményeket, miszerint a kutya jelenléte kedvező élettani hatású lehet (Friedmann et al. 1983). A vizsgálatban gyerekek vérnyomását és pulzusát mérték hangos olvasást igénylő feladat során és az eredmények azt mutatták, hogy a kutya jelenlétében a résztvevők vérnyomása és pulzusszáma alacsonyabb volt. Bár e tanulmány módszertani szempontból nem volt kifogástalan, a későbbi vizsgálatok megerősítették, hogy szociális stresszhelyzetben a kutya pozitív (stresszcsökkentő) hatású lehet. Kisiskolás, problémás kötődési viselkedést mutató gyerekek esetében például egy terápiás kutya hatékonyabb társas támogatást tud nyújtani, mint egy felnőtt ember vagy egy játékkutya (Beetz et al. 2011). A vizsgálatban kapcsolatot találtak a nyálból mért kortizol mennyisége és a kutyával teremtett fizikai kontaktus

között; a kutya jelenlétében a kontrollhelyzetekhez képest alacsonyabb volt a kortizolszint. Egy randomizált kontrollált vizsgálatban pedig szintén igazolták a fentiekhez hasonló élettani hatást (Cole et al. 2007). Ebben a kutyás terápiás foglalkozások hatását mérték súlyos szívbetegek keringési paramétereire, valamint hangulati állapotára, és úgy találták, hogy a kontrollcsoportokhoz képest a foglalkozások szignifikánsan javították a páciens keringési paramétereit és csökkentették a szorongását.

2.2.2.3. Társas és érzelmi készségekre gyakorolt hatások

E vizsgálatok kiindulási alapját azok a megfigyelések jelentik, miszerint a kutya képes a társas kapcsolatokat facilitálni, jelenléte serkenti az emberek közötti pozitív szociális interakciókat és élénkíti a kommunikációt. Például mozgássérült (kerekesszékekben közlekedő) gyerekeket és felnőtteket nem kontrollált helyzetekben megfigyelve már az 1980-as években kimutatták, hogy azokban az esetekben, amikor kutyával közlekedtek, sokkal többször álltak velük szóba idegen emberek, és több pozitív érzelm kifejezést (szemkontaktus, mosoly), valamint szociális elismerést kaptak, mint akkor, amikor kutya nélkül közlekedtek (Hart et al. 1987; Mader et al. 1989). Azt, hogy a kutya képes spontán pozitív érzelmi megnyilvánulásokat kiváltani az emberekből kontrollált helyzetekben, állatasszisztált foglalkozások során is sikerült kimutatni. Egy öregek otthonában végzett vizsgálatsorozatból például az derült ki, hogy a kutyás terápiás foglalkozások közben az idős résztvevők többet mosolyognak és aktívabban kommunikálnak (Perelle – Granville 1993). A kutyával való terápiás foglalkozás serkenti az idős emberek (Neer 1987), ezen belül is az Alzheimer-kóros betegek (Kongable et al. 1989) társas viselkedésre való törekvését, és így hatékonyan gátolja, illetve lassítja a leépülési folyamatot. Az idős emberek verbális képességei a demencia előrehaladtával csökkennek, és ez nagyban megnehezíti az ilyen állapotból szenvedőknek azt, hogy társas helyzetekbe bekapcsolódva hozzájussanak a számukra fontos szociális ingerekhez. A terápiás kutya azonban nagyon hatékony, verbális válaszokra ösztönző inger (lásd pl. Marx et al. 2010). Nemcsak azért, mert a kutyák kiválóan olvassák a testbeszédet és erre megfelelően reagálva

képesek interakciókat kezdeményezni, hanem mert a szeretetet, érzelmi ragaszkodás és öröm egyértelmű jeleit mutatva serkentőleg hatnak a betegre, és pozitív érzelmi reakciókat váltanak ki. Mindezek alapján feltételezhető, hogy a kutyás terápia alkalmas lehet arra, hogy a demenciában szenvedő és ezért társas értelemben egyre izoláltabb idős embereket a szociális aktivitásra serkentse.

Pszichiátriai zavarral küzdő gyerekek kutyás terápiás foglalkozásokon, illetve kontrollhelyzetekben történő megfigyelése pedig szintén arra utal, hogy a kutya jelenlétében a gyermekek szociálisan nyitottabbak, aktívabbak, továbbá érzelmileg kiegyensúlyozottabbak (Prothmann et al. 2006.). Az efféle változásoknak nagy jelentősége lehet a terápiás fejlesztés során, ugyanis a pozitív érzelmek közvetetten serkentik a figyelmet és facilitálják a memóriát. Más vizsgálatok arra utalnak, hogy a kutyával való kapcsolat befolyásolhatja a gyermekek szociális viselkedését és érzelmi fejlődését. Például magatartászavarral diagnosztizált tanulók osztálytermi helyzetben megfigyelt viselkedésének elemzése azt igazolta, hogy kutya jelenlétében a gyerekek nyugodtabbak, és a magatartásukban megfigyelhető zavarok kevésbé jelentkeznek (Kaye 1984). Más vizsgálatok pedig arra a következtetésre jutottak, hogy a kutyával való rendszeres interakciók segíthetik a gyerekek társas készségeinek fejlődését, mely az empatikus készségek és konfliktuskezelési képességek javulásában mutatkozik meg (Endenburg – Baarda 1995). Ennek nyomán felvetették, hogy a kutyás foglalkozások alkalmazhatók olyan fejlesztési céllal, mely a társas viselkedés elsajátítását, és a gyermekek közösségbe való jobb beilleszkedését szolgálják. Érdekes eredményeket hozott egy célzott hatásvizsgálat, mely kisiskolás gyerekek tanórán mutatott viselkedését elemezte kutya jelenlétében, illetve kontroll (kutya nélküli) helyzetekben (Hergovich et al. 2002). A szerzők úgy találták, hogy kutya jelenlétében a gyerekek viselkedése pozitív irányban változik: empatikusabbak, nagyobb önállóságot és több szociális interakciót mutatnak és kevesebb az agressziómegnyilvánulás a tanóra során. A korábban már többször említett randomizált kontrollált vizsgálati módszerrel is vizsgálták a kutyás terápia hatását az akut pszichiátriai diagnózissal kórházi ellátásban részesülő fiatalok társas viselkedésére (Stefanini et al. 2015). A kutyás terápia hatására szignifikánsan

javult a páciensek együttműködési készsége és társas interakcióik minősége mind a társaikkal, mind pedig az egészségügyi személyzettel szemben.

2.2.2.4. Kognitív és figyelmi készségekre gyakorolt hatások

A társas viselkedés és az emocionális készségek terén megfigyelt hatások szorosan kapcsolódhatnak a kognitív teljesítményben mérhető változásokhoz. Kimutatták például, hogy halmozott fogyatékosággal élő iskoláskorú gyerekek szignifikánsan több spontán pozitív érzelmkifejezést mutatnak a terápiás kutya felé, mint akár a gyógypedagógus, akár egy kontrollként használt plüsskutya felé, és a kutya hatékonyan facilitálja a gyermekek figyelmi készségeit (Topál et al. 2017). A fókuszált figyelem a kognitív képességeket igénylő feladatokban nyújtott teljesítmény fontos előfeltétele. Ezzel összhangban tipikus fejlődésű óvodáskorú gyerekek ún. „mintához illesztés” feladatban mutatott teljesítményét terápiás kutya, plüsskutya, illetve felnőtt ember jelenlétében megfigyelve úgy találták, hogy a gyerekek a kutya jelenlétében kevesebb tévesztéssel oldják meg a feladatot (Gee et al. 2010). Továbbá az emlékezet fejlesztését célzó gyakorlatok során a gyerekeknek a kutyás helyzetben szignifikánsan kevesebb segítségre volt szükségük a feladat teljesítéséhez, mint a kontroll (plüsskutya, felnőtt) kondíciókban. A kutya figyelmi készségekre és ezen keresztül a memóriára gyakorolt hatását mutatja az is, hogy a nyelvi zavarral diagnosztizált és tipikus fejlődésű óvodások is ügyesebben (pontosabban) utánoznak kutya részvételével kialakított feladathelyzetekben, mint a kontroll szituációkban (Gee et al. 2009). Szintén javulást lehetett megfigyelni motoros képesség felmérő feladat elvégzése során. Mozgásfejlődésben elmaradást mutató és tipikus fejlődésű óvodások egyaránt rövidebb idő alatt hajtották végre a kitűzött feladatot kutyaasszisztált helyzetekben, mint kontroll szituációkban (Gee et al. 2007).

Egy randomizált, kontrollált vizsgálatban demenciában szenvedő időseknél is tanulmányozták a kutyás terápia mentális romlásra és az ezzel összefüggő hangulati problémákra gyakorolt hatását (Majic et al. 2013). Idősothonban élő gondozottakat véletlenszerűen osztottak be két csoportba. Egyikük a

2,5 hónapos vizsgálati időszak alatt csak a szokásos kezeléseket kapta, a másik csoportba sorolt személyek azonban a szokásos kezeléseken kutyás terápiával kombinálva részesültek. Az elemzések azt mutatták, hogy az állatasszisztált terápia csökkenteti a neuropszichiátriai tünetek előrehaladását. Csökkenti a kognitív romlás ütemét, az ezzel összefüggő nyugtalanságot és az agresszív késztetéseket, továbbá javítja a depresszióval összefüggő tüneteket. A hatások nemcsak a kezeléseket ideje alatt jelentkeztek, hanem tartósabban is fennmaradtak. A kutyás terápiás beavatkozást követő hónapban ugyanis a kedvezőtlen tünetek erősödtek a kontroll csoport tagjainál, míg a kutyás terápiában részesült időseknél romló tendencia nem volt kimutatható.

2.2.2.5. A kutyás terápia lehetséges hatásai az autizmus spektrumzavarral élő személyek esetén

A kutyás terápia alkalmazásának sajátos terepe az autizmussal élők fejlesztése. Az autizmussal élő gyerekek (és felnőttek) fejlesztése komoly kihívást jelent a szakemberek számára, mivel ez egy olyan átfogó (pervazív) fejlődési zavar, amely egyben mellett a társas, kognitív és emocionális képességek széles körét érinti. Egyaránt jellemzi a szociális interakciók atipikus megnyilvánulása (a szemkontaktus kerülése, arc, testtartás, gesztikuláció szokatlan használata), a társas kapcsolatok zavarai (mások iránti érdeklődés hiánya, aktivitások és érzelmek kölcsönös megosztásának deficitje, empátia, érzelmi szinkronizáció hiánya), a csökkent, fejlődésben elmaradó kommunikációs készségek, a beszűkült érdeklődés és a repetitív, sztereotip viselkedések, valamint a társas helyzetekkel kapcsolatos extrém stressz és szorongás. Az állatasszisztált terápia során kitűzhető fejlesztés is e vezető tünetekhez kapcsolódik, elsősorban a szociális interakciók és a kommunikációs képességek fejlesztését, a beszűkült érdeklődés és az aktivitás kiterjesztését, valamint a társas helyzetekhez kapcsolódó stressz csökkentését célozzák.

A 1980-as évek végén végezték az első olyan vizsgálatokat, amelyek arra irányultak, hogy hogyan lehet az autizmus spektrumzavar tüneteit és nemkívánatos következményeit enyhíteni az állatasszisztált terápia alkalmazásával. (64. kép)

Redefer és Goodman (1989) egy hosszabb időszak során figyelték meg autizmussal élő kisiskoláskorú gyerekek viselkedését kutyás terápiás foglalkozások előtt, alatt és után. Az ismételt megfigyelések nyomán a szerzők azt a következtetést vonták le, hogy a zárkózott és nem interaktív gyerekeknél a kutyás terápia gyors és látványos viselkedési változásokat eredményezett mind a verbális mind pedig a nonverbális társas viselkedésük tekintetében. A társas viselkedések megnövekedett gyakorisága és minősége még egy hónappal a terápiás program lezárulta után is egyértelműen megfigyelhető volt, tehát a hatás tartósnak bizonyult. Sajnos azonban e vizsgálat során kontrollcsoportot nem alkalmaztak, így semmi nem derült ki arról, hogy a megfigyelt hatások mennyire specifikusak, azaz milyen mértékben köthetők ténylegesen a kutya fejlesztési folyamatba való bevonásához. A kilencvenes évek közepétől azután egyre szaporodnak azok a megfigyelések, amelyek különböző módszerekkel igazolták, hogy a kutyákat érdemes bevonni az autizmussal élő személyek fejlesztő foglalkozásaiba. Azokban a családokban, ahol az autizmussal diagnosztizált kisgyermek mellett családi kutya is van, a kérdőíves felmérés szerint a gyermek gyakran produkál olyan viselkedési formákat a kutya felé, amelyeket emberrel szemben soha vagy nagyon ritkán (McNicholas – Collis 1995). Ilyen például a kutya üdvözlése hazaérkezéskor, az érzések, gondolatok, aznap történt események kutyával való megosztása, amelyeket szemkontaktus és a kutya simogatása is kísér. Még az emberi érintéssel szemben averziót mutató gyerekek esetében is úgy tűnik, hogy kedvelik, illetve

tolerálják a kutyával való fizikai kontaktust, s a kutyával való interakciókra nem jellemző az agresszivitás. A kutya bekerülése egy ilyen családba más vizsgálatok szerint is előnyös hatású lehet. Egy vizsgálatban például úgy találták, hogy a kutya bekerülését követően az autizmus spektrumzavarral diagnosztizált gyermek motoros funkciói, stresszel való megküzdési képessége erősödött, a szülőkkel való együttműködése javult, a napi rutinok jobban mentek, így a család életminőségében érezhető javulás állt be (Burrows – Adams 2008). A családi kutya efféle „terápiás” hatását hormonális mérések is megerősítették. Autizmussal élő gyerekek nyál kortizol szintjének elemzése azt mutatta, hogy a kutya családba való integrálása az azt megelőző időszakhoz képest csökkentette az ébredés utáni kortizol emelkedés mértékét, majd, amikor a kutyát kivonták, a reggeli stresszhormonszint újra megnőtt. Az is kimutatható volt, hogy a kutya megjelenése korrelált a gyerekek viselkedési problémáinak csökkenésével – bár hozzá kell tenni, hogy ez utóbbit csak a szülők szubjektív beszámolója alapján mérték (Viau et al. 2010).

Érdekes következtetésekre jutott az az esettanulmány is, amely kutya jelenlétében, illetve anélkül végzett terápiás foglalkozások során gyűjtött adatokat egy autizmus spektrumzavarral diagnosztizált 12 éves gyermek viselkedéséről (Silva et al. 2011). A korábbi vizsgálatokkal összhangban úgy találták, hogy a terápiás kutya jelenléte szignifikánsan csökkenti a negatív megnyilvánulásokat (fizikai és verbális agresszió, repetitív viselkedések), és növeli a társas interaktív viselkedések gyakoriságát (játék, szemkontaktus, mosoly). Más vizsgálatokban különböző kontrollhelyzetek kialakításával (élő kutya helyett plüsskutya, vagy játéktárgy alkalmazása) vizsgálták a kutya specifikus hatását, és kimutatták, hogy terápiás kutya jelenlétében a 3-13 éves autista, illetve Asperger-szindrómás gyerekek játékosabbak, kommunikáció szempontjából interaktívabbak és a fejlesztési gyakorlatok során fókuszáltabbak (kevésbé szétszórtak), mint a kontrollhelyzetekben (Martin – Farnum 2002, Sams et al. 2006). A terápiás kutya efféle figyelmi fókusz erősítő hatását egyébként halmozottan sérült gyerekek esetében is sikerült igazolni (Topál et al. 2017).

A kutyás terápia fontos kiegészítő kezelés lehet a stresszcsökkentés és társas kommunikációs készségek fejlesztésében felnőtt autizmus spektrumzavarral élőkénél is. Úgy találták ugyanis,

hogya a kutya bevonásával végrehajtott foglalkozások alkalmasak az észlelt stressz és az agorafóbia tüneteinek csökkentésére, valamint a társas tudatosság és kommunikáció javítására normál és magas intelligenciájú autista felnőtteknél (Wijker et al. 2020).

Autizmussal diagnosztizált és tipikus fejlődésű 6-14 éves gyerekek kutyás terápiás helyzetben mutatott viselkedésének összehasonlító vizsgálata azt is kimutatta, hogy bár az autista gyerekeknek nyilvánvaló nehézségeik vannak mások érzelmi állapotának megítélésében, de ez a deficit kevésbé jelentkezik akkor, amikor egy kutya a partnerük. Az egyszerűbben kommunikáló kutya jelzéseit ugyanis jobban felismerik, mint az emberét, és ennek révén olyan kognitív teljesítményre is képesek lehetnek, mint a sajátjuktól eltérő vágyak, illetve szándékok tulajdonítása – amire egyébként nem képesek az emberrel való interakcióik során (Buják 2003). E megfigyelések arra hívják fel a figyelmet, hogy a kutya fejlesztő foglalkozásokba való bevonása alkalmas eszköze lehet egyes olyan társas, kognitív és emocionális készségek fejlesztésének, amelyek deficitese megnyilvánulása alapvetően hozzátartozik az autizmus diagnózisához. Azt, hogy az autizmusban megfigyelhető gyenge érzelmfelismerési képességek jól fejleszthetők terápiás kutya segítségével, egy további vizsgálat is megerősítette (Stetina et al. 2011). Ebben a nemcsak autista gyerekeket, hanem hasonló diagnózissal bíró felnőtteket is vizsgáló tanulmányban úgy találták, hogy a kutya érzelmeinek felismerését szolgáló többhetes tréning hatására mind a felnőtt, mind pedig a gyermekkorú résztvevők emberi arc- és érzelmfelismerő képessége javult.

Egy további érdekes tanulmány felveti annak a lehetőségét is, hogy a terápiás kutya (pontosabban a kutya és gyerek közötti interakció megfigyelése) segítheti az autizmus korai diagnosztizálását. Úgy tűnik ugyanis, hogy specifikus eltérések vannak a különböző rendellenességekkel diagnosztizált csoportok között abban, milyen módon alakítják a kutyával való interakcióikat. Az autizmussal diagnosztizált gyerekek például a kutyával való első találkozáskor rövidebb ideig néznek rá, hosszabb ideig tart az az időszak, amíg igyekeznek távolságot tartani, kevesebbet simogatják, mint pl. a szorongásos rendellenességektől szenvedők (Prothman et al. 2005). Tehát a kutyával szemben mutatott tipikus figyelmi és társas viselkedésektől való eltérés az első néhány életévben akár jó diagnosztikai jelzés is lehet. Meg

kell azért jegyezni azt is, hogy néhány kutató a kutya jelenlétének lehetséges káros hatásaira hívta fel a figyelmet az autizmus spektrumzavarral élők terápiás fejlesztésével kapcsolatban. A kutya jelenléte ugyanis növelheti a nemkívánatos sztereotíp viselkedéseket (pl. tapsolás, lásd. Martin – Farnum 2002), és az izgalmi szint növekedésével járó állapot adott esetben akadályozhatja a terápiás foglalkozás céljainak megvalósulását.

A fenti eredmények alapján összességében elmondható, hogy az autizmussal élők kutyás terápiás fejlesztése, de a kutyás terápia alkalmazása általában is két alapvető lehetőség kiaknázásán alapul. Egyfelől fontos az ember-állat kapcsolatban rejlő emocionális potenciál, de a kutya és az ember kapcsolatában ugyanakkor komoly kommunikatív-interaktív lehetőség is rejlik. Az előbbi lényege, hogy a kutya olyan erőteljes multiszenzoros ingerforrás (élénk mozgás, erős hangok, szokatlan tapintási ingerek), amely motiváló, energizáló, figyelemfelkeltő hatású lehet, és amely az autizmussal élő személyek egyébként eléggé alacsony szintű szenzoros és affektív készségeit nagy hatékonysággal stimulálja. E felismerések nyomán a terápiás foglalkozások gyakran olyan társas-szenzoros rutinokra épülnek, amelyek a kliensek számára élvezetes tevékenységek keretében valósulnak meg. Ami a kutyában rejlő kommunikatív-interaktív potenciált illeti, ennek lényege, hogy a terápiás kutya egy humán partnerhez képest egyszerűbb, könnyebben interpretálható viselkedéseket mutat, s ez facilitálhatja az autizmus tüneteitől szenvedő személy bevonódását azokba a strukturálisan egyszerű(bb) társas interakciókba, amelyek nem kívánják meg a bonyolult nyelvi kommunikációt, ismételhetők és könnyen előre jelezhetők a kliens számára (pl. labda apportírozása). Az efféle interakciós rutinok gyakorlásának az a jelentősége, hogy ha a kliens gyakorlatot szerez a terápiás állat társas viselkedési megnyilvánulásainak értelmezésében és abban, hogy hogyan reagáljon ezekre, ez megnyitja számára az utat a bonyolultabb interakciókban való jártasság megszerzése felé.

Egy nemrégiben publikált alapos szakirodalmi áttekintés (Rehn et al. 2023) arra a következtetésre jutott, hogy az autizmussal élő személyek kutyás terápiás fejlesztésben való részvétele határozott pozitív következményekkel járhat, elsősorban a társas-kognitív képességek, az emocionális készségek és a viselkedés terén, különösen a fiatalabb korosztály esetében.

A látványos pozitív eredmények ellenére azonban felhívják a figyelmet arra, hogy óvatosan kell bánni a következtetésekkel, mivel jelenleg nincsenek szabványosított keretek arra, hogy pontosan hogyan történjék a beavatkozási eljárás, és hogy milyen indikátor változókkal mérjék a hatást. A módszertani aggályok elosztatása a jövőbeli kutatások feladata.

2.2.3. Az állatasszisztált foglalkozásokra alkalmas kutya kiválasztásának szempontjai, képzési követelmények

Nem szabad elfelejtenünk, hogy egy kutya soha nem magától jelentkezik terápiás munkára, sőt, még csak meg sem kérdezik, arról, hogy akar-e ilyen módon „asszisztensi” feladatokat ellátni. Ha gazdája történetesen olyan ambíciókat dédelget, hogy terápiás kutya felvezetőjeként nyújtson támogatást különböző szakemberek terápiás fejlesztő foglalkozásain, úgy könnyen lehet, hogy némi felkészítés után egyszerűen csak valamilyen állatasszisztált terápiás szituációban találja magát. Pedig az efféle foglalkozás kifejezetten megterhelő is lehet a kutya számára, hiszen az állat gyakran kerülhet olyan helyzetbe (pl. számára idegen, furcsán viselkedő kliensek egyidejű közeledése, váratlan mozdulatai, erős hangingerek stb.), amelyek komoly kihívás elé állítják azt a képességét, hogy megbirkózzon a jelen lévő stresszorokkal. Az efféle helyzetek gyakori elszívása már rövid távon is komoly állatvédelmi-etikai aggodalmakat vethet fel, hosszabb időszak alatt pedig növelheti a traumatizálódás kockázatát, amely tartós, nehezen helyrehozható állapotromláshoz vezethet (Hall et al. 2019).

Bár a sokak által mellőzött állatvédelmi-etikai szempontokat fontos szem előtt tartanunk, a valóságban azért a helyzet nem fest ilyen rosszul. Ma Magyarországon – sok más országhoz hasonlóan – csak abban az esetben válhat egy kutya terápiás „asszisztenssé” ha temperamentuma, habitusa, szocializációs előélete, képességei és képzettsége alapján erre megfelelőnek bizonyul. A terápiás kutyának és felvezetőjének formális vizsga keretében történő minősítése éppen azt a célt szolgálja, hogy felmérhessük, hogyan reagálnak a terápiás helyzetekben előforduló sajátos ingerhelyzetekre, továbbá képesek-e

teamként kiegyensúlyozottan együttműködni egymással, a terápiát vezető szakemberrel és a célcsoport tagjaival a foglalkozás sikeressége érdekében. Fontos tehát hangsúlyozni, hogy nem beszélhetünk külön-külön a kutya, vagy az ember alkalmasságáról, a vizsgán való megfelelés mindig *kettejük együttes teljesítményére* vonatkozik. Éppen ezért sikeres vizsga esetén mindig az adott kutya-ember páros (terápiás páros) kap felhatalmazást arra, hogy a jövőben terápiás foglalkozásokon részt vegyenek. Egy levizsgázott kutya csak azzal a felvezetővel dolgozhat, akivel a vizsgán szerepelt és hasonló megkötés érvényes a kutyát felvezető emberre is.

Azonban az állatasszisztált terápia még egy jól felkészült kutya számára is komoly kihívásokat rejt. Az efféle szituációk jellemzője ugyanis, hogy „sokszereplős”, és az egyes partnerek (a kutya, a felvezető, a terápiás vezető szakember és a terápiás célcsoport tagjai) között olyan szimultán interakciók zajlanak, amelyekben a kutya kulcsszerepet tölt be. Ugyanis egyszerre kell figyeljen és reagáljon a vele interakcióba kerülő kliensre és gazdájának (felvezetőjének) instrukcióira úgy, hogy közben folyamatosan figyelemmel kell lennie a terápiás célcsoport többi jelenlévő tagjára, illetve a terápiát vezető szakemberre is. Az efféle megosztott figyelem és interaktivitás komoly szellemi megterhelést jelent és meghatározott készségkészletet igényel egyebek mellett az emberhez való kötődés, a temperamentum, a rugalmas alkalmazkodóképesség, képzettség, feladattartás és terhelhetőség vonatkozásában (Bremhorst – Mills 2021). Gondolhatnánk, hogy a különböző kutyafajták alapvető jellemzői eleve meghatározhatják, hogy egy adott fajtahoz tartozó állat mennyire lehet alkalmas az efféle feladatok betöltésére, de a tapasztalatok azt mutatják, hogy az egyes fajtajellemzők óriási egyedek közötti variabilitást mutatnak (Fadel et al. 2016), így önmagában a fajta ismerete nem ad megbízható útmutatást az adott kutya terápiás munkára való alkalmasságának kérdésében.

Éppen ezért a terápiás páros munkára való alkalmasságát egyszerre több tényező mentén kell megítélni. Egyrészt fontos a kutya motiválhatósága, mely nem elválasztható a felvezető azon képességétől, hogy a kutyát a szituációhoz igazodva, adekvát módon és megfelelő szinten képes legyen motiválni. Másrészt az is fontos szempont, hogy a kutya általában jól kontrollálható

legyen, és a felvezető birtokában legyen a kontrollálás képességének (azaz a kutya viselkedését a szituációhoz igazodva, megfelelő eszközökkel és ideális mértékben legyen képes uralni). Az alkalmasság szempontjából ugyanilyen lényeges kérdés az is, hogy a kutya viselkedése mennyire transzparens (előre látható, bejósolható), azaz hogy hajlamos-e hirtelen, előzmény nélküli viselkedési változásokat mutatni, illetve hogy a felvezető képes-e előre látni és időben reagálni a kutya viselkedésében bekövetkező változásokra. Természetesen az sem mellékes, hogy a kutya milyen feladatrepertoárral rendelkezik (pl. különböző „trükkök”, apport gyakorlatok stb.), és a felvezető képes-e a terápiás foglalkozásokon felmerülő igényeknek megfelelően érvényesíteni a kutya specifikus tudását. A kutya és a felvezető alkalmasságának vannak olyan további fontos szempontjai is, amelyek kettejük személyiségének sajátosságaihoz kapcsolódnak. Sokak számára furcsának tűnhet, hogy a kutyaival kapcsolatban személyiségvonásokról beszélünk, pedig több vizsgálat is igazolja, hogy a kutyák viselkedésének egyedi eltérései hasonló variabilitást mutatnak, mint amit az emberi populációkban is megfigyelhetünk (Jones – Gosling 2005). A kutyák jellegzetes, egyedi eltéréseket mutatnak például a temperamentum, a szorongásra vagy kényszeres viselkedési zavarokra való hajlam, a szociális viselkedés és az agresszió tekintetében (lásd pl. Overall 2000). A kutatók sokszor olyan összetett „személyiségjellegeket” is vizsgálnak a kutyáknál, mint az általános „szociabilitás” vagy „bizalom” (lásd pl. Jones – Gosling 2005), sőt egyes humán pszichiátriai állapotok – mint például a rögeszmés-kényszeres személyiségzavar – analóg megnyilvánulásai is tetten érhetők a kutyáknál (Moon-Fanelli et al. 2011; Overall 2000).

Ami az ideális terápiás páros személyiségvonásait illeti, fontos az ún. „emocionális alkalmasság”, amely egyaránt feltételez egyfajta szociális érzéket, emberszeretetet, empátiára való hajlamot és az averzív helyzetekkel, stresszel való megküzdés képességét. Ugyancsak lényeges vonás az interakciós készség, azaz a jó kommunikáció, a kölcsönös egymásra figyelés (megosztott figyelem). Végezetül a felvezető részéről nagyon fontos a kompetenciahatárok ismerete és érvényesítése. A terápiás foglalkozások során ugyanis a terápiás szakemberrel nagy összhangban kell dolgoznia, s ennek során fontos, hogy mindketten

tisztában legyenek azzal, hogy ki miben kompetens. A felvezető alapvetően a kutya viselkedéséért felel, a terápiás szakember instrukcióinak, illetve a célcsoport (pl. fogyatékkal élő gyermekek) viselkedésének megfelelően irányítva azt. Fontos azonban, hogy e komplex interakciókat feltételező helyzetben képes legyen önállóan és határozottan dönteni, adott esetben pl. a kutya megóvása érdekében akár felülírni az instrukciókat, vagy kivonni az állatot a helyzetből, amennyiben úgy ítéli meg, hogy az túl nagy terhet jelent számára. Amikor egy terápiás felvezető a kutya jóllétét tiszteletben tartva, az állat viselkedési jelzéseit helyesen értelmezve cselekszik, az akaratlanul is pozitív üzenetet közvetít a terápiás foglalkozáson résztvevő kliensek felé, akik az észlelt együttérző, gondoskodó attitűdöt magukra is vonatkoztatják. Viszont, ha a felvezető látványosan figyelmen kívül hagyja a kutya igényeit, az a terápiás célcsoport tagjai számára indirekt módon azt az üzenetet hordozza, hogy az ő szükségleteiket és vágyaikat sem veszik figyelembe.

Bár a terápiás kutyákat alkalmazó egyes szervezetek minősítési standardjai világszerte meglehetősen eltérőek, a különböző fórumokon publikált alapvető kritériumrendszereket áttekintve (lásd pl. Lefebvre et al. 2008; Murthy et al. 2015; Freeman et al. 2016) a következő elvárások azok, amelyek általában megfogalmazódnak:

1. A terápiás kutya legyen egy évnél idősebb, menhelyről kivett kutya esetében már legalább hat hónapja legyen állandó otthona.
2. A kutya csak olyan, nagykorú személlyel kezdhet el dolgozni, akivel már legalább hat hónapja rendszeres kapcsolata van.
3. A kutyát alkalmassági tesztnek kell alávetni, amelynek során fel kell mérni a kutya temperamentumát, szociabilitását, felvezetőnek való engedelmségét, valamint azt, hogy a terápiás helyzetek okozta stressz és egyéb kihívások hogyan hatnak a viselkedésére. Csak akkor lehet egy kutyát alkalmasnak minősíteni, ha idegenekkel szemben barátságos és elfogadó, más állatok jelenlétében nyugodt, kontrollálható és nem agresszív, jól túri a tömeget és a zavaró ingereket, alapengedelmes és laza pórázon vezethető, hangadása jól kontrollált (nem ugat, csak ha erre utasítják).

4. A kutya munka közben mindig pórázon dolgozzon, s mindig azzal a felvezetővel dolgozzon, akivel az alkalmassági teszten is részt vett.
5. A kutya alkalmasságát két-három évente újra fel kell mérni.
6. Egy sor, a terápiás munka során betartandó állatvédelmi-etikai szempont is megfogalmazásra került: a felvezető esetében elvárás, hogy ne használjon a kutyával szemben fizikai kényszerítő eszközöket (pl. fojtó nyakörv); értse a kutya testbeszédét; egy kutya ne vegyen részt heti három-négy alkalomnál többször terápiás foglalkozásokon, egy-egy foglalkozás pedig legfeljebb 1-1,5 órás lehet, és a kutyának terápia közben is rendszeresen biztosítani kell pihenőidőt.
7. Továbbá a kutyával szemben elvárás az éves rendszerességű állatorvosi kontroll, a megfelelő oltottság, külső-belső paraziták elleni védelem. Legyen jól ápolt (szőr, bőr, köröm). Csak egészséges állat vihető terápiás foglalkozásra, és nyerszetéssel táplált kutya nem vehet részt állatasszisztált foglalkozáson.
8. A terápiás kutya felvezetőjével szemben is előírás, hogy csak egészségesen dolgozhat, továbbá legyen tisztában a zoonózisok jelentette potenciális veszélyekkel, a higiéniai alapszabályokkal (pl. hogyan kell kezét mosni, felületeket fertőtleníteni stb.), a sérülés, baleset esetén való teendőikkel, és ismerje fel a külső paraziták esetleges jelenlétét.
9. Elvárás, hogy a felvezető a kutyát kiképző szervezet felé jelentést tegyen minden olyan esetben, ha a foglalkozás során sérülés történik, vagy a kutya problémás viselkedést mutat.

Az itt felsorolt nagyszámú „előírás” ellenére továbbra is fennál az a probléma, hogy nemcsak globálisan, hanem az egyes országok szintjén is hiányzik az egységes szabályozás és követelményrendszer, az egyes kutyakiképző- és alkalmazó szervezetek szinte minden országban saját kritériumrendszerrel és eljárásrenddel dolgoznak, s ezek nagy mértékben eltérhetnek egymástól. A helyzetet mi sem jellemzi jobban, mint hogy egy,

az Egyesült Államokban végzett reprezentatív felmérés (Serpell et al. 2020) – amely a terápiás kutyák alkalmazásának gyakorlatát és irányelveit hasonlította össze a különböző szervezetek előírásait megvizsgálva – arra a meglepő következtetésre jutott, hogy a helyzet rendkívül kaotikus. A szervezetek jelentős része nem tartja be maradéktalanul azokat a fentebb részletezett általános előírásokat és kritériumokat, amelyek az állatasszisztált terápiás munka globálisan elfogadott irányelveinek tekinthetők.

A felmérés szerint bár a szervezetek többsége (88%) megköveteli a veszettség elleni oltás dokumentummal való igazolását, jelentős részük (>50%) azonban semmilyen más oltással kapcsolatos előírást nem követel meg. Sőt a szervezetek egy része (13%) nem ír elő rendszeres székletvizsgálatot sem, és sokan (42%) nem követelik meg a rendszeres külső paraziták elleni védelmet. Elgondolkodtató az is, hogy a nagy többség (75%) nem foglalkozik azzal a potenciális egészségügyi kockázattal, melyet a nyerszetéssel táplált kutyák jelentenek a terápiában résztvevő kliensek számára. Szinte hihetetlen, de az Egyesült Államokban működő kutyás terápiát végző szervezetek 8%-a még arra sem veszi a fáradságot, hogy az általuk foglalkoztatott kutya és felvezető alkalmasságát bármiféle viselkedési teszt segítségével előszűrjék. Ezek után már az sem meglepő, hogy a kutya jóllétét szolgáló irányelvek betartása is sok esetben csorbat szenved. Például a szervezetek jelentős része (>40%) nem tiltja a fizikai kényszerítő eszközök (fojtó nyakörv) használatát, illetve nem maximálja a terápiás foglalkozás lehetséges időtartamát. Mindezek az anomáliák könnyen megszüntethetők lennének, ha országosan, egységesen és minden szervezetre kötelező érvényűen szabályoznák a kutyás terápiás munka irányelveinek betartását.

A szabályozottságot, működési standardok betartását illetően Magyarországon a helyzet sokkal kedvezőbb. Nemcsak az Egyesült Államokban fennálló kaotikus viszonyokhoz képest tartunk előbbre, hanem elmondható, hogy a világ legtöbb országával való összevetésben is pozitív az összkép. 2010 óta ugyanis minden állatasszisztált kutyás terápiát alkalmazó magyarországi szervezetre egységesen érvényes minősítési előírásokat és kritériumrendszert kell alkalmazni, ezek betartását megfelelő jogszabályi háttér (lásd 2.2.4 alfejezet) biztosítja.

TERÁPIÁS KUTYA Therapy Dog Certificate		TANÚSÍTVÁNY Certificate	
	Alba Kutya neve/Name of dog		
Chipazonosító/chip code 2011.11.26 Született/born	Fajtája: golden retriever Breed:	Elnök (MATESZE) Chair (ADH)	Köböl Erika Felvezető neve/Handler's name
Ivara: szuka Gender: female	Kiképző: AURA Segítő Kutya Alapítvány Trainer		sikeres terápiás kutya alkalmazói vizsgát tett.
Érvényes: 2015.06.30. Expiration date			Vizsga dátuma: 2013.06.30. date of examination
			Vizsgabizottság elnöke Chair of examining board
			A 27/2009 SZMM rendelet alapján kiállította: Magyar Terápiás és Segítőkutya Szövetség Egyesület Certifier: Assistance Dogs Hungary Ellenőrzhető: www.matesze.hu

65. kép:
A terápiás
kutya-vizsga
teljesítését
igazoló
tanúsítvány

Hazánkban a terápiás kutyák vizsgája két részből áll, egy ún. temperamentumvizsgálatból és egy valós terápiás helyzetben bemutatott gyakorlatból. (65. kép) E két vizsgarész időben elkülönül egymástól, a vizsgázó páros csak akkor kezdheti meg a terápiás gyakorlatra való felkészülést, ha sikeresen teljesítette a temperamentumvizsgálat előírt követelményeit. A temperamentumvizsgálat egyrészt engedelmességi feladatokból, másrészt pedig a kutya általános készségeit, a páros terápiás munkára való alkalmasságát felmérő tesztekkel tevődik össze, s ezekben a leendő terápiás kutya és felvezetője kontrollált módon szembesül a valós terápiás foglalkozásokon előforduló ingerekkel. A vizsga során végrehajtandó feladatsor célja:

1. a kutya pórázon való vezethetőségének felmérése különböző helyzetekben (idegen emberrel és idegen kutyával való találkozáskor);
2. a kutya reakcióinak vizsgálata olyan helyzetekben, amikor több ember, illetve szokatlanul mozgó és gesztikuláló, valamint kerekesszékekben közlekedő ember közelíti meg, és invazív módon nyúl a kutyához (lefogó ölelés, testtájak érintése);
3. a kutya engedelmességének, kontrollálhatóságának vizsgálata (lábnál követés, ül, fekszik, helyben maradás gyakorlatok), a gazdával póráz nélkül, illetve idegennel pórázon vezetve, különböző zavaró körülmények között, a kutya játzó kutyák közül való behívása;
4. apportkészség, játék közbeni együttműködési készség és kontrollálhatóság felmérése (az őrző-védő kiképzéshez kapcsolódó agresszív készletek kizárása céljából);
5. táplálékkal kapcsolatos fegyelem (élelem megtagadás) vizsgálata szociális interakcióban, illetve póráz nélküli kontrollálatlan helyzetben;

6. váratlan ingerek tűrése, zajérzékenység vizsgálata;
7. idegen helyen gazdától való szeparáció viselkedésre gyakorolt hatásának vizsgálata;
8. idegen emberi barátságosságot, illetve fenyegetést közvetítő viselkedésre adott reakció vizsgálata;
9. gazdával, illetve idegen emberrel szembeni agresszív készletek vizsgálata táplálékörző helyzetben.

A feladatok részletes leírása és a vizsgafeladatok értékelésének részletes szempontjai megtalálhatók a Magyar Terápiás és Segítőkutya Szövetség Egyesület honlapján.³⁶

A második részvizsgán csak azok a kutya-felvezető párosok vehetnek részt, akik a temperamentum vizsgálaton megfelelt minősítést kaptak. A második részvizsga előfeltétele egy felkészítő tréning elvégzése, amelyet a kiképzést végző szervezet által arra kijelölt, levizsgázott és már legalább egy éve rendszeresen dolgozó terápiás kutya-gazda páros felügyelete alatt kell teljesíteni, bekapcsolódva az ő terápiás munkájukba. Az összesen legalább 15 látogatási alkalmat magába foglaló felkészítő tréning (hospitálás) teljesítését követően kerülhet sor a záróvizsgára. Fontos, hogy a felkészítő tréning csak akkor kezdhető meg, ha a vizsgára készülő kutya a terápiás kutyák számára előírt állategészségügyi kritériumoknak (részleteket lásd lentebb) megfelelt. A záróvizsgára való felkészülés végén a vizsgázó a terápiás gyakorlatvezetővel (pedagógus, gyógypedagógus stb.) egyeztetve foglalkozástervet dolgoz ki, s a vizsgán az ebben foglalt feladatokat hajtja végre. A foglalkozástervnek előre meghatározott feladattípusokat kell tartalmaznia, hogy a páros felkészültségének különböző aspektusai a vizsga során jól megítélhetőek legyenek.

A foglalkozásterv kötelező elemei a következők:

1. A terápiás célcsoport tagjainak köszöntése valamilyen előre meghatározott koreográfiát alkalmazva.
2. A kutyát a terápiás célcsoport tagjai körbeveszik és egyszerre érintik, simogatják.
3. Mozgás és zaj a kutya körül (pl. hangos zajkeltés és szaladgálás).

36 <https://www.matesze.hu/documents/document/terapias-kutyak-vizsgaszabalyzata-document-202101262000.pdf>

4. Legalább háromféle játékos ügyességi feladat végrehajtása (pl. apportírozás, akadályon való áthaladás, hempergés, pacsíadás stb.), oly módon, hogy a feladat során a kliens irányítja a kutyát.
5. A kliens pórázon vezeti a kutyát irány- és tempóváltásokkal.
6. A kliens jutalomfalatot ad a kutyának.
7. A foglalkozást egy, a terembe zajosan belépő idegen felnőtt zavarja meg.

A foglalkozás során a felvezető saját módszerei szerint jutalmazhatja, kontrollálhatja a kutyát, esetleg két feladat között rövid ideig pihentetheti, feszültségét oldhatja.

A záróvizsga lebonyolításának részletei és a feladatok részletes leírása megtalálható a Magyar Terápiás és Segítőkutyás Szövetség Egyesület honlapján.³⁷

A sikeres záróvizsgálathoz az alábbi kritériumoknak való megfelelés szükséges:

1. a kutya mindenkor és mindenféle körülmények között kiegyensúlyozott viselkedést mutat;
2. a kutya szeret interakcióba lépni idegen emberekkel;
3. a kutya az erős környezeti ingereket, zajokat, szagokat, testi kontaktust, hirtelen mozdulatokat is jól tűri;
4. a felvezető állandóan figyeli a kutyát, és megfelelően reagál annak viselkedésére és a környezeti ingerekre;
5. a felvezető sohasem használ fizikai kényszerítést (fojtó- vagy szöges nyakörv, halti);
6. a felvezető a feladatok közben nem stresszeli indokolatlanul a kutyáját, nem okoz szándékosan fájdalmat a kutyának;
7. a felvezető a kutya kontrollálását optimális szinten végzi, mind a túlkontrollálás, mind pedig a kontroll hiánya a terápiás feladat betöltésének rovására megy és ezért nem kívánatos;

³⁷ <https://www.matesze.hu/documents/document/terapias-kutyak-vizsgaszabalyzata-document-202101262000.pdf>

8. a felvezető és kutyája megfelelő együttműködést képes kialakítani a terápiás csoport vezetőjével, valamint a terápiában részt vevő személyekkel;
9. a kutya semmilyen körülmények között nem mutat agresszióra utaló viselkedést, illetve kontrollálatlan félelmi reakciót;
10. a kutya nem vét a szobatisztaság ellen;
11. a kutya és felvezetője egyetlen helyzetben sem viselkedik a terápiában résztvevők számára ijedséget vagy fájdalmat okozó módon;
12. a kutya aktivitási szintje és motiváltsága nem lehet annyira alacsony vagy magas, hogy az a foglalkozás légkörének rovására menjen.

A terápiás kutyák magyarországi alkalmazásának további elengedhetetlen feltétele az előírt *higiéniai szabályok és állategészségügyi követelmények* betartása. Ez természetes is, hiszen az állatasszisztált terápia során a kutya gyakran olyan kliensekkel kerül közvetlen fizikai kontaktusba, akik immunrendszere az átlagosnál gyengébb és idős koruk, illetve betegségek miatt kiemelt egészségügyi kockázati csoportba tartoznak. Ezért nagyon fontosak azok az általános higiéniai szabályok, miszerint terápiás foglalkozáson csak egészséges, tiszta, ápolat kutyával szabad megjelenni (ugyanaz vonatkozik a felvezetőre és a felszerelésre is). Javasolt a foglalkozás megkezdése előtt a kutyák szemét, szájkörnyékét, végbélnyílás környékét és a mancsokat nedves törlőkendővel áttörölni, a felvezető pedig a foglalkozás megkezdése előtt és a foglalkozás után szappannal mosson kezet.

Ami az állategészségügyi követelményeket illeti, ez egyrészt magába foglalja a különböző védőoltások (veszettség, parvovírus, szopornyica, fertőző májgyulladás és leptospirozis) meglétét. Részletes, és az adott betegség mibenlététől függő eljárásrendet ír elő arra az esetre, ha valamilyen egészségügyi probléma miatt munkából kivont kutya újra munkába állna. Ugyancsak pontosan részletezi a külső és belső paraziták elleni védelem biztosításának módját (milyen hatóanyaggal, milyen gyakorisággal stb.), és az előírt rendszeres állatorvosi szűrővizsgálatok időzítését és mikéntjét, a lehetséges zoonózisok

okozta kockázatok minimalizálása érdekében. Az egészségügyi előírások egy része pedig kifejezetten a kutya jóllétét, életminőségének megőrzését szolgálja. Ilyen például az az előírás, miszerint ízületi problémákkal (diszplázia) küzdő állat csak abban az esetben dolgozhat terápiás állatként, ha kizárható az, hogy számára a foglalkozásokon jelentkező fizikai megterhelés fájdalmat okozó lehet. De ugyanígy a kutya védelmét szolgálja az az előírás is, miszerint tüzelő vagy szoptató szuka, illetve a vemhesség előrehaladott állapotában (35. napon túl) lévő szuka nem dolgoztatható állatasszisztált foglalkozásokon.

2.2.4. Kutyás terápia itthon és a nagyvilágban (statisztikai adatok, alkalmazási területek, törvényi szabályozás)

Az állatasszisztált terápiás eljárások világszerte egyre népszerűbbek, és az efféle beavatkozások során számos állatfajt alkalmaznak. Sajnos pontos globális statisztikai adatok nem állnak rendelkezésre, de annyi bizonyos, hogy a terápiás célokra alkalmazott állatok túlnyomó többsége (>70%) kutya, majd következnek a lovak és a macskák. Ami a gyakoriságot illeti, e három fajt messze leszakadva követik a többiek, elsősorban kisemlősök, delfinek, illetve hüllők és halak, vagy akár ízeltlábúak. Világszerte több mint 150 ezer terápiás kutya dolgozik, legtöbbször az Egyesült Államokban (kb. 50 ezer)³⁸, s a becslések szerint a lakosságátlagos ellátottság is itt a legmagasabb a világon (kb. 6300 főre jut egy terápiás kutya). Európán belül az Egyesült Királyság számít terápiás kutya „nagyhatalomnak”, a kb. 6300 regisztrált terápiás kutya³⁹ azt jelenti, hogy a népességátlagos ellátottság 1/10 600 (azaz 10.600 főre jut egy ilyen célokra kiképzett és alkalmazott állat). Magyarország sem szégyenkezhet, hiszen a 2024. évi adatok alapján 634 speciálisan kiképzett terápiás kutya dolgozott országszerte (népességátlagos ellátottság 1/15100).⁴⁰ Részvételükkel számos intézményben zajlanak heti rendszerességgel állatasszisztált foglalkozások, illetve terápiás programok mozgásfejlesztés és/vagy

38 <https://www.dogster.com/lifestyle/pet-therapy-statistics>

39 <https://www.dogster.com/lifestyle/service-dog-statistics-uk>

40 <https://www.matesze.hu>

kognitív és érzelmi működés fejlesztése céljából, de van olyan intézmény is, ahol pszichoterápiás eljárások részeként vagy palliatív ellátásban alkalmazzák a kutyát. A rendszeres kutyás foglalkozásokon részt vevő személyek (fogyatékosok, idősek, betegek, speciális nevelési igényű gyerekek stb.) száma hazánkban kb. 4500.

A terápiás kutyák alkalmazása világszerte egyfajta önkéntes civil mozgalom formájában történik. Ez azt jelenti, hogy az erre dedikált kutyakiképző szervezetek egyszerű hétköznapi gazdák arra alkalmasnak ítélt családi kutyáit képezik ki, illetve készítik fel az állatasszisztált foglalkozásokon való részvételre. Majd ezt követően a gazdák a saját kutyájukkal vesznek részt a kiképzésüket végző szervezet irányítása mellett állatasszisztált programokban. A terápiás kutyák felkészítését végző kutyakiképző szervezetek száma világszerte ezres nagyságrendű, csak Magyarországon 72, terápiás kutyák kiképzésével és alkalmazásával foglalkozó civil szervezet működik. A speciális segítőkutyák kiképzésével foglalkozó szervezetek országos, illetve globális szinten is ernyőszervezetekbe tömörülnek. Közöttük a legnagyobb az Assistance Dogs International (ADI)⁴¹, amely valamennyi kontinens szervezeteit tömöríti, ennek európai regionális ernyőszervezete az Assistance Dogs Europe (ADEu), amelynek tagságát 2024 elején 19 európai ország, 53 segítőkutya-kiképző szervezete alkotta. Bár ezek elsősorban vakvezető, mozgássérült-segítő, halló-, rohamjelző- vagy személyi segítő kutyákat képeznek, jelentős részük terápiás kutyákat is képez, illetve alkalmaz. Ugyanakkor vannak kisebb, regionális, illetve nemzeti szintű ernyőszervezetek is. Előbbire példa a német nyelvterületen működő ESAAT (European Society for Animal Assisted Therapy)⁴², amelyet még 2004-ben alapítottak Ausztriában, s jelenleg 12 (német és osztrák) tagszervezete van. Az ESAAT nagy szerepet játszott azoknak az irányelveknek és előírásoknak a kidolgozásában, amelyek Európa nagy részén jelenleg is meghatározzák a terápiás állatok képzésének és felhasználásának mikéntjét. A nemzeti szintű ernyőszervezetek közül kiemelkedik a Magyar Terápiás és Segítőkutyás Szövetség Egyesület (MATESZE)⁴³, amelyet 2006-ban alapítottak, s

41 <https://assistancedogsinternational.org/>

42 <https://www.esaat.org/en/>

43 <https://www.matesze.hu>

jelenleg 14, segítőkutya képzésével és alkalmazásával foglalkozó civil szervezet (alapítványok, egyesületek) képezik tagságát. (66. kép) Az egyesület elsődleges célja az volt, hogy a szakmai standardok kidolgozásával és érvényesítésével olyan egységes szakmai hátteret alakítson ki, amely biztosítéka lehet annak, hogy a társadalom elfogadja a kutyát, mint „rehabilitációs eszközt”, hogy azok valóban jó hatásokkal fejthessék ki a fogyatékos-rehabilitáció területén munkájukat. E cél érdekében a MATESZE – az ELTE és az MTA munkatársainak bevonásával – kidolgozott a segítőkutya kiképzői számára egy olyan oktatási anyagot, melyet 2009-ben OKJ-s képzéssé minősítettek. Ez tartalmazta a terápiás, mozgássérült-segítő, jelző és vakvezető kutyák kiképzői számára a szükséges elméleti és gyakorlati ismereteket, a hozzá tartozó modulokkal, szakmai- és vizsgakövetelményekkel együtt. A szakképesítés ráépüléses jellegű, azaz a terápiás kutyák képzésére feljogosító „Habilitációs kutyaképző” képesítés megszerzése előfeltétele annak, hogy valaki jelentkezessen a fent említett speciális szakirányokra (mozgássérült-segítő, jelző és vakvezető kutyák kiképzője képzés). Bár 2022-ben a fentnevezett segítőkutya-kiképző képzések kikerültek az OKJ rendszeréből, és a Belügyminisztérium által felügyelt szociális ágazati képzés formájában átdolgozásra kerültek, továbbra is ez a szakképesítés az előfeltétele annak, hogy valaki Magyarországon segítő kutyákat képezhessen.

A MATESZE fontos szerepet játszott a segítőkutya kiképzését és alkalmazását szabályozó törvényi keretek megszületésében, a rehabilitációs kutyák képzésének és alkalmazásának szabályairól szóló 27/2009 (XII 3) miniszteri rendelet megszövegezésében, majd a 9/2016 (V.12.) módosító rendelet és azok mellékleteinek megalkotásában. A rendelethez kapcsolódóan a MATESZE részletesen kidolgozta (2009), majd a tapasztalatok és a visszajelzések alapján többször is átdolgozta (2016, 2022) a különböző típusú segítőkutya vizsgaszabályzatát és a vizsgák eljárásrendjét. A vizsgaszabályzat és az eljárásrend a fent említett miniszteri rendelet hivatalos mellékleteként került jóváhagyásra, és valamennyi, Magyarországon kiképzett és munkába állított segítőkutya-kiképző szervezetre kötelező érvényű. Az itt említett szabályozás azért is jelentős, mert az Európai Unióban még mindig hiányoznak a segítő kutyákkal kapcsolatos átfogó uniós szintű törvények és előírások. Ahogy az Egyesült

Államokban (lásd 2.2.3. alfejezet), úgy a legtöbb Európai országban is az a helyzet, hogy nincs országos szinten egységes szabályrendszer. Kivétel ez alól Ausztria, ahol Magyarországhoz hasonlóan már évekkel ezelőtt megszületett az a jogszabály, amely a különböző típusú segítőkutya hatósági minősítésének és elismerésének követelményeiről és eljárásrendjéről szól.

A 27/2009 (XII 3) SZMM rendeletben foglalt szakmai standardok, kiképzési és minősítési követelmények betartását, a segítőkutya vizsgáztatásának felügyeletét és a vizsgatanúsítványok kiállítását a Belügyminisztérium megbízásából a MATESZE látja el. Ennek érdekében hozta létre, és működteti azt az elektronikus kezelőfelületet (www.matesze.hu), amely jelenleg országsszerte 72 regisztrált segítőkutya-kiképző szervezet számára, valamint közel 800, tanúsítvánnyal rendelkező segítőkutya és gazdája, illetve a kutyás terápiát alkalmazó intézmények számára nyújt széleskörű szolgáltatásokat. Ebbe beletartozik az adatszolgáltatás (bárki számára elérhető teljes körű országos adatbázis a regisztrált segítőkutya-kiképző szervezetekről, a kiképzőkről, a levizsgázott kutyákról és a kutyák alkalmazóiról), a segítőkutya vizsgáztatásának bonyolítása (vizsgáztatás, vizsgadokumentációk begyűjtése, tanúsítvány kibocsátása), a képzések szervezése, valamint a szakmai/jogi tanácsadás és tájékoztatás a kutyakiképzők, illetve a kutyát alkalmazó fogyatékkal élők, a terápiás intézmények, az oktatási intézményfenntartók és a média számára.

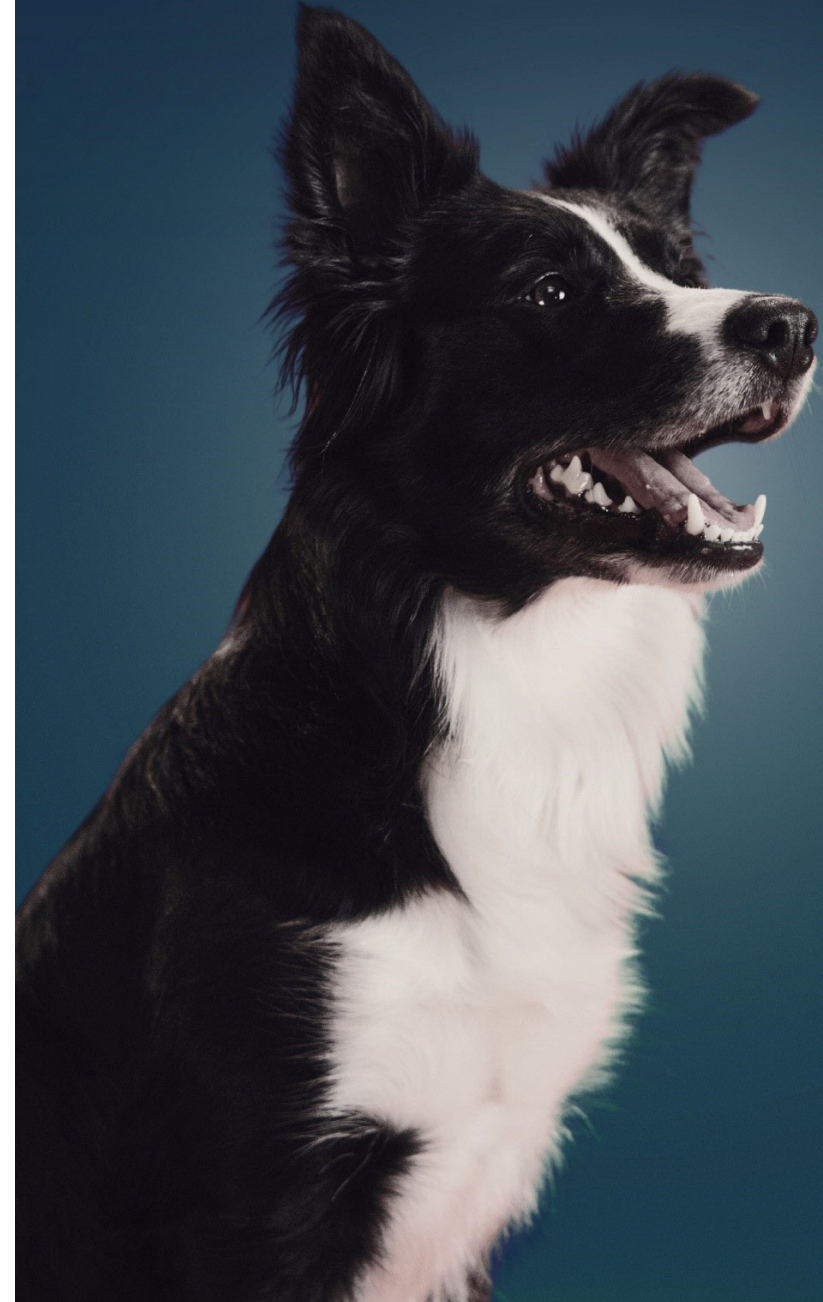

66. kép:
A MATESZE
logója

3.

Köböl Erika

A kutyákkal asszisztált tevékenységek
pedagógiai vonatkozásai

3. 1. Bevezető

A következő fejezetben a kutyával asszisztált tevékenységek széles felhasználhatósági köréből célzottan a pedagógiai célú alkalmazást járjuk körül. Részben áttekintjük a tanítási-tanulási folyamat elemeit általában, illetve célirányosan a terápiás kutyák bevonása kapcsán. A fejezet keretei csak arra adnak lehetőséget, hogy a pedagógiai folyamatokat nagyobb léptékekben járjuk körbe, kiemelve az állatasszisztáció szempontjából releváns és fontos pontokat. Alkalmanként ki-kitekintünk az egyéb lehetséges felhasználási területekre is, de minden esetben a pedagógiai jellegű alkalmazás marad témánk középpontjában.

Több célt is szeretnénk ezzel elérni. Fontosnak tartjuk, hogy a pedagógusok könnyebben azonosítsák azokat a pontokat, ahol és ahogyan a terápiás párost (kutyát és felvezetőjét) bevonhatják a munkájukba. Fontosnak érezzük ugyanakkor azt is, hogy a terápiás kutyákkal dolgozó felvezetők, akiknek nincs szükség-szerűen pedagógiai végzettségük, reálisan lássák a helyüket, feladatukat ebben a folyamatban. Nem titkolt célunk az sem, hogy a terápiás kutyákkal (és általában a terápiás állatokkal) közösen végzett tevékenység csak a gyerekek, kliensek számára legyen játék, azonban a tanítás-tanulás folyamatában közvetlenül vagy közvetve résztvevők (pedagógusok, felvezetők, szülők, fenntartó, társadalom stb.) ne gondolják csak játéknak, hanem lássák a funkcióját, tudatosságát, céljait, lehetőségeit és hasznosságát is.

Véleményünk szerint csak ezzel a tudatossággal és ismerettel értelmezhetőek és interiorizálhatóak azok a kompetenciahatárok, melyeket körvonalazunk (Köböl – Hevesi – Topál 2015). Minden tevékenységben való jártasságunk természetesen egy fejlődési folyamat, itt sincs ez másként. Ennek az is velejárója, hogy tudásunkat akár túl, akár alá is becsülhetjük. Munkánk – reményeink szerint – segít a kezdő és a haladó szakembereknek is tudatos „felhasználóvá” válni. Úgy gondoljuk, hogy ezzel segíthetjük közösen elérni azt a célt, hogy a pedagógiai folyamatokban a kutyát mint segítőtársat reálisan ítélje meg társadalmunk.

3.2. Kutyák a pedagógiai munka szolgálatában, avagy hogy került a csizma az asztalra?

3.2.1. *Természet, élmények, állatok, kutyák a hatékony oktatás érdekében*

Egy közösség – legyen az akár humán, akár az állatok világában szerveződő – fennmaradásának egyik alappillére a közösség szabályaihoz való alkalmazkodás, illetve az egyének által megszerzett tudás, és ennek megosztása, továbbadása a közösség és a következő generációk számára. A tudásátadás az emberi civilizáció kezdetén még nyilván igen egyszerű, természetes rendszert és folyamatot alkotott. A „tananyagot” az élet, a túlélés „diktálta”, az elsajátítás sikerességét pedig maga az élet ellenőrizte. A fajok szintjén erről szól az evolúció története és jelene, a társadalmak és az egyedek szintjén pedig az egyéni életpálya minősége, de akár a társadalmi mobilizáció is. Kultúránk, társadalmaink fejlődésével a szabályok és a tananyag rendszere időben (történelmi változások), térben (egy más mellett élő különböző kultúrák), horizontálisan (a megőrzendő, továbbadandó információ mennyisége) és vertikálisan (ezen információk elemeinek hierarchiája, rendszerré épülése) is szinte beláthatatlan módon bővült, színesedett, rendeződött. Az információk átadásának megmaradtak az ősi algoritmusai (pl. a szociális vagy a tapasztalati tanulás), de megjelent humánspecifikus módja is, mint a szervezett iskolai oktatás-nevelés, vagy az írott szövegek segítségével történő közlés és befogadás.

A változás folyamatos, és éppen ez a változás teszi azt is szükségsszerűvé, hogy az oktatás folyamata, módja, helyszíne időről időre változzon, alkalmazkodjon az új kihívásokhoz, de okosan meg is őrizze a korábbi, hasznos gyakorlatokat.

3.2.2. *Új utak a pedagógiában*

Az intézményes iskolai oktatás, nevelés kereti közé lépve a gyerekek világa megváltozik. Az addig egységben megélt, megtapasztalt „életet”, megtanult tudásanyagot tantárgyakra,

tanórákra bontjuk, de a tudáselemek közötti transzfer nem lesz magától értetődő, gyakran nem is kellően hatékony. A klasszikus oktatási keretek között az órák közötti szünetet sem az igények diktálják. Akkor is be kell fejeznünk az órát, ha a gyerekek még kíváncsiak lennének valamire, és akkor sem fejezhetjük be az órát, ha a gyerekek láthatóan eljutottak a teljesítőkéességük maximumára abban a pillanatban. A szünetek is alkalmazkodást igényelnek pl. mosdó, tízórai, előkészítés a következő órára. Ezek mellett az iskola egy olyan „munkahely”, ahol napról napra új tudás elsajátítását várjuk el a tanulóktól, ráadásul az lenne az optimális, ha minden „munkaterület” iránt egyformán érdeklődnének. Éppen e körülmények miatt lenne különösen fontos, hogy a gyermekeink oktatása, nevelése során ne tévesszük szem elől, hogy „A tanulás nem felkészülés az életre, a tanulás maga az élet” (Dewey 1976).

Felvetődhet a kérdés, hogy hogyan kerül a velünk régóta egy közösségben élő kutya most új szerepbe. Melyek azok a pedagógiai gyökerek, amelyek – ha nem is direkt módon, de – megteremtették a nyitottságot az alkalmazásukhoz?

A továbbiakban röviden áttekintjük azokat a pedagógia előzményeket, területeket, melyek szemlélete rokonságot mutat és utat tört az állatok alkalmazásához a fejlesztő tevékenységek során. Az alábbiakban nem neveléstörténeti összefoglaló készítése volt a célunk, hanem inkább szubjektív fókuszálás egy-egy pedagógiai irányzat azon elemeire, amelyeket mi is szintetizálunk az állatasszisztált tevékenységek során.

3.2.2.1. Reformpedagógia

Európában és az Egyesült Államokban a 19. század utolsó évtizedeitől indultak el olyan gyermekközpontú pedagógiai irányzatok és koncepciók, melyek célja a pedagógia elméletének és gyakorlatának megújítása volt. Ezek összefoglaló elnevezése a reformpedagógia (Báthory – Falus 1997). Új gyermekkép alakul ki, amely azt hangsúlyozza, hogy a gyermeknek önálló világa van, sajátos szemléletmóddal, nézőpontokkal, problémákkal, értékekkel és tapasztalatszerzési formákkal. A szemléletváltás gyökerei a társadalmi, gazdasági változásokban keresendők (Pukánszky – Németh 1996).

Érdekes áttekintenünk, hogy ezekben az irányzatokban mely elemek teremtik meg lépésről lépésre azt a pedagógiai nyitottságot, amely lehetővé teszi, hogy a 20. század végén az állatokat tudatosan illesszük a pedagógiai folyamatokba.

Az új pedagógiai törekvések egyik első képviselője a korábban már idézett John Dewey. Iskolamodelljének alap gondolatai (Pukánszky – Németh 1996) a következők voltak. A tanulás nem önmagáért való tevékenység, hanem a gyermekeket magára az életre kell felkészíteni az iskolában. Mivel azonban az életben nincsenek kész ismeretek, ezért a modern iskola feladata – hasonlóan a természetes tanulási folyamatokhoz – az ismeretszerzés módjának, készségeinek a megtanítása. Ehhez *a gyermeknek önálló erőfeszítéseket kell tennie, problémahelyzetekkel kell találkoznia*, így problémamegoldó képessége fejlődhet, akadályokat kell legyőznie, hogy cselekedni tudó felnőtté válhasson. Véleménye szerint a tantervet a gyermek tapasztalataihoz kell igazítani, mert ha a tapasztalat és a tananyag nem függ össze, akkor megszűnik a gyermek motivációja az ismeretszerzésre.

A reformpedagógia első korszakának irányzatai közül a New School reformpedagógiai modell célja az volt, hogy jól használható műveltséget adjon. *A tanár új szerepbe került, segítőként jelent meg*, amely tovább erősítette az intézmény családias jellegét (Németh – Skiera 2003).

Ovide Decroly pedagógiájában a *természet* adja az alapokat, célja az volt, hogy az élet természetes rendjéhez igazodva az életre készítse fel a gyerekeket. *Nincsenek tantárgyak*, hanem egy egyre bővülő, komplex ismeretrendszer elsajátítása a cél. Ennek során a *közvetlen tudásszerzésre* épített, ahol a gyermekek megfigyelhették a jelenségeket, érzékszervi tapasztalatokat gyűjthettek. A munka szabadon folyt, *a tanító csak indirekt módon irányított, a gyerekek pedig közösen tevékenykedtek* (Mogyorósi – Virág é.n.).

A Georg Kerschensteiner által létrehozott munkaiskola fontos eleme volt a *közös munka*, a *felelősségvállalás* és a *segítségnyújtás* (Pukánszky – Németh 1996).

Maria Montessori pedagógiája két alapelve épült, a *gyermek aktivitására* és az *önálló cselekvés szabadságára*. Oktatása a gyermek fejlődésére alapozott, a környezetet is ehhez igazította. A ma is méltán népszerű módszer sarokpontjai az *önálló*

tapasztalatszerzés, amihez a mi feladatunk az optimális segítségnyújtás, valamint az akadályok elhárítása a gyermek fejlődése elől. A cél az, hogy amire képes a gyermek, azt önállóan is elvégezhesse. Mindezek integrálódnak jelmondatában: „Segíts nekem, hogy egyedül dolgozhassak!” (Németh – Skiera 2003: 118)

Adolf Ferriér koncepciója az *aktív, cselekvő iskola*, mely a reformpedagógiai irányzatokat integrálta. Elve az volt, hogy az iskolának a gyermek teljes személyiségéhez – érzelmeihez, értelméhez, akaratához – *kell szólnia*. Ferriér célja emellett az is volt, hogy a reformpedagógiai elveket képviselő intézményeknek lehetőségük legyen az egymással történő kapcsolattartásra (Mogyorósi – Virág é.n.).

Az ezt követő időszakban világmozgalommá szerveződött az Európából induló reformpedagógia. Az eddigi elvek szintézisének igénye mellett kiemelkedő közös szempont a *gyermek közösségben történő, de individuális nevelése*.

Rudolf Steiner Waldorf iskolája a gyermek fejlődését 7 éves időszakokra tagolja, ezekhez igazodik a tanítás módszere is. A *tanár szerepe időszakonként dinamikusan változik, igazodva ezzel is a gyermek személyiségfejlődéséhez*. Kezdetben példakép, később tekintély, majd a szakszerű oktatás és végül a szakképzés megvalósítója. A tantervben megtaláljuk a hagyományos tantárgyakat, de nagy hangsúlyt kap a művészet, a kézműves tevékenységek és a *használható, praktikus tudás*. A tantárgyak tanítása 4 hetes epochákban történik, vagyis van lehetőségük egy-egy témában elmélyülni (Németh – Skiera 2003; Pukánszky – Németh 1996).

Célestin Freinet pedagógiai rendszerének egyik hangsúlyos eleme a *kísérletezés*, mely a természetes kíváncsiságot használja ki. Emellett fontos a *szabad önkifejezés*, a pedagógus dolga pedig az, hogy olyan légkört teremtsen, ahol a gyermek gondolatait, érzéseit szabadon megoszthatja. Kiemelt szerep jut az *együttműködésre, közös munkára épülő közösségi életnek, ahol a másosság és annak elfogadása természetes* (Pukánszky – Németh 1996).

Helen Dalton azzal a céllal szakít a frontális oktatással, hogy figyelembe vegye minden tanuló egyéni képességstruktúráját. *A tanulók önállóan tevékenykednek, segítjük a pedagógus. A tanulási folyamat dinamikája igazodik a gyermek fejlődéséhez* (Németh – Skiera 2003).

Carleton W. Washburne reformpedagógiai iskoláját Winnetkában (Chicago) hozta létre (Winnetka Plan), itt is *mindenki saját ütemében önállóan vagy csoportosan tanulhat, fejlődhet. A tanár itt is a munka szervezője, tanácsadó* (Pukánszky – Németh 1996).

Dewey tanítványa, H. Kilpatrick nevéhez köthető a reformpedagógiai mozgalmak hatására ismertté vált projekt módszer, mely a tananyagot a *gyermek érdeklődésén alapuló, életszerű feladatok köré rendezzi, az elsajátítás pedig a lehető legnagyobb önállósággal, a tanulók egyéni fejlődéséhez igazodva történik* (Pukánszky – Németh 1996).

Peter Petersen és a Jena Plan-pedagógiája a korszak reformpedagógiájának szintézisét alkotja meg. A téma szempontjából legfontosabb jellemzői a tantárgyi kereteken túllépő *projektorientált oktatás, a tanulás individuális, illetve az egyéni fejlődési szempontok alapján történő differenciálása, a Freinet-technikák és a Montessori eszközök használata, valamint a fogyatékos gyermekek integrációja*. (Németh – Skiera 2003) A tudásszerzés munkaformái a *beszélgetés, a játék, a munka és az ünnep* (Pukánszky – Németh 1996).

3.2.2.2. Alternatív pedagógia

Az alternatív pedagógia, alternatív iskola fogalmát a szakirodalmak tágabb és szűkebb értelemben is használják. Tágabb értelemben minden olyan pedagógiai irányzatot ide sorolunk, amely választásként jelenik meg a hagyományos iskolai oktatás mellett. (Ebben az értelmezésben a reformpedagógia fentebb említett iskolái is ide sorolhatóak.) Szűkebb értelemben a reformpedagógia harmadik szakaszában, a II. világháború után, szülői vagy tanári kezdeményezésre létrejött iskolamodelleket soroljuk az alternatív pedagógia körébe. Közös bennük a változatosságuk, hiszen különböző elméleti háttérre épülnek, de megjelennek kulcsszavakként az *egyenjogúság, esélyegyenlőség, liberális nevelés* (Neill, Rogers), *egyenjogúságon és együttműködésen alapuló konfliktusmegoldás* (Gordon) (Németh – Pukánszky 1996).

Elnevezéseik sem egységesek, hanem inkább az adott ország számára legfontosabb sajátosságokat tükrözik, pl. Szabad Iskolák (Németország), Kisiskolák (Dánia), *szabad, alternatív, aktív,*

demokratikus-kreatív, kooperatív iskolák (Pukánszky – Németh 1996; Mogyorósi – Virág 2024).

Közös, a mi témánk szempontjából is fontos jellemzőik a többnyire kis létszámú iskolák, *egyéni bánásmód, kiemelt figyelem, sokoldalú képességfejlesztés, tevékenykedtetés, saját tanterv vagy speciális kerettanterv, a tananyag sajátos, moduláris elrendezése, projektoktatás, epochális oktatás (egy-egy tantárgy 3-4 hetes ciklusban történő intenzív, folyamatos oktatása), módszereiben az egyéni és csoportos tanulásszervezési módok (projekt, kooperatív oktatás), szöveges értékelés hangsúlyossága (Brezsnyánszky 2004).* A mai iskolai kínálatból ezek alapján – a teljesség igénye nélkül – eszünkbe juthatnak a kooperatív módszerekkel (Kagan 2001), projektoktatással dolgozó pedagógia gyakorlatok (M. Nádasi 2010), a Waldorf iskolák (Magyar Waldorf Szövetség 2024), a Komplex Instrukciós Program alapján dolgozó intézmények (K. Nagy 2015) vagy a Komplex Alapprogram pedagógiai koncepciója (Komplex Alapprogram 2024) (Mogyorósi – Virág 2024).

3.2.2.3. Élménypedagógia, élményalapú pedagógia

Dewey (1938 idézi Bakti et al. 2018) szerint a tanulás ott és akkor jön létre, amikor a külső objektív világ és a belső tapasztalatok találkoznak. Ennek két fontos jellemzője van. Részben kumulatív, az elemei egymásra épülnek, összekapcsolódnak, másrészt a külső és belső „világ” az egyén tapasztalatának szűrőjén megy át, vagyis *folytonosság* és *interakció* jellemzi. Az élmény olyan esemény, történés vagy folyamat, amit személyesen élünk át, így tapasztalattá válik. Kolb (1984 idézi Bakti et al. 2018) ebből kiindulva dolgozta ki azt a tapasztalati tanulási ciklust, amelyben a konkrét tapasztalat, a reflektív megfigyelés, majd az elvont fogalomalkotás és az aktív kísérletezés az adott sorrendben körkörösén ismétlődik. Az élménypedagógia „konkrét, *gyakorlati tapasztaláson alapuló tanulás, mely általában nem hétköznapi, hanem kalandot és/vagy élményt magába foglaló helyzetben, valamint – érintetlen – természeti környezetben történik. A helyzetek az egyént a lehető legtöbb szempontból involválják, tehát az »agy, szív és kéz« összehangolt tevékenységét segítik elő» (Schörghuber – Amesberger idézi Szabó 2006),*

vagyis megteremti azt a keretet, ahol a tapasztalati tanulás elvei megvalósulnak (Bakti et al. 2018). A foglalkozások mindig *konkrét feladatokból* indulnak ki. A tanuló *nem passzív befogadó, hanem aktív cselekvő.* A gyakorlatban a *tervezés, megvalósítás, értékelés és az általánosítás, alkalmazás* lépései ciklikusan ismétlődnek (Liddle 2019).

A megvalósítás során végigjárt út mérföldkövei a következők:

- A. „(Ask) / Kérdezz! / Mi a probléma?
- B. (Brainstorm) / Ötletelj! / Milyen lehetséges megoldások jöhetnek szóba?
- C. (Choose)/ Válassz! / Válassz ki egyet a lehetséges megoldások közül!
- D. (Do)/ Cselekedj! Próbáld ki a kiválasztott megoldást!
- E. (Evaluate)/ Értékelj! Sikerült, működött-e a megoldás, ha nem, menj vissza az A pontra...” (Fáyné – Sztanáné 2015).

A tapasztalati tanulás egyik formája az outdoor pedagógia, ahol a szabadtéri tevékenységek, szabadban tervezett feladatok adják a tanulási folyamat kereteit. A vadon- és kalandterápia az élménypedagógia pszichoterápiás célú alkalmazása (kéTTé Magyar Tapasztalati Tanulás Alapítvány 2024). Szintén a természet erejét használja ki a japán eredetű erdőfürdőzés, ami tulajdonképpen egy vezetett relaxációs séta, amelynek célja a stresszoldás, immunerősítés és a reziliencia fejlesztése (Magyar Erdőfürdő és Erdőterápiás Társaság 2024; Erdőfürdő Magyarország 2024; Josifumi 2018; Clifford 2018)

Az outdoor tevékenységek mellett azonban tágabb értelemben ide sorolhatunk számtalan indoor pedagógiai módszert is, mint a mese, a drámajáték, a báb, a papírszínház alkalmazását, a képzőművészetet, a zenét, de akár a robotika alkalmazását, a társasjáték- és a játékpedagógia eszközeit, állatasszisztációt, zoopedagógiát, a problémaalapú oktatást, kooperatív módszereket, valamint a projektoktatást is, hiszen a tapasztalati tanulás és az élmény meghatározó eleme mindegyiknek.

Az élményalapú pedagógia módszereinek közös jellemzői, hogy lépésről lépésre vezetnek végig a tapasztalati tanulás ciklusán. A foglalkozások minden esetben – bár más-más „eszköz” segítségével – sok élménnyel gazdagítják a résztvevőket, így a tanulás élményszerű és hatékony lesz (Fáyné – Sztanáné 2015).

Az élményalapú tevékenységekben a *test és az elme*, az *én és a másik* mindig szoros kapcsolatban vannak, emellett a tanulásban és a gondolkodásban a *társas kapcsolatoknak* és az *érzelmeknek* nagy szerep jut, *érzelmi bevonódás* nélkül ugyanis nincs hatékony tanulás (Immordino – Yang 2011 idézi Bakti et al. 2018). Az élménypedagógia fizikai, kognitív és szociális kihívást is jelent (Liddle 2019), vagyis a résztvevő „egész”-ségét érinti meg. Az ember bio-pszicho-szociális lény (Székely – Vergeer – Simon 2007) és az „egészség nem a betegség hiánya, több, más: a testi, a szellemi, a szociális jóllét állapota, amitől nincsen nagyon messze már az egészség szélesebb: morális és intellektuális jóllétként, épségként való értelmezése sem, melyben a jóllét az egész ember épségét, egészségét jelenti” (Köböl – Hevesi – Topál 2015), így az élményalapú pedagógiának szerepe lehet az életminőség javításában is (Csíkszentmihályi 2011; 2015).

Bár az élménypedagógia szándékosan épít a kockázatvállalásra (Liddle 2019), de esetünkben ez pontosan szabályzott, csak olyan fokú kihívást jelent, amely az egyén képességszintjét éppen csak meghaladja, vagyis reális lehetősége van felnőni a feladathoz. A megugrott kihívás pedig örömteli állapothoz vezet (Csíkszentmihályi 2015).

Az élményalapú pedagógiát tehát több szempontból is komplex tevékenységként értelmezhetjük. Részben jelenti a *résztvevő komplex, biológiai, pszichológiai és szociális bevonását*, a *külső és belső világ komplexitását*, emellett az *egymásra épülő tapasztalatok komplexitását*, valamint a *tervezés, megvalósítás, reflexió, értelmezés, tanulások levonásának komplexitását* is, de *többféle módszer, eszköz* (pl. mese, képzőművészet, zene) *komplex, együttes, egymásra épülő alkalmazhatóságát* is. Ennek a komplex tevékenységnek, amely épp oly komplex, mint maga az élet, van még egy nagy „fegyvere”, a *motiváló ereje*.

3.2.3. Környezeti nevelés, környezetpedagógia, zoopedagógia

Amikor a mai pedagógiai rendszer keretei között keressük az állatasszisztált tevékenység helyét, akkor talán az egyik legközelebbi kapcsolatot a környezeti nevelés jelentheti. A Nemzeti Környezeti Nevelési Stratégia (Vásárhelyi 2010: 34) az alábbi meghatározást alkalmazza a környezeti nevelésre vagy tágabb értelemben a fenntarthatóság pedagógiájára: „egy folyamat, amelyben olyan világnemzedék nevelkedik fel, amely ismeri legtágabb környezetét is, törődik azzal, valamint annak problémáival. Ismeretekkel, készségekkel, attitűdökkel, motivációval és elkötelezettséggel rendelkezik, hogy egyénileg és közösségekben dolgozzon a jelenlegi problémák megoldásain és az újabbak megelőzésén”. Egyszerűen megfogalmazhatjuk úgy is, hogy a *környezetről, a környezetben vagy a környezet által és a környezetért folyó nevelés* (Vásárhelyi 2010).

A környezeti neveléssel kapcsolatban az alábbi elvárások fogalmazódnak meg: *komplexitás, rendszerszemlélet, élethosszig tartó tanulás, lokális és globális egyszerre, aktuális és előre tekintő, tevékenységfókuszú, problémamegoldásra nevelő, értékteremtő*. A pedagógiai háttér áttekintésekor pedig az alábbi elvárások fogalmazódnak meg: *demokratizálás, komprehenzivitás, interkulturalitás, átfogó, konvertálható tudás, a tanulás folyamatának újraértelmezése, innovatív oktatási programok* (Vásárhelyi 2010). Az iskolai oktatás-nevelés során több tantárgy keretén belül is találunk ehhez kapcsolódó témákat, tartalmakat (lásd Nemzeti Alaptanterv 2020). A környezetpedagógia módszerei között találjuk többek között a problémamegoldást, konfliktuskezelést, együttműködést stb., tevékenységei között pedig az önálló mérések, vizsgálatok, terepgyakorlat mellett akár a szociometriai vizsgálatot, de a drámajátékokat és az asszociációs feladatokat is (Schróth et al. 2015).

A tanulás, tanítás a fenntartható fejlődésért (Education for sustainability [EFS]) pedagógiája még ennél is tágabb keretet határoz meg: „A komplex szociális-társadalmi-gazdasági összefüggésekre összpontosít, keresi a kapcsolatok mibenlétét a környezetminőség és az emberek közti boldogulási esélyek között, területe az emberi jogok, a békés egymás mellett élés

természeti, politikai megalapozottsága és ezek etikai, és gazdasági háttere” (Schróth et al. 2015: 12).

Bár a környezetpedagógia mellett a zoopedagógiát sem sorolhatjuk a reformpedagógia, alternatív pedagógia klasszikus formái körébe, de témánk miatt több szempontból is kapcsolódik az új, nem hagyományos utakat, megoldásokat kereső pedagógiai gyakorlatokhoz. A zoopedagógia kifejezés állatkerti pedagógiát jelent. Minden olyan tevékenységet magába foglal, ami összefüggésbe hozható az állatkertek, akváriumok, vadasparkok keretei között végzett oktatással, neveléssel, melynek célja a természet, az élővilág megmentéséért tevő ember nevelése (Ács 2007; Pintér – Nagy 2003).

A modern állatkertek sokrétű tevékenységet látnak el. Feladatuk a természet megőrzése, a faj- és élőhelyvédelem, a szak tudományos ismeretek bővítése, emellett *rekreációs lehetőséget* biztosítanak, támogatják a fenntartható fejlődést, a természetmegőrzésre való nevelést, valamint kiemelt szerepük van az *ökológiai szemléletformálásban* a társadalom minden rétege felé (Nagy 2007). Az Állatkertek Világstratégiájának oktatási céljait a „Jövőt építeni a vadvilágért” (Nagy 2007: 9) mottóval foglalták össze. Ebben rögzítették, hogy az oktatásnak szerepelnie kell az intézmények stratégiájában. Meg kell határozniuk az oktatási vezérelveket, ezeknek meg kell jelenniük mind a gyűjtemény- és kiállítástervezés, mind a természetvédelmi tevékenységeik során, de a látogatóknak nyújtott szolgáltatások tervezésekor is. Oktatási tevékenységeik célja, hogy bemutassák az állatkert élő gyűjteményét, ösztönözzenek a természetvédelemre, szemléletformáló tevékenységek segítségével befolyásolják az embereknek a természethez, környezethez való viszonyát lokális és globális szinten is. Fontosnak tartják, hogy az állatokat a lehető legjobb, a természetes körülményeikhez leginkább igazodó körülmények között mutassák be. Referencia-könyvtárat kell fenntartaniuk, illetve elérhető oktatási segédanyagot kell biztosítaniuk. Fontos szerepet játszanak az in situ (helyi) környezetvédelem oktatásában.

Ehhez fontosnak tartják az alkalmazottak és önkéntesek képzését, a más intézményekkel való, hálózati együttműködést. Formális (szervezett) és informális (nem szervezett keretek között zajló) oktatási szerepet is vállalnak. Zoopedagógusaik tantervfejlesztésben is részt vesznek annak érdekében, hogy a természetvédelem minél hatékonyabban beépüljön az oktatásba (Nagy 2007).

Az állatkerti tanulás-tanítás lényegét és egyben a szemléletformálás szintjeit is reprezentálja a Bristol Zoo Garden jel-szava: „See it, sense it, save it!” *Lásd, vagyis vedd észre, figyelj tudatosan, ez az ismeret, megértés szintje. Érezd, vagyis enged be az élményt, szerezz tapasztalatokat a saját érzékszerveiden keresztül. Ezzel a bevonódással már meg tudod érezni, érteni a helyzetüket. Ez az empátia szintje. Vedd, vagyis az az élőlény, amit már megismertél, megértettél, már számíthat a védelmedre. Ez már az interiorizáció és az attiüdváltozás szintje, amely tartós változást jelent* (Nagy 2007).

A zoopedagógia kiemelt szerepet játszhat a tapasztalati tanulásban, kontextust teremt az ismereteknek, *érzelmi alapot* az elköteleződésnek, *motivációt* ad, *probléma alapú tanulási teret* biztosít, lehetőséget teremt az *önálló tanulási stratégia kialakítására*. Segítségével a diákok megtanulnak környezettudatosan gondolkodni, döntést hozni, *felelősségteljesen cselekedni*, de fejlődhet kritikai képességük a *kritika* megfogalmazása és elfogadása segítségével. Lehetőséget kapnak az *együttműködésre* és *társas kapcsolataik építésére*, fejlődhet *kommunikációs képességük*, empatikusabbá válhatnak (Nagy 2007).

Az állatkerti oktatás színes módszertani repertoárral és eszközrendszerrel dolgozik. Az ismeretterjesztés megvalósítható tematikus foglalkozások, előadások, vetélkedők és tanulmányi versenyek, állatkerti témanapok, projektek, de erdei iskolai programok és szakkörök keretében is. Módszerei között a személyes találkozás mellett módszertani segédanyagok, feladatlapok, útmutatók, kiadványok, információs rendszerek, a speciális szemléltető eszközök, témaasztalok, kiállítások, de a tanösvények és mintakertek is megtalálhatóak (Pintér – Özvegy 1997).

Lehetőség nyílik a szórakozva tanulásra pl. nyári zootáborok, látványtetések, etológiai állatbemutatók, játszóházak

keretében. Az ökológiai szemléletformálást segítik a zöld akciók, hazai és nemzetközi természetvédelmi és állatvédelmi kampányok, a jeles napok rendezvényei és a fajmentési programok bemutatása. Az állatterápia és az állatsimogatók, valamint az állatkerti örökbefogadás a tolerancia és empátia fejlesztésére kiemelkedően alkalmasak (Pintér – Nagy 2003).

Módszerei közül a legfontosabb az élő állat megfigyelése. A megfigyelt állatok között lehetnek veszélyes állatok, amelyeket természetesen csak rácson, kerítésen kívülről szemlélhetnek a résztvevők. Az állatsimogatók létrehozása esetén fő szempont az állatvédelem, az állatokkal szembeni etikus viselkedés, így ide azokat a fajokat, belőlük is azokat az egyedeket válogatják, melyek alkalmasak erre a feladatra. Ez a forma kiemelt felelősséggel jár az intézmény, a zoopedagógus, de a szülők, gyerekek részéről is. Az állatsimogatók kialakításánál szempont, hogy az állatok saját igényeik szerint elvonulhassanak védett, látogatóktól mentes helyre. A megfigyelések során különleges helyet foglalnak el a kézbe adható, „nem szeretem” állatok (Nagy 2007). Az ellenérzésünk több okra vezethető vissza. A „potenciális veszély” elmélete szerint azoktól a fajoktól idegenkedünk, amelyek veszélyesek ránk nézve, illetve amelyek hozzájuk nagyon hasonlóak. A hasonlóság hiányának elmélete szerint a másságban gyökereznek a félelmeink. A betolakodás elmélete szerint nem szeretjük azokat az állatokat, melyek kéretlenül jelennek meg otthonainkban. Az előhuzalozás elmélete az évezredekre visszanyúló jogos ellenérzéseinkre hivatkozik (Ranschburg 2003; Pintér – Nagy 2003; Ács 2007). Az állatokkal és akár ezen keresztül az egymással szembeni szemléletformáló, a negatív attitűdök megváltoztatását célzó foglalkozásokhoz javasoljuk Ács Zoltán (2007) hivatkozott munkájában található foglalkozástervet.

Fontos kiemelni, hogy élő állatot csak pedagógiai céllal javasolnak kézbe adni. Ennek feltételeit is igen körültekintően határozzák meg (Nagy 2007). Kiemelkedően fontos, hogy az állat és az őt kézbe vevő látogató számára is biztonságos legyen a találkozás. Kiemelt az állatvédelmi és egészségügyi megfontolás (Nagy 2007), amely körültekintően meghatározza a szükséges szervezési feladatokat. Ezek között találunk ajánlást a megfelelő helyszínre, az állat szállítására, elhelyezésére, a balesetek megelőzésére, teendőkre allergia vagy fóbia esetén, a kézbevitel esetén

a kézmosás fontosságára a foglalkozás előtt és után, valamint az állatot nem ingerlő, zavaró látogatói viselkedésre is.

A közvetlenül az állatokkal végzett tevékenységek mellett a hagyományos és az alternatív pedagógiai módszerek és munkaformák is megjelennek a zoopedagógiai foglalkozások során, mint pl. a frontális, csoport, páros munka, a beszélgetés, szemléltetés, illetve a drámajáték, projektnapok, kooperatív csoportmunka, az érzékelési játékok is (Nagy 2007). Az eszközök között gyakoriak az állatkertekben alkalmazott információs rendszerek (táblák, plakátok, interaktív játékok, IKT eszközök, stb.). Céljuk a tájékoztatás, indirekt ismeretközlés. Ezek lehetnek útjelző-, informáló-, tiltótáblák, feliratok, állatok és növények fajtáblái, összetett tartalmú táblák (pl. állatvédelmi, természetvédelmi, rendszertani összefoglaló, élőhelyet bemutató, érdekességeket leíró, kultúrtörténeti, örökbefogadást jelző táblák) (Nagy 2007). Ezek az informális állatkerti oktatás mellett a formális oktatásba tudatosan is jól beépíthetőek. További módszerek, eszközök között találjuk a tanösvényeket, a vezetett útvonalakat, amelyeket hanganyaggal is kiegészíthetnek, a bemutatótereket, oktatótermeket, tájékoztató füzeteket, feladatlapokat, tematikus kiállításokat, speciális szemléltető eszközöket (pl. vedlések, testvázak, tojások, preparátumok), de akár szabadulósobát,⁴⁴ online állatkertlátogatásokat⁴⁵ és webkamerákat.⁴⁶ A hazai állatkertek honlapján igen gazdag, igényes és hasznos oktatási anyagok, oktatócsomagok érhetőek el, amelyek jól használhatóak egy-egy tervezett zoopedagógiai foglalkozás során, és jól beépíthetőek az iskolai oktatás folyamatába is⁴⁷.

Szemléletünk szerint a zoopedagógia helyét valóban értelmezhetjük a fenntarthatóság pedagógiáján, illetve azon belül a környezeti nevelés keretein belül, de részben az állatasszisztált tevékenységek körébe tartozónak is tekintjük, mint az állatok segítségével dolgozó pedagógiai tevékenységet. Ugyanakkor az állatasszisztáció nem sorolható csupán a fenntarthatóság, környezeti nevelés körébe, hiszen egyéb pedagógiai célok megvalósítása során is segítséget nyújthat (13. ábra).

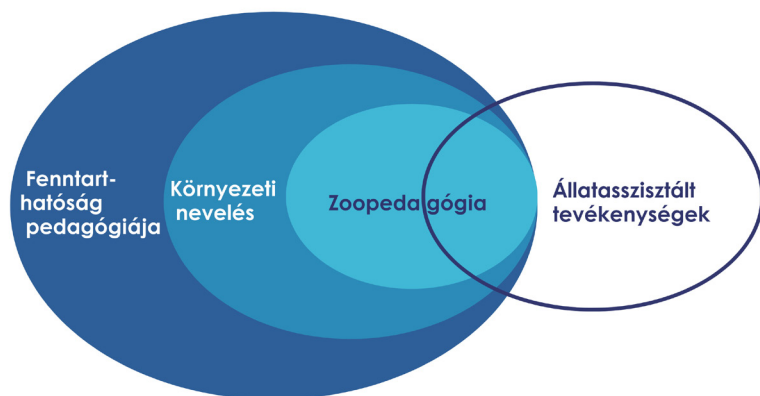
44 (<http://www.zooszeged.hu/zoosuli/allatvedelmi-szabaduloszoba/>)

45 (<http://www.zooszeged.hu/szeged-vadasparkja/terkep/>)

46 (<http://www.zooszeged.hu/szeged-vadasparkja/webkamerak/>)

47 (<https://zoobudapest.com/oktatas/pedagogusoknak/oktatocsomagok>)<https://zoo-budapest.com/oktatas/digitalis-allatkert>)

13. ábra: A fenntarthatóság pedagógiájának, a környezeti nevelésnek, a zoopedagógiának és az állatasszisztált tevékenységeknek a kapcsolata

Az állatasszisztált tevékenységek kapcsolatrendszerét egyéb területekkel (pl. szociális, egészségügyi) jelen esetben nem tárgyaljuk, de a későbbiekben hozunk rá példákat.

3.2.4. Kutyaival asszisztált pedagógiai tevékenységek

Az előző fejezetben tárgyalt új pedagógiai utak, módszerek iránti igény megjelenése jelzi, hogy a hagyományos, a tananyagot leadó, majd visszamondást kérő, csak frontális oktatási módszerekre épülő iskola hatékonysága megkérdőjeleződött (Mészáros – Németh – Pukánszky 2003). Az új megoldásokat a kliensek (gyermek, szülők, szűkebb és tágabb közösség stb.) és a szakma, a pedagógusok igényei hívták életre, és ebben az igény- és elvárásrendszerben jelennek meg, találják meg a helyüket az állatasszisztált tevékenységek különböző változatai is. Az állatokkal segített oktatási-nevelési formák alkalmazása során ugyanis nem, vagy csak a legszükségesebb mértékben azonosíthatóak a hagyományos oktatás fenti jellemzői. A következőkben áttekintjük az állatasszisztált tevékenységek pedagógiai célú alkalmazási lehetőségeit, keresve a két terület metszetét, kapcsolódási pontjait.

Az állatasszisztált foglalkozások körébe azokat a tevékenységeket soroljuk, amelyek során az állatokat célzottan és tudatosan vonjuk be az oktatás-nevelés, a fejlesztés, az életminőség javításának vagy a gyógyításnak a folyamatába. Az állatasszisztált foglalkozások kifejezés értelmezésénél a szavak etimológiájából érdemes kiindulnunk.

Az „állat” kifejezés jelzi, hogy az alkalmazásban kutya vagy ló, esetleg delfin, macska, nyúl és egyéb állatfajok is szerepelhetnek, de a választás mindig tudatos pedagógiai döntésen alapszik, figyelembe véve az adott állatfaj sajátos szerepét, a ránk gyakorolt sajátos hatását, illetve az általa nyújtott és a részünkről megvalósítható lehetőségeket. Az alkalmazó szakemberek feladata, hogy az adott klienssel, esetünkben gyermekkel, tanulóval elérendő célok figyelembevételével a leoptimálisabb feladatot, helyet és a leghatékonyabb munkát megtalálják számukra. Könyvünk főszereplője a kutya, így most a velük megvalósítható pedagógiai célú tevékenységekre fókuszálunk. Választásunk fő oka részben a faj, illetve a tudatosan kiválasztott, képzett egyedek fentebb részletesen tárgyalt alkalmassága a feladatra, másrészt a kutyával segített eljárások egyre nagyobb népszerűsége, továbbá ezen foglalkozások megvalósításának realitása a hazai körülmények között.

Az „asszisztált” kifejezés esetünkben jelzi, hogy az állat segítőtje, „eszköze”, motiválója a foglalkozásoknak, az általunk tervezett tevékenységbe sokféleképpen kapcsolódhat be, a részvételük módja a foglalkozásokon igen változatos lehet.

A „foglalkozások” vagy a szinonimaként gyakran megjelenő tevékenységek, intervenció (Zsoldos et al. 2014) kifejezés pedig azoknak a pedagógia alkalmazási formáknak a sokrétűségét, változatoságát jelzi, melyekbe az állatokat funkcionálisan bevonjuk (Fine 2000; Köböl – Hevesi – Topál 2015).

A következőkben röviden áttekintjük a pedagógiai munka azon színtereit, ahol az állatasszisztált foglalkozások mára már klasszikusnak tekinthető alapváltozatai megjelennek, illetve kitekintünk az egyre bővülő alkalmazási területekre. Munkánk fókuszában az előző fejezetekhez hasonlóan a kutyák maradnak, de nyitunk egyéb állatfajok alkalmazási gyakorlata felé is.

3.2.4.1. Az állatasszisztált tevékenységek pedagógiai célú alkalmazásának lehetséges helyszínei

Az állatokkal támogatott foglalkozások helyét keresve röviden áttekintjük a nevelés, oktatás helyszíneit. Nem célunk ezen színterek teljes körű, átfogó bemutatása, jelen munkában csupán feltérképezni szeretnénk a lehetséges helyszíneket.

A kisgyermekkorú nevelés, gondozás első szakasza a bölcsődei ellátás, amely a 3 év alatti gyermekek ellátásáról gondoskodik. A gyermekek ellátása a bölcsődei nevelés-gondozás országos alapprogramja szerint történik (Magyar Bölcsődék Egyesülete 2024). A bölcsődék az alapellátás mellett speciális szolgáltatásokat is nyújthatnak. Az otthoni ellátási formák körébe tartoznak a családi bölcsődék és a napközbeni gyermekfelügyelet. A korosztály számára alternatív napközbeni ellátást biztosítanak a Biztos Kezdet Gyerekházak (Európai Bizottság, Eurydice 2024).

Az óvoda olyan nevelési intézmény, amely a gyermek ellátását 3 éves kortól a tankötelezettség megkezdéséig biztosítja. Tevékenységét, céljait az óvodai nevelés országos alapprogramja (363/2012. (XII. 17.) Korm. rendelet az Óvodai nevelés országos alapprogramjáról) alapján tervezi és valósítja meg (Európai Bizottság, Eurydice 2024).

Az alapfokú oktatás intézménye az általános iskola, ahol alapfokú nevelés-oktatás folyik országosan egységes követelmények szerint. Két szakasza az alsó (1-4. évfolyam) és a felső (5-8. évfolyam) tagozat. Működésüket a nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvény, kormányrendeletek, illetve a köznevelési intézmények stratégiai és operatív szabályozó dokumentumai (pedagógiai program, szervezeti és működési szabályzat, munkaterv, házirend) szabályozzák (Európai Bizottság, Eurydice 2024).

A középfokú és posztsekunder oktatás hazánkban 9. évfolyamon kezdődik, és 3-5 évig tart. Ide tartoznak a gimnáziumok és a szakképzési intézmények (Európai Bizottság, Eurydice 2024).

A felsőoktatási intézmények alaptevékenysége az oktatás, a tudományos kutatás, a művészeti alkotótevékenység, amely egyetem, azon belül alkalmazott tudományok egyeteme vagy főiskola lehet (Európai Bizottság, Eurydice 2024).

Az ellátási rendszerben „különleges bánásmódot igénylő gyermekek/tanulók ellátásában kiemelt szerepe van az alábbi intézményeknek és szakembereknek:

1. pedagógiai szakszolgálati intézmények, amelyek a következő feladatokat látják el: gyógypedagógiai tanácsadás, korai fejlesztés, oktatás és gondozás; fejlesztő nevelés, szakértői bizottsági tevékenység, nevelési

tanácsadás, logopédiai ellátás, továbbtanulási, pályaválasztási tanácsadás, konduktív pedagógiai ellátás, gyógytestnevelés, iskolapszichológiai, óvodapszichológiai ellátás; a kiemelten tehetséges gyermekek, tanulók gondozása;

2. gyógypedagógiai nevelési-oktatási intézmények, konduktív pedagógiai intézmények;
3. egységes gyógypedagógiai, konduktív pedagógiai intézmények;
4. integráló intézmények;
5. utazó gyógypedagógusi hálózatok;
6. fejlesztőpedagógusok” (Európai Bizottság, Eurydice, 2024).

A hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű gyermekek, tanulók támogatása a köznevelési, valamint a szakképző intézményekben, illetve célzott programokon keresztül valósul meg, melyek a

1. Komplex Instrukciós Program (KIP);
2. Komplex Alapprogram;
3. Arany János Programok;
4. Útravaló Ösztöndíj Program;
5. Tanítsunk Magyarorszáért mentorprogram;
6. A szakképző iskolák Dobbantó programja;

A szociális intézményrendszer támogató programjai a:

1. Biztos Kezdet Gyerekházak és a
2. tanodák (Európai Bizottság, Eurydice 2024).

Az állatasszisztált tevékenységek ezeken a területeken az adott intézmény szabályzó dokumentumaiban meghatározott célok eléréséhez nyújthatnak támogatást. Ezen kívül hatékonyan használhatók az egészségügyi intézményekben, főként a pszichiátria, a geriátria és a gyermekgyógyászat területén (Zsoldos et al. 2014), továbbá szociális intézményekben, ápolást-gondozást nyújtó intézményekben, rehabilitációs- vagy átmeneti elhelyezést nyújtó intézményekben, lakóotthonokban, idősek otthonában stb.

3.2.4.2. A megvalósítás „klasszikus” formái (AAA, AAT, AAE) és az AAD

Könyvünk korábbi fejezetében már áttekintettük az állatasszisztált tevékenységek klasszikus formáit. Az elmúlt évek tapasztalatai, fogalomhasználata alapján azonban fontosnak érezzük a korábbi klasszifikáció pedagógiai aspektusból történő kiegészítését, pontosítását. Az eddig használatos elnevezéseket, munkaformákat, azok egymáshoz való viszonyát napjainkban szükséges határozottabban definiálni annak érdekében, hogy a szakemberek, kliensek értelmezési köre azonos legyen. Ezt azzal indokoljuk, hogy a hétköznapi, de olykor sajnos a szakemberek szóhasználatban is az állatasszisztált terápiát főfogalomként alkalmazzák, ez alá tagolódnak be – jobb esetben – a különböző munkaformák. Rosszabb esetben minden tevékenységet a valóban hangzatosabb terápiként azonosítanak, amely nyilvánvalóan nem fedí a valóságot, és nem is tesz jót az állatokkal segített tevékenységek megítélésének.

A terápia meghatározása – függően az adott szakterülettől, a terápia céljától – igen változatos, de közös pontjainak tekinthetjük, hogy szakember végzi, diagnosztikára épül, megfelelő állapotot alakít ki, stabilizál vagy javít (gyógyít), illetve ennek a célnak az érdekében végzett tevékenységek összességét jelenti. Tudományosan és tapasztalati úton kialakult, pontosan tervezett és definiált keretek között, meghatározott létszám mellett, meghatározott célokkal és időtartamban zajlik. A folyamat maga ellenőrzött, dokumentált és minőségbiztosításra épül. Ennek tükrében tehát ahhoz, hogy egy kutyával (vagy bármely más állatfajjal) asszisztált tevékenységet terápiának nevezhesünk, a fenti feltételeknek teljesülnie kell.

Pedagógiai szempontból a fentiekhez hasonlóan mindenképpen fontosnak tartjuk az állatasszisztált terápia elkülönítését a fejlesztő foglalkozásoktól. A fejlesztő tevékenységek esetén a szakma nyelvhasználatában is vannak átfedések, hiszen beszélünk fejlesztésről, fejlesztő terápiáról, terápiáról. Nézőpontunk szerint azonban a fejlesztés és a terápia néhány sarkalatos pont segítségével elkülöníthető egymástól. A fenti szempontok alapján közös bennük, hogy mindkettőt szakember végzi, diagnosztikára épül habilitációs, rehabilitációs célokkal.

Mindkét esetben dokumentáljuk az egy-egy időszakra kitűzött célok megvalósulását. Ugyanakkor a tervezése és a megvalósítás keretei, a létszám, az időtartam és a célok is rugalmasabban alakíthatóak a fejlesztő foglalkozások esetén.

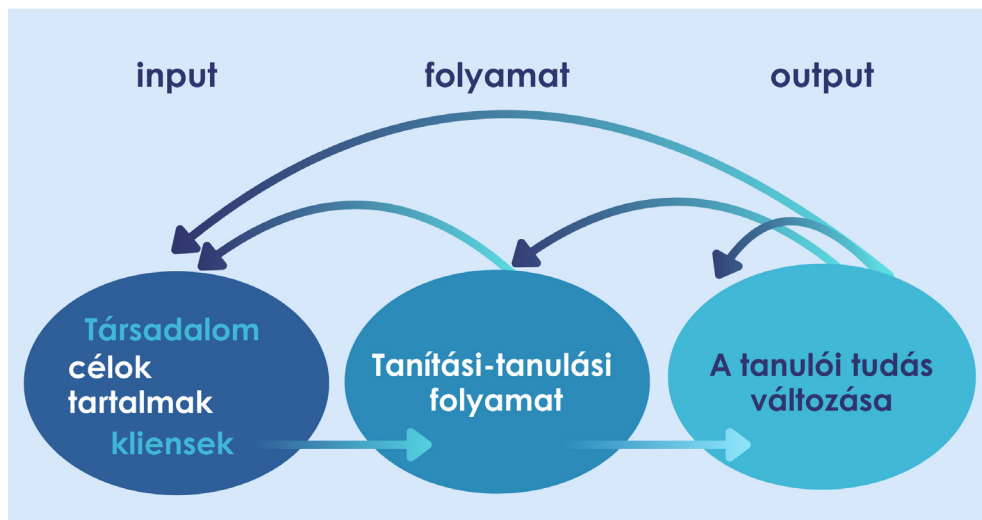
Ezek alapján úgy gondoljuk, hogy az állatasszisztált aktivitás (Animal Assisted Activity – AAA), az állatasszisztált terápia (Animal Assisted Therapy – AAT) és az állatasszisztált oktatás (Animal Assisted Education – AAE) kategóriákat – különösen a pedagógiai használat esetén – érdemes kiegészíteni az állatasszisztált fejlesztő foglalkozás (Animal Assisted Development – AAD) típusával.

3.3. Tudatos pedagógiai tevékenység a kutyával asszisztált foglalkozások során, avagy hátrább-e az agarakkal?!

Az alábbi fejezetben a tudatos pedagógiai tevékenység fontosságára szeretnénk felhívni a figyelmet. Könyvünk keretei, jellege és célja miatt ennek csupán azokat a sarokpontjait kívánjuk meghatározni, amelyeket az állatasszisztált tevékenységek során is figyelembe kell venniük a szakembereknek.

3.3.1. A hagyományos pedagógiai elvek tudatos alkalmazása

A tudásátadás folyamatát a hatékonyság érdekében célszerű tudatosan tervezni, arra érdemes rendszerként tekinteni (14. ábra) (Báthory 1992). A folyamatra tekinthetünk átfogóan, nagyobb perspektívából (pl. oktatási rendszer, köznevelés), de értelmezhetjük akár egy-egy tanulási szakaszra, vagy egy-egy témakör megtanítására, fejlesztési időszakra is. Természetesen ugyanezzel a szemlélettel és tudatossággal érdemes tekintenünk az állatasszisztált foglalkozásokra is, legyen az aktivitás, fejlesztés, terápia vagy oktatás, hiszen ez is a tanítás-tanulás egyik lehetséges módja.

14. ábra:
A tanítás
tanulás
rendszer-
szemléletű
modellje

Amennyiben rendszerként tekintünk erre a folyamatra, úgy annak bemenete/inputja/kezdőpontja az elérendő célok, átadandó tudástartalmak meghatározása. Ezek forrása a rendszer tágabb értelmezése esetén a társadalmi igények, szaktudományi ismeretek, de hasonlóan fontos ezt a kliens, az egyén oldaláról is megközelítenünk. Ehhez szolgálnak információforrásként többek között a szabályzó dokumentumok (pl. nemzeti alaptanterv, helyi tanterv, tanmenet, egyéni fejlesztési terv), a kliens diagnózisa, a tanulási képességet vizsgáló szakértői bizottság véleménye, javaslatai, saját felmérésünk, vagy a korábbi tanítási-tanulási szakasz eredményei is. Ezek alapján tervezzük a tanítás, fejlesztés folyamatát, annak tartalmát, a tartalmak elrendezését, egy-egy szakasz hosszát, a mérések időpontjait, stb.

A tanítási-tanulási folyamat végén a munka hatékonyságának fő indikátora a tanuló tudásának változása, melyet a pedagógiai folyamat adottságaitól függően mérünk és értékelünk is. Ez a pont lehet akár egy képzési szakaszt lezáró esemény (pl. érettségi, egyetemi záróvizsga), lehet egy szakasz lezárása (pl. tanév vége, témakör befejezése, fejlesztési szakasz vége), de akár egy óra, foglalkozás vége is tekinthető ilyen szakaszhatárnak. A mérések módszerei, eszközei természetesen nagyon változatosak és helyzetspecifikusak, illeszkednek az adott folyamat, tudásanyag jellegéhez, a klienshez (pl. vizsga, témazáró dolgozat, felelés, projekt munka bemutatása, gyakorlati tevékenység, valamilyen vizsgáló eljárás, mérés, de akár célzott megfigyelés).

Eddig a pontig a rendszerre egy lineáris folyamatként tekintettünk, azonban minden rendszer hatékony működésének biztosítója a szisztematikus visszacsatolás, melyet szintén előre, tudatosan tervezünk. Enélkül a rendszer lehetséges hibáit nem tudnánk kiküszöbölni.

A visszacsatolásnak a folyamat minden meghatározó elemére reagálnia kell. Először megnézzük a kliens tudásában végbe ment változást. Amennyiben itt az elvárt eredményeket találjuk (pl. jól sikerült egy témazáró dolgozat, sikeres volt a fejlesztési szakasz, egy foglalkozás elérte a célját), akkor alapvetően nincs dolgunk, léphetünk a következő szakaszra, ahol a tanítási-tanulási folyamat új célokkal, tartalmakkal kezdődik újra. Azonban még egy ilyen ideális állapot esetén sem árt alkalmanként a rendszer más pontjaihoz visszacsatolni. Ebben az esetben a megújítás, a még hatékonyabb munka vagy új módszerek bevezetése is lehet a célunk. Abban az esetben azonban kötelező a rendszert felülvizsgálni, megkeresni a problémát, ha a kliens tudásában mért változás az előzetes tervezésünk, elvárásunk alapján nem kielégítő, vagyis rosszul sikerült egy vizsga, dolgozat, nem értük el a kitűzött fejlesztési célokat, nem éreztük sikeresnek az órát. Gondoljunk bele, ha a mosógépünk hibáüzenetet küld, azonnal megkeressük a hibakód jelentését, megpróbáljuk kiküszöbölni a hibát, vagy szerelőhöz fordulunk. A kliens vagy akár egy nemzedék érdekében miért tennénk másként? „Hiba” esetén tehát a rendszer minden szintjét érdemes megvizsgálni.

A visszacsatolási kör első lépése maga a kliens. Esetében érdemes azt feltérképeznünk, hogy milyen okok állnak az esetleges sikertelenségek mögött. Emellett magára a tanítási-tanulási folyamatra is vissza kell csatolnunk. Itt érdemes azt monitorozni, hogy a folyamat szereplői, elemei okozhatták-e a sikertelenséget, pl. kellő időt tudtunk-e szánni a célok elérésére, jó módszereket, munkaformákat választottunk-e, megfelelő volt-e a csoportvezető és a felvezető együttműködése, illeszkedett-e a kutya az adott célcsoport igényeihez, stb. Úgy gondoljuk, hogy ezen a szinten érdemes arra is figyelni, hogy a terápiás kutyával, a felvezetőjével, illetve a pedagógussal mennyire volt „kompatibilis” ez a folyamat, mennyire illeszkedett az ő tudásukhoz, személyiségükhöz, terhelhetőségükhöz, stb. Amennyiben itt találunk diszharmóniát, akkor ezen is szükséges

változtatni a hosszútávú, hatékony munka érdekében. Ugyanakkor fontos a rendszer bemenetéhez is visszatekintünk, azt megvizsgálni, hogy reális célokat tűztünk-e ki, az adott célcsoport számára megfelelő tartalmakat határoztunk-e meg stb.

A hatékonyság érdekében tehát a teljes folyamatra, annak minden elemére (a célokra, a résztvevőkre, azok feladataira, az alkalmazott módszerekre stb.) érdemes folyamatosan figyelni, mert a rendszer hatékony „működése” csak így biztosítható, a lehetséges hibák csak így detektálhatóak és javíthatóak.

A rehabilitációs, pedagógiai munkáról ezek alapján megállapíthatjuk, hogy a folyamatjellegéből adódóan egy igen komplex tevékenység. A folyamat akkor kezdődik, amikor annak szükségességét felismerjük. Benne folyamatosan követi tehát egymást a vizsgálat, a diagnózis, a rehabilitációs, fejlesztési vagy nevelési-oktatási terv és maga a rehabilitációs, pedagógiai munka, majd annak értékelése. Az elért eredmények feltárása újabb vizsgálatot indikál, erre pedig újabb szakaszt építünk (Bálint 1991; Pető 2002; Köböl – Hevesi – Topál 2015).

3.3.2. Változó szerepek, új kihívások

A megváltozott tanítási-nevelési szemlélet, helyszín, keret – ahogy fentebb már több helyen megjelent – új szerepet jelent a tanulók és a pedagógusok számára is, melyet a tervezés során mindenképpen figyelembe kell vennünk.

A tanári szerep átalakulását igénylik az élmény alapú pedagógia tevékenységek. A tanár szerepe itt igen sokrétűvé válik. Ismernie kell a rábízott gyermekek, tanulók képességeit, képességstruktúráját, lelki világát. Koordinálja a foglalkozásokat, megteremti és biztosítja a mindenki számára biztonságos és elfogadható kereteket, határokat mind érzelmi, mind fizikai síkon. Segíti a problémák felvetését. Facilitál és ösztönöz. Fontos, hogy elnyerje a csoport és a tagok bizalmát.

Ebben a helyzetben a tanulók szerepe is megváltozik. Résztvételük aktívabb lesz, nem csupán befogadók, hiszen a tanár direkt tudásközvetítése is csökken vagy megszűnik. A tanulók aktivitását a kérdések feltevése, a problémák felvetése, a nagyobb önállósággal végzett vizsgálódások, a problémák kapcsán a véleményalkotás, vita indikálja. Ebben a tanulási környezetben

lehetőségük van saját munkájuk koordinálására, ami nagyobb szabadsággal, de nagyobb felelősséggel is jár.

További jellemzői az élményalapú oktatási formának, hogy a tanulók a számukra megfelelő nehézségű (nem túl könnyű, de nem is megugorhatatlanul nehéz), így kellő mértékben motiváló kihívásokkal találkoznak. Az információk optimális mennyiségűek és célszerűen rendezettek. Ebben a tanulási keretben a résztvevők elköteleződnek a fejlődés mellett, szociális, érzelmi, kognitív, szociális és fizikai síkon is. Előtérbe kerülnek a személyes tulajdonságok, de emellett a közös gondolkodás és tevékenység, valamint a kockázatvállalás is (Gerlang 2019; Kispéter – Sövényházy 2008 nyomán Liddle 2019).

Ezek alapján felvetődhet a kérdés, hogy az együttnevelés során a sajátos nevelési igényű gyerekek ezeknek a szerepelvárásoknak eleget tudnak-e tenni, illetve milyen mértékben számíthatunk az ő aktív szerepvállalásukra, képesek-e problémamegoldásra, tudnak-e véleményt alkotni, tudják-e koordinálni a saját munkájukat. Akár integrált, inkluzív, akár szegregált nevelési keretek között vesznek részt a speciális igényű gyermekek, tanulók a foglalkozásokon, tanórákon, természetesen igényelnek támogatást ezekhez, de az élményalapú oktatás jellemzői – a megfelelő nehézségű és mennyiségű feladatok, melyek illeszkednek az adott gyermek egyéni igényeihez, a megfelelően rendezett, esetükben kis lépésekre bontott, tagolt tananyag, a strukturált feladatok, az együttműködésre építő tanulási folyamatok – alapvetően megfeleltethetőek a gyógypedagógiai szemlélettel, és az alkalmazott gyakorlattal (Gerlang 2019; Kispéter – Sövényházy 2008 nyomán Liddle 2019).

A terápiás kutyák pedagógiai célú alkalmazásán belül érdemes szót ejteni a speciális, gyógypedagógiai szempontokról is. Hazánkban a terápiás kutyák alkalmazásának megjelenésekor alapvetően a speciális igényű csoportok ellátásában vettek részt a párosok, de mára ez az arány kissé kiegyensúlyozottabbnak tűnik. Bár szerencsére egyre gyakrabban jelennek meg a foglalkozások a nem speciális ellátás keretein belül is, de a foglalkozásokon a differenciálás, az „akadálymentesítés” kiemelten fontos cél maradt.

A terápiás kutyák végig tudják kísérni az oktatás-nevelés, képességfejlesztés minden szakaszát. A következőkben

áttekintjük az állatok bevonásának lehetőségét, módját ezekbe a folyamatokba a tananyag, a képességfejlesztés és a motiváció szintjén.

3.3.3. A rövid és hosszútávú tervezés

A tanórák tervezése, felépítése során az alapvető didaktikai szempontokat (Falus 2022; Ádámné – Boldis 2013) a kutyával asszisztált tevékenységek esetében is alkalmaznunk kell a hatékonyság érdekében. Az alábbiakban összegezzük, hogy a teamben együtt dolgozó szakembereknek milyen ismeretekkel kell rendelkezniük, majd a későbbiekben bemutatjuk, hogy ezek az ismeretek, feladatok hogyan oszlanak meg közöttük.

3.3.3.1. Általános tervezési szempontok

Alapvető kiindulási pont az adott gyermek, gyermekcsoport életkora, összetétele, az esetlegesen megjelenő speciális igények, pl. a sajátos nevelési igény típusa, konkrét jellemzői, vagy a kiemelten tehetséges gyermek igényei, a csoport létszáma, azok az erősségek, amelyekre építhetünk, illetve azok a területek, amelyek mindenképpen fejlesztést igényelnek.

A foglalkozások tervezésekor a csoportot vezető kompetens szakembernek ismerni kell a releváns alapidokumentumokat, mint pl. az adott intézmény pedagógiai programja, helyi tanterve. Rendelkeznie kell a foglalkozás típusához és a csoporthoz illeszkedő tanmenettel vagy fejlesztési tervvel. Ez segíti őt abban, hogy a tevékenységét folyamatként értelmezze, ismerje a megelőző tapasztalatokat és a továbbhaladás irányát is. Didaktikai alapelvként kell megjelenjen ebben az esetben is a tudományosság, motiválás, aktivizálás, érthetőség, fokozatosság, rendszeresség, szemléletesség, tartósság, differenciálás, visszacsatolás, megerősítés. Tudatosan kell tervezni a különböző órátípusokat. Ismernie kell ezek változatait, mint az új ismereteket feldolgozó, alkalmazó (gyakorló), összefoglaló (ismereteket szilárdító, rendszerező, ismétlő) vagy ellenőrző óra, továbbá ezek funkcióját és egymáshoz való viszonyukat is. AAD esetén a hasonló céllal felépített fejlesztési folyamatot, AAT esetén

az adott terápiás eljárás protokollját. A tervezést befolyásolja az adott tantárgy vagy fejlesztendő terület sajátossága. Ezek mellett természetesen meghatározóak a tárgyi feltételek, lehetőségek. Hol tudjuk a foglalkozást tartani, mekkora tér áll rendelkezésünkre, vannak-e zavaró tényezők stb.

A tervezésnek fontos eleme az is, hogy mind a pedagógusnak, mind a felvezetőnek ismernie kell saját felkészültségét, módszertani repertoárját, jártasságát a különböző tanulás-szervezési eljárásokban. A tervezést a fentiek mellett jelentősen befolyásolja még a terápiás kutya tudása, képességei, mérete, temperamentuma, aktivitási szintje, terhelhetősége, illetve tapasztalata. Érdemes figyelembe venni az adott célcsoporttal való összeillését is ezek alapján.

3.3.3.2. A tanítási óra (AAE) és a fejlesztő foglalkozások (AAD) javasolt általános menete

A tanórák vagy fejlesztési foglalkozások esetén a kutyával asszisztált tevékenységeknél is megtervezzük az óra menetét, a tevékenységek sorát, az azokhoz kapcsolódó didaktikai lépéseket, fejlesztési területeket, munkaformákat, eszközöket a lehető leghatékonyabb munka érdekében. A tervezésnek ez a szintje az adott célcsoportra és a tananyagra, fejlesztési célokra fókuszál. A segítőkutya bevonásakor ezt a klasszikus formát ki kell egészíteni a terápiás kutya be- és kiléptetésének, feladatának és aktivitási szintjének a tervezésével, illetve a foglalkozás lépéseivel illesztésével. Ez a lépés nagyfokú tudatosságot és együttműködést igényel a teamben dolgozó szakemberektől.

A foglalkozások alapvetően három nagy részre tagolhatóak, amelyek egyben az adott óra ívét is adják. A tervezéskor fontos ötvözni a klasszikus óra/foglalkozás felépítésének elveit a kutyával asszisztált foglalkozások keret- és igényrendszerével.

A bevezető részben a csoportvezető megteremti azt a figyelmi és motivációs szintet, ami az aktív, közös munkához szükséges. A cél részben az, hogy a kliensek érdeklődését felkeltse az elkövetkező 30-45-60 perccel kapcsolatban. Másrészt cél az is, hogy az új kihíváshoz, feladatokhoz biztonságot

teremtsen azzal, hogy a korábbi ismeretek „hálóját” megmozdítva az adott témakörbe be- vagy az előző óra után visszavezesse a klienst. Ekkor nagyon hasznos egy-egy motiváló játék, problémafelvetés, mely aktivizál, vagy a foglalkozás témájához vezet, illetve azokat a képességeket mozgósítja, amelyekre nagy szükségünk lesz a foglalkozáson. Testnevelés órák vagy motoros képességfejlesztés során ekkor történik ezek mellett a bemelegítés is, amely fizikailag is felkészíti a csoportot a következő aktív szakaszra (Király – Szakály 2011).

A terápiás páros oldaláról a bevezető rész fő célja a célcsoporttal való kapcsolatfelvétel (12-15. videó). Itt zajlik új páros esetén a bemutatkozás, az ismerkedés a kutyával, a folyamatos, közös munka esetén pedig a köszönés. Ennek rítusa nem kötött, csoportonként, párosonként változhat, de funkciójában azonos. Ekkor vehetik fel egymással a kapcsolatot a kutya és a kliens, és bár kontroll alatt, de ekkor csak „egymáséi”. Ennek igénye természetes a kliens részéről, ilyenkor csak az övé a kutya, de természetes igénye és joga a kutyának is, hogy az adott helyzetben tájékozódjon.

 Nézd meg a videót! Kattints a kép alatti linkre!

12. videó: Köszönés (Feladat)

<https://youtu.be/8pZTT1Uc5Gw>

13. videó: Köszönés trükk választásával (Feladat)

<https://youtu.be/ZEzVBMMPGMo>

 Nézd meg a videót! Kattints a kép alatti linkre!

14. videó: Köszönés közös simogatással (Logopédia)

<https://youtu.be/EopP2WL9VKY>

15. videó: Kire gondoltam? Köszönés választás alapján (Óvoda)

<https://youtu.be/jiPp6LuIzkQ>

A foglalkozás fő részében a foglalkozás típusától függően különböző hangsúllyal az új ismeretek átadása, elemzése, megfogalmazása történik, majd rendszerezése, beillesztése az eddigi ismerethálóba és rögzítése. Fejlesztő vagy terápiás foglalkozások során a kijelölt célterületek fejlesztése folyik. Aktivitás esetén a foglalkozások fő céljaként meghatározott területekre kerül a hangsúly. Végül erre tudjuk építeni a gyakorlást, alkalmazást. A terápiás kutyát itt mindig a csoportvezető és a felvezető közös döntése alapján vonjuk be a tevékenységekbe. A bevonás formája, mértéke, a játékok típusai szintén az ő közös döntésük, de mindig a megjelölt pedagógiai célok elérését szolgálják.

A foglalkozások befejező része ad mindig helyet az elvégzett munka összegzésének és az értékelésnek. Testnevelés órákon, motoros képességek fejlesztését célzó foglalkozáson ekkor történik a nyújtás, lazítás, a szervezet fiziológiás lecsendesítése (Király – Szakály 2011). A terápiás kutyával támogatott foglalkozáson ez a tevékenység kiegészül az elköszönéssel,

amely mindenképpen kötelező eleme a foglalkozásnak. Ennek formája szintén csoportonként változó lehet. Amennyiben a foglalkozás egy közös munka lezárását is jelenti, akkor az elválásra, a „végleges” elbúcsúzásra is időt kell terveznünk.

A búcsúzásnál szintén fontos a pedagógiai célok mellett a kutya szempontjait is figyelembe venni. Ennek rítusa szintén csoportonként egyedi lehet. Mivel az óra után a kutya számára is pihenőidő következik, így ilyenkor közös búcsúzást is szoktuk javasolni. Az elköszönés lehet a kutya körbeülése, -állása, közös simogatása, amelyet a csoport korosztályától, a foglalkozás céljától függően kiegészíthetünk mondókával, énekléssel, az értékelés folyamatával, de lehet egy közös simogatás is. (16-21. videó) A módja azonban attól függően is mérlegelendő, hogy a kutyának és felvezetőjének a foglalkozás után csak egy rövid szünetre lesz lehetősége (így csak egy rövid felfrissülésre lesz alkalma), vagy aznapra vége is a munkájának (így következhet számára az aktív és passzív pihenési időszak, rekreáció is). A köszönés és az ehhez kapcsolt „rítus” segíti az időben való tájékozódást, keretet ad a foglalkozásoknak.

16. videó: Közös pihenés, relaxáció (Feladat)

<https://youtu.be/c6Q2pv3VeXo>

17. videó: Értékelés (Feladat)

<https://youtu.be/a8uSwLEF6V4>

18. videó: Elköszönés integetéssel (Feladat)

<https://youtu.be/p4Mg632Km7o>

19. videó: Elköszönés pacsival (Feladat)

<https://youtu.be/-cMLWKo-mqo>

20. videó: Elköszönés bátorságpróbával (Logopédia)

<https://youtu.be/sCFveIXTXQM>

21. videó: Elköszönés közös simogatással (Logopédia)

https://youtu.be/_5weoP3We5o

Egy hosszabb közös munka lezárásakor érdemes akár egy teljes foglalkozást is az elbúcsúzásra szánni. Az AAE esetén ennek nyilván korlátot szabhat a tanmenet, a tananyaggal való továbbhaladás „kényszere”, AAD esetén szabadabban tervezhetünk. Ebben az esetben jó megoldás lehet az, ha az addig közösen játszott játékok közül a kliensek válogathatnak. Így a kliensek számára aktív módon felidézhetjük az együtt töltött idő legszebb pillanatait. A választások alapján a csoportvezető

és felvezető a pedagógiai célok és a kutya temperamentuma, igényei alapján megalkothatja a játékok mindenki számára hatékony sorrendjét.

A foglalkozások többszemponú tervezéséhez javasoljuk az alábbi óra/foglalkozás sablont, amely csupán egy lehetséges eszköz, de esetünkben tartalmazza a fentebb javasolt szempontokat is a tudatos tervezés megkönnyítéséhez.

A foglalkozások felépítése Forrás: saját szerkesztés Falus (2022); Ádámné – Boldis (2013); Köből – Hevesi – Topál (2015) alapján					
Didaktikai célok, a foglalkozás, tanóra menete	Fejlesztési területek	Munkaformák	Terápiás kutya feladata, aktivitása	Eszközök	Megjegyzés
<i>Bevezető rész:</i> • A figyelem felkeltése, a tanulás motivációjának biztosítása • A tanulók informálása az óra céljáról • A tanulók – témával kapcsolatos – előzetes ismereteinek ellenőrzése • Bemelegítés • A felvezető és a terápiás kutya köszöntése	motoros, kognitív, kommunikációs, orientációs, kreatív, szociális képességek (illetve ezek összetevői)	egyéni, páros, csoportos, frontális	aktív (A) vagy passzív (P)		
<i>Fő rész:</i> • Az új ismeretek prezentálása • Az új ismeretek elemzése • Fogalomalkotás, következtetés (szabály) megszüvegezése • Rendszerezés és rögzítés • A tanultak alkalmazása és a visszacsatolás					
<i>Ellenőrzés, értékelés:</i> • A kitűzött nevelési és oktatási feladatok mentén egyénre szabott, pozitív, előremutató, fejlesztő hatású értékelés • Nyújtás, lazítás • Elköszönés a terápiás kutyától és felvezetőjétől					

3.3.3.3. „Nemcsak egy tarka kutya van a világon”

Az alábbi fejezetben a tervezés legkisebb puzzle darabjaihoz, vagyis a feladatokhoz, játékokhoz érkeztünk. Felmerülhet a kérdés, hogyan tudunk az eddig felsorolt tevékenységekhez olyan „kutyás” feladatokat rendelni, melyek adekvátak életkor, fejlesztési terület és munkaforma szempontjából, változatosak, érdekesek, ugyanakkor a terápiás kutya is megtanítható rá, az ő szempontjait is figyelembe tudjuk venni – vagyis valóban „Nemcsak egy tarka kutya van a világon”, azaz nemcsak néhány feladattal dolgozunk, hanem változatos repertoárt tudunk biztosítani.

Először is a terápiás kutya temperamentuma és terhelhetősége (kora, tapasztalata stb.) szempontjából érdemes csoportosítani a feladatokat. (15. ábra).

15. ábra:
Feladatok a
terápiás kutya
aktivitása
alapján

A terápiás kutya lehet aktív vagy ideiglenesen passzív egy feladatban. Fontos azonban azt tudnunk, hogy a kutya ilyenkor is dolgozik, tehát a passzivitása nem pihenés. Olykor ezek a feladatok nagyobb kihívást jelentenek számukra, mert nagyobb fegyelmet igényelnek.

Az aktív feladatok egy részében a kutya együtt játszik a kliensekkel (22. videó). Ezekben az esetekben is különböző szerepet kaphat a kutya. Lehet együttműködő társa a kliensnek pl. egy terpeszfogónál. (Terpeszfogó: Kijelölünk egy fogót, aki fél perc alatt igyekszik minél több menekülőt megérinteni. Aki megérint, annak terpeszállásba kell állnia, és ha a terpesz alatt egy, még el nem fogott menekülő átbújik, akkor felszabadul, újra

menekülhet (Hocza – Bóka [é.n.]). A terápiás kutya lehet a megmentő a játékban, őt viszont nem lehet elkapni.)

Nézd meg a videót!

Kattints a kép alatti linkre!

22. videó: Mókusok, ki a házból! (Feladat)

<https://youtu.be/YJUANUAJJjk>

23. videó: Labdacica (Logopédia)

<https://youtu.be/ubh-P-DpahE>

A közös játékok másik részében azonban a kutya lehet a gyermekek „ellenfele” pl. faroklopó játéknál. (Minden játékos kap egy róka farkat – kendőt, textilcsíkot –, amelyet be kell tűrniük a nadrágjukba hátul úgy, hogy a vége legalább a térdhajlatig lelógjon. A terápiás kutya vadászkutya szerepbe kerül. Akinek el tudja lopni a farkát, az kiesik a játékból.) (23. videó)

Aktív szerepben van a kutya akkor is, amikor a kliens feladata a kutya irányítása, amikor pl. egy akadálypályán kell közösen végigmenniük. (24-25. videó).

Passzív a terápiás kutya a játékban (26-27. videó), ahol rajta véggezzük a feladatot pl. egy simogatós memóriajátéknál. (A játékban a pedagógus mond egy testrészt az első gyermeknek, akinek ezt meg kell simogatni a terápiás kutya. Majd ő választ egy újabb testrészt, és azt is megsimogatja. A második gyerek megismétli az első két simogatást, majd hozzá tesz egy újabbat. A lánc a gyerekek képességéhez mérten növelhető, vagy akár újra kezdhető.)

📺 Nézd meg a videót! Kattints a kép alatti linkre! 🌐

24. videó: Akadály! – Pórázon vezetés (Feladat)

https://youtu.be/Q3BCPBQLL_4

25. videó: Logopédia fejlesztés – akadálypálya (Logopédia)

<https://youtu.be/9PLhj3I8x4Q>

📺 Nézd meg a videót! Kattints a kép alatti linkre! 🌐

26. videó: „Fürdetés” – Mozgással kísért mondóka (Feladat)

<https://youtu.be/QkEoVMqAdyo>

27. videó: „Öltözünk – vetkőzünk” – a kutya eszközei (Feladat)

<https://youtu.be/ceb5V2njIbc>

Más esetben lehet a kutya jutalom pl. a jól megoldott feladat után megsimogathatja a gyermek vagy trükköt kérhet tőle (28-33. videó).

📺 Nézd meg a videót! Kattints a kép alatti linkre! 🌐

28. videó: Trükkök (Feladat)

<https://youtu.be/ehKXCCL7iiE>

29. videó: Verseny és jutalomtrükk – komplex feladat (Feladat)

https://youtu.be/vb_sl_AKEyA

📺 Nézd meg a videót! Kattints a kép alatti linkre! 🌐

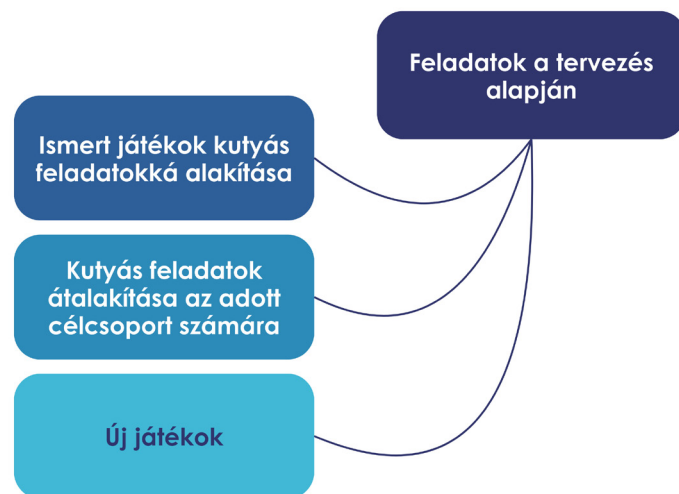
30. videó: „Én kérem a trükköt XY-tól!” (Feladat)

<https://youtu.be/XDq2PPTQFZY>

31. videó: Trükk kérése segítséggel (Feladat)

<https://youtu.be/C9lw93FeeTI>

A játékok kitalálása, a terápiás kutyához, a csoporthoz, az oktatási, nevelési, fejlesztési célokhoz illesztése kreatív munka. Többféle forrást is használhatunk (16. ábra).

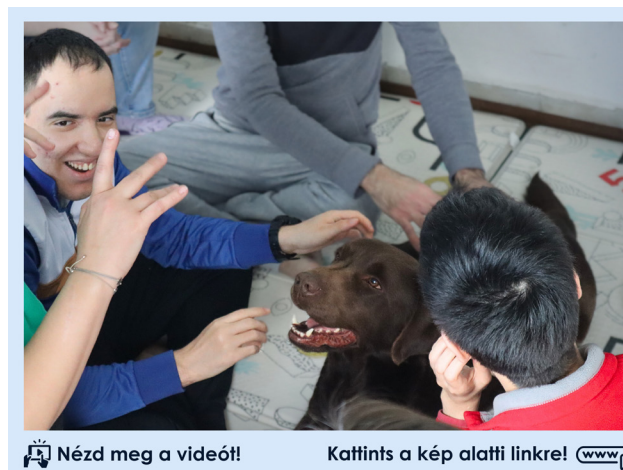

16. ábra: Feladatok a tervezés alapján.

32. videó: „Hangot!” Trükk (Feladat)
<https://youtu.be/jh3IUxkItY>
33. videó: Trükk kérése (Óvoda)
https://youtu.be/fjGKYr_kvsl

A már ismert játékokat kutyás feladatokká (34-36. videó) alakíthatjuk (lásd fenn pl. terpeszfogó) a kutyák számára kitalált játékokat átalakíthatjuk az adott célcsoport számára (pl. kutyák számára készült intelligencia játékok felhasználhatók memóriajátékként először a gyereknek, majd a kutyának), de teljesen új játékokat is kitalálhatunk.

34. videó: Mit csinál a két kezem? Finommotorika fejlesztése (Feladat)
<https://youtu.be/PCHsm7DMirI>
35. videó: Tűz! Víz! Repülő! (Feladat)
<https://youtu.be/ahByJ4QLzio>

36. videó: Labdacica (Feladat)
https://youtu.be/LgbzcbEZ_uo

A játékokhoz ötletadóként javasoljuk a teljesség igénye nélkül az alábbi forrásokat:

- Csodaszarvas Iskolai Közösségi Program honlapja
- Hocza Ágnes és Bóka Ferenc (é.n.): Testnevelési és népi játékok
- Köből Erika (2023): Fejlesztés négy lábú tanársegédekkel – képességfejlesztő játékok terápiás kutyával támogatott fejlesztőfoglalkozásokon
- Illés Anett (é.n.): AI módszer a kutyás terápiában
- Lakos Judit: Varázsmancsok (1-2-3.). Azúr Segítőkutyás Egyesület
- Lidi, a terápiás kutya! (blog)
- Szabó Edit és Varga Viola (2017): Módszertani anyag. Kutyás terápia a fejlesztő nevelés-oktatásban

A tervezés, alkalmazás során az alábbi pedagógiai szempontokat javasoljuk mindenképpen az adott kliensre, csoportra szabni. A csoport képességstruktúrája, a gyermekek egyéni jellemzői nagy mértékben meghatározzák a foglalkozásra tervezett játékok számát, a játék váltás gyakoriságát. Míg az egyik csoport számára több feladatot is tervezhetünk gyorsabb játék váltásokkal, addig egy másik csoportban hosszabb időt kell szánnunk egy-egy játékra, így kevesebb játék tervezhető az adott foglalkozásra. Ez függ természetesen a játék hosszától és jellegétől, emellett a csoport létszámától, aktivitási szintjétől, a terápiás kutyával való együttműködésben szerzett jártasságától, de a pedagógus, a terápiás páros tapasztalatától is és a terápiás kutya aktivitási szintjétől is. Természetesen a személyi, tárgyi feltételek is befolyással lehetnek az idő tervezésére, pl. mennyire lehet gyorsan pakolni, berendezni az új feladathoz a helyet, hány segítő van ehhez stb.

Szintén a csoport képességei határozzák meg az új játékok bevezetésére szánt időt, annak tempóját. Azt is érdemes figyelembe venni, hogy az adott csoport egy foglalkozás alatt hány új feladat megtanulására képes. Kisebb gyermekek esetében, illetve a sajátos nevelési igény típusától, a fogyatékoság jellegétől, súlyosságától függően lassabb lehet a játéktanulás, feladatmegértés folyamata, illetve nem is hatékony több új feladat „bevetése” egy órán. A tervezéskor vegyük figyelembe azt is,

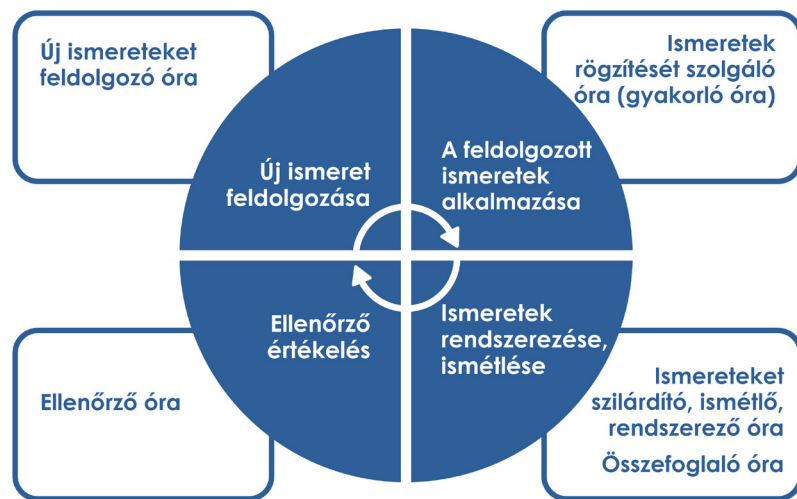
hogy a klienseknek sikerélményhez kell jutniuk a feladatok során, vagyis egy új tevékenységet annyiszor kell megismételni, gyakorolni, hogy a siker érzésével zárhassuk az adott részt.

Felmerülhet ezek alapján, hogy nem lesz-e unalmas ezekkel a megkötésekkel a foglalkozás. A lassabb játéktanulásra, kevesebb játékra, játék váltásra elsősorban a sajátos nevelési igényű tanulók esetén, közülük is a tanulásban és értelmileg akadályozott, illetve súlyosan, halmozottan fogyatékos tanulókból álló csoportoknál kell számítani. Ugyanakkor ezek a gyermekek örömmel játszáknak a már ismert játékokat, hiszen abban már van gyakorlatuk, nem jelent aránytalanul nagy kihívást számukra. Ezekben a feladatokban épp e tényezők miatt megélhetik a kompetencia élményét. Azt is fontos látnunk, hogy csoportvezető élhet a differenciálás eszközeivel, tudja ugyanazt a feladatot igény szerint nehezíteni is, valamint a foglalkozásokon részt vevő terápiás kutyák sem robotok, vagyis az ő irányításuk, a velük való közös tevékenység sem zajlik pontosan ugyanúgy.

3.3.3.4. A rövid- és hosszútávú tervezés összefüggései, a didaktikai célok és a tanóra típusa közötti kapcsolat

A tervezés folyamata során a csoportvezető pedagógusnak és a felvezetőnek is szükséges szem előtt tartania a tervezett szakasz hosszát. A tanórák, foglalkozások mellett a hosszabb pedagógiai folyamatokat (témakörök, fejlesztési szakaszok stb.) is szükséges tudatosan tervezni a „kutyás” foglalkozások során is.

A didaktikai lépések (új ismeretek feldolgozása, alkalmazás, rendszerezés, ellenőrzés és értékelés) a nagyobb egységek folyamatában, de egy tanórán belül, sőt egy órán belül többször is megjelenhetnek a tanítás-tanulás folyamatjellege miatt. Az óra típusát az a didaktikai lépés határozza meg, amely az adott órán a legnagyobb hangsúlyt kapja (17. ábra). A fő órátípusok ez alapján az új ismeret feldolgozó, gyakorló, összefoglaló és ellenőrző óra (Ádámné – Boldis 2013). Például egy gyakorló órán is előkerülhet egy-egy új tudáselem, de a hangsúly a már meglévő ismeretek előhívása után azok rögzítésén, alkalmazás szintű gyakorlásán lesz. Ugyanakkor ennek az órának a végén is lesz egy rövid összegzés és értékelés, amely az adott óra ismereteire és teljesítményére vonatkozik.

17. ábra: A didaktikai feladat és a tanóra típusa közötti kapcsolat.

3.3.4. Célok és utak

Biztos, hogy „Egyik kutya, másik eb”?

A tanórák oktatási, nevelési céljait a korábban már tárgyalt szabályzó dokumentumok (pl. kerettanterv, helyi tanterv, tanmenet stb.) határozzák meg. A tanórák során a célunk az, hogy a tanítás-tanulás folyamatoként a tanulóknak több területen érzünk el változást (17. ábra). Változhat a gyermek tudása, fejlődhetnek képességei, változhat attitűdje, autonómiája és felelősségtudata (Fűzné 2016).

Az elsajátított tudás egyrészt állhat ismeretekből (vagyis ismeri, tudja, felsorolja, felismeri, felidézi, azonosítja, megnevezi, érti, megérti), másrészt képességjellegű tudáselemekből (vagyis kiválaszt, alkalmaz, használ, elkészít, működtet, bekapcsolódik, összehasonlít, bemutat, elemez, kommunikál, összeállít, kialakít). Az attitűdje a motivációjával együtt jelentősen befolyásolhatja a munkája hatékonyságát. Autonómiája és felelőssége megnyilvánulhat abban, ahogy javaslatokat fogalmaz meg, betart és betartat szabályokat, felelősséget vállal, amikor több vagy kevesebb segítséggel elvégez valamit, folyamatokat vezet, irányít, ellenőriz, döntéseket hoz, új megoldásokat kezdeményez, korrigálja a saját vagy mások által okozott hibákat (Csapó 2003; Farkas 2017; Fűzné 2016).

Az AAE célja ennek a folyamatnak a támogatása tanórai keretek között. A feladatok tartalmát a tananyag szabja meg, a kutya (és felvezetője) „tanársegédként” lép be a folyamatba. A teamen belül a pedagógus az, aki a tananyag jellege, a csoport ismerete, a lehetőségeik alapján mérlegel, hogy a tanítási-tanulási folyamat mely szakaszába vonja be a terápiás párost. Vannak olyan tananyagrészek, amelyek esetén hasznos a terápiás kutya bevonása, de véleményünk szerint ez nem minden esetben igaz. Ugyanakkor erre általánosságban nem tudunk egységes ajánlást adni, így ezt teljes mértékben az aktuálisan együttműködő team csoportvezetőjének a kompetenciakörébe soroljuk. A gyakorló órák során motivációt adhat a terápiás kutya, a vele végzett feladatok színesíthetik, megtörhetik a monotonná váló gyakorlást. Az új anyag, téma bevezetése önmagában is lehet izgalmas vagy igényelheti a tananyagra való teljes fókuszálást, ugyanez lehet igaz egy tudást felmérő órán. A felvezető ugyanakkor adhat olyan ötleteket a kutya bevonására, ami a pedagógus számára új nézőpontot jelenthet, vagyis a pedagógus és a felvezető ötletességén múlik, hogy hasznosan be tudják-e vonni a kutyát a tevékenységbe, vagy esetleg épp a feszültség oldása miatt döntenek a terápiás kutya jelenléte mellett pl. egy felmérő órán. Általános szabályként azt kimondhatjuk, hogy a kutya ne öncélúan vegyen részt a tanórákon, hanem minden esetben a bevonásának funkciója, haszna kell legyen (37. videó).

Nézd meg a videót! Kattints a kép alatti linkre! [www](https://www.youtube.com/watch?v=kWYhltQg8T4)

37. videó: Matematika I. (Tanítási órák)

<https://youtu.be/kWYhltQg8T4>

A terápiás foglalkozások (AAT) speciálisak, tematikájuk, menetük kötött. A kutya bevonásának idejét, módját, célját a terapeuta végző szakember határozza meg egyeztetve a felvezetővel.

A fejlesztőfoglalkozások (AAD) során a foglalkozás célja valamely képesség, képességterület vagy kompetencia fejlesztése, de ezek a területek – a tantárgyak és az adott tananyag jellemzőit figyelembe véve – tanórákon is megcélozhatóak különösen bölcsődében, óvodában és az alsó tagozatos gyermekek esetében. A kutyával asszisztált foglalkozások során életkorhoz, képességszinthez igazodva fejleszthetőek ezek a területek:

- orientációs képességek (saját testen, síkban, térben, időben való tájékozódás),
- motoros képességek (koordinációs és kondicionális képességek, nagymozgás, finommotorika, grafomotorika) (38-45. videó),
- kommunikációs képességek (szóbeli, írásbeli, valamint nonverbális kommunikáció, közlés és befogadás) (46-53. videó),
- kognitív képességek (a közvetlen megismerő folyamatok: érzékelés, észlelés, figyelem; a közvetett megismerési folyamatok: emlékezés, képzelet, metakogníció), (54-57. videó)
- kreatív képességek (művészeti tevékenységek, problémamegoldó gondolkodás),
- szociális képességek (proszocialitás, szociális kommunikáció, együttélési motívum- és tudásrendszer és érdekvényesítés) (Virányi 2013; Meggyesné – Nagyné 2015; Cziberéné 2015). (58-59. videó)

Nézd meg a videót!

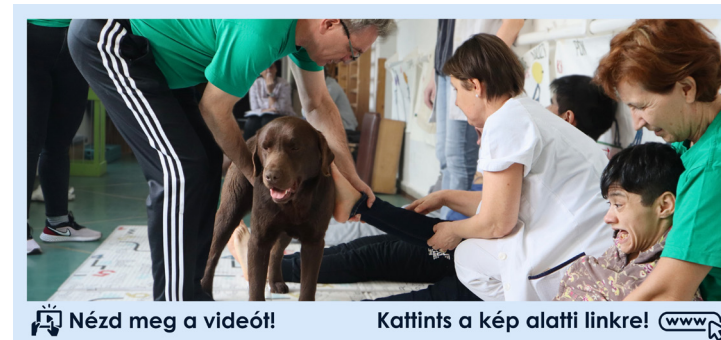
Kattints a kép alatti linkre! [www](#)

38. videó: *Postás játék (Feladat)*

<https://youtu.be/WGfMAA1R8cI>

39. videó: *Kendőlopó (Feladat)*

<https://youtu.be/3CfeHBrGD9w>

Nézd meg a videót!

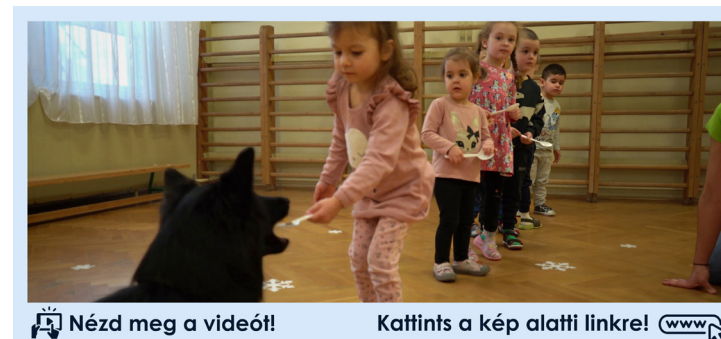
Kattints a kép alatti linkre! [www](#)

40. videó: *Mozgásfejlesztés (Feladat)*

https://youtu.be/iqJf_UclPAC

41. videó: *Babzsákgyűjtőgető (Feladat)*

https://youtu.be/olmto8_2Iw4

Nézd meg a videót!

Kattints a kép alatti linkre! [www](#)

42. videó: *Jön a csomag! (Feladat)*

https://youtu.be/wLjP4T_ptA

43. videó: *Óvodai fejlesztőfoglalkozás, mozgásfejlesztés (Óvoda)*

<https://youtu.be/QMK9TA1KVwo>

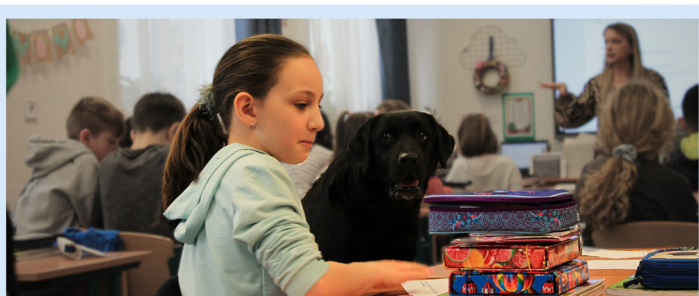
Nézd meg a videót! Kattints a kép alatti linkre! [www](#)

44. videó: Testnevelés óra I. (Tanítási órák)

https://youtu.be/dCo5Kb7c_u4

45. videó: Testnevelés óra II. (Tanítási órák)

<https://youtu.be/IFCPTPYSqoU>

Nézd meg a videót! Kattints a kép alatti linkre! [www](#)

46. videó: Magyar irodalom és nyelvtan óra (Tanítási órák)

<https://youtu.be/Qf5pxbiaB4k>

47. videó: Logopédiai fejlesztőfoglalkozás (Komplex foglalkozás)

<https://youtu.be/cF-nyc7-a1Y>

Nézd meg a videót! Kattints a kép alatti linkre! [www](#)

48. videó: Logopédiai fejlesztés – rövid/hosszú differenciálás (Logopédia)

<https://youtu.be/17TJg3jzmZc>

49. videó: Logopédiai fejlesztés – ritmus (Logopédia)

<https://youtu.be/xgIuSnozS78>

Nézd meg a videót! Kattints a kép alatti linkre! [www](#)

50. videó: Logopédiai fejlesztés – szövegértés (Logopédia)

https://youtu.be/7f_XjflD9Y8

51. videó: Logopédiai fejlesztés – beszédértés (Logopédia)

<https://youtu.be/HWF2HDXAg2M>

Nézd meg a videót! Kattints a kép alatti linkre! [www](#)

52. videó: Logopédiai fejlesztés – szókincs bővítés (Logopédia)

<https://youtu.be/Lu9m0omiQs4>

53. videó: Logopédia – mondókázás mozgással kísérvé (Logopédia)

<https://youtu.be/6llGfjxSAzA>

Nézd meg a videót! Kattints a kép alatti linkre! [www](#)

54. videó: Matematika II. (Tanítási órák)

<https://youtu.be/rNBhyszPbtdQ>

55. videó: Óvodai fejlesztőfoglalkozás – érzékelés (Óvoda)

<https://youtu.be/LzUUgZ3ny1U>

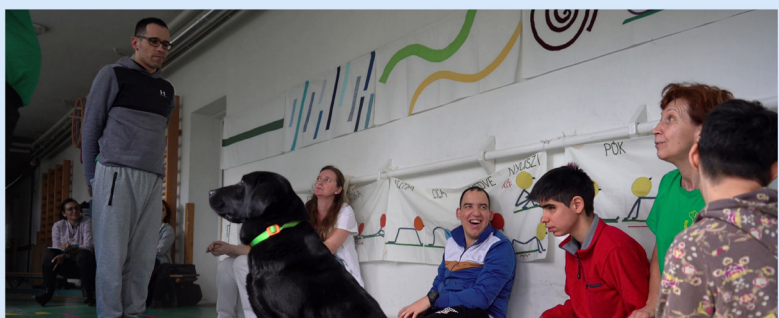
Nézd meg a videót! Kattints a kép alatti linkre! [www](#)

56. videó: Óvodai fejlesztőfoglalkozás – emlékezet (Óvoda)

<https://youtu.be/1EkAj84exxk>

57. videó: Hasonlít vagy különbözik? (Feladat)

<https://youtu.be/7YZTCqd22bl>

Nézd meg a videót! Kattints a kép alatti linkre! [www](#)

58. videó: Kapcsold be a kutyát! - Játékválasztó játék (Feladat)

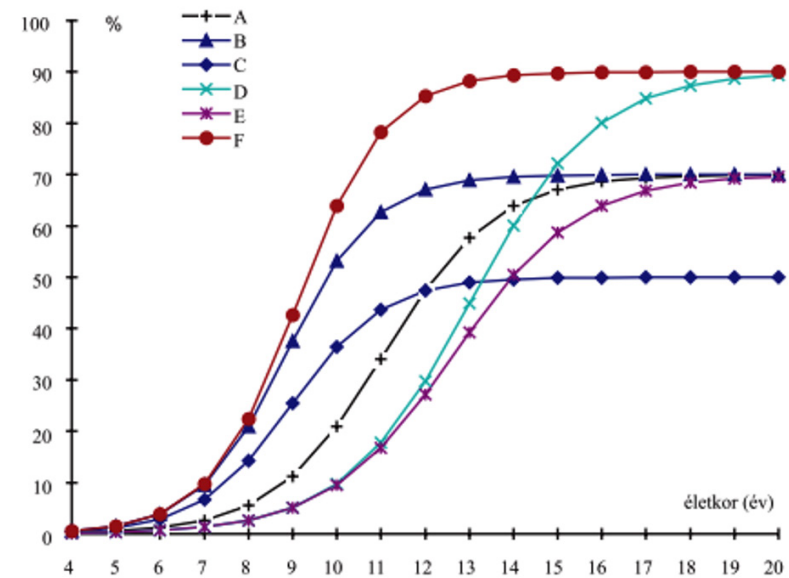
<https://youtu.be/FEBM7s6Z9e8>

59. videó: Vidám vagy szomorú? (Feladat)

<https://youtu.be/6-a009K6Ezk>

Az ismeretátadás, a képesség, a kompetenciafejlesztés során fontos azzal tisztában lennünk, hogy az egy csoportba, osztályba járó gyerekek között akár jelentős fejlettségbeli különbségek is lehetnek, ráadásul ezek a különbségek sokfélék. Molnár és Csapó (2003) a képességek fejlődését egy logisztikus görbével jellemzik (18. ábra). Egy-egy gyermek fejlődése egy-egy jellemző fejlődési pályával írható le. Ez jól szemlélteti, hogy milyen különbség lehet a gyerekek között. Különböző fejlettségi szintet érhetnek el, ráadásul ezt elérhetik korábban vagy később is. Tovább színesíti a képet, hogy a görbék el is metszik egymást,

vagyis a tanulók a fejlődés során meg is előzik egymást, a sorrend köztük időről időre változhat.

18. ábra: A képességfejlődés logisztikus görbéi

A hatékony munkához szükséges tudnunk, sőt természetesnek vennünk, hogy ez az ábra – mint láttuk – részben jellemezhet egy osztályközösséget, ugyanakkor egy-egy képességterületre bontva, akár egy-egy személy képességstruktúráját, annak adott pillanatban jellemző szintjét, továbbá azok fejlődését is mutathatja. A pedagógiai gyakorlatban ez azt is jelenti, hogy pl. matematika órán az osztály ezt a képet mutatja, majd magyar vagy ének, rajz stb. órán a „szereposztás” teljesen megváltozik.

Ebben a helyzetben fontos pedagógiai eszközünk a differenciálás. „A differenciálás lényege: az egyéni sajátosságok figyelembevételével történő fejlesztés, illetve olyan pedagógiai körülmények, feltételek megteremtése, amelyek lehetővé teszi az egyén önszabályozó fejlesztését (M. Nádasi 2010: 18). Ez részben pedagógiai szemlélet, a pedagógus érzékenysége a tanulók közötti különbségekre, másrészt ennek megvalósulása, adaptáció, amikor a pedagógus egy-egy gyermekhez vagy csoporthoz illeszti a tanítás-tanulás folyamatát (Báthory 1992). „Az adaptivitás tehát a differenciálás (a pedagógus által irányított fejlesztés és/vagy a tanulók önvezérelt fejlesztése) és

az egyéni sajátosságok ismeretében megvalósuló egységesség együttes alkalmazása a pedagógiai folyamatban. Az adaptivitás a résztvevők együttműködésén alapul, az érintettek kölcsönös alkalmazkodását feltételezi egymáshoz és a körülményekhez – a pedagógus szakértelmén alapuló felelősségét nem csökkentve. Az adaptivitáshoz az út a differenciáláson keresztül vezet.” (M. Nádasdi 2010: 22). Az adaptív pedagógus tud *alkalmazkodni a tanulók tanulási igényeihez*, ismeri a szükségleteiket, ennek megfelelően differenciál. Ezek segítségével intézményi szinten is megvalósul a „mindenki iskolája”, ahol az összes tanuló olyan oktatási szolgáltatásban részesül, amelyre tanulmányai vagy karrierje érdekében szüksége van (Rapos et al. 2011).

A differenciálás több szinten is megtörténhet. Az alábbiakban olyan szempontokat emelünk ki a differenciálás gazdag szakirodalmából, melyek az állatasszisztált tevékenységek során relevánsak lehetnek. A differenciálás megvalósulhat a *tantervek szintjén* (kerettantervek, helyi tantervek), történhet *szociális szinten vagy munkaformák szerint* (frontális, csoportos, kiscsoportos, páros, egyéni munka, segítő rendszer), *Bloom taxonómiája alapján* (emlékezet, megértés, alkalmazás, elemzés, értékelés, tervezés) megfelelő nehézségi szinten adott feladatokkal, amelyek optimálisan alkalmazkodnak a tanulóhoz, történhet *metodikai differenciálással* (cselekvéses tanulás, felfedező tanulás, optikus, akusztikus és grafomotoros segítségnyújtás, individualizált tanulás, tanulási és munkatempó, időtartam, a feladatok száma), történhet az eszközök szintjén (auditív, vizuális és audiovizuális eszközök, tankönyvek, feladatlapok, szemléltetőképek stb.), *lehet tematikus célra irányuló differenciálás vagy az érdeklődés szerint* (pl. választható téma tanulása, szakkörök, kiegészítés) (Englbrecht – Weigert 1996; Estefánné et al. 2011; Meggyesné 2015).

Az állatasszisztáció talán egyik legnagyobb előnye, hogy a foglalkozások a feladatvégzés során a gyermekek kutyával való közös „játékra”, munkára fókuszálnak, így szinte észrevétlenül differenciálhatunk a fenti szempontok szerint. Megkönnyíti a dolgunkat az is, hogy a feladatok nagyon könnyen a tanuló igényei „szintezhetőek”. Az élménypedagógiai játékok könnyen átalakíthatóak, ezért is hatékony eszközei a differenciálásnak, a sajátos nevelési igényű tanulók integrációjának, valamint a kreatív óratervezés másik pozitív hatása,

hogy csökkentheti a kiégés lehetőségét a pedagógusok körében (Kerekes 2017). Például egy kutyával közösen teljesíthető akadálypályába beépített kérdések, feladatok az adott gyermekhez igazíthatóak, ekkor akár a tantervi követelmény szerinti, Bloom taxonómiájára építő vagy metodikai szempontú differenciálás is megvalósítható. A „kontextus” esetünkben a kutya lesz, vagyis meglesz a közös élmény, de mindenki a maga szintjén dolgozhat. További illesztési lehetőség ebben az esetben az akadálypálya hossza, nehézsége, a beépített feladatok száma, a pedagógus vagy a felvezető által nyújtott segítség minősége, mennyisége is.

A pillanatnyi állapot feltérképezése segíti a fejlesztések tervezését, de nagyon fontos azt tudatosítanunk, hogy az elérhető fejlettségi szintet egyetlen korai állapot alapján nagyon nehéz megbecsülni. A képességfejlődést befolyásolhatja az önmagát beteljesítő jóslat, vagy ennek pozitív formája, a Pygmalion-effektus. „Ha egy tanulót tehetségesnek tart a környezete – mindenekelőtt a tanárai – és ezt a direkt kommunikáció és az indirekt metakommunikáció eszközeivel tudatosítja benne, akkor az a tanuló beteljesíti az elvárások formájában megfogalmazódó jóslatot. A kiemelt figyelem és a magasabb elvárások a motiváció olyan többletét jelentik, amelyek felfelé térítik el az egyébként várható fejlődési pályáról” (Molnár – Csapó 2003: 68). A fordított előjelű visszajelzések pedig negatívan hathatnak a gyermek fejlődésére.

Mivel képességekről beszélünk, ezért ezek fejlődését részben a biológiailag hozott, öröklött tényezők és a környezet határozza meg. Ilyen környezeti tényezőként kell tekintenünk az iskolára, illetve a mi esetünkben a terápiás kutyára is. Hatásukra minél jobban kellene építeni. A terápiás kutya a képességek fejlesztésében azért lehet nagyon hatékony társ, mivel ítélkezésmentesen, abszolút pozitívan áll mindenkihez. A gyengébb képességű gyermek sem kap negatív visszajelzést tőle. Ezek alapján elindulhat egy pozitív visszacsatolási kör a fejlődésében.

Az oktatás, fejlesztés kapcsán nem szabad elfeledkeznünk a fejlődés mozgatórugójaként ható motivációról. A motiváció tevékenységünk alapja, energiaforrása, aminek a segítségével tudatosan vagy tudattalanul döntést hozunk egy viselkedés megkezdéséről, folytatásáról (Józsa – Fazekasné 2007).

Nagy József (2000) a személyiségnek két alapvető komponens(rendszer)ét határozza meg: motívumrendszerét és képességrendszerét, így a személyiséget motívumok és képességek szerveződésékként definiálja. A motívumok és a képességek fejlődése nem választható szét (Bickhard 2003), fejlesztésüket egyidejűleg lehet és kell végezni. A tanulási motiváció a tanuló saját tanulási folyamatának aktív részesévé teszi (Réthy 2003). A reflektív önszabályozás (Ridley 1991 idézi Mester 2010) a tanuló fontos jellemzője, mely lehetővé teszi, hogy a tanuló egyre kevésbé függjön a pillanatnyi külső körülményektől.

A tanulás szempontjából fontos beszélnünk a komfortzóna-modellről, amely három zónát tart számon. Ezek a komfortzóna, a tanulási zóna és a pánikzóna. A komfortzónában „otthon érezzük magunkat”, magabiztosak, nyugodtak vagyunk, rutinosan viselkedünk. A tanulási zónában már találunk kihívásokat, de ezek nem megugorhatatlanok számunkra, a szorongás itt mobilizál bennünket, a tanulás itt történik. A pánikzónában ezzel szemben olyan dolgokkal találkozunk, ami túl nehéz, a szorongás már olyan fokú, ami lebénít, ezért itt nincs tanulás. (Kispéter – Sövényházy 2008; Csajka 2022). A különböző nehézségű feladatok különböző mértékű szorongást és stresszt keltenek, amelyek egyik hatása, hogy beszűkítik a gondolkodásunkat, nehezítik az emlékek előhívását, az ok-okozati összefüggések meglátását, a logikus következtetések levonását. Azonban a kis mértékű stressz serkentőleg hat az agyműködésünkre (Mester 2010).

A stressz szintje és hatása mellett a sikerhez, illetve a kudarchoz való viszony, illetve a tanuló saját teljesítményével kapcsolatos igényszintje is befolyásolja az egyént. Az igényszint elvárások összességét jelenti, amelyek egy jövőbeni teljesítményre vonatkoznak (Levin 1935 idézi Mester 2010). Sikeres feladatmegoldás után általában az igényszint emelkedik, ismételt kudarc esetén pedig csökkenti az igényszintet az egyén, hogy elkerülje a sikertelenséggel.

Azok a személyiségjegyeink, amelyek a stresszel szembeni védettséget biztosítják, közösen alkotják a pszichológiai immunrendszerünket (Oláh 1996 idézi Mester 2010), amely három alrendszerből épül fel. Az egyik alrendszer feladata a monitorozás, vagyis a fizikai, szociális környezet megismerésére, megértésére, kontrollálása. A másik alrendszer segít abban, hogy az

egyre növekvő kihívásokat egyre magasabb szinten tudja ellátni a személyiség. Az önregulációs alrendszer a harmadik elem, amely a feladatban való elmélyülést, a tartós figyelemirányítást biztosítja (Mester 2010).

A fentiek alapján egyetérthetünk azzal, amit a kutatások, szakirodalmak és a gyakorlati tapasztalat is alátámaszt, hogy a terápiás kutyák egyik legfontosabb hatása a stressz csökkentése, továbbá a motiváció növelésében játszott szerepük, hiszen elfogadóak, nem a külsőségek, anyagi helyzet alapján ítélnék, nem ítélik meg a hibák láttán sem, így segítik a nehezebb helyzetekben való átlendülést, oldottabb hangulatot teremtenek. Úgy tűnik, a terápiás kutyák jó pedagógusok, hiszen tudják, hogy tanulás csak kellően motivált állapotban és ideális nagyságú terhelés hatására lesz eredményes.

A tervezés, megvalósítás a fentiek alapján azonban igen tudatos team munkát igényel. Ennek során az alábbi területeket feltétlenül szükséges átgondolnunk:

- az óra helye a nagyobb tematikus egységben,
- a foglalkozás anyaga,
- a didaktikai lépések,
- célok, feladatok, követelmények,
- a csoporttagok sajátosságai, differenciálás, az egyéni segítségnyújtás lehetséges módjai,
- a foglalkozás szerkezetének, menetének, a konkrét feladatoknak a kialakítása,
- a módszerek, eszközök,
- a szervezeti és munkaformák,
- a célcsoport típusa (kor, sérüléstípus),
- a feladat által megcélzott fejlesztési terület,
- a kutya képességei, aktivitási szintje,
- a feladatokra tervezett idő,
- eszközök, helyszín.

A tervezés folyamatát áttekintve összegzésként elmondhatjuk, hogy a kutyával asszisztált tevékenységek során, bár a pedagógiai szempontok kiegészülnek speciális szempontokkal, de a kutya könnyen beilleszthető a klasszikus pedagógiai folyamatokba.

3.3.5. A team

A kutyával asszisztált tevékenységek team munkában valószínűleg meg, a szereplőknek a teljes tervezési, megvalósítási és értékelési folyamatban szorosan együtt kell működniük. A csapatnak vannak állandó tagjai, illetve vannak olyanok, akik csak egy-egy célcsoportnál segítenek. A foglalkozások kivitelezése során a team egyes tagjai aktív résztvevői a konkrét foglalkozásnak, ők a kliensek és a közvetlen segítők. A team tagjai közül néhányan a háttérből, távolabbról biztosítják a munka hatékonyságát, de ugyanúgy elengedhetetlen szereplői a közös tevékenységnek. Őket közvetett segítőként értelmezzük.

A team középpontjában természetesen a kliens, a kliensek csoportja áll. A foglalkozások a résztvevők életkora alapján a korai gyermekkortól az idős korig szervezhetőek, természetesen minden csoport számára az állapota és életkora szerint releváns feladatokkal, aktivitási szinttel, fejlesztési céllal. A team másik elengedhetetlen tagja természetesen maga a terápiás kutya. A vele szembe támasztott követelményeket korábban tárgyaltuk. Bár alapvetően a zoopedagógia eszköztárában található, de annak mintájára a kliensek számára itt is készíthető információs tábla a terápiáskutyáról. (67. kép) Ez a csoport termében kihelyezve segítheti az ismerkedés folyamatát, egy

óra- vagy napirenddel összekapcsolva az időbeli tájékozódást, annak felidézésével, hogy mikor jön a terápiás kutya, de akár a feladatokba is beépíthető (pl. olvasás- és szövegértés, információkeresés). Az információtábla tartalma igény szerint módosítható a célcsoport képességitől, korától függően.

A team szakembergárdája a csoportvezetőből és a terápiás kutya felvezetőjéből áll, akik folyamatosan együttműködnek egymással a tervezéstől kezdve a megvalósításon keresztül egészen a visszacsatolásig (lásd: 3.3.1. fejezet). A csoportvezető minden esetben a csoport összetétele szempontjából releváns szakember. Egy

óvodai csoport esetében például óvodapedagógus, általános iskolában tanító, egy sajátos nevelési igényű gyermekekből álló csoport esetén szakos gyógypedagógus, pszichológus, szociális munkás stb. A felvezetővel szemben szakmai szempontból támasztott követelmény az, hogy a terápiás kutyájával közös és érvényes terápiás igazolvánnyal rendelkezzenek. Bár a terápiás vizsga követelményei univerzálisak, de érdemes a kutyát temperamentumában, aktivitási szintjében illeszteni a csoporthoz.

A csoportvezető és a felvezető bizonyos esetben lehet egyazon személy, de csak abban az esetben, ha a felvezető végzettsége megfelel a csoport profiljának. Ennek előnye lehet, hogy nem veszhetnek el információk, hiszen ebben az esetben a csoportot vezető felvezető alaposan ismeri a klienseket és a terápiás kutyát is. Nem kell időben alkalmazkodni egymáshoz a két szakembernek a pedagógiai folyamat során, ami gördülékenyebbé teheti a tervezés, értékelés szakaszát. Ugyanakkor azt is fontos látnunk, hogy ebben az esetben a feladatok és a felelősség is egy személyre hárul, azok nem oszlanak meg, a csoportban végzett munka során az ötletek, javaslatok száma is megsokszorozódhat, amit szintén elveszítünk ebben az esetben, vagyis hátránnyal is járhat ez a szervezési forma. Érdemes ezeket minden esetben mérlegelni. A csoport egyszemélyes vezetését inkább azoknak javasoljuk, akik már nagyobb csoportvezetői és felvezetői tapasztalattal is rendelkeznek.

Munkájukat segíthetik, a foglalkozások hatékonyságát jelentősen növelhetik a közvetlen segítők. Személyüket, feladatokukat mindig az adott csoport igényei határozzák meg. Hatékony, közvetlen segítők a foglalkozásoknak a (gyógy)pedagógiai asszisztensek, óvodai csoport esetén a dajkák, korai fejlesztés során a szülők stb.

A közvetett segítők olyan szakemberek, akik nincsenek jelen a pedagógiai folyamat egészében, de munkájuk mégis elengedhetetlen, segítik a folyamatot, a tőlük származó információk fontosak számunkra. A kliensek oldaláról például a szülő, orvos, pszichológus, gyógytornász stb., a felvezető és a terápiás kutya oldaláról az őket kiképző szervezet, a kutyakiképző, állatorvos stb., a csoportvezető oldaláról pedig például a kollégák, a munkaközösségének a tagjai, az intézmény vezetése stb. kerülhet ebbe a szerepbe.

67. kép:
Információs
tábla egy
fogorvosi
rendelőben

Lotti, a hivatásos mosolydoktor

Kedves Páciens! Köszönjük a fogászati! Én Lotti vagyok: terápiás kutya és hivatásos mosolydoktor, vagyis csupaszti. 26 kg tömeget szeretek. Aztért vagyok itt a Gazdimmal bizonyos rendelési napokon, hogy segíthesek Néked bizonyítani, milyen bátor vagy a kezelések alatt. Ha szeretnéd, a rendelésre is beküldheted, sőt igény esetén a fogászati székben az öledbe is felkötöttek, hogy jelenlétemmel még határozottabban viseld az esetleges kellemetlenségeket.

- Golden retriever
- Labdamánias
- Határozott
- Hálás

TUDTAD-E a terápiás kutyákról?

- 3 naposan és 6 hetesen tesztelik a kutyákat, hogy alkalmasak lesz-e terápiaira.
- Hosszas képzés és vizsgák szükségesek az terápiás igazolvány megszerzéséhez.
- A terápiás kutya a felvezetővel együtt vizsgázni és dolgozni.
- Nagyon fontos, hogy a munka során a kutya is jól érezze magát!
- Az állat egészségügyi dokumentumának mindig rendben kell lennie.

Kérlek, hogy:

- Engedély nélkül ne etess!
- Ne lépjél meg a farkam!
- Ha zavarsz a rendelésem, feltétlenül jelezd azt a Gazdimmal!

Mi a Gazdimmal együtt azért dolgozunk, hogy Te újra bátran és önfeledten mosolyoghass!

A teamben végzett hatékony és sikeres munka alapfeltétele az együttműködő tagok kompetenciahatárainak megjelölése és azok betartása a tagok részéről. Szakmai szempontból igényes és egyben biztonságos munkát csak akkor tudunk végezni, ha a team tagjai teljesítik a velük szemben támasztott elvárásokat, megfelelően képzettek és felkészültek, tisztában vannak feladataikkal, kompetenciájukkal, és azok határait nem lépik át.

A fentiek alapján az állatasszisztált tevékenységekkel kapcsolatban már értelmezett komplexitás most újabb jelentéssel gazdagodik a team oldaláról szemlélve, hiszen megjelenik a gyakorlati munkában is, amelyet a munkacsoport végez. A teamben és a munkafolyamatban a szakemberek nem helyettesíthetik egymást. A pillanatnyi vezetői szerepet az határozza meg, hogy a rehabilitációs, nevelési-oktatási folyamat éppen melyik szakaszában járunk. A kompetenciahatárok betartása elengedhetetlen, hiszen minden szakember csak a saját területén képes a maximumot nyújtani, illetve minden jóakarata ellenére sem tudja más feladatát ezen a szinten ellátni. Ez nem segíti, hosszú távon inkább hátráltatja a munkát, csökkenti a hatékonyságot. Másrészt a kompetenciahatárok átlépésekor nagy a veszélye a felelősség felhígulásának. Ennek következményeként nehéz azonosítani az esetleges problémát, azt a pontot, ahol a pedagógiai folyamatba (lásd: 3.3.1. fejezet) be kellene avatkoznunk, és az építkezést újra kellene kezdeni (Bálint 1991; Pető 2002; Köböl – Hevesi – Topál 2015).

3.3.5.1. „Akinek nem inge...” Feladatok és felelősség a teammunka során

A terápiás kutyával asszisztált foglalkozások megvalósítása során együttműködő team tagjainak áttekintése után tekintsük át a gyakorlatban együttműködő szűk team tagjainak kompetenciakörét, feladatait. Fontosnak tartjuk azt kiemelni, hogy munkaformától függetlenül szükséges az együttműködő team megléte. A felvezető és a terápiás kutyával szembeni elvárásokat nem befolyásolhatja az, hogy az adott tevékenység terápiás kutyával végzett aktivitás, fejlesztőfoglalkozás, terápia vagy oktatás. Ez a csoportvezető szakember jelenlétét sem kérdőjelezheti meg, csupán a szakember végzettsége, szakmai szempontból a konkrét feladatai változhatnak.

3.3.5.1.1. A team tagjainak feladatai

A csoportvezető alapvető feladatai esetünkben a következők:

1. A csoportvezető felel elsősorban a célcsoport tagjaiért.
2. Ismeri a csoportja tagjait, a tagok diagnózisát, képességeit, fejleszthetőségét, ismeretei szintjét, a számára ideális tanulási utakat, ezeket figyelembe veszi munkája során.
3. A foglalkozásokon való részvételhez beszerzi a szülőktől a szükséges engedélyeket, ezt egyeztetni a felvezetővel.
4. AAD és AAT esetén felmérést készít a foglalkozások megkezdése előtt.
5. Az adott szakma elvárásai alapján tanmenetet, fejlesztési tervet vagy rehabilitációs tervet készít. Ez készülhet a teljes csoportra és/vagy a csoport tagjai számára egyenként. Megjelöli a rövid és a hosszú távú célokat, módszereket, munkaformákat. Ezeket módosítja a szakasz lezárásakor vagy szükség esetén menet közben is.
6. A fejlesztéssel kapcsolatos releváns információkat a foglalkozások tervezésekor megosztja a felvezetővel.
7. Együttműködik a team tagjaival a tervezés, a kivitelezés és az értékelés folyamatában, ennek a tevékenységnek a célcsoport érdekében vezetője, irányítója.
8. A foglalkozások pedagógiai részét tervezi.
9. A célokat, feladatokat megbeszéli a team tagjaival.
10. Alapfokon tájékozott a terápiás kutyával, a párossal, azok kompetenciáival, a tőlük elvárható teljesítménnyel, a velük szemben jogosan támasztható igényekkel kapcsolatban is. Ezekre – a hatékony és biztonságos munka érdekében – szükség esetén fel is hívja a felvezető figyelmét.
11. A foglalkozások során elsődlegesen a célcsoport tagjaival, illetve a felvezetővel lép interakcióba. Amennyiben azonban a foglalkozáson közvetlen segítők is tevékenykednek, akkor az ő koordinálásuk szintén a feladatai közé tartozik (Köböl – Hevesi – Topál 2015).

A terápiás kutyával szemben az alábbi elvárások fogalmazhatóak meg:

1. A foglalkozásokon részt vevő kutyának teljesítenie kell a segítő kutya kiképzésének, vizsgáztatásának és alkalmazhatóságának aktuálisan érvényes szabályaiból a terápiás kutyákra vonatkozó – és az előző fejezetben részletesen tárgyalt – követelményeket (27/2009.[XII.13.]).
2. Rendelkeznie kell érvényes terápiás igazolvánnyal, amelyet az ezzel a feladattal megbízott szervezet, jelen esetben a MATESZE állít ki. Emellett folyamatosan eleget kell tennie a terápiás kutyákra vonatkozó, aktuálisan előírt elvárásoknak és egészségügyi szabályzásnak.
3. A foglalkozások során elsősorban a felvezetőjével és a célcsoport tagjaival lép interakcióba, velük működik együtt (Köböl – Hevesi – Topál 2015).
4. Szerepe az alkalmazott játékok, feladatok jellegéből adódóan változhat (lásd: 3.3.3.3 fejezet).

A felvezető feladatai szintén pontosan körülírtak a transzparens kompetenciahatárok érdekében. Feladatai sokrétűek. Ezek egy része a foglalkozások előkészítése, másik része a foglalkozások idején, illetve a foglalkozások után aktuális. Ehhez a legfrissebb irányadó információkat a MATESZE oldalán találjuk (www.matesze.hu):

1. Rendelkezik érvényes, a foglalkozáson részt vevő terápiás kutyával közös terápiás igazolvánnyal.
2. Felelős a kutya egészségi állapotáért, tisztaságáért, általános fizikai és mentális jólétéért a munka ideje alatt és azon kívül is.
3. Képviseli a terápiás kutya érdekeit a foglalkozások előtt, alatt és után is, kezdve a feladatok tervezésétől, a foglalkozásokon a kivitelezés során, továbbá a foglalkozások után is a kutya pihenőidejében, szükségletek elvégzése során, illetve a kutya munkaidején túl is. A foglalkozások során irányítja a kutyát.
4. Folyamatosan figyel, szabályozza a kutya motivációs szintjét, illetve figyel a stressz esetleges jeleit a kutyán. Ezeket figyelembe véve dönt és cselekszik. Feladata, hogy a terápiás kutya motivációját optimális szinten tartsa, illetve a stresszhelyzetet megszüntesse.

5. Az általa képviselt szervezet és az alkalmazó intézmény közötti megállapodás rá vonatkozó részeit betartja.
6. Feladata, hogy a kutya eszközeit rendben tartsa, hogy azok a foglalkozások során a zavartalan munkához megfelelő állapotban legyenek.
7. A kutya után maradó esetleges szennyeződésekeltakarítja mind az intézmény területén, mind azon kívül.
8. Mind a célcsoport tagjainak, mind a terápiás kutyának az érdekében egyaránt biztosítja a balesetvédelmet.
9. Együttműködik a csoport vezetőjével és a team tagjaival is a tervezés, a kivitelezés és az értékelés során.
10. Alapszinten (meg)ismeri a célcsoport tagjainak állapotát, igényeit, velük udvarias, türelmes, segítőkész, figyelmes, nyitott és elfogadó.
11. A foglalkozások során egyaránt interakcióban van a csoportvezetővel, a kutyával és a célcsoport tagjaival. A célcsoport tagjai számára segítséget nyújt a csoportvezető instrukciói alapján (Köböl – Hevesi – Topál 2015).

A fenti, személyre szabott elvárások mellett a team szakembereinek közös rehabilitációs elvei a következőkben foglalhatóak össze: A rehabilitációs, fejlesztő folyamatot a fokozatosság, folyamatosság, következetesség és a partnerség kell jellemezze (Pető 2002: 36–38; Göllész 1986)!

A kliensre és a szakemberekre közösen is hárulnak feladatok. Mindannyiuknak – a tőlük elvárható mértékben – rendelkezniük kell az alábbi képességekkel: tűrőképesség, alkalmazkodási képesség, a változások elviselésének képessége, az új megtanulásának képessége, a szociális illeszkedés képessége.

A csoportot vezető szakembereknek az alábbi elveket kell alkalmazni a hatékonyság és a sikeresség érdekében: az életszerűség elve, az adekvát terhelés elve, az adaptáció elve, az egyéni elbírálás elve, a türelmesség elve, a rugalmasság és az önművelés elve.

A fejlesztő, rehabilitációs folyamatok során a kliensek szűkebb és tágabb környezetére is várnak feladatok. El kell fogadni a változásokat, meg kell keresni a segítő mechanizmusokat, ki kell alakítani a szükséges mértékű védelmet az elért eredmények

megtartása és a további fejlődés érdekében, elő kell teremteni a segítőeszközöket, forrásokat, erőt és attitűdöt kell formálni az alkalmazkodáshoz, el kell fogadni és meg kell tartani az új lehetőségeket, a lehetőségekhez képest meg kell akadályozni a visszaesést, állapotromlást, fejleszteni kell, valamint meg kell alkotni a jogi, etikai és magatartási körülményeket (Pető 2002: 36–38; Göllesz 1986).

Az élményalapú tevékenységek, így az állatasszisztált foglalkozások esetén is ezt érdemes kiegészíteni az alábbi szempontokkal (Liddle 2019).

A foglalkozásokat állandóság jellemezze, amely vonatkozik a helyszínre, a résztvevő szakemberekre, a foglalkozás formájától függően a csoport tagjaira is, illetve a foglalkozások felépítésére és a csoporton belül érvényes szabályokra is. A szabályokat közösen megfogalmazhatják, le is írhatják, akár a team (a foglalkozáson személyesen jelenlevő) tagjai alá is írhatják. Különösen kedves pillanata a szabályok rögzítésének ezeken az alkalmakon, amikor a terápiás kutya is „aláírja” mancslenyomatával a közös megállapodást. Mindezek biztosságot, védelmet, kiszámítható keretet jelentenek a kliensek számára, ennek hatására oldottabban dolgoznak.

A foglalkozásokon a csoport tagjai számára releváns feladatokat adjunk. Ezek illeszkedjenek a gyerekek képességeihez, a célokhoz, de vegyük mindig figyelembe a tagok pillanatnyi állapotát, hangulatukat, érzelmeiket, fáradtsági szintjüket stb. Amennyiben úgy látjuk, ne féljünk módosítani terveinken ezek figyelembevételével!

A terápiás kutyával asszisztált foglalkozások minden formája kifejezetten alkalmas az elfogadás és a tisztelet kultúrájának kialakítására. A kutya mintaként állhat a gyermekek előtt nyitottságával, elfogadásával, ítéletmentességével. A cél elérését segíti még egymás véleményének, érzéseinek meghallgatása, elfogadása. Az elfogadást az is segíti, ha az esetleg problémás viselkedésű gyermeket mindaddig a csoportban tartjuk, amíg társaira, magára vagy a terápiás kutyára nem jelent veszélyt.

A foglalkozáson építsünk a kapcsolatok erejére, mely származhat a tagok közötti kapcsolatokból, a felnőtt-gyerek közötti kapcsolatból, illetve esetünkben a kutya és kliens közti kapcsolatból is!

Végezzünk örömteli és jutalmazó tevékenységet, de bánjunk óvatosan a versengéssel! Célszerű úgy megtervezni a foglalkozást, hogy abban mindenki találjon örömteli tevékenységet. Engedjük teret a gyermekek döntéseinek, ha egy feladatban nem szeretne részt venni, engedjük meg neki! Teremtsünk lelki biztosságot!

A foglalkozások megvalósítása során fontos szempont a szakemberek együttműködése. A team tagjai közül senki sem vállalhatja önállóan a foglalkozás megtartását, hiszem minden tag speciális tudással rendelkezik.

3.3.6. Speciális pedagógiai alkalmazások

A kutyával asszisztált tevékenységek keretrendszerében (AAA, AAD, AAT, AAE) érdemes azokat a speciális tevékenységeket külön tárgyalni, amelyek színesítik a kutyával asszisztált pedagógiai tevékenységek körét, de nem illeszthetőek a foglalkozások, tanórák klasszikus keretei közé, nem sorolhatóak „tisztán” egy-egy kategóriába, hanem jellemzően többféle munkaformát ötvöznek, illetve speciális módszereket, eszközöket vonnak be a munkába a kutya mellett.

3.3.6.1. Táborok

Az terápiás kutyák gyakori vendégei a gyermekeknek tartott tematikus táboroknak. A kutyák bevonása sokféle minőségben, tartalommal és céllal történhet.

Találunk kifejezetten terápiás kutyák aktív jelenlétével szervezett táborokat, ahol jellemzően a fejlesztés (de nem terápia) van a fókuszban. Ezekben az esetekben a kutyák gyakorlatilag folyamatosan a gyermekcsoporttal töltik az időt. A közös tevékenységek között megtalálhatóak az aktivitások (AAA), fejlesztő foglalkozások (AAD), de az oktatás (AAE) is. A táborok esetében a terápiás tevékenységet csak szigorú keretek betartása mellett látjuk reálisan megvalósíthatónak. A munkaformák elkülönítésére nem is feltétlenül törekednek a szakemberek, hanem a tábor programja, napirendje, témája, céljai határozzák meg a munkát. Például a reggeli megérkezés utáni első közös,

köszöntő program, vagy a hazamenetelt megelőző záró, búcsúzó foglalkozás inkább az aktivitáshoz sorolható, még a nap során konkrét fejlesztési célt megvalósító vagy az ismeretek átadását célzó foglalkozások az AAD vagy az AAE körébe sorolhatóak.

Ezekben a táborokban, bár a kutya az egyik fontos résztvevő és vonzóerő, egyéb foglalkozások is zajlanak, pl. kézműves, kulturális, szemléletformáló foglalkozások, állatkert látogatás, szabadidős játékok, stb. Ezek segítik a komplex fejlesztési tevékenység megvalósítását, de alkalmat jelentenek a terápiás kutyák pihenésére is, vagyis állatvédelmi, -etikai szempontok is megjelennek ezek tervezésekor. A „kutyás” tematikájú tevékenységek arányát, illetve azt, hogy mikor van valóban jelen a terápiás kutya, érdemes mindig a célközönség igényeihez, illetve a rendelkezésre álló terápiás kutyák terhelhetőségéhez igazítani.

A terápiás kutyák alkalmazásának másik, jellemző formája a táborok során az, amikor egy adott tematikájú (pl. nyelvi, tánc, de nem „kutyás”) táborban kiegészítő, rekreációs vagy szabadidős tevékenységként vonnak be 1-1 foglalkozás megtartására terápiás párosokat. Ebben az esetben ezekre AAA szintű tevékenységként tekinthetünk.

Ezek alapján jól látható, hogy a fent említett esetekben mindig aktuálisan kell meghatározni a reális célokat, kereteket, szakemberigényt, a team összetételét.

3.3.6.2. Szemléletformáló előadások, foglalkozások

A szemléletformálást célzó tevékenységek során egy személy, egy csoport, vagy akár a teljes érintett populáció figyelmét szeretnénk felhívni egy fontos (társadalmi) kérdésre. Célja a figyelemfelkeltés, az adott téma iránti érzékenység fokozása. Szervezése során érdemes arra figyelni, hogy a foglalkozást kisebb csoportokban bonyolítsuk le annak érdekében, hogy a résztvevők minél nagyobb aktivitással tudják átélni az foglalkozásokat. A gyógypedagógus a társadalmi szemléletformálást aktívan tudja segíteni szaktudásával, szakmai elköteleződése által (Meggyesné – Máténé 2015).

A segítőkutyák, terápiás kutyák és a velük közösen végzett tevékenységek kiváló „eszközei” lehetnek a hatékony

szemléletformálásnak. Az állatasszisztált tevékenységek során tapasztalt pozitív hatások ebben az esetben is érvényesülnek. Itt is érvényesül a jégtörő, motiváló hatásuk. A programok során szakemberek és/vagy különböző fogyatékkal élő gazdák és segítőkutyáik hitelesen tudják megismertetni a fogyatékos emberek és a segítőkutyák világát. A különlegesen képzett segítőkutyák már a jelenlétükkel és munkájuk bemutatásával pozitív kontextusba képesek helyezni a gazdák nehéz élethelyzetét. Ennek hatására a résztvevők nyitottabban mernek kérdezni, beszélgetni, empátiájuk növekszik. Az itt szerzett tapasztalatok transzferálódnak egyéb élethelyzetekben is (Loványi – Piczkó 2013; Loványi 2020; NEO Magyar Segítőkutya Közhasznú Egyesület 2024). A tevékenységet az AAA és AAE foglalkozások körébe sorolhatjuk.

3.3.6.3. Komplex fejlesztő foglalkozások

A terápiás kutyával tartott órák, foglalkozások során a kutya már maga kiegészítő eleme a foglalkozásnak, többféle szerepet is betölthet. Lehet segítője, motiválója a közös munkának, „tanársegéd”, „fejlesztési eszköz”, motivációs eszköz. Éppen ezért szinte magától értetődik a gondolat, hogy komplex foglalkozásokba vonjuk be őket. A komplex, több eszközt, módszert felhasználó foglalkozásoknak, különösen kisebb gyermekek esetén érdemes egy keretrendszer adni. Az élménypedagógia feladatainak jellegzetessége, hogy könnyű azokat kerettörténetbe ágyazni, könnyen csoportra szabható, a résztvevő diákok így könnyebben belehelyezkednek a játékszituációba, könnyebben élék át a flow-élményt (Kádár – Somodi 2011). A kutyával segített foglalkozásoknak alapvetően van egy kerete, amivel a kutyát bevezetjük, majd elengedjük a csoportból. Ugyanakkor azt is megerősíti a pedagógiai tapasztalatunk, hogy a kisiskolás korig (de akár utána is) hatékonyabb, ha a feladatok nem csupán követik egymást, hanem van egy „történetük”, amibe beágyazzuk őket. Nemcsak egyszerűen verset mondunk, hanem a kutya fölé lombos fákat varázsolunk, hogy ne legyen melege, nemcsak fogójátékot játszunk, hanem a kutya a megmentőnk a játékban. Egy történetre, mesére pedig számtalan tevékenység „felfűzhető”. „Az emberek inkább gondolkoznak történetekben, mint tényekben, számokban és egyenletekben, és minél egyszerűbb a

történet, annál jobb. Minden egyénnek, csoportnak és nemzetnek megvannak a maga meséi és mítoszai” (Harari 2024). (60. videó)

 Nézd meg a videót!

Kattints a kép alatti linkre!

60. videó: *Komplex fejlesztőfoglalkozás – RIT (Komplex foglalkozás)*
<https://youtu.be/uNQfIG2NwCU>

A meséknek az archaikus kultúrákban hatalmas jelentősége, szerepe volt. Hozzá tartoztak ahhoz a tudásanyaghoz, amit a generációknak át kellett örökíteniük. A mesemondók ügyeltek ennek a tudásnak az átadásra, de csak az a mese élhetett tovább, amit a közönség igaznak minősített, elfogadott (Boldizsár 2010). A mesék olyan történetek, ahol mindenért meg kell dolgozni. A hős azért járja be az útját, „hogyan szép, jóvá, működővé tegye maga körül mindazt, ami rúd, rossz vagy működésképtelen” (Boldizsár 2010: 15). Egy történethez kapcsolt feladatsor esetén természetes, hogy nekünk is van tennivalónk. A mesék speciális – szaktudást igénylő – alkalmazása a Boldizsár Ildikó által kidolgozott alkotó-fejlesztő meseterápiás foglalkozás, ahol a cél a népmesék „egységes és egylényegű világgépéhez” tartozó „Rend” megtapasztalása, „ezért a foglalkozásokon a mese mellé a világgép többi elemét is bevesszük: a rítusokat, mondókákat, népdalokat, népi játékokat, közmondásokat, találós kérdéseket és szólásokat. Az alkotó-fejlesztő meseterápiás foglalkozás elsődleges célja az együttes élmény, a közösségi lét – a mese megőrzte világgép okán beleértve letűnt korok közösségeit is – erejének

megtapasztalása. [...] Az alkotó-fejlesztő meseterápiás foglalkozások keretében egyszerű és természetes módon mesemondás és –hallgatás zajlik, amit a mesék verbális vagy játékos feldolgozása követ, életkortól és csoportösszetételtől függően.” (Boldizsár 2019: 14-16). „Az alkotó-fejlesztő meseterápiás foglalkozások köztölt forgatókönyv alapján szerveződnek, egy mese köré épülnek, és rövid időtartamúak.” (Boldizsár 2019: 16)

Természetesen a történetbe ágyazott foglalkozás nem meseterápia, a módszer azonban jól működik a kutyával asszisztált foglalkozásokon, amikor történeti keretet építünk a feladat köré, vagy a feladatokat beágyazásával egy történetbe máris fokozhatjuk a gyerekek motivációját, mivel otthonosan érzik magukat ebben a gondolkodásmódban. A kutya ezekben az esetekben máris nem csupán egy „fejlesztőeszköz”, hanem a közös történetünk része, aki hol jutalom a jól végzett munkánk után, hol ellenfél, hol pedig segítőtárs, akárcsak a mesék segítő állatai. (61. videó)

 Nézd meg a videót!

Kattints a kép alatti linkre!

61. videó: *Mesére épített komplex fejlesztőfoglalkozás (Komplex foglalkozás)*
<https://youtu.be/vRoHiPuEgUE>

Amennyiben komplex tevékenységben gondolkodunk, akkor a kutyával asszisztált foglalkozások során egy meséhez szőtt játékfolyamba a fenti elemek (mondókák, népdalok stb.) mellé akár vizuális, képzőművészeti tevékenységet is kapcsolhatunk.

Alkothatunk a történetekhez kapcsolódva, tovább mélyítve a tanulás folyamatát. Módszertani segítséget jelenthet például Sándor Éva képzőművészeti pedagógiai terápiája, amely három, egymásra épülő szakaszból áll: 7–10 éves gyermekek számára a „Szabadjestés védelem alatt”; 10–12 évesek számára a Festés mesére; illetve a 12–13 évesek esetén pedig a Képzőművészeti pedagógiai fejlesztő terápia (Sándor – Horváth 1995). A komplexitás jegyében született az Igazgyöngy Alapítvány módszere, amely úgynevezett hármas fókuszú vizuális nevelés. A gyermekközpontú vizuális nevelést hátránykompenzáció és szociális kompetenciafejlesztés egészíti ki. Mindhárom fókusz minden tanórán teljesül feladatba ágyazottan (Igazgyöngy Alapítvány 2024).

A komplex fejlesztőfoglalkozások eszköztára természetesen egyéni módon alakítható, a fentiekben csupán ötletet kívántunk adni, illetve a lehetőségek bőséges táráat megnyitni. Minden esetben a csoportvezető dönt arról, hogy mi segít leginkább a foglalkozások céljainak elérésében.

3.3.6.4. Mesék kutyákról, akik segítenek

Az állatok és a mesék egyaránt közel állnak a gyermekekhez.

Az állatok gyakori szereplői a népmeséknek és a műmeséknek.

A mesetipológiában az állatmesék külön csoportot alkotnak.

Ezekben a mesékben „az állatok az emberekkel egyenrangú

módon gondolkodnak, beszélnek és cselekszenek anélkül, hogy ez akár a mese emberi szereplőiben, akár elmondójában vagy hallgatóiban a csoda érzetét keltené” (Boldizsár 2010:32). A népmesék állatmeséinek célja kifejezetten didaktikus, tanító célzatúak, általában életbölcsséget, erkölcsi igazságot szemléltetnek (Boldizsár 2010). A varázsmesékben az állatok sokszor természetfeletti erővel rendelkező segítőtársak. A műmesékben az állatok jó pajtások, háziállatok, akikkel már nem kalandok, hanem egyszerű események történnek meg (Boldizsár 2010).

68. kép:
Loványi
Eszter: Kuku és
barátai

Szívünkben természetesen külön helyet foglalnak el a segítő kutyákról szóló könyvek (68–69. kép). Ezeket akár önálló meseolvasásra, mesehallgatásra, de szemléletformáló foglalkozásokra is jó szívvel tudjuk ajánlani.

Kifejezetten didaktikai célú kiadvány a NÉBIH által készített „Harmóniában együtt” program, amelynek célja a kutyatámadások megelőzése. (70. kép) Fő témái a kutya kommunikációja, a felelős állattartás és a kutyatámadások megelőzése. A kiadvány főhőse pedig természetesen egy kutya, akinek a segítségével mindezt megtanulhatják az óvodáskorú gyermekek.

69. kép:
Mese mesél

Támadás

A kutya támadó szándéka a mély, vészjósló ugatásból vagy morgásból azonnal kiderül. A fentebb leírt figyelő állás kiegészül azzal, hogy hátán borzolódik a szőr, izmai megmerevednek és esetleg vicsorít. Fontos tudni, hogy ha mereven a kutya szemébe nézünk, azt ő támadásként értelmezi.

A támadás okai lehetnek:

- félelem (lehet más kutyától, embertől, tárgytól, pl. porszívó, autó stb.)
- idegennel való találkozás (állat, ember egyaránt)
- területörzés (gazda vagy tárgy őrzése)

Feladat: Beszéljünk arról, mi hogyan jelezzük, ha mérgesek vagyunk! Más állatok hogyan jelzik a támadást?

TIPP: Mindig legyél óvatos, ha idegen kutyával találkozol!

70. kép: A kutyatámadás jellemzőit bemutató oktató ábra.

3.3.6.5. Történetek másként –

Kutyával asszisztált olvasásterápia

Az állatasszisztált olvasásterápia széles célcsoportot érintő új lehetőség, amelynek fókuszában az olvasási- és kommunikációs képesség javítása és az olvasási kedv felkeltése áll (Konti 2017 idézi Frisnyicz 2021). Története az 1990-es évek első felében indult az Amerikai Egyesült Államokban, Utah államban, ahol elsőnek indították el a Reading Education Assistance Dogs (röviden R.E.A.D.) programot. A program megvalósítható általános iskolákban, könyvtárakban, óvodákban és gyermekgondozási létesítményekben. A program a népszerű, így ennek mintájára különböző nonprofit szervezetek jöttek létre világszerte (Reading Education Assistance Dogs 2019 idézi Frisnyicz 2021). Ausztráliában Leah Sheldon és Janine Sigley 2009-ben létrehozta a Story Dogs alapítványt (Story Dogs 2021 idézi Frisnyicz 2021), illetve a 2010-es évek elején Angliában megalapították a Bark and Read és a Reading to Dogs programot (Konti 2017 idézi Frisnyicz 2021).

Terápiás kutyával asszisztált olvasást és szövegértést fejlesztő foglalkozásokat (AAD) tartottunk a Szegedi Bárczi Gusztáv EGYMI, Óvoda és Általános Iskola tanulóinak is a 2022/2023-as tanévben. A foglalkozást kifejezetten azoknak a gyerekeknek szerveztük, akiknek az olvasáshoz fűződő viszonya nem volt felhőtlen, nehezen olvastak, illetve komoly stresszt okozott számukra maga a hangos olvasás. A foglalkozást a gyermekek alacsony szintű olvasás-szövegértés teljesítménye miatt alapvetően nem hosszú történetek olvasására építettük, hanem olyan rövid feladatokra, amelyekben az olvasásé, szövegértésé volt a főszerep. A terápiás kutyával való közös tevékenykedés részben a foglalkozás keretét adta, részben a feladatok témája is kapcsolódott a kutyákhoz, valamint jutalmul szolgált egy-egy sikeresen elévített feladat után, illetve egyszerűen csak jelenlétével oldotta a stresszt. A foglalkozásokba hatékonyan tudtuk beépíteni az IKT eszközöket (online feladatok, Beebot), amelyek szintén nagyon motiválóak voltak a gyerekek számára. A foglalkozásokon a gyerekek örömmel vettek részt, hatékonyan dolgoztak. Pozitívumként értékeltük, hogy az olvasással kapcsolatos félelmeiken át tudtak lépni.

3.3.6.6 „... mindenhol tanítható már, óvodától az egyetemig”⁴⁸

Az állatasszisztáció pedagógiai célú alkalmazásának áttekintése során több korosztályt érintettünk a legkisebektől egészen az iskolás korosztályig. Fontosnak érezzük azonban azokat a kezdeményezéseket is megemlíteni (a teljesség igénye nélkül), amikor a felsőoktatásban is megjelennek a segítőkutyák „oktatói” szerepben.

A Debreceni Egyetem Gyermeknevelési és Gyógypedagógiai Karán az Állatasszisztált pedagógiai fejlesztőtevékenység területen pedagógus-szakvizsgára felkészítő és az Állatasszisztált segítő tevékenység koordinátor szakirányú továbbképzési szak keretében tanul-

71. kép:
Állatbarát
Egyetemi Kar
logó

hatnak a hallgatók a témában, valamint a karon rendszeresen megszervezik a Felelős állattartás hetét és a Kutatók Éjszakája alkalmából különböző programokat. 2023 óta pedig Állatbarát Egyetemi Karként működik (71. kép). A segítőkutyás szakmai háttérrel az AURA Segítő Kutya Alapítvány biztosítja. (72. kép)

72. kép: AURA Segítő Kutya Alapítvány

A Debreceni Egyetem Gyermeknevelési és Gyógypedagógiai Karán az állatasszisztációs képzés bevezetésével egy időben 2021-ben kezdődött meg az az egyetemista érzékenyítő program, amely keretében a hallgatók napi rendszerességgel találkozhatnak Dagdával, az egyetemi kampuszon szolgálatot teljesítő egyetemista érzékenyítő kutyával. A hallgatók körében alkalmazott állatasszisztáció az Amerikai Egyesült Államokban jelent meg először, de napjainkban a világ több országában egyre gyakrabban

48 Cseh Tamás - Bereményi Géza: József Attila

73. kép: Dagda, a Debreceni Egyetem egyetemista érzékenyítő kutyája

alkalmazzák, így számos példa bizonyítja a létjogosultságát (Binfet, 2017; Barker – Barker – Schubert 2017; Crossman, – Kazdin, 2015). Az egyetemistákat célzó állatasszisztált aktivitások (Animal-Assisted Interventions) a hallgatók mentális egészségének előmozdítására irányulnak. (Bell, 2013)

A hajdúböszörményi karon nem csak az állatasszisztált aktivi-

tások tartoznak bele a kutya asszisztációs feladataiba, hanem jelenlétével szocializációs szerepet is betölt, segíti a leendő pedagógusok állattartásról kialakított képzeiteinek újragondolását. Az állat - ember kapcsolat új perspektíváit edukáló képzés, valamint az egyetemista érzékenyítő kutya jelenléte az AAI előnyeinek és lehetőségeinek megismerésében és tudatosításában segítik a hallgatókat. Így a szakmájuk gyakorlása közben tapasztalatokkal és ismeretekkel rendelkezve, már tudatosan vonhatnak be állatokat az általuk vezetett pedagógiai munkába is. (73. kép)

A Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem kaposvári és budapesti campusán szintén indítanak Állatasszisztált pedagógiai fejlesztőtevékenység területen pedagógus-szakvizsgára felkészítő képzést.

Az ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Karán Segítőkutya a gyógypedagógiában címmel a „Semmit rólunk nélkül!” elv és az inkluzív szemléletmód jegyében szerveznek kurzust. A megvalósításban részt vesz a NEO Magyar Segítőkutya Egyesület.

A Szegedi Egyetem JGYPK API Gyógypedagógus-képző Tan-székén Állatasszisztált foglalkozások című kurzus keretében ismerkedhetnek a hallgatók 2015 óta a terápiás kutyák alkalmazásának módszereivel. A tanszék szintén rendszeresen szervez foglalkozást a Kutatók Éjszakáján, amelynek célja a társadalmi szemléletformálás. A megvalósításban az AURA Segítő Kutya Alapítvány mellett a város és a régió segítőkutya szervezetei is részt vesznek.

A Budapesti Gazdasági Egyetemen szemléletformáló előadást szervezek „Miben segít a terápiás kutya?” címmel. Az egyetemek az oktatást, tudományos kutatást és/vagy érzékenyítést, ismeretterjesztést is feladatuknak tekintik. Reméljük, hogy a minél tudatosabb „felhasználás” érdekében a fenti lista jelentősen bővül majd a jövőben.

A fenti lehetőségek mellett számtalan kezdeményezés lát folyamatosan napvilágot, reagálva a felhasználók igényeire. Terápiás kutyák segítségével tartanak pl. múzeumpedagógiai, egyéni vagy csoportos személyiségfejlesztő, vagy csapatépítő foglalkozásokat, játszóházat, stb. A pedagógiai alkalmazáson kívül pedig még ennél is színesebb kínálatot látunk, pl. szervezetfejlesztésben, coachingban.

3.4. Kutyával asszisztált foglalkozás mint nem zéró összegű játék

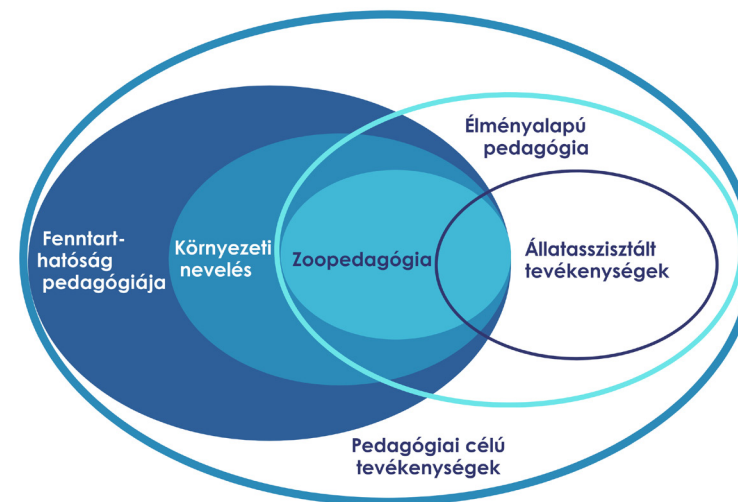
A fejezet során a pedagógiával szembeni új kihívásoktól indulva célirányosan tekintettük át a refompedagógia, alternatívpedagógia, élménypedagógia, zoopedagógia jellemzőit, keresve azokat a pontokat, amelyek megjelennek az állatasszisztált tevékenységek során is. Ezeket a jellemzőket összegezve (lásd az alábbi keretes szövegben) úgy gondoljuk, hogy az állatasszisztált tevékenységek megjelenését részben az új pedagógiai irányzatok alapozták meg, illetve az élményalapú pedagógiával és a zoopedagógiával való kapcsolata is meggyőzően kimutatható.

A reform- és alternatív pedagógia, élménypedagógia, zoopedagógia és az állatasszisztált tevékenységek közös pontjai (saját szerkesztés)	
a gyermeknek önálló erőfeszítéseket kell tennie	problémahelyzetekkel kell találkoznia
nincsenek tantárgyak	a természet közelsége
optimális segítségnyújtás	közvetlen tudásszerzés
a tanár segítő, szervező, tanácsadó szerepe időszakonként dinamikus változik	a gyermekek közösségben történő, de individuális nevelése, differenciálás
a tanító csak indirekt módon irányít	a gyerekek közösen tevékenykedtek
felelősségvállalás és a segítségnyújtás	a gyermek aktivitására épít
önálló cselekvés	önálló tapasztalatszerzés
aktív, cselekvő iskola	a gyermek teljes személyiségéhez szól
használható, praktikus tudás	kísérletezés
szabad önkifejezés	a másság és annak elfogadása természetes
a tanulási folyamat dinamikája igazodik a gyermek fejlődéséhez	mindenki saját ütemében önállóan vagy csoportosan tanulhat, fejlődhet
a gyermek érdeklődésén alapuló, életszerű feladatok	az elsajátítás a lehető legnagyobb önállósággal, a tanulók egyéni fejlődéséhez igazodva történik
projektorientált oktatás	a fogyatékos gyermekek integrációja
játék	munka

egyenjogúság	esélyegyenlőség
liberális nevelés	együttműködésen alapuló konfliktus-megoldás
szabad, alternatív, aktív, kooperatív	egyéni bánásmód
kiemelt figyelem	sokoldalú képességfejlesztés
tevékenykedtetés	folytonosság
a résztvevő komplex, biológiai, pszichológiai és szociális bevonása	tanulás kalandot és/vagy élményt magába foglaló helyzetben
interakció	gyakorlati tapasztaláson alapuló tanulás
„agy, szív és kéz”	konkrét feladatok
nem passzív befogadó	tervezés, megvalósítás
alkalmazás	a test és az elme, az én és a másik
társas kapcsolatok	érzelmek, érzelmi bevonódás
a külső és belső világ	egymásra épülő tapasztalatok
tervezés, megvalósítás, reflexió, értelmezés, tanulságok levonásának komplexitása	többféle módszer, eszköz (pl. mese, képzőművészet, zene)
komplex, együttes, egymásra épülő alkalmazás	motiváció
a környezetről, a környezetben vagy a környezet által és a környezetért folyó nevelés	problémamegoldásra nevelő, értékteremtő

komplexitás	lokális és globális
aktuális és előre tekintő	tevékenységfókuszú
komprehenzivitás	átfogó, konvertálható tudás
a tanulás folyamatának újraértelmezése	innovatív oktatási program
rekreációs lehetőség	érzelmi alapot ad
önálló tanulási stratégia kialakítása	felelősségteljesen cselekedni
kommunikáció	természetvédelmi és állatvédelmi kampányok
állatterápia és állatsimogatók	az állat megfigyelése
állatvédelem, az állatokkal szembeni etikus viselkedés	állatvédelmi és egészségügyi megfontolás
az egyedeket válogatják	megfelelő helyszín, az állat szállítása, elhelyezése
balesetvédelem, -megelőzés	allergia vagy fóbia figyelembevétele
kézmosás	megfelelő látogatói viselkedés
„See it, sense it, save it!” „Lásd, érezd, véd!”	

Az állatasszisztált tevékenységek kapcsolatrendszerét vizsgálva elmondható, hogy a kutyákkal asszisztált tevékenységek beilleszthetőek az élményalapú pedagógia körébe, pl. az outdoor tevékenységek, erdőfürdő mellé (19. ábra).

19. ábra: Az állatasszisztált tevékenységek kapcsolatrendszere

A kutyával asszisztált tevékenységek kapcsolata erős a fenntarthatóság, ezen belül a környezeti nevelés célrendszerével is, de nem feleltethetőek meg egymásnak teljes mértékben. A zoopedagógia nézetünk szerint a két terület metszetében helyezhető el leginkább, hiszen a környezeti nevelés része, de az állatok, a természet segítségével végzett pedagógiai tevékenységként az állatasszisztált tevékenységek közé is tartozik.

Mit jelent ez a pedagógiai tervezésünk, gyakorlatunk szempontjából? A terápiás kutyával támogatott tevékenységek mindegyike (AAA, AAD, AAT, AAE) hordozza az élményalapú pedagógia pozitívumait, valamint annak egyéb területeivel (pl. mese, drámajátékok, művészeti tevékenységek, stb.) jól kombinálhatóak a hatékonyság növelése érdekében. A zoopedagógia segítségével a terápiás (felhasználású) állatok körét kibővíthetjük a vadon élő fajok körével, sőt a „nemszeretem” állatok is támogatathatják a céljainkat.

Ugyanakkor a kapcsolat és a hatás is kölcsönös, kétirányú. A fenntarthatóságra nevelés, környezeti nevelés céljainak megvalósításába – annak konkrét témáit figyelembe véve – az állatasszisztált tevékenységek és a zoopedagógia is jól bevonható, segítheti ezeknek a céloknak az élményalapú átadását a célcsoport számára életkortól függetlenül.

A fejezetben talán az egyik leggyakrabban használt kifejezésünk a komplexitás volt. Beszéltünk az pedagógia, az élmény-pedagógia különböző aspektusaiból értelmezhető komplexitásáról, a terápiás kutyák alkalmazása során a team komplexitásáról, a pedagógiai folyamatokkal szervesen összefüggő komplexitásáról, a hatás sokrétűségéről, komplexitásáról. Ráadásul ez a komplexitás nem az egyes elemek kárára valósul meg. Ezek alapján bátran mondhatjuk, hogy az állatasszisztáció egy nem zéró összegű játszma, vagyis a felek nemcsak egymástól, hanem egymással együttműködve, valamilyen külső forrásból is nyerhetnek (Forgó et al. 2005). A részek együttműködésének összege pedig mindig több, mint a részek egyedi összege (Kagan 2001).

Tisztelt olvasónk!

Köszönjük, hogy elolvasta ezt a könyvet!
Mint azt ön is megtapasztalhatta ez a kötet, sok tekintetben eltér az állatasszisztációról megjelent eddigi művektől. Ezért különösen kíváncsiak vagyunk arra, hogy az olvasóinknak mi a véleménye erről a kötetéről.
Az alábbi linkre kattintva a könyvvel kapcsolatos néhány kérdés megválaszolásával módja van tapasztalatait és véleményét jelezni az alkotók számára.

<https://forms.gle/YRVy1fbF7cXMEaig6>

Kérjük, hogy észrevételeivel segítse a további munkánkat!

Üdvözlettel:
a kötet szerzői

Idézett irodalom

- Agamben, G. (1998): *Homo Sacer: Sovereign Power and Bare Life*. California: Stanford.
- Ainsworth, M. D. S. – Wittig, B. A. (1969): Attachment and exploratory behavior of one-year olds in a strange situation. In *Determinants of Infant Behavior IV*. (ed. Foss, B. M.), London: Methuen, 111–136.
- Allen, K. M. – Blascovich, J. – Mendes, W. B. (2002): Cardiovascular reactivity and the presence of pets, friends and spouses: the truth about cats and dogs. *Psychosomatic Medicine*, 64(5): 727–739. DOI: 10.1097/01.psy.0000024236.11538.41.
- Archer, J. (1996): Why do people love their pets? *Evolution and Human Behavior*, 18(4): 237–259. DOI: 10.1016/S0162-3095(99)80001-4
- Axelsson, E. – Ratnakumar, A. – Arendt, M. L. – Maqbool, K. – Webster, M. T. et al. (2013): The genomic signature of dog domestication reveals adaptation to a starch-rich diet. *Nature*, 495: 360–364.
- Ács, Z. (2007): *A zoopedagógia elméleti és gyakorlati kérdései*. Doktori disszertáció. Budapest. Eötvös Loránd Tudományegyetem PPK.
- Ádámné, F. – Boldis, A. K. (2013): *A környező világ megismerésének módszerei*. Szegedi Tudományegyetem: JGYPK.
http://www.jgypk.hu/mentorhalo/tananyag/A_kornyezo_vilag_megismeresenek_modszerei/index.html (letöltve: 2024. május 10.)
- Bakti, M. – Csetényi, K. – Juhász, V. – Szarvas, J. (2018): *Legyen élmény a nyelvtanulás! Élményalapú, informális, idegennyelv-tanítási módszertan*. Szeged: Szegedi Tudományegyetem.
- Bard, K. A. (1991): Distribution of attachment classifications in nursery chimpanzees. *American Journal of Primatology*, 24, 88.
- Barker, S. B. – Knisely, J. S. – McCain, N. L. – Schubert, C. M. – Pandurangi, A. K. (2010): Exploratory Study of Stress Buffering Response Patterns from Interaction with a Therapy Dog. *Anthrozoös*, 23(1): 79–91. DOI: 10.2752/175303710X12627079939341
- Barker, S. B. – Barker, R. T. – Schubert, C. (2017): Therapy Dogs on Campus: A Counseling Outreach Activity for College Students Preparing for Final Exams. *Journal of College Counseling*, 20(3): 278–288. DOI 10.1002/jocc.12075

- Barker, S. B. – Knisely, J. S. – Schubert, C. M. – Green, J.D. – Ameringer, S. (2015): The effect of an Animal-Assisted Intervention on anxiety and pain in hospitalized children. *Anthrozoös*, 28(1), 101–112.
- Baun, M. M. – Bergstrom, N. – Langston, N. F. – Thoma, L. (1984): Physiological Effects of Petting Dogs: Influences of Attachment. In *The Pet Connection – Its Influence on Our Health and Quality of Life*. (eds. Anderson, R. K., Hart, B. L., Hart, L. A.) Minneapolis, MN: Center to Study Human-Animal Relationships and Environments, 162–170.
- Bálint, M. (1991): *Az orvos, a beteg és a betegség*. Budapest: Magyar Pszichiátriai Társaság.
- Báthory, Z. (1992): *Tanulók, iskolák – különbségek. Egy differenciális tanításmélelet vázlata*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Báthory, Z. – Falus, I. (1997): *Pedagógiai Lexikon I-III.*, Budapest: Keraban Kiadó.
- Bátory, Z. (2005): Differenciálás a tanulásszervezésben. In *Fejezetek a pedagógiai pszichológia köréből* (szerk. Balogh, L. – Tóth, L.), Budapest: Neumann Kht, 2005.
- Bedford, E. (2022): Number of dogs in the European Union in 2021, by country. In *Pets – Animal Supplies. Consumer Goods – FMCG*. <https://www.statista.com/statistics/414956/dog-population-european-union-eu-by-country/> (letöltve: 2024. április 22.)
- Beetz, A. – Kotrschal, K. – Hediger, K. – Turner, D. – Uvnäs-Moberg, K. – Julius H. (2011): The effect of a real dog, toy dog and friendly person on insecurely attached children during a stressful task: an exploratory study. *Anthrozoös*, 24(4): 349–368. DOI: 10.2752/175303711X13159027359746
- Bekoff, M. – Allen C. (1998): Intentional communication and social play: how and why animals negotiate and agree to play. In *Animal play: evolutionary, comparative, and ecological perspectives* (eds. Bekoff, M. J. – Byers, A.), Cambridge: Cambridge University Press, 97–114.
- Bekova, S. – Makenov, M. (2018): Two Sides of the City: Dog-keeping Practices in Russian Urban Areas. *Anthrozoös*, 31(4): 423–432.
- Bell, A. (2013): “Paws for a Study Break: Running an Animal-Assisted Therapy Program at the Gerstein Science Information Centre”. *Partnership: The Canadian Journal of Library and Information Practice and Research*, 8(1): 1–11. DOI 10.21083/partnership.v8i1.240
- Ben-Michael, J. (2005): Dog owner in problematic dog-rearing situations: Techniques of disciplining behavior. Nijmegen: Radboud University Nijmegen, Print Partners Ipskamp.
- Bereczki, I. T. (1981): Pásztorkutya tartása a Tiszazugban. In *Emlékkönyv a Túrkevei Múzeum 30. évfordulójára* (szerk. Dankó, I.), Túrkeve 163–182.
- Berger, J. (1990): Miért nézzük meg az állatokat? *Jelkép*, 1(2): 105–116.
- Bergler, R. (1988): *Man and Dog: The Psychology of a Relationship*. London: Blackwell Scientific Publications.
- Bhattacharjee, D. – Bhadra, A. (2020): Humans Dominate the Social Interaction Networks of Urban Free-Ranging Dogs in India. *Frontiers in Psychology* 11, 2153.
- Bickhard, M. H. (2003): An Integration of Motivation and Cognition. In *Development and motivation: joint perspectives* (eds. Smith, L. – Rogers, C. – Tomlinson, P.), Leicester: British Psychological Society, Monograph 41–56. DOI: 10.3389/fpsyg.2020.02153
- Binfet, J.T. (2017): The Effects of Group-Administered Canine Therapy on University Students' Wellbeing: A Randomized Controlled Trial. *Anthrozoös*, 30(3): 397–414. DOI 10.1080/08927936.2017.1335097
- Boldizsár, I. (2010): *Meseterápia*. Budapest: Magvető Kiadó.
- Boldizsár, I. (2019): *A királyné, aki madárnak képzelte magát*. Budapest: Jelenkor Kiadó.
- Bognár, Zs. – Iotchev, I. – Kubinyi, E. (2018): Sex, skull length, breed, and age predict how dogs look at faces of humans and conspecifics. *Animal Cognition*, 21(4): 447–456.
- Bradshaw, J. W. S. – Nott, H. M. R. (1995): Social communication and behaviour of companion dogs. In *The domestic dog* (ed. Serpell, J.), Cambridge: Cambridge University Press, 116–130.
- Bremhorst, A. – Mills, D. S. (2021): Working with companion animals, and especially dogs, in therapeutic and other AAI settings. In *Foundations and Best Practice Methods* (eds. Peralta, J. M. – Fine, A. H.), Berlin/Heidelberg: Springer International Publishing, 191–217. DOI: 10.1007/978-3-030-69587-3_8
- Brezsnyánszky, L. (2004): Alternatívok és alternatívák. Az alternatív iskolák értelmezéséhez. *Új Pedagógiai Szemle*, 54(6): 28–33.
- Brown, K. – Dilley, R. (2012). Ways of knowing for ‘response-ability’ in more-than-human encounters: The role of anticipatory knowledges in outdoor access with dogs. *Area*, 44(1): 37–45.

- Bryant, B. K. (2008): *Social support in relation to human animal interaction*. Bethesda, Maryland: Paper presented at the NICHD/Mars meeting on Directions in Human-Animal Interaction Research: Child Development, Health and Therapeutic Interventions.
- Buják, K. (2003): *Autista és egészséges gyerekek kutyával és emberrel való szociális interakcióinak összehasonlító vizsgálata*. Diplomamunka, Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem.
- Burrows, K. E. – Adams, C. L. (2008): Challenges of service-dog ownership for families with autistic children: Lessons for veterinary practitioners. *Journal of Veterinary Medical Education*, 35(4): 559–566. DOI: 10.3138/jvme.35.4.559
- Cafazzo, S. – Valsecchi, P. – Bonanni, R. – Natoli E. (2010): Dominance in relation to age, sex, and competitive contexts in a group of free-ranging domestic dogs. *Behavioral Ecology*, 21(3): 443–455. DOI: 10.1093/beheco/arq001
- Calarco, M. (2020): *Beyond the Anthropological Difference*. Cambridge/New York: Cambridge University Press. DOI: 10.1080/09672559.2021.1939497
- Cairns, R. B. (1966): Attachment behavior of mammals. *Psychological Review*, 73(5): 409–426.
- Campbell, K. – Smith, C. M. – Tumilty, S. – Cameron, C., – Treharne, G. J. (2016): How does dog-walking influence perceptions of health and wellbeing in healthy adults? A qualitative dog-walk-along study. *Anthrozoös*, 29(2): 181–192.
- Causey, M. K. – Cude, C. A. (1980): Feral dog and white-tailed deer interactions in Alabama. *Journal of Wildlife Management* 44, 481–484.
- Chandler, C. K. (2012): *Animal Assisted Therapy in Counseling*. New York: Routledge.
- Charles, N. (2016): Post-human families? Dog-human relations in the domestic sphere. *Sociological Research Online*, 21(3): 8. DOI: 10.5153/sro.3975
- Chur-Hansen, A. – McArthur, M. – Winefield, H. – Hanieh, E. – Hazel, S. (2014): Animal-Assisted interventions in children's hospitals: a critical review of the literature. *Anthrozoös*, 27(1): 5–18.
- Clark, S. D. – Martin, F. – McGowan, R. T. – Smidt, J.M. – Anderson, R. – Wang, L. – Turpin, T. – Langenfeld-McCoy N. – Bauer B. A. – Mohabbat A. B. (2020): Physiological State of Therapy Dogs during Animal-Assisted Activities in an Outpatient Setting. *Animals*, 10(5): 819. DOI: 10.3390/ani10050819
- Clifford, M. A. (2018): *Az erdőfürdőzés kézikönyve – Tapasztaljuk meg a természet gyógyító erejét*. Pécs: Alexandra Kiadó.
- Cole, K. M. – Gawlinski, A. – Steers, N. – Kotlerman, J. (2007): Animal-assisted therapy in patients hospitalized with heart failure. *American Journal of Critical Care*, 16(6): 575–585.
- Cooley, D. M. – Beranek, B. C. – Schlittler, D. L. – Glickman, N. W. – Glickman, L. T. – Waters, D. J. (2002): Endogenous Gonadal Hormone Exposure and Bone Sarcoma Risk. *Cancer Epidemiology, Biomarkers & Prevention*, 11(11): 1434–1440.
- Coppola, C. L. – Grandin, T. – Enns, R. M. (2006): Human interaction and cortisol: can human contact reduce stress for shelter dogs? *Physiology and Behavior*, 87(3): 537–541. DOI: 10.1016/j.physbeh.2005.12.001
- Crossman, M. – Kazdin, A. E. (2015): Animal visitation programs in colleges and universities: An efficient model for reducing student stress. In: *Handbook on animal-assisted therapy: Foundations and guidelines for animal-assisted interventions*. (ed.: Fine A.) New York: Elsevier. 333–337. DOI 10.1016/B978-0-12-801292-5.00024-9
- Cummins, B. (2013): *Our Debt to the Dog: How the Domestic Dog Helped Shape Human Societies*. Durham: Carolina Academic Press.
- Cziberéné Nohel, G. (2015): *Testnevelés tantárgy-pedagógia I*. Szegedi Tudományegyetem: JGYPK. <http://www.jgypk.hu/mentorhalo/tananyag/Testneveles/index.html> (letöltve: 2024. május 10.)
- Csajka, E. (2022): Outdoor fejlesztőmódszerek a pedagógus eszköztárában. In *Módszertan és megújulás: Válogatás a MATE Neveléstudományi Intézete szakmódszertani tanulmányaiból* (szerk. G. Szabó, S. – Gombos, P.), Gödöllő: MATE Press. 9–26. <https://press.mate.uni-mate.hu/86/1/Csajka%20E.pdf> (letöltve: 2024. május 10.)
- Csapó, B. (2003): *A képességek fejlődése és iskolai fejlesztése*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Csányi, V. (1999): *Az emberi természet. Humánológia*. Budapest: Vince Kiadó Kft.
- Csibra, G. – Gergely, Gy. (2009): Natural pedagogy. *Trends in Cognitive Sciences*, 13(4): 148–153.
- Csíkszetnmihályi, M. (2011): *A folw*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Csíkszetnmihályi, M. (2015): *A tehetséges gyermek. Flow az iskolában*. Budapest: Libri Könyvkiadó.

- Daniels, T. J.– Bekoff, M. (1989): Population and social biology of free-ranging dogs, *Canis familiaris*. *Journal of Mammalogy* 70(4): 754–762.
- DeMello, M. (2021): *Animals and society: An introduction to human–animal studies*. New York: Columbia University Press.
- Descola, P. (2013): *Beyond Nature and Culture*. London: The University of Chicago Press.
- Dewey, J. (1976): Pedagógiai hitvallásom. In *A nevelés jellege és folyamata*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Douglas, M. – Isherwood, B. (2003): A javak használatának változatai. In *A kultúra szociológiája* (szerk. Wessely, A.), Budapest: Osiris Kiadó, 150–159.
- Downes, M. J. –Devitt K. –Downes M. T. – More, S. J. (2015) Neutering of cats and dogs in Ireland; pet owner self-reported perceptions of enabling and disabling factors in the decision to neuter. *Peerjour* 20:3:e1196. DOI: 10.7717/peerj.1196
- Endenburg, N. – Baarda, B. (1995): The role of pets in enhancing human well-being: The effects on child development. In *The Waltham book of human–animal interaction: Benefits and Responsibilities of pet ownership* (ed. Robinson, I.), Oxford: Pergamon Press, 7–17.
- England, CW G. – Heimendahl, von A. (eds) (2010): *BSAVA Manual of Canine and Feline Reproduction and Neonatology*. British Small Animal Veterinary Association.
- Englbrecht, A. – Weigert, H. (1996): *Hogyan akadályozzuk meg a tanulási akadályok kialakulását? avagy Nem jelenthet akadályt a tanulási akadály!* Budapest: Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola.
- Erdőhegyi, Á. – Topál, J. – Virányi, Zs. – Miklósi, Á. (2007): Dogs use inferential reasoning in a two-way choice task – only if they cannot choose on the basis of human-given cues. *Animal Behaviour*, 74(4): 725–737.
- Estefánné Varga, M. – Dávid, M. – Hatvani, A. – Hanák, Zs. – Lengyelne Molnár, T. – Kis-Tóth, L. – Komló Cs. (szerk.) (2011): *Megújuló tananyagtartalmak, módszerek a kompetenciaalapú tanárképzésben*. Eger: Eszterházy Károly Főiskola.
- Estes, Carroll L. (1983): *Social Security: The Social Construction of a Crisis*. The Milbank Memorial Fund Quarterly.
- Fallani, G. – Prato Previde, E. – Valsecchi, P. (2006): Do disrupted early attachments affect the relationship between guide dogs and blind owners? *Applied Animal Behaviour Science*, 100(3–4): 241–257. DOI: 10.1016/j.applanim.2005.12.005
- Falus, I. (főszerk.) (2022): *A didaktika kézikönyve*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Farhoody, P. – Mallawaarachchi I. – Tarwater, P. M. Serpell, J. – Duffy, D. L. –Zink, C. (2018): Aggression toward Familiar People, Strangers, and Conspecifics in Gonadectomized and Intact Dogs. *Animal Behavior and Welfare* 5 vol. DOI: 10.3389/fvets.2018.00018
- Farkas, É. (2017): *Tanulási eredményalapú tanterv-és tantárgyfejlesztés a felsőoktatásban*. Doktori disszertáció. Szeged: Szegedi Tudományegyetem. (kézirat)
- Farroni, T. – Csibra, G. – Simion, F. – Johnson, M. H. (2002): Eye contact detection in humans from birth. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 99(14): 9602–9605. DOI: 10.1073/pnas.152159999
- Fazekas, M. (1979): *Kunmadaras juhászata*. Karcag: k.n.
- Fáyné Dombi, A. – Sztanáné Babics, E. (2015): *Játéypedagógia*. Szegedi Tudományegyetem: JGYPK. <http://www.jgypk.hu/mentorhalo/tananyag/Jatekpedagogia/> (letöltve: 2024. május 10.)
- Fine, A. H. (ed.) (2000): *Handbook of animal assisted therapy. Theoretical foundations and guidelines for practice*. San Diego: CA Academic Press.
- Frisnyicz, F. (2021): *A kutyával asszisztált olvasásterápia magyarországi helyzetének és lehetőségeinek vizsgálata a szakemberekkel és szülőkkel végzett attitűdvizsgálat eredményei alapján*. Szakdolgozat. Szeged: Szegedi Tudományegyetem. (kézirat)
- Font, E. (1987): Spacing and social organization: Urban stray dogs revisited. *Applied Animal Behaviour Science*, 17(3–4): 319–328. DOI: 10.1016/0168-1591(87)90155-9
- Forgó, F. – Pintér, M. – Simonovits, A. – Solymosi, T. (2005): *Játékelmélet*. Elektronikus jegyzet. [file:///C:/Users/User/Downloads/lab04_segedlet_forgo_-_jatekelmelet%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/lab04_segedlet_forgo_-_jatekelmelet%20(3).pdf) (letöltve: 2024. április 23.)
- Forsee, K. M. – Davis, G. J. – Mouat, E. E. – Salmeri, K. R. – Bastian, Richard P. (2013): Evaluation of the prevalence of urinary incontinence in spayed female dogs: 566 cases (2003–2008). *Journal of the American Veterinary Medical Association*. 242 (7): 959–962. DOI: 10.2460/javma.242.7.959

- Foucault J. M. (1992): Bio-politika és bio-hatalom. Pompeji. 118-129.
https://acta.bibl.u-szeged.hu/9043/1/pompeji_1992_001_118-129.pdf
 (letöltve: 2024. március 11)
- Fox, R. – Gee, N. R. (2019): Great expectations: Changing social, spatial and emotional understandings of the companion animal-human relationship. *Social & Cultural Geography*, 20(1): 43–63.
- Frank, H. (1980): Evolution of canine information processing under conditions of natural and artificial selection. *Zeitschrift für Tierpsychologie*, 53(4): 389–399.
- Freedman, A. H. – Wayne, R. K. (2017): Deciphering the origin of dogs: From fossils to genomes. *Annual Review of Animal Biosciences*, 5, 281–307. DOI: 10.1146/annurev-animal-022114-110937
- Freedman, D. G. – King, J. A. – Elliot, O. (1961): Critical periods in the social development of dogs. *Science*, 133, 1016–1017. DOI: 10.1126/science.133.3457.1016
- Freeman, L. – Linder, D. – Müller, M. – Gibbs, D. (2016): How-to Guide for Facilities. In *Animal-Assisted Interventions*. North Grafton, MA: Tufts Institute for Human Animal Interaction, 1–29.
- Friedmann, E. – Katcher, A. H. – Thomas, S. A. – Lynch, J. J. – Messent, P. R. (1983): Social interaction and blood pressure. Influence of animal companions. *Journal of Nervous and Mental Disease*, 171(8): 461–464. DOI: 10.1097/00005053-198308000-00002
- Fugazza, C. – Pogány, Á. – Miklósi, Á. (2016): Recall of others' actions after incidental encoding reveals episodic-like memory in dogs, *Current Biology*, 26(23): 3209–3213 DOI: 10.1016/j.cub.2016.09.057
- Fűzsné Kószó, M. (2016): A természetismeret tanításának módszertana. <https://eta.bibl.u-szeged.hu/2204/2/index.html> (letöltve: 2024. április 12.)
- Gácsi, M. (2006): A kutya mint az emberi kötődési viselkedés modellje? Egy sajátos interspecifikus kapcsolat: kötődés a gazdához; *Magyar Tudomány* 2: 141–150.
- Gácsi, M. – Győri, B. – Miklósi, Á. – Virányi, Zs. – Kubinyi, E. – Topál, J. – Csányi, V. (2005): Species-specific differences and similarities in the behavior of hand raised dog and wolf puppies in social situations with humans. *Developmental Psychobiology*, 47 (2): 111–122.
- Gácsi, M. – Maros, K. – Sernkvist, S. – Miklósi, Á. (2008): Does the owner provide a secure base? Behavioral and heart rate response to a threatening stranger and to separation in dogs. *Journal of Veterinary Behavior*, 4(2): 90–91. DOI: 10.1016/j.jveb.2008.09.042
- Gácsi, M. – Győri, B. – Virányi, Zs. – Kubinyi, E. – Range, F. – Belényi, B. – Miklósi, Á. (2009a): Explaining dog wolf differences in utilizing human pointing gestures: Selection for synergistic shifts in the development of some social skills. *PLoS ONE*, 4(8): e6584. DOI: 10.1371/journal.pone.0006584
- Gácsi, M. – McGreevy, P. – Kara, E. – Miklósi, Á. (2009b): Effects of selection for cooperation and attention in dogs. *Behavioral and Brain Functions*, 5(1): 31. DOI: 10.1186/1744-9081-5-31
- Gácsi, M. – Miklósi, Á. – Topál, J. (2023): Comment on “Human-directed attachment behaviour in wolves suggests standing ancestral variation for human-dog attachment bonds”. Dogs are unique. *Ecology and Evolution*, 13(9): e1051. DOI: 10.1002/ece3.10514
- Gee, N. R. – Harris, S. L. – Johnson, K. L. (2007): The role of therapy dogs in speed and accuracy to complete motor skills tasks for preschool children. *Anthrozoös*, 20(4): 375–386.
- Gee, N. R. – Sherlock, T. R. – Bennett, E. A. – Harris, S. L. (2009): Preschoolers' adherence to instructions as a function of presence of a dog and motor skills task. *Anthrozoös*, 22(3): 267–276.
- Gee, N. R. – Church, M. T. – Altobelli, C. L. (2010): Preschoolers Make Fewer Errors on an Object Categorization Task in the Presence of a Dog. *Anthrozoös* 23(3): 223–230.
- Gergely, A. – Galambos, Á. – Faragó, T. – Topál, J. (2017): Differential effects of speech situations on mothers' and fathers' infant-directed and dog-directed speech: An acoustic analysis. *Scientific Reports*, 7, 13739.
- Gergely, A. – Gábor, A. – Gácsi, M. – Kis, A. – Czeibert, K. – Topál, J. – Andics, A. (2023): Dog brains show enhanced sensitivity to women's dog- and infant-directed speech: a non-invasive fMRI study. *Communications Biology*, 6: 859.
- Gerlang, V. (2019): *Drámapedagógiai projektek a földrajztanításban*. https://foldrajztanitas.elte.hu/index.php/category/modszertani_muhely/ (letöltve: 2024. április 24.)
- Glenk, L. M. (2017): Current Perspectives on Therapy Dog Welfare in Animal-Assisted Interventions. *Animals (Basel)*. 7(2): 7. DOI: 10.3390/ani7020007
- Goodwin, D. – Bradshaw, J. W. – Wickens, S. M. (1997): Paedomorphosis affects agonistic visual signals of domestic dogs. *Animal Behaviour*, 53(2): 297–304.

- Göllesz, V. (1986): *Gyógypedagógiai rehabilitáció*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Gulliver, K. (2022): Semiotics of dogs. *Aeon*. august 4.
<https://aeon.co/essays/dogs-are-symbolic-containers-of-human-hopes-desires-and-vices> (letöltve: 2024. február 11.)
- Gyáni, G. (2012): Szobaeb és a városi úri életforma. In Gyáni, G.: *Az urbanizáció társadalomtörténete. Tanulmányok*. Kolozsvár: Komp-Press Korunk, 264–266.
- Gyáni, G. (2016): A kutya mint házibarát és protézis. *Korunk*, 27(9): 21–28.
- Hall, S. – Brown, B. J. – Mills, D. S. (2019): Developing and assessing the validity of a scale to assess pet dog quality of life: Lincoln P-QoL. *Frontiers in Veterinary Sciences*, 6, 326.
- Hamlett, J. – Strange, J. M. (2023): *Pet Revolution: Animals and the Making of Modern British Life*. London: Reaktion.
- Handlin, L. – Hydbring-Sandberg, E. – Nilsson, A. – Ejdebäck, M. – Jansson, A. – Uvnäs-Moberg, K. (2011): Short-term interaction between dogs and their owners: Effects on oxytocin, cortisol, insulin and heart rate – An exploratory study. *Anthrozoös*, 24(3): 301–315.
- Hansen Wheat, C. – Larsson, L. – Berner, P. – Temrin, H. (2022): Human-directed attachment behavior in wolves suggests standing ancestral variation for human–dog attachment bonds. *Ecology and Evolution*, 12(10): e9299.
- Harari, Y. N. (2024): *21 lecke a 21. századra*. Budapest: Animus Kiadó.
- Haraway, D. J. (1985): A Manifesto for Cyborgs: Science, Technology, and Socialist Feminism in the 1980s. *Socialist Review* 80, 65–108.
- Haraway, D. J. (2003): *The Companion Species Manifesto: Dogs, People, and Significant Otherness*. Chicago: Prickly Paradigm Press.
- Haraway, D. J. (2008): *When Species Meet*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Haraway, D. J. (2016): *Staying with the Trouble: Making Kin in the Chthulucene*. Durham: Duke University Press. DOI: 10.1215/9780822373780
- Hare, B. – Brown, M. – Williamson, C. – Tomasello, M. (2002): The domestication of cognition in dogs. *Science*, 298, 1634–1636. DOI: 10.1126/science.1072702
- Hare, B. – Tomasello, M. (2005): Human-like social skills in dogs? *Trends in Cognitive Sciences*, 9(9): 439–444. DOI: 10.1016/j.tics.2005.07.003
- Harper, C. M. – Dong, Y. – Thornhill, T. S. – Wright, J. – Ready, J. – Brick, G. W. – Dyer, G. (2015): Can Therapy Dogs Improve Pain and Satisfaction After Total Joint Arthroplasty? A Randomized Controlled Trial. *Clinical Orthopaedics and Related Research*, 473(1): 372–379.
- Harr, L. A. – Gilbert, V. R. – Phillips, K. (2009): Do dogs (*Canis familiaris*) show contagious yawning? *Animal Cognition*, 12(6): 833–837. DOI: 10.1007/s10071-009-0233-0
- Hart, L. A. – Hart, B. L. – Bergin, B. (1987): Socializing effects of service dogs for people with disabilities. *Anthrozoös*, 1(1): 41–44. DOI: 10.2752/089279388787058696
- Hart, B. L. – Hart, L. A. – Thigpen A. P. – Willits, Neil H. (2016): Neutering of German Shepherd Dogs: associated joint disorders, cancers and urinary incontinence. *Veterinary Medicine and Science*, 2(3): 191–199. DOI: 10.1002/vms3.34
- Hattam, J. (2021) They see them as fellow citizens’: How Istanbul’s street dogs have found a place in society. *The Washington Post*.
<https://www.washingtonpost.com/travel/2021/03/18/istanbul-turkey-dogs-stray-documentary/> (letöltve: 2023. május 10.)
- Hens, K. (2009): Ethical responsibilities towards dogs: An inquiry into the dog–human relationship. *Journal of Agricultural & Environmental Ethics*, 22(1): 3–14.
- Hergovich, A. – Monshi, B. – Semmler, G. – Zieglmayer, V. (2002): The effects of the presence of a dog in the classroom. *Anthrozoös*, 15(1): 37–50. DOI: 10.2752/089279302786992775
- Hernádi, A. – Kis, A. – Kanizsár, O. – Tóth, K. – Miklósi, B. – Topál, J. (2015): Intranasally administered oxytocin affects how dogs (*Canis familiaris*) react to the threatening approach of their owner and an unfamiliar experimenter. *Behavioral Processes*, 119, 1–5. DOI: 10.1016/j.beproc.2015.07.001
- Herzog, H. – Rowan, A. N. (2019): *Geography, demography, and patterns of pet-keeping: The case of dogs*. Presentation at the meeting of the International Society for Anthrozoology, Western Carolina University.
https://www.wellbeingintlstudiesrepository.org/cgi/viewcontent.cgi?article=1000&context=aw_comp_dogpop (letöltve: 2023. május 10.)
- Hocza, Á. – Bóka, F. (é.n): *Testnevelési és népi játékok*.
http://www.jgypk.hu/tamop13e/tananyag_html/tananyag_jatekelm/index.html (letöltve: 2024. április 23.)

- Hoffmann, I. (2008): A személynévrendszerek leírásához. *Magyar Nyelvjárások* 46, 5–20.
- Horváth, M. – Lovász, Á. – Nemes Z., M. (2019): *A poszthumanizmus változatai – Ember, embertelen és ember utáni*. Budapest: Prae.Hu.
- Howell, P. (2012): Between the muzzle and the leash: Dog-walking, discipline and the modern city. In *Animal cities: Beastly urban histories* (ed. P. Atkins), Abingdon: Routledge. 221–241.
- Howell, P. (2015): Assembling the dog-walking city: Rabies, muzzling, and the freedom to be led. In *At home and astray: The domestic dog in Victorian Britain* (ed. P. Howell). Charlottesville, VA: University of Virginia Press. 150–173.
- Hradil, S. (1993): Régi fogalmak és új struktúrák. In *Társadalmi rétegződés* (szerk. Andorka, R.), Budapest: Aula Kiadó, 347–387.
- Illés, A. (é.n.): *AI módszer a kutyás terápiában*.
<https://mek.oszk.hu/03800/03851/03851.pdf> (letöltve: 2024. április 12.)
- Jenkinson, S. (2011): *People and dogs in the outdoors*.
<https://www.cairngorms.co.uk/resource/docs/publications/19012012/CNPA.Paper.1789.People%20and%20Dogs%20in%20the%20Outdoors.pdf> (letöltve: 2024. április 25.)
- Joly-Mascheroni, R. M. – Senju, A. – Shepherd, A. J. (2008): Dogs catch human yawns. *Biology Letters*, 4(5): 446–448. DOI: 10.1098/rsbl.2008.0333
- Jones, A. C. – Gosling, S. D. (2005): Temperament and personality in dogs (Canis familiaris): A review and evaluation of past research. *Applied Animal Behaviour Science*, 95(1–2): 1–53.
- Josifumi, M. (2018): *Sinrin-joku. Erdőfürdő, a japán módszer a testi-lelki egészséghez*. Budapest: HVG Könyvek.
- Józsa, K. – Fazekasné Fenyvesi, M. (2007): Tanulásban akadályozott gyermekek tanulási motivációja. *Iskolakultúra Online*, 1, 76–92.
https://misc.bibl.u-szeged.hu/45527/1/iol_2007_001_076-092.pdf (letöltve: 2024. március 21.)
- Kagan, S. (2001): *Kooperatív tanulás*. Budapest: Ökonet.
- Kalkman, J. (2019): Understanding the social construction of crises: Comparing the crisis "as" claim model with securitization theory. *Journal of Contingencies and Crisis Management* 27(4): 423–424. DOI: 10.1111/1468-5973.12277
- Kaminski, J. (2009): Dogs (Canis familiaris) are adapted to receive human communication. In: *Neurobiology of Umwelt: How Living Beings Perceive the World* (eds. Berthoz, A. – Christen, Y.), Berlin: Springer Verlag, 103–107.
- Kamioka, H. – Okada, S. – Tsutani, K. – Park, H. – Okuizumi, H. – Handa, S. – Oshio, T. – Park, S-J. – Jun, K. – Abe, T. – Honda, T. – Yoshiteru M. (2014): Effectiveness of animal-assisted therapy: A systematic review of randomized controlled trials. *Complementary Therapies in Medicine*, 22(2): 371–390. DOI: 10.1016/j.ctim.2013.12.016
- Kano, F. – Moore, R. – Krupenye, C. – Hirata, S. – Tomonaga, M. – Call, J. (2018): Human ostensive signals do not enhance gaze following in chimpanzees, but do enhance object-oriented attention. *Animal Cognition*, 21(5): 715–728. DOI: 10.1007/s10071-018-1205-z
- Kapitány, Á. – Kapitány, G. (2000): *Látható és láthatatlan világok az ezredfordulón*. Budapest: Új Mandátum Könyvkiadó.
- Katcher, A. H. (1983): Man and the living environment: An excursion into cyclical time. In *New Perspectives on Our Lives with Companion Animals* (eds. Katcher, A. H. – Beck, A. M.), Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 519–531.
- Kaye, D. M. (1984): Animal affection and student behavior. In *The Pet Connection* (eds. Anderson, R. K. – Hart, B. L.), Minneapolis: University of Minnesota Center to Study Human-Animal Relationships and Environments, 101–105.
- Kádár, A. – Somodi, H. (2011): Örömet adó tevékenységek áramlatában. Flow-élmény megélése diákok és pedagógusok körében. *Fordulópont*, 13(3): 71–86.
- Kellert, S. R. – Wilson, E. O. (eds.) (1995): *The Biophilia Hypothesis*. Washington: Island Press.
- Kerekes, E. (2017): Álomkeresővel örömközlésért. A módszer, amitől sikerélmény a sulis diáknak, tanárnak. *Magyar Közoktatás*. 1, 6–7.
- Kerepesi, A. – Johnsson, G. K. – Miklósi, Á. – Topál, J. – Csányi, V. – Magnusson, M. S. (2005): Direction of temporal patterns in dog-human interaction. *Behavioral Processes*, 70(1): 69–79. DOI: 10.1016/j.beproc.2005.04.006

- Kis, A. – Bolló, H. – Gergely, A. – Topál, J. (2022): Social stimulation by the owner affect dogs' (*Canis familiaris*) behaviour in a food choice task. The possible effect of endogenous oxytocin release. *Animals*, 12(3): 296. DOI: 10.3390/ani12030296
- Kispéter, A. – Sövényházy, E. (2008): *Élménypedagógia*. Szeged: Bába Kiadó.
- Kiss, K. (2018): A gondolkodás képének átformálása. *Poszthumán praxis a 21. századi feminizmusban. Helikon*, 64(4): 452–465.
- Kiss-Leizer, M. (2017): A babaséma optimumának vizsgálata élettelen tárgyakon. *Magyar Pszichológiai Szemle* 72(2): 163–186. DOI: 10.1556/0016.2017.72.2.2
- Király, T. – Szakály, Zs. (2011): *Mozgásfejlődés és a motorikus képességek fejlesztése gyermekkorban*. Budapest: Dialóg Campus Kiadó–Nordex Kft.
- Kleiman, D. G. – Malcolm, J. R. (1981): The evolution of male parental investment in mammals. In: *Parental care in mammals* (eds. Gubernik, D. J. – Klopfer, P. H.), New York: Plenum, 347–387.
- Klinghammer, E. – Goodmann, P. A. (1987): Socialization and management of wolves in captivity. In *Man and wolf* (ed. Frank, H.), Dordrecht: Junk Publishers, 31–61.
- K. Nagy, E. (2015): *KIP-könyv I–II*. Miskolc: Miskolci Egyetemi Kiadó.
- Kongable, L. G. – Buckwalter, K. C. – Stolley, J. M. (1989): The effects of pet therapy on the social behavior of institutionalized Alzheimer's clients. *Archives of Psychiatric Nursing*, 3(4), 191–198.
- Konti, H. (2017): Állatasszisztált pedagógia a tanteremben. *Gyermeknevelés*, 5(2): 47–52.
https://epa.oszk.hu/02400/02411/00011/pdf/EPA02411_gyermekneveles_2017_2_047-052.pdf (letöltve: 2024. február 14.)
- Köböl, E. – Hevesi, T. M. – Topál, J. (2015): *Állatasszisztált foglalkozások*. Szeged: Szegedi Tudományegyetem JGYPK.
http://www.jgypk.hu/mentorhalo/tananyag/Allatasszisztalt_foglalkozasV2/index.html (letöltve: 2024 május 23.)
- Köböl, E. (2023): Fejlesztés négy lábú tanársegédekkel– képességfejlesztő játékok terápiais kutyával támogatott fejlesztőfoglalkozásokon. *Módszertani Közlemények*. 63(2):
<https://ojs.bibl.u-szeged.hu/index.php/modszertani-kozlemenyek/article/view/44979> (letöltve: 2024 május 10.)
- Kruger, K. A. – Serpell, J. A. (2006): Animal-assisted interventions in mental health: Definitions and theoretical foundations. In *Handbook of Animal-Assisted Therapy: Theoretical Foundations and guidelines for Practice* (ed. Fine, A. H.), San Diego: Academic Press, 21–38.
- Kubinyi, E. – Miklósi, Á. – Topál, J. – Csányi, V. (2003): Social mimetic behaviour and social anticipation in dogs: preliminary results. *Animal Cognition*, 6(1): 57–63.
- Kubinyi, E. – Varga, Gy. (2023): Társállattartás Magyarországon 2022-es reprezentatív felmérés alapján. In *Tanulmányok az ember és állat kapcsolat értelmezéséhez I.* (szerk. Lovas Kiss, A.), Debrecen: Debreceni Egyetem–Antrozoológiai Kutatócsoport.
- Kupán, K. – Miklósi, Á. – Gergely, G. – Topál, J. (2011): Why do dogs (*Canis familiaris*) select the empty container in an observational learning task? *Animal Cognition*, 14(2): 259–268. DOI: 10.1007/s10071-010-0359-0
- Lakatos, G. – Soproni, K. – Dóka, A. – Miklósi, Á. (2009): A comparative approach to dogs' (*Canis familiaris*) and human infants' comprehension of various forms of pointing gestures. *Animal Cognition*, 12(4): 621–631. DOI: 10.1007/s10071-009-0221-4
- Lakos, J. (2019): *Varázsmancsok 1-2-3*. Budapest: Azúr Segítőkutyás Egyesület.
- Larson, G. – Karlsson, E. K. – Perri, A. – Webster, M. T. – Ho, S. Y. W. – Peters, J. et al. (2012): Rethinking dog domestication by integrating genetics, archeology and biogeography. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 109(23): 8878–8883. DOI: 10.1073/pnas.1203005109
- Lefebvre, S. L. – Golab, G. C. – Christensen, E. – Castrodale, L. – Aureden, K. – Bialachowski, A. (2008): Guidelines for animal-assisted interventions in health care facilities. *American Journal of Infection Control*, 36(2): 78–85. DOI: 10.1016/j.ajic.2007.09.005
- Lányi, A. (2020): *Bevezetés az öko-filozófiába – Kezdő halódóknak*. Budapest: L Harmattan Kiadó–Könyvpont Kiadó.
- László, B. (2023): Kutyák a hollywoodi filmes konstrukciók küszöbén. In *Tanulmányok az ember és állat kapcsolat értelmezéséhez I.* (szerk. Lovas Kiss, A.), Debrecen: Debreceni Egyetem Antrozoológiai Kutatócsoport, 144–160.
- Lerner, J. S. – Goldberg, J. H. – Tetlock, P. E. (1998): Sober second thought: The effects of accountability, anger, and authoritarianism on attributions of responsibility. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 24(6): 563–574

- Levinson, B. M. (1962): "The dog as a 'co-therapist'". *Mental Hygiene*, 46: 59–65.
- Levinson, B. M. (1964): "Pets: A Special Technique in Child Psychotherapy". *Mental Hygiene*. 48(4): 243–248.
- Levinson, B. M. (1969): The pet and mental hygiene. In *Pet-oriented child psychotherapy* (eds. Levinson B. M. – Mallon G. P.), Springfield: Charles C. Thomas Publisher, 41–45.
- Levinson, Boris M. (1984). "Human/companion animal therapy". *Journal of Contemporary Psychotherapy*, 14(2): 131–144.
- Liddle, M. D. (2019): *Tanítani a taníthatatlant*. Budapest: Pressley Ridge Magyarország Alapítvány.
- Lim, C., – Rhodes, R. E. (2016): Sizing up physical activity: The relationships between dog characteristics, dogowners' motivations, and dog walking. *Psychology of Sport and Exercise*, 24, 65–71.
- Lovas Kiss, A. (2018): „Hogy honnan ember és meddig áll, azt csak a jó ég tudja nálad...” Milyen szimbolikus cselekvésekkel pozícionálják kutyáikat a gazdákat? In *Állati jelek, képek és terek I–II*. (szerk. Szirmai, É. – Tóth, Sz. – Újvári, E.), Szeged: JGYF Kiadó, 185–197.
- Lovas Kiss, A. (2020): How dog owners perceive public space when walking their dogs? In *Mental Mapping: The Science of Orientation* (eds. Letenyei, L. – Dobák, J.), Passau: Schenk Verlag, 137–150.
- Loványi, E. – Piczkó, K. (2013): Társadalmi szemléletformálás és integráció támogatása segítő kutyák bevonásával, avagy a négylábú segítő társak sokrétű szerepe. *Gyógypedagógiai Szemle*, 41(2): 95–111. http://epa.oszk.hu/03000/03047/00060/pdf/EPA03047_gyosze_2013_2_095-111.pdf (letöltve: 2024. május 10.)
- Loványi, E. (2020): *A segítő kutyák szerepe a társadalmi integrációban – egy emancipatív kutatás eredményei*. Doktori disszertáció. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem PPK. https://ppk.elte.hu/dstore/document/455/Lovanyi_Eszter_disszertacio_VEGLEGES_20200228.pdf (letöltve: 2024. május 10.)
- Macchitella, L. – Stegagno, T. – Giaconella, R. – Polizzi di Sorrentino, E. – Schino, G. – Addessi, E. (2017): Oxytocin improves dogs' ability to follow informative pointing: a neuroemotional hypothesis. *Rendiconti Lincei*, 28(1): 101–115.
- Madarassy, L. (1912): *Nomád pásztorkodás a kecskeméti pusztaságon*. Budapest: Kertész J. Ranschburg G. biz.
- Mader, B. – Hart, L. A. – Bergin, B. (1989): Social acknowledgments for children with disabilities: effects of service dogs. *Child Development*, 60(6): 1529–1534.
- Maffesoli, M. (1996): *The Time of the Tribes: The Decline of Individualism in Mass Society*. London: Sage Publications Ltd. DOI: 10.4135/9781446222133
- Majic, T. – Gutzmann, H. – Heinz, A. – Lang, U. E. – Rapp, M. A. (2013): Animal-assisted therapy and agitation and depression in nursing home residents with dementia: a matched case-control trial. *American Journal of Geriatric Psychiatry*, 21(11): 1052–1059. DOI: 10.1016/j.jagp.2013.03.004
- Mamzer, H. (2019): Animal turn as a meta-turn? *Society Register*, 3(3): 7–17. DOI: 10.14746/sr.2019.3.3.01
- Marshall-Pescini, S. – Caffazzo, S. – Virányi, Z. – Range, F. (2017): Integrating social ecology in explanations of wolf–dog behavioral differences. *Current Opinion in Behavioral Sciences*, 16(2): 80–86. DOI: 10.1016/j.cobeha.2017.05.002
- Martin, F. – Farnum, J. (2002): Animal-assisted therapy for children with pervasive developmental disorders. *Western Journal of Nursing Research*, 24(6): 657–670. DOI: 10.1177/019394502320555403
- Marx, M. S. – Cohen-Mansfield, J. – Regier, N. G. – Dakeel-Ali, M. – Srihari, A. – Thein, K. (2010): The impact of different dog-related stimuli on engagement of persons with dementia. *American Journal of Alzheimer's Diseases and Other Dementias*, 25(1), 37–45. DOI: 10.1177/1533317508326976
- Masco, J. (2017): The Crisis in Crisis. *Current Anthropology* 58(S15): 65–76.
- McNicholas, J. – Collis, G. (2000): Dogs as catalysts for social interactions: robustness of the effect. *British Journal of Psychology*, 9(Pt 1): 61–70. DOI: 10.1348/000712600161673
- McNicholas, J. – Collis, G. (1995): Relationship between young people with autism and their pets. In: *Animal, health and quality of life. VIIth International Conference on Human Animal Interactions*, 1–14.
- Mech, L. D. (1970): *The wolf: the ecology and behaviour of an endangered species*. New York: Natural History Press.
- Mech, L.D. – Boitani L. (2010): *Wolves Behavior, Ecology, and Conservation*. Chicago: University of Chicago Press.

- MEDIÁN (2018): *Kutyamenhelyek lakossági megítélése és tényleges működése.*
<https://www.cofidis.hu/media/median-kutatas-prezentacio-1002.pdf>
 (letöltve: 2024. március 24.)
- Meggyesné Hosszú, T. (2015): *A tanulásban akadályozott gyermekek idegen nyelvtanításának kérdései.* Szeged: Szegedi Tudományegyetem JGYPK.
http://www.jgypk.hu/mentorhalo/tananyag/A_tanulasban_akadalyozott_gyermekek_idegen_nyelvtanitasanak_kerdesei_teljes/index.html (letöltve: 2024. február 22.)
- Meggyesné Hosszú, T. – Máténé Homoki, T. (2015): *A társadalmi érzékenyítés módszertana kisgyermekkorban I.* Szeged: Szegedi Tudományegyetem JGYPK.
http://www.jgypk.hu/mentorhalo/tananyag/A_tarsadalmi_erzekenyites_modszertana_kisgyermekkorban/index.html (letöltve: 2024. március 10.)
- Meggyesné Hosszú, T. – Máténé Homoki, T. (2015): *A társadalmi érzékenyítés módszertana kisgyermekkorban II.* Szeged: Szegedi Tudományegyetem JGYPK
http://www.jgypk.hu/mentorhalo/tananyag/A_tarsadalmi_erzekenyites_modszertana_kisgyermekkorban_ii/ (letöltve: 2024. február 12.)
- Meggyesné Hosszú, T. – Nagyné Hegedűs, A. (2015): *A tanulásban akadályozottak pedagógiájának komplex megközelítése.* Szeged: Szegedi Tudományegyetem JGYPK.
http://www.jgypk.hu/mentorhalo/tananyag/A_tanulasban_akadalyozottak/index.html (letöltve: 2024. február 23.)
- Melson, G. F. – Fine, A. H. (2010): Animals in the lives of children. In *Handbook on Animal-Assisted Therapy* (ed. Fine, A. H.), San Diego: Academic Press, 223–245.
- Meltzoff, A. N. (1988): Infant imitation after 1-week delay: long-term memory for novel acts and multiple stimuli. *Developmental Psychology*, 24(4): 470–476.
- Melson, G. (2005): *Why the Wild Things are: Animals in the Lives of Children.* Cambridge: Harvard University Press.
- Mester, D. (2010): A tanulási motiváció fejlesztésének új lehetőségei. *Pedagógusképzés*, 37(2–3): 87–97. DOI: 10.37205/TEL-hun.2010.2-3.06
- Mészáros I.– Németh A.– Pukánszky B. (2003): *Neveléstörténet. Szöveggyűjtemény.* Budapest: Osiris tankönyvek
- Miklósi, Á.– Topál, J.– Polgárdi, R.– Csányi, V. (2000): Intentional behaviour in dog-human communication: An experimental analysis of ‘showing’ behaviour in the dog. *Animal Cognition*, 3(3): 159–166. DOI: 10.1007/s100710000072
- Miklósi, Á. – Kubinyi, E. – Topál, J. – Gácsi, M. – Virányi, Z. – Csányi, V. (2003): A simple reason for a big difference: Wolves do not look back at humans but dogs do. *Current Biology*, 13(9): 763–766. DOI: 10.1016/S0960-9822(03)00263-X
- Miklósi, Á. – Topál, J. – Csányi, V. (2004): Comparative Social Cognition: What Can Dogs Teach Us? *Animal Behaviour*, 67(6): 995–1004. DOI: 10.1016/j.anbehav.2003.10.008
- Miklósi, Á. – Soproni, K. (2006): Comprehension of the human pointing gesture in animals: A comparative approach. *Animal Cognition*, 9, 81–94.
- Miklósi, Á. – Kubinyi, E. (2006): A kutya szociális viselkedésének genetikai alapjai. *Magyar Tudomány*, 167(2): 181–188.
- Miklósi, Á. (2014): *Dog behaviour, evolution and cognition.* Oxford: Oxford University Press.
- Miklósi, Á. – Topál, J. (2012): The evolution of canine cognition. In *The Oxford Handbook of Comparative Evolutionary Psychology* (eds. Vonk, J.– Shackelford, T.), Oxford: Oxford University Press, 513–568
- Miklósi, Á. – Topál, J. (2013): What does it take to become ‘best friends’? Evolutionary changes in canine social competence. *Trends in Cognitive Sciences*, 17(6): 287–294.
- Miller, D. – Jackson, P. – Thrift, N. – Holbrook, B. – Rowlands, M. (1998): *Shopping, Place and Identity.* New York: Routledge.
- Mitchell, R. W. – Thompson, N. S. (1991): Projects routines and enticements in dog-human play. In *Perspectives in ethology* (eds.: Bateson, P. – Klopfer, P.), New York: Plenum Press, 189–216.
- M. Nádas, M. (2010): *A projektoktatás elmélete és gyakorlata.* Budapest: Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetsége.
- M. Nádas, M. (2010): *Adaptív nevelés és oktatás.* Budapest: Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetsége.
- Molnár, Gy. – Csapó, B. (2003): A képességek fejlődésének logisztikus modellje. *Iskolakultúra* 13(2): 57–69.

- Mogyorósi, Zs. – Virág, I. (2024): *Iskola a társadalomban – az iskola társadalma*. Hungarian Online University. http://okt.ektf.hu/data/szlahorek/file/hunline_pedpszi/15_iskola_a_tarsadalomban/922_az_alternativ_iskolk_ltrejtte.html (letöltve: 2024. március 12.)
- Moon-Fanelli, A. A. – Dodman, M. – Famula, T. R. – Cottam, N. (2011): Characteristics of compulsive tail chasing and associated risk factors in Bull Terriers. *Journal of the American Veterinary Medical Association*, 238(7): 883–889. DOI:10.2460/javma.238.7.883
- Murthy, R. – Bearman, G. – Brown, S. – Bryant, K. – Chinn, R. et al. (2015): Animals in healthcare facilities recommendations to minimize potential risks. *Infection Control and Hospital Epidemiology*, 36(5): 495–516. DOI: 10.1017/ice.2015.15
- Müller L. – Kollár E. – Ipolyi T. – Thuróczy J. (2015a): Az ivartalanítás hatása a húgy- és a női nemi szervek működésére, valamint az anyagcserére kutyában (1. rész) *Magyar Állatorvosok Lapja*, 137(1) 25–35.
- Müller L. – Kollár E. – Ipolyi T. – Thuróczy J. (2015b): Az ivartalanítás hatása a hím nemi szervek és a csontrendszer működésére, valamint a daganatos megbetegedések kialakulására kutyában (2. rész) *Magyar Állatorvosok Lapja*, 137(2): 93–102.
- Naderi, Sz. – Miklósi Á. – Dóka A. – Csányi V. (2001): Co-operative interactions between blind persons and their dogs. *Applied Animal Behaviour Science*, 74(1): 59–80. DOI: 10.1016/S0168-1591(01)00152-6
- Nagasawa, M. – Mitsui, S. – En, S. – Ohtani, N. – Ohta, M. – Sakuma, Y. – Onaka, T. – Mogi, K. – Kikusui, T. (2015): Oxytocin-gaze positive loop and the co-evolution of human dog bonds. *Science*, 80(348): 333–336.
- Nagy, Gy. (1975): *Parasztélet a Vásárhelyi-pusztán*. Békéscsaba: Békés Megyei Múzeumok Közleményei.
- Nagy, I. (é. n.): *Zoopedagógiai hasznoskönyv*. Budapest: Fővárosi Állat- és Növénykert.
- Nagy, J. (2000): *XXI. század és nevelés*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Nagy, Sz. – Papp-Váry, Á. F. (2003): Kutyák a reklámfilmekben. *Marketing & Menedzsment* 37(3): 22–29.
- Neer, C. A. – Dorn, C. R. – Grayson, I. (1987): Dog interaction with persons receiving institutional care. *Journal of the American Veterinary Medical Association*, 191(3): 300–304.
- Neilson, J.C. – Eckstein R.A. – Hart B.L. (1997): Effects of castration on problem behaviors in male dogs with reference to age and duration of behavior. *Journal of the American Veterinary Medical Association*, 211(2): 180–182.
- Nelson, A. (2016): Bringing the beast back in: The rehabilitation of pet keeping in Soviet Russia. In *Companion animals in everyday life: Situating human–animal engagement within cultures*. (ed. M. P. Pregowski), New York: NY: Palgrave/Macmillan. 43–58.
- Nelson, R. J. (2005): *An Introduction to Behavioral Endocrinology*. (3rd ed.) Sinauer Associates.
- Nemes L. (2023): Az élet értelméről: az állati narratívák etikája. In *Tanulmányok az ember és állat kapcsolat értelmezéséhez I.* (szerk. Lovas Kiss, A.), Debrecen: Debreceni Egyetem, Antropológiai Kutatócsoport, 6–16.
- Németh, A. – Skiera, E. (2003): *Reformpedagógia és az iskola reformja*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- N. Fodor, J. (2012): A természetes személynévadásról. *Magyar Nyelvjárások*, 50: 37–50.
- Nichols, S. – Knobe, J. (2007): Moral responsibility and determinism: The cognitive science of folk intuitions. *Noûs*, 41(4): 663–685.
- Nightingale, F. (1859): *Notes on Nursing. What it is and what it is not*. London: Harrison.
- Odendaal, J. S. – Meintjes, R. A. (2003): Neurophysiological correlates of affiliative behaviour between humans and dogs. *Veterinary Journal*, 165(3): 296–301.
- O’Donoghue, A. (2015): Sovereign Exception: Notes on the Thought of Giorgio Agamben. *Critical Legal Thinking*. <https://criticallegalthinking.com/2015/07/02/sovereign-exception-notes-on-the-thought-of-giorgio-agamben/> (letöltve: 2023. február.11.).
- O’Hara, S. J. – Reeve, A. V. (2011): A test of the yawning contagion and emotional connectedness hypothesis in dogs, *Canis familiaris*. *Animal Behaviour*, 81(1): 335–340.
- Oliva, J. L. – Rault, J.-L. – Appleton, B. – Lill, A. (2015): Oxytocin enhances the appropriate use of human social cues by the domestic dog (*Canis familiaris*) in an object choice task. *Animal Cognition*, 18(3): 767–775. DOI: 10.1007/s10071-015-0843-7

- Ottenheimer Carrier, L. – Cyr, A. – Anderson, R. E., – Walsh, C. J. (2013). Exploring the dog park: Relationships between social behaviours, personality and cortisol in companion dogs. *Applied Animal Behaviour Science*, 146(1–4): 96–106.
- Overall, K. L. (2000): Natural animal models of human psychiatric conditions: Assessment of mechanism and validity. *Progress in Neuro-Psychopharmacology and Biological Psychiatry*, 24(5): 727–776. DOI: 10.1016/S0278-5846(00)00104-4
- Palmer, R. – Custance, D. (2008): A counterbalanced version of Ainsworth's Strange Situation Procedure reveals secure-base effects in dog-human relationships. *Applied Animal Behaviour Sciences*, 109(2–4): 306–319. DOI: 10.1016/j.applanim.2007.04.002
- Perelle, I. B. – Granville, D. A. (1993): Assessment of the effectiveness of a pet facilitated therapy program in a nursing home setting. *Society and Animals*, 1, 91–100.
- Pető, Z. (2002): *Vázlatok a pszichiátriai rehabilitáció gyakorlatából*. Szeged: k.n.
- Pierce, J. – Bekoff, M. (2021): *A Dog's World: Imagining the Lives of Dogs in a World without Humans*. Princeton: Princeton University Press. DOI: 10.2307/j.ctv1kbh2d2
- Pintér, T. – Ilosvay, Gy. – Özvegy, J. (szerk.) (1997): *Pedagógiai lehetőségek az állatkertekben. Zoopedagógia*. Szeged: Szegedi Tudományegyetem JGYTF Kiadó.
- Pintér, T. – Nagy, I. (2003): *Zoopedagógia és fenntarthatóságra nevelés*. Budapest: Fővárosi Állat- és Növénykert.
- Polgár, Z. – Kinnunen, M. – Újváry, D. – Miklósi, Á. – Gácsi, M. (2016): A test of canine olfactory capacity: comparing various dog breeds and wolves in a natural detection task. *PLoS ONE*, 11(5): 1–14. DOI: 10.1371/journal.pone.0154087
- Pongrácz, P. – Miklósi, Á. – Kubinyi, E. – Topál, J. – Csányi, V. (2003): Interaction between individual experience and social learning in dogs. *Animal Behaviour*, 65(3): 595–603. DOI: 10.1006/anbe.2003.2079
- Pongrácz, P. – Molnár, Cs. – Miklósi, Á. (2010): Barking in family dogs: an ethological approach. *Veterinary Journal*, 183(2): 141–147. DOI: 10.1016/j.tvjl.2008.12.010
- Pongrácz, P. – Dobos, P. (2023): What is a companion animal? An ethological approach based on Tinbergen's four questions. Critical review. *Applied Animal Behaviour Science*. 267(5): 1–14. DOI: 10.1016/j.applanim.2023.106055
- Povinelli, D. J. – Reaux, J. E. – Bierschwale, D. T. – Allain, A. D. – Simon, B. B. (1997): Exploitation of pointing as a referential gesture in young children, but not adolescent chimpanzees. *Cognitive Development*, 12(4): 423–461. DOI:10.1016/S0885-2014(97)90017-4
- Praise, E. – Csibra, G. (2013): Neural responses to multimodal ostensive signals in 5-month-old infants. *PLoS ONE*, 8(8): e72360. DOI: 10.1371/journal.pone.0072360
- Prato-Previde, E. – Custance, D. M. – Spiezio, C. – Sabatini, F. (2003): Is the dog-human relationship an attachment bond? An observational study using Ainsworth's strange situation. *Behaviour*, 140(2): 225–254. DOI: 10.1163/156853903321671514
- Prato-Previde, E. – Marshall-Pescini, S. – Valsecchi, P. (2008): Is your choice my choice? The owners' effect on pet dogs' (*Canis lupus familiaris*) performance in a food choice task. *Animal Cognition*, 11(1): 167–174. DOI: 10.1007/s10071-007-0102-7
- Price, E. O. (1984): Behavioral aspects of animal domestication. *The Quarterly Review of Biology*, 59(1): 2–32. DOI: 10.1086/413673
- Prothmann, A. – Albrecht, K. – Dietrich, S. – Hornfeck, U. – Stieber, S. – Ettrich, C. (2005): Analysis of child-dog play behavior in child psychiatry. *Anthrozoös*, 18(1): 43–58. DOI: 10.2752/089279305785594261
- Prothmann, A. – Bienert, M. – Ettrich, C. (2006): Dogs in child psychotherapy: Effects on state of mind. *Anthrozoös*, 19(3): 265–277. DOI:10.2752/089279306785415583
- Pukánszky, B. – Németh, A. (1996): *Neveléstörténet*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó. <https://mek.oszk.hu/01800/01893/html/> (letöltve: 2024. május 10.)
- Rajecki, D. W. – Lamb, M. E. – Obmascher, P. (1978): Toward a general theory of infantile attachment: a comparative review of aspects of the social bond. *The Behavioral and Brain Sciences* 1(3): 417–464. DOI: 10.1017/S0140525X00075816
- Rajecki, D. W. – Rasmussen, J. L. – Modlin, S. J., – Holder, A. M. (1998): Dog bites boy: Judgments of blame and shame. *Anthrozoös*, 11(2): 66–73.
- Rajecki, D. W. – Rasmussen, J. L. – Sanders, C. R. – Modlin, S. J., – Holder, A. M. (1999): Good dog: Aspects of humans' causal attributions for a companion animal's social behaviour. *Society & Animals*, 7(1): 17–34.
- Range, F. – Virányi, Z. (2015): Tracking the evolutionary origins of dog-human cooperation: the “Canine Cooperation Hypothesis”. *Frontiers in Psychology*, 5, 1582. DOI: 10.3389/fpsyg.2014.01582

- Range, F. – Marshall-Pescini, S. – Kratz, C. – Virányi, Zs. (2019): Wolves lead and dogs follow, but they both cooperate with humans. *Scientific Reports*, 9(1): 3796. DOI: 10.1038/s41598-019-40468-y
- Ranschburg, J. (2003): A kigyó, a béka és a többiek. In *Zoopedagógia és fenntarthatóságra nevelés* (szerk. Pintér, T. – Nagy, I.), Budapest: Fővárosi állat- és növénykert.
- Rapos, N. – Gasko, K. – Kálmán, O. – Mészáros, Gy. (2011): Az adaptív-elfogadó iskola koncepciója. Budapest: Oktatókutató és Fejlesztő Intézet.
- Redefer, L. A. – Goodman, J. F. (1989): Pet-facilitated therapy with autistic children. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 19(3): 461–467. DOI:10.1007/BF02212943
- Rehn, A. K. – Caruso, R. V. – Kumar, S. (2023): The effectiveness of animal-assisted therapy for children and adolescents with autism spectrum disorder: A systematic review. *Complementary Therapies in Clinical Practice*, 50(5): 101719. DOI:10.1016/j.ctcp.2022.101719
- Réthy Endréné (2010): *Motiváció, tanulás, tanítás. Miért tanulunk jól vagy rosszul.* Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó
- Riedel, J. – Schumann, K. – Kaminski, J. – Call, J. – Tomasello, M. (2008): The early ontogeny of human–dog communication. *Animal Behaviour*, 73, 1003–1014.
- Riggs, D. W. – Peel, E. (2016): Reflecting (on) nature: Cross-species kinship. In *Critical kinship studies: An introduction to the field* (ed. Riggs, D. W. – Peel, E.) London: Palgrave Macmillan 71–97.
- Ritvo, H. (2007): On the Animal Turn. *Daedalus* 136 (4): 118–122. DOI: 10.1162/daed.2007.136.4.118
- Robin, S. – Tacher, S. – Rimbault, M. – Vaysse, A. – Dréano, S. – André, C. – Galibert, F. (2009): Genetic diversity of canine olfactory receptors. *BMC Genomics*, 10(1): 21. DOI: 10.1186/1471-2164-10-21
- Romero, T. – Nagasawa, M. – Mogi, K. – Hasegawa, T. – Kikusui, T. (2015): Intranasal administration of oxytocin promotes social play in domestic dogs. *Communicative & Integrative Biology*, 8(3): e1017157. DOI: 10.1080/19420889.2015.1017157
- Rooney, N. J. – Bradshaw, J. W. S. – Robinson, I. H. (2001): Do dogs respond to play signals given by humans? *Animal Behaviour*, 61(4): 715–722. DOI: 10.1006/anbe.2000.1661
- Roulaux, P. – Herwijnen, I. R. van – Beerda, B. (2020): Self-reports of Dutch Dog Owners on Received Professional Advice, their Opinions on Castration and Behavioural Reasons for Castrating Male Dogs. *Plos One*, 15(6): e0234917. DOI: 10.1371/journal.pone.0234917
- Sahlins, M. (2013): *What Kinship is – And Is Not.* Chicago and London: University of Chicago Press
- Sams, M. J. – Fortney, E. V. – Willenbring, S. (2006): Occupational therapy incorporating animals for children with autism: A pilot investigation. *American Journal of Occupational Therapy*, 60(3): 268–274. DOI: 10.5014/ajot.60.3.268
- Sanders, C. (1990): The animal ‘other’: Self definition, social identity and companion animals. *Advances in Consumer Research*, 17, 662–668.
- Sarrafchi, A – David-Steel, M. – Pearce, S. D. – de Zwaan, N. – Merckies, K. (2022): Effect of human–dog interaction on therapy dog stress during an on-campus student stress buster event. *Applied Animal Behaviour Science*, 253(8): DOI: 10.1016/j.applanim.2022.105659
- Savolainen, P. – Zhang, Y.-P. – Luo, J. – Lundberg, J. – Leitner, T. (2002): Genetic evidence for an East Asian origin of domestic dogs. *Science*, 298(5598): 1610–1613. DOI: 10.1126/science.1073906
- Sándor, É. – Horváth, P. (1995): *Képzőművészeti pedagógiai terápia.* Budapest: Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola.
- Sátori, Á. (2006): *Állatokhoz való viszony a társas-társadalmi kapcsolatok rendszerében.* Doktori disszertáció. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem BTK.
- Schassburger, R. M. (1993): *Vocal communication in the timber wolf Canis lupus, Linnaeus: structure, motivation, and ontogeny.* Berlin: Paul Parey Scientific Publishers.
- Schróth, Á. – Chikán, É. – Fernengel, A. – Fodor, E. – Kéri, A. – Szászné Heszlényi, J. (2015): *Környezettan szakmódszertan környezettan szakos tanárjelöltek részére.* Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem. <http://dtk.tankonyvtar.hu/xmlui/handle/123456789/3874>. (letöltve:2024. május 10.)
- Sears, R. R. – Whiting, J. W. M. – Novlis, V. – Sears, P. S. (1953): Some child rearing antecedents of aggression and dependency in young children. *Genetic Psychology Monographs*, 47(2): 135–236.
- Selby, L. A. – Rhoades, J. D. (1981): Attitudes of the public towards dogs and cats as companion animals. *The Journal of Small Animal Practice*, 22 (3): 129–137. DOI: 10.1111/j.1748-5827.1981.tb00592.x

- Senju, A. – Csibra, G. (2008): Gaze following in human infants depends on communicative signals. *Current Biology*, 18(9): 668–671. DOI: 10.1016/j.cub.2008.03.059
- Serpell, J. A. (1986): *In the Company of Animals: A Study of Human-Animal Relationships*. New York: Basil Blackwell.
<https://catdir.loc.gov/catdir/samples/cam034/96015185.pdf> (letöltve: 2024 május 16.)
- Serpell, J. A. (2006): Animal-assisted Interventions in Historical Perspective. In *Handbook on Animal-assisted Therapy: Theoretical Foundations and Guidelines for Practice* (ed. Fine, A. H.), San Diego: Academic Press, 11–20. DOI: 10.1016/B978-0-12-381453-1.10002-9
- Serpell, J. A. – Kruger, K. A. – Freeman, L. M. – Griffin, J. A. – Ng, Y. Z. (2020): Current Standards and Practices Within the Therapy Dog Industry: Results of a Representative Survey of United States Therapy Dog Organizations. *Veterinary Humanities and Social Sciences*. 7(2): DOI: 10.3389/fvets.2020.00035
- Shahbandeh, M. (2024): *Number of dogs in the European Union in 2022, by country*.
<https://www.statista.com/statistics/414956/dog-population-european-union-eu-by-country/> (letöltve: 2024 május 23.)
- Silva, K. – Bessa, J. – de Sousa, L. (2012): Auditory contagious yawning in domestic dogs (*Canis familiaris*): first evidence for social modulation. *Animal Cognition*, 15(4): 721–724. DOI: 10.1007/s10071-012-0473-2
- Silva, K. – Correia, R. – Lima, M. et al. (2011): Can dogs prime autistic children for therapy? Evidence from a single case study. *Journal of Alternative and Complementary Medication*, 17(7): 655–659. DOI: 10.1089/acm.2010.0436.
- Simányi, L. (2005): Bevezetés a fogyasztói társadalom elméletébe. *Replika*, 16(51–52): 165–195.
- Skabelund, A. H. (2011): *Empire of Dogs: Canines, Japan, and the Making of the Modern Imperial World*. New York: Cornell University Press.
- Slíz, M. (2012): Tulajdonnév és kategorizáció. *Magyar Nyelv* 108(3): 282–291.
<http://hdl.handle.net/10831/11682> (letöltve: 2024 május 23.)
- Somppi, S. – Törnqvist, H. – Topál, J. – Koskela, A. – Hänninen, L. – Krause, C. M. – Vainio, O. (2017): Nasal oxytocin administration alters the gazing behavior and pupil dilatation in domestic dogs. *Frontiers in Psychology*, 8, e1854. DOI: 10.3389/fpsyg.2017.01854
- Soproni, K. – Miklósi, Á. – Topál, J. – Csányi, V. (2001): Comprehension of human communicative signs in pet dogs. *Journal of Comparative Psychology*, 115(2): 122–126. DOI: 10.1037/0735-7036.115.2.122
- Sroufe, L. A. – Waters, E. (1981): Attachment and Early Maltreatment. *Child Development*, 52(1): 44–52. DOI: 10.1111/j.1467-8624.1981.tb03015.x
- Stallen, M. – De Dreu, C. K. W. – Shalvi, S. – Smidts, A. – Sanfey, A. G. (2012): The herding hormone: Oxytocin stimulates in-group conformity. *Psychological Science*, 23(11): 1288–1292. DOI: 10.1177/0956797612446026
- Stefanini, M. C. – Martino, A. – Allori, P. – Galeotti, F. – Tani, F. (2015): The use of Animal-Assisted Therapy in adolescents with acute mental disorders: A randomized controlled study. *Complementary Therapies in Clinical Practice*, 21(1): 42–46. DOI: 10.1016/j.ctcp.2015.01.001
- Stern, D. N. – Beebe, B. – Jaffe, J. – Bennett, S. L. (1977): The infant stimulus world during social interaction: A study of caregiver behaviors with particular reference to repetition and timing. In *Studies in mother-infant interaction* (ed. Schaffer, H. R.), New York: Academic Press, 177–202.
- Stetina, B. U. – Turner, K. – Burger, E. – Glenk, L. M. – McElheney, J. C. et al. (2011): Learning emotion recognition from canines? Two for the road. *Journal of Veterinary Behavior*, 6(2): 108–114. DOI: 10.1016/j.jveb.2010.11.004
- Strand, E. B. (2004): Interparental conflict and youth maladjustments: the buffering effects of pets. *Stress Trauma and Crisis An International Journal*, 7(3): 151–168. DOI: 10.1080/15434610490500071
- Sümegei, Zs. – Oláh, K. – Topál, J. (2014): Emotional contagion in dogs as measured by change in cognitive task performance. *Applied Animal Behaviour Science*, 160(1): 106–115. DOI: 10.1016/j.applanim.2014.09.001
- Szabadfalvi, J. (2001): Kutya- és macskatartás. In *Magyar néprajz. Gazdálkodás* (szerk. Szilágyi, M.), Budapest: Akadémia Kiadó.
- Szabó, E. – Varga, V. (2019): *Módszertani anyag. Kutyas terápia a fejlesztő nevelés-oktatásban*. Debrecen: DNRE Immanuel Otthona és Fejlesztő Nevelés-Oktatást Végző Iskolája.
https://www.immanuelotthon.hu/_projects/immanuelotthon/uploads/document/file/25/hu/5cd128945259fma_kutyas_A4_cmyk_3mbleed.pdf (letöltve: 2024 május 13.)

- Szabó, G. (2006): Az Outdoor módszer alkalmazásának lehetőségei a tanácsadásban. Kalandterápiás beszámoló. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem PPK Tanácsadás Szakpszichológus Képzés. <http://www.kette.siteset.hu/fajl.php?id=3686> (letöltve: 2024 május 23.)
- Szekeres, Gy. (1994): Az átadás-átvétel szerepe a pásztorkutyák betanításának folyamatában. In *Hajdúsági Múzeum Évkönyve 8.* (szerk. Nyakas, M.), Hajdúböszörmény: Hajdúsági Múzeum.
- Szetei, V. – Miklósi, Á. – Topál J. – Csányi, V. (2003): When dogs seem to lose their nose: an investigation on the use of visual and olfactory cues in communicative context between dog and owner. *Applied Animal Behaviour Science*, 83(2): 141–152. DOI: 10.1016/S0168-1591(03)00114-X
- Székely, L. – Vergeer, F. – Simon, T. (2007): Az „egészség” fogalmának újraértelmezése. I. rész. *Egészségfejlesztés*, 48 (5–6), 37–49.
- Szépe, Gy. (1970): Kommunikációs és grammatikai megjegyzések a névről. In *Névtudományi előadások. Nyelvtudományi Értekezések* (szerk. Kázmér, M. – Végh, J.), Budapest: Akadémiai Kiadó, 307–311.
- Szilágyi, L. (2023): *Állatasszisztáció egy fogorvos szemével*. Portfólió. Hajdúböszörmény: Debreceni Egyetem GYGYK.
- Tauzin, T. – Csík, A. – Kis, A. – Kovács, K. – Topál, J. (2015): The order of ostensive and referential signals affects dogs' responsiveness when interacting with a human. *Animal Cognition*, 18(4): 975–979. DOI: 10.1007/s10071-015-0857-1
- Téglás, E. – Gergely, A. – Kupán, K. – Miklósi, Á. – Topál, J. (2012): Dogs' gaze following is tuned to human communicative signals. *Current Biology*, 22(3): 209–212. DOI: 10.1016/j.cub.2011.12.018
- Thalmann, O. – Shapiro, B. – Cui, P. – Schuenemann, V. J. – Sawyer, S. K. – Greenfield, D. L. et al. (2013): Complete mitochondrial genomes of ancient canids suggest a European origin of domestic dogs. *Science*, 342(6160): 871–874
- Tolcsvai Nagy, G. (1997): Posztmodern névadás (A névjelleg változása). In *Az V. magyar névtudományi konferencia előadásai* (szerk. B. Gergely, P. – Hajdú, M.), Budapest–Miskolc: Magyar Nyelvtudományi Társaság–Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Intézet, 600–606.
- Topál, J. – Miklósi, Á. – Dóka, A. – Csányi, V. (1998): Attachment Behavior in Dogs (*Canis Familiaris*): A New Application of Ainsworth's (1969) Strange Situation Test. *Journal of Comparative Psychology*. 112(3): 219–229. DOI: 10.1037/0735-7036.112.3.219
- Topál, J. – Gácsi, M. – Miklósi, Á. – Virányi, Zs. – Kubinyi, E. – Csányi, V. (2005): The effect of domestication and socialization on attachment to human: a comparative study on hand reared wolves and differently socialized dog puppies. *Animal Behaviour*, 70(6): 1367–1375. DOI: 10.1016/j.anbehav.2005.03.025
- Topál, J. – Byrne, R. – Miklósi, Á. – Csányi, V. (2006a): Reproducing actions and action sequences: Do as I do in a dog. *Animal Cognition*, 9(4): 355–368. DOI: 10.1007/s10071-006-0051-6
- Topál J. – Kiss O. (2017): Hogyan és miért vált a kutya a kognitív viselkedéstudomány „csimpánzává”? *Magyar Pszichológiai Szemle* 72(4): 591–607
- Topál, J. – Kubinyi, E. – Gácsi, M. – Miklósi, Á. (2006b): Obeying social rules: A comparative study on dogs and humans. *Journal of Cultural and Evolutionary Psychology*, 3(3–4): 213–238.
- Topál, J. – Miklósi, Á. – Gácsi, M. – Dóka, A. – Pongrácz, P. – Kubinyi, E. – Virányi, Zs. – Csányi, V. (2009): Dog as a complementary model for understanding human social behavior. *Advances in the Study of Behavior*, 39, 71–116.
- Topál, J. – Gergely, Gy. – Erdőhegyi, Á. – Csibra, G. – Miklósi, Á. (2010): Differential sensitivity to human communication in dogs, wolves and human infants. *Science*, 325(5945): 1269–1272. DOI: 10.1126/science.1176960
- Topál, J. – Hernádi, A. (2011): Gyógyító állatok: Tudomány vagy kuruzslás? *Magyar Tudomány*, 172(6): 678–686. <https://epa.oszk.hu/00600/00691/00090/pdf/0678-0686.pdf> (letöltve: 2024 május 23.)
- Topál, J. – Gácsi, M. (2012): Lessons we should learn from our unique relationship with dogs: an ethological approach. In *Crossing boundaries. Investigating human-animal relationships* (eds. Birke, L. – Hockenhull, J.), Leiden the Netherlands: Brill Academic Press, 163–187.
- Topál, J. – Verbó, Sz. – Uzonyi, E. (2017): Halmozottan sérült tanulók figyelmi viselkedésének vizsgálata terápiás kutya jelenlétében. *Gyermeknevelés*, 5(2), 3–17.
- Torres de la Riva, G. – Hart, B. L. – Farver, T. B. – Oberbauer, A. M., – Messam, L. McV. – Willits, N. – Hart, L. A. (2013): Neutering Dogs: Effects on Joint Disorders and Cancers in Golden Retrievers. *Plos One*, 8(2): e55937. DOI:10.1371/journal.pone.0055937

- Tóth, V. (2014): A személynévadás és személynévhasználat névelméleti kérdései. *Helynévtörténeti Tanulmányok* 10, 179–204.
- Trejevo R. – Yang M. – Lund E. M. (2011) Epidemiology of surgical castration of dogs and cats in the United States. *Journal of the American Veterinary Medical Association*, 238(7): 898–904. DOI: 10.2460/javma.238.7.898
- Triebenbacher, S. L. (2000): The companion animal within the family system: the manner in which animals enhance life within the home. In *Animal Assisted Therapy: Theoretical Foundations and Guidelines for Practice* (ed. Fine, A. H.), San Diego: Academic Press, 337–375.
- Trut, L. – Oskina, I. – Kharlamova, A. (2009): Animal evolution during domestication: the domesticated fox as a model. *Bioessays*, 31(3): 349–360.
- Tsing, A. L. (2015): *The Mushroom at the End of the World: On the Possibility of Life in Capitalist Ruins*. Princeton and Oxford: Princeton University Press.
- Turcsán, B. – Szánthó, F. – Miklósi, Á. – Kubinyi, E. (2015): Fetching what the owner prefers? Dogs recognize disgust and happiness in human behaviour. *Animal Cognition*, 18(1): 83–94. DOI: 10.1007/s10071-014-0779-3
- Turcsán, B. – Román, V. – Lévy, G. – Lendvai, B. – Kedves, R. – Petró, E. – Topál, J. (2022): Intranasal oxytocin improves social behavior in laboratory beagle dogs (*Canis familiaris*) using custom-made social test battery designed for dogs. *Frontiers in Veterinary Sciences*, 9:785805. DOI: 10.3389/fvets.2022.785805
- Udell, M. A. R. – Wynne, C. D. L. (2010): Ontogeny and phylogeny: both are essential to human-sensitive behaviour in the genus *Canis*. *Animal Behaviour*, 79(2): e9–14. DOI: 10.1016/j.anbehav.2009.11.033
- Ujfalussy, D. J. – Kurys, A. – Kubinyi, E. – Gácsi, M. – Virányi, Z. (2017): Differences in Greeting Behaviour towards Humans with Varying Levels of Familiarity in Hand-Reared Wolves (*Canis Lupus*)'. *Royal Society Open Science*, 4(6): 160956. DOI: 10.1098/rsos.160956
- Vale, R. – Vale, B. (2009): *Time to eat the dog: The real guide to sustainable living*. London: Thames & Hudson.
- Valsecchi, P. – Prato-Previde, E. – Accorsi, P. A. – Fallani, G. (2010): Development of the attachment bond in guide dogs. *Applied Animal Behaviour Science*, 123(1–2): 43–50. DOI: 10.1016/j.applanim.2009.12.012
- Varga, Gy. (2023): Kutyás térhasználat Budapesten: szabályozási kérdések és megoldások a 19. századtól napjainkig. In *Tanulmányok az ember és állat kapcsolat értelmezéséhez I.* (szerk. Lovas Kiss, A.), Debrecen: Debreceni Egyetem, Antrozoológiai Kutatócsoport, 101–115.
- Varga, Gy. – Gyuris, F. – Kubinyi, E. (2023): Társállattartás Magyarországon a 19. századtól napjainkig. *Területi Statisztika*, 63(6): 659–682; DOI: 10.15196/TS630601
- Vásárhelyi, J. (szerk.) (2010): *A Nemzeti Környezeti Nevelési Stratégia*. Budapest: Magyar Környezeti Nevelési Egyesület.
<https://mek.oszk.hu/13400/13463/13463.pdf> (letöltve: 2024 május 10.)
- Vetter, Sz. – Vizi, V. – Ózsvári, L. (2022): A magyarországi kutyatartási szokások a COVID-19-világjárványban – 2021-es országos reprezentatív felmérés előzetes eredményei. *Magyar Állatorvosok Lapja*, 144(1): 3–12.
- Viau, R. – Arsenault-Lapierre, G. – Fecteau, S. – Champagne, N. – Walker, C. D. – Lupien, S. (2010): Effect of service dogs on salivary cortisol secretion in autistic children. *Psychoneuroendocrinology*, 35(8): 1187–1193. DOI: 10.1016/j.psyneuen.2010.02.004
- Virányi, A. (2013): *A motoros képességek fejlesztésének módszertana*. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar.
<https://dtk.tankonyvtar.hu/xmlui/handle/123456789/2930> (letöltve: 2024 május 23.)
- Virányi, Zs. – Gácsi, M. – Kubinyi, E. – Topál, J. – Belényi, B. – Ujfalussy, D. – Miklósi, Á. (2008): Comprehension of human pointing gestures in young human-reared wolves and dogs. *Animal Cognition*, 11(3): 373–387. DOI: 10.1007/s10071-007-0127-y
- vonHoldt, B. M. – Shuldiner, E. – Koch, I. J. – Kartzinel, R. Y. et al. (2017): Structural variants in genes associated with human Williams-Beuren syndrome underlie stereotypical hypersociability in domestic dogs. *Science Advances*, 3(7): e1700398. DOI: 10.1126/sciadv.1700398
- de Waal, F. B. M. (1996): *Good natured: The origins of right and wrong in humans and other animals*. Cambridge: Harvard University Press.
- Walsh, F. (2009): Human-animal bonds I. The rational significance of companion animals. *Family Process*, 48(4): 462–480.

- Wang, G. D. – Zhai, W. – Yang, H. C. – Wang, L. – Zhong, L. – Liu, Y. H. et al. (2016): Out of southern East Asia: the natural history of domestic dogs across the world. *Cell Research*, 26(1): 21–33. DOI: 10.1038/cr.2015.147
- Wells, D. L. (2009): The effects of animals on human health and well-being. *Journal of Social Issues*, 65(3): 523–543.
- Westgarth, C. – Christley, R. M – Marvin, G. – Perkins, E. (2019): Responsible Dog Owner: The Construction of Responsibility. *Anthrozoös*, 32(5): 631–646
- Wijker, C. – Leontjevas, R. – Spek, A. – Enders-Slegers, M. J. (2020): Effects of dog assisted therapy for adults with Autism Spectrum Disorder: An exploratory randomized controlled trial. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 50(6): 2153–2163. DOI: 10.1007/s10803-019-03971-9
- Wilkins, A. S. – Wrangham, R. W. – Tecumseh Fitch, W. (2014): The “Domestication Syndrome” in Mammals: A Unified Explanation Based on Neural Crest Cell Behavior and Genetics. *Genetics*, 197(3): 795–808. DOI: 10.1534/genetics.114.165423
- Wilson, C. C. – Netting, F. E. (1983): Companion animals and the elderly. A state-of-the-art summary. *Journal of the American Veterinary Medicine Association*, 183(12): 1425–1429.
- Wilson, E. O. (1984): *Biophilia*. Cambridge–London: Harvard University Press.
- Wirobski, T. – Range, F. – Schaebs, F. S.– Palme, R., Deschner, T., Marshall-Pescini, S. (2021): Endocrine changes related to dog domestication: Comparing urinary cortisol and oxytocin in hand-raised, pack-living dogs and wolves. *Hormones and Behavior*, 128, 104901. DOI: 10.1016/j.yhbeh.2020.104901
- Wongsaengchan C. – McKeegan D. (2019): The Views of the UK Public Towards Routine Neutering of Dogs and Cats. *Animals*, 9(4): 138. DOI: 10.3390/ani9040138
- Wu, A. S. – NIEDRA, R. – PENDERGAST, L. – MCCRINDLE, B. W. (2002): Acceptability and impact of pet visitation on a pediatric cardiology inpatient unit. *Journal of Pediatric Nursing*, 17(5): 354–362.
- Yates, D. – Leedham, R. (2019): Prepubertal neutering in cats and dogs. *In Practice* 41(7): 285–298. DOI:10.1136/inp.l5007

- Zimen, E. (1987): Ontogeny of approach and flight behavior towards humans in wolves, poodles and wolf-poodle hybrids. In *Man and wolf* (ed. Frank, H.), Dordrecht: Publishers, 275–292.
- Zink, M C. – Farhoody, P. – Elser, S. E. – Ruffini, L. D. – Gibbons, T. A. – Rieger, R. H. (2014): Evaluation of the Risk and Age of Onset of Cancer and Behavioral Disorders in Gonadectomized Vizslas. *Journal of the American Veterinary Medical Association*, 244(3): 309–319. DOI: 10.2460/javma.244.3.309.
- Zsoldos, A. – Sántori, Á. – Zana, Á. (2014): Az állatasszisztált intervenció hatása gerincvelősérült személyek rehabilitációjában. *Orvosi Hetlap* 155(39), 1549–1557. DOI: 10.1556/OH.2014.29977

Internetes források

- American Pet Products Association (APPA) 2021–2022 National Pet Owners Survey
<https://www.americanpetproducts.org/docs/default-source/uploadedfiles/npos/21-22-businessandfinance>
 (letöltve: 2024. április 2.)
- American Pet Products Association (APPA) 2021–2022 Industry Trends and Stats
https://www.americanpetproducts.org/press_industrytrends.asp
 (letöltve: 2024. március 24.)
- Assistance Dogs International (ADI) A speciális segítőkutyák kiképzésével foglalkozó legnagyobb ernyőszervezet, amely valamennyi kontinens szervezeteit tömöríti:
<https://assistancedogsinternational.org/main/assistance-dogs-international-europe-regional-chapter-adeu>
 (letöltve: 2024 május 23.)
- Assistance Dogs Europe (ADEu) az ADI európai regionális ernyőszervezetének honlapja:
<https://assistancedogsinternational.org/main/assistance-dogs-international-europe-regional-chapter-adeu>
 (letöltve: 2024 május 23.)
- Az Amerikai Egyesült Államokban készített kisállatterápiás statisztikák (2024)
<https://www.dogster.com/lifestyle/pet-therapy-statistics>
 (letöltve: 2024. április 12.)

- Brit kutya- és kisállatterápiás statisztikák (2024)
<https://www.dogster.com/lifestyle/service-dog-statistics-uk>
 (letöltve: 2024. április 12.)
- Budapesti Állat- és Növénykert honlapja
<https://zoobudapest.com/oktatas/pedagogusoknak/oktatocsomagok>
 (letöltve: 2024. május 2.)
<https://zoobudapest.com/oktatas/digitalis-allatkert>
 (letöltve: 2024. április 2.)
- Csodaszarvas Iskolai Közösségi Program honlapja
<https://www.csodaszarvasprogram.hu/jatekok>
 (letöltve: 2024. március 18.)
- Erdőfürdő Magyarország honlapja
<https://www.erdofurdo.org/>
 (letöltve: 2024. április 2.)
- European Society for Animal Assisted Therapy (ESAAT) Az ADI német nyelv-területen működő ernyőszerzetének honlapja.
<https://www.esaat.org/en/>
 (letöltve: 2024. május 13.)
- Igazgyöngy Alapítvány (2024): *Művészeti iskola.*
<https://igazgyongyalapitvany.hu/muveszeti-iskola/>
 (letöltve: 2024. április 2.)
- kéTTé Magyar Tapasztalati Tanulás Alapítvány honlapja
<http://tapasztalati-tanulas-kepzes.hu/>
 (letöltve: 2024. május 22.)
- Komplex Alapprogram honlapja
www.komplexalapprogram.hu
 (letöltve: 2024. március 18.)
- Kutyák száma az Európai Unióban 2023-ban, országonként
<https://www.statista.com/statistics/414956/dog-population-european-union-eu-by-country/>
 (letöltve: 2024. március 27.)
- Lidi, a terápiás kutya! (blog)
<https://terapiaskutya.blogspot.com/p/jatekotletek.html>
 (letöltve: 2024. április 2.)
- A macskák száma az Európai Unióban 2023-ban, országonként
<https://www.statista.com/statistics/515410/cat-population-european-union-eu-by-country/>
 (letöltve: 2024. március 30.)
- Magyar Erdőfürdő és Erdőterápiás Társaság honlapja
<https://www.erdofurdozes.com/>
 (letöltve: 2024. február 11.)
- Magyar Terápiás és Segítőkutya Szövetség Egyesület honlapja
www.matesze.hu
 (letöltve: 2024. május 14.)
- Magyar Waldorf Szövetség honlapja
<https://waldorf.hu/>
 (letöltve: 2024. április 2.)
- NEO Magyar Segítőkutya Közhasznú Egyesület: Társadalmi szemléletformáló programok
<https://segitokutya.net/tarsadalmi-szemleletformalo-programok/>
 (letöltve: 2024. május 10.)
- NÉBIH (2019): Harmóniában együtt.
https://nebihoktatas.hu/wp-content/uploads/2020/06/Harm%C3%B3-3ni%C3%A1ban_egy%C3%BCtt.pdf
 (letöltve: 2024. április 2.)
- Reading Education Assistance Dogs honlapja. Amerikai Egyesült Államok, Salt Lake City, Utah.
<http://www.therapyanimals.org/Home.html>
 (letöltve: 2021. február 24.)
- Story Dogs honlapja, Ausztrália, Murwillumbah.
<https://www.storydogs.org.au/>
 (letöltve: 2021. november 21.)
- Szegedi Vadaspark honlapja
<http://www.zooszeged.hu/zoosuli/allatvedelmi-szabaduloszoba/>
 (letöltve: 2024. május 10.)
<http://www.zooszeged.hu/szeged-vadasparkja/terkep/>
 (letöltve: 2024. február 24.)
<http://www.zooszeged.hu/szeged-vadasparkja/webkamerak/>
 (letöltve: 2024. február 24.)
- Terápiás kutyák vizsgaszabályzata (a MATESZE honlapján)
<https://www.matesze.hu/documents/document/terapias-kutyak-vizsgaszabalyzata-document-202101262000.pdf>
 (letöltve: 2024. május 23.)

Jogszabályok

1998. évi XXVIII. törvény az állatok védelméről és kíméletéről.

<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99800028.tv>

(letöltve: 2024 május 23.)

2011. évi CXC. törvény a nemzeti köznevelésről

<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100190.tv>

(letöltve: 2024 május 23.)

110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról

<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1200110.kor>

(letöltve: 2024 május 23.)

363/2012. (XII. 17.) Korm. rendelet az Óvodai nevelés országos alapprogramjáról

<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1200363.kor>

(letöltve: 2024 május 23.)

27/2009. (XII. 3.) SZMM rendelet a segítő kutya kiképzésének, vizsgáztatásának és alkalmazhatóságának szabályairól.

<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0900027.smm>

(letöltve: 2024 május 23.)

41/2010. (II. 26.) Korm. rendelet a kedvtelésből tartott állatok tartásáról és forgalmazásáról

<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1000041.kor>

(letöltve: 2024 május 23.)

9/2016. (V. 12.) EMMI rendelet a segítő kutya kiképzésének, vizsgáztatásának és alkalmazhatóságának szabályairól szóló 27/2009. (XII. 3.) SZMM rendelet módosításáról.

<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1600009.EMM&-timeshift=20160520&xtreferer=00000003.TXT>

(letöltve: 2024 május 23.)

785/2021. (XII. 27.) Korm. rendelet a kóbor állat befogásával, tulajdonjogának átruházásával és elhelyezésével kapcsolatos feladatok ellátásának részletes szabályairól.

<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a2100785.kor>

(letöltve: 2024 május 23.)

Képek jegyzéke

A fejezetnyitó képek:

1. „Seeing Double” by Katie Brockman 6th Place Winner of the Dog Photographer of the Year 2023. Forrás: <https://www.boredpanda.com/dog-photography-awards-2023-winners/> (2024. április 21.)
2. „Amour Propre” by Janneke De Graaf 19th Place Winner of the Dog Photographer of the Year 2023. Forrás: <https://www.boredpanda.com/dog-photography-awards-2023-winners/> (2024. április 21.)
3. Fekete-fehér border collie (Fotó: KoolShooters) <https://www.pexels.com/photo/a-black-and-white-border-collie-7678417/> (2024. április 21.)

Szövegekői képek:

1. kép: Pásztorfiú tehéntejjel itatja kutyáját. Az etiópai Omo-völgy pásztorai. Hans Silvester fotója. <https://www.multivu.com/players/English/7413151-photographe-pour-aurazeo-hans-silvester/> (2024. május 7.)
2. kép: Poppy pusztit kap gazdájától, Tamarától a 2007-es világ legcsúnyább kutyája versenyen. 2007. június 22-én a kaliforniai Petalumban. (Fotó: David Paul Morris/Getty Images). <https://www.gettyimages.com/detail/news-photo/poppy-gets-a-kiss-from-her-owner-tamara-at-the-2007-worlds-news-photo/74868993> (2024. május 7.)
3. kép: A fajok közötti hasonlóság. (Fotó: Sebastian Magnani) Underdogs című sorozatából. <https://www.prattleandjaw.com/prattle/2013/6/28/sebastian-magnani-underdogs.html> (2024. április 11.)
4. kép: Maszaj nő kutyakölyökkel. A póráz másik végét blog. Kutyák Afrikában. <https://www.patriciamcconnell.com/theotherendoftheleash/dogs-in-africa> (2024. április 27.)
5. kép: Kóbor kutyák egy metróállomás előtt Moszkvában. (Fotó: Denis Sinyakov) The Guardian, 2018. <https://www.theguardian.com/commentis-free/2018/jun/04/russia-killing-stray-dogs-world-cup-fifa> (2024. április 11.)

6. kép: Séta a parkban. Karikatúra „by Julius-K9” szignóval. A szerző archívumából.
7. kép: Pásztorkutya és szárított trágyából megépített óla. (fotó: Kunkovác László) Kunmadaras 1980. Magyar Néprajz II. Budapest: Akadémiai Kiadó 152. kép
8. kép: Máté Lajos juhász tárogatón játszik, terelőkutyái társaságában. (fotó: Lugossy István) Körmösdpuszta, 1968.
9. kép: Egy lány és a kutyája az 1860–1870-es években. Stockholm, Svédország (Fotó: Pinterest)
10. kép: Briton Rivière: Tankötelezettség (Compulsory education) 1887. Viktoriánus giccs. Brit Rivière Művek a gyűjteménye. (foto: Pinterest)
11. kép: A kutyák mérlegelése az első Westminster Kennel Club kutyakiállítás a New York-i Gilmore's Gardenben 1877. május 8-án. <https://ephemeralnewyork.wordpress.com/tag/aspca-new-york/> (2024. május 2.)
12. kép: Kutyákról szóló filmek plakátjai. Százegy kiskutya; Mancs őrjárat; Lassie hazatér. <https://www.cultura.com/p-les-101-dalmatiens-9782205051872.html> (2024. március 9.) <https://port.hu/gallery/details?id=movie-222390&openwith=1510947> (2024. március 9.) <https://port.hu/gallery/details?id=movie-215956&openwith=1198464> (2024. március 9.)
13. kép: Családi kutya a reklámokban (fotó: Pinterest)
14. kép: Gyermek kutyával idilli környezetben (fotó: Pinterest) <https://www.istockphoto.com/hu/fot%C3%B3/a-gyerek-kuty%C3%A1val-j%C3%A1tszik-a-gyerekek-kiskuty%C3%A1val-j%C3%A1tszának-gm1209847190-350245664> (2024. április 7.)
15. kép: A kutyatartás a tisztítástól a szállításig sokféle fogyasztási igényt generál. Kutyatisztítás. John Bull, Housewife Vacuum Cleaners Products Magazine, UK, 1957 <https://fineartamerica.com/featured/john-bull-1957-1950s-uk-dogs-cleaning-the-advertising-archives.html> (2024. április 7.)
16. kép: A kutya, mint divatkellék. Paris Hilton az iHeart Radio Music Award-on chivavájával a kezében. (Fotó: Getty Images) 2018
17. kép: A kutyát a saját ágyával és játékaival együtt adták vissza a menhelynek. <https://kutyafan.hu/agyaval-es-jatekaival-egyutt-hagytak-a-menhelyen/> (2024. május 6.)
18. kép: az állatvédő civil szervezetek egy része már kidolgozott oktatási programmal is rendelkezik. Cusumano J. – Reynolds C. (2014) *Animal Therapy Field Notes* 9(1): 9. <https://ssw.umich.edu/sites/default/files/publications/field-notes-winter-2014.pdf> (2024. április 11.)
19. kép: Kutyaábrázolás a japán művészetben. A Garaku iskolának tulajdonított, párnázott kosárban fekvő kutya, Edo-korszak, 18. sz. vége –19. század eleje. Narvál agyar. Los Angeles Megyei Művészeti Múzeum. https://kutyabarát.hu/kultura_muveszet/96656/kutyak_a_japan_muveszetben/ (2024. május 2.)
20. kép: Mivel a társállatként tartott kutyák az ember irányítása alatt állnak, teljességében nincs módjuk megismerni a saját környezetüket. <https://www.max-gurtsystem.de/gesundheit.php?lang=en>yp=hunde> (2024. március 11.)
21. kép: Születésnap köszöntés kutyatáp szemekből kirakva. N. G. debreceni kutyatartó fotója 2017-ből. (A szerző személyes adattárából.)
22. kép: Születésnapot „ünneplő” kutyák. H. I. debreceni kutyatartó fotója 2017-ből. (A szerző személyes adattárából.)
23. kép: Aksaray Malaklisi-ről készült fotó. <https://www.petinibul.com/aksaray-malaklisi-ozellikleri-ve-bakimi/> (2024. május 7.)
24. kép: Vadászkutyákat ábrázoló fali dombormű. Neoasszír korszak, II. Assurbanipal uralkodása, i. e. 645–635. Ninive (Kouyunjik) Északi Palota E szobája, Észak-Mezopotámia (ma Irak). British Museum, London. <https://www.worldhistory.org/image/6965/assyrian-huntsmen-with-hounds/> (2024. május 22.)
25. kép: Mezopotámiai harci kutya ábrázolás. Óbabilon, i. e. 2000–1600. Terakotta plakett Sipparból (Tell Abu Hubba), Babel kormányzóságából, Mezopotámiából (ma Irak). British Museum, London <https://www.worldhistory.org/article/1175/dogs--their-collars-in-ancient-mesopotamia/> (2024. május 22.)
26. kép: George Stubbs: Fehér uszkár csónakban (1780). National Gallery of Art, Washington, D.C. <https://www.nga.gov/collection/art-object-page.110281.html> (2024. május 11.)
27. kép: Grafika Gambier Bolton Dexter nevű, fekete zsinóros uszkár-ról készített fotója alapján. (19. század) <https://hu.pinterest.com/pin/515451119835603511/> (2024. május 11.)

28. kép: Uszár sziluett. <https://www.istockphoto.com/hu/vektor/francia-usz-k%C3%A1r-kutya-sziluett-gm1325113423-410240398> (2024. május 11.)
29. kép: Susi és Tekergő (Lady and the Tramp) Rendezte: Hamilton Luske , Wilfred Jackson , Clyde Geronimi Walt Disney Productions (1955.) <https://hu.pinterest.com/chula75mt/lady-and-the-tramp/> (2024. május 19.)
30. kép: „Néhány másodperccel a boldogság előtt" 1955 (Fotó: Pinterest)
31. kép: A nem kívánt szaporulatból származó kutyáktól nem könnyű megszabadulni. <http://gazditkeresek.hu/kutya/ajandekba-ingeny-elvi-heto-fejer-megye/108441> (2024. március 9.)
32. kép: Kiskutyagyár (fotó: Kristin Bowman) Animal Rescue Corps <https://mydreamforanimals.com/dreams/people-will-adopt-dogs-from-shelters-instead-of-purchasing-dogs-bred-at-puppy-mills/> (2024. március 7.)
33. kép: Isztambuli kóbor kutya. <https://www.azenkutyam.hu/elet/kobor-kutyak-isztambul/> (2024. április 23.)
34. kép: Isztambuli kóbor kutya. Rose Palmer díjnyertes fotója a North American Travel Journalists Association Competition 2018-as versenyén Photography, Arts and Culture –Online kategóriában.
35. kép: Kegyetlen körülmények között tartott kutya Kocséron. 2017. Pest Vármegyei Rendőr-főkapitányság <https://www.police.hu/hu/hirek-es-informaciok/legfrissebb-hireink/bunugyek/lezart-ugy-allatkinzas-0> (2024. április 17.)
36. kép: Egy kutya ételment keres Tiszavasváriban, a Széles úti cigánytelepen összegyűlt szemétnél. (Fotó: Balázs Attila) 2012. <https://www.seefk.hu/ciganytelep-tiszavasvariban/> (2024. április 13.)
37. kép: A szocializációs közeg meghatározza az állatokkal való bánásmód jellegét. Ismeretlen eredetű fotó.
38. kép: Örökbefogadás. <http://www.morgananimal.com/veterinary-resources/category/39551> (2024. április 14.)
39. kép: Menhelyen. (fotó: Szigetváry Zsolt) <https://24.hu/fn/gazdasag/2013/02/22/a-legujabb-magyar-exporttermek-a-kobor-kutya/> (2024. április 9.)
40. kép: Egy csomagtartónyi mentett kölyökkutya. (Fotó: Zala Megyei Rendőr-főkapitányság) <https://www.facebook.com/tetovaltallatmentok/posts/1781534195226199> (2024. február 16.)
41. kép: Pórázon. Ismeretlen cseh grafikus alkotása. <https://kutyabarathu.kutyabarathu.com/hirek/76193/vicces-kepregeny-stilusu-rajzok-kutyaink-mindennapjairol/> (2024. április 12.)
42. kép: A póráz biztonsági öv, nem kormány. Hertelendi Amanda illusztrációja. Sci Dog
43. kép: Kutyasétáltatók. A követők követése (Following Followers) Bábeli mesék (Babel Tales) című sorozatból. (Fotó: Peter Funch) 2006–2010. V1 Gallery. <https://www.peterfunch.com/portfolio/babel-tales/> (2024. május 11.)
44. kép: Kutyáját sétáltató gazda a Városligetben. 2019. (Forrás: MTI/Mti Fotószerkesztőség / Mónus Márton)
45. kép: Kutyafuttató (fotó: Metropol)
46. kép: Ivartalanítást propagáló plakát. (szabadgazdi.hu) <https://www.beol.hu/helyi-kozelet/2022/01/a-tavasz-kozeledtevel-beindulnak-hazikedvenceink-is> (2024. február 27.)
47. kép: Vakvezető kutya 13. század végi ábrázolása IX. Gergely rendeleteinek 110. cikkében. Franciaország. Forrás: British Library, Royal MS 10 E IV, fol. 110 r <https://kristamurchison.com/medieval-guide-dogs/> (2024. április 24.)
48. kép: Állatasszisztált terápia. (Fotó: Lőrincz Gyöngy) 2014. <https://kutyavalegymosolyert.hu/alapitvany/2014-04-30-kutyas-terapia-ahol-egy-pacsi-jelenti-a-vilagot-2/> (2024. május 6.)
49. kép: Állatasszisztált aktivitás.(Fotó: Jens Kalaene/dpa Picture-Alliance/AFP) Berlin 2019. <https://www.alamy.de/fotos-bilder/eric-hilf.html?sortBy=relevant> (2024. május 6.)
50. kép: Állatasszisztált pedagógia. <https://www.istockphoto.com> (2024. május 6.)
51. kép: Kapcsolatfelvétel. (fotó: Kiss Róbert) Óvodások barátkoznak egy terápiás kutyával a Debreceni Egyetem Gyakorló Óvodájában a Felelős Állattartás Hetén. (2022)
52. kép: Európai szürkefarkas. (Forrás: Pexels.com)
53. kép: Indiai kóbor kutya kölykeivel. <https://www.istockphoto.com/> (2024. május 11.)

54. kép: Az utcai kutyák rendszeresen interakcióba kerülnek az emberekkel is. (Fotó: PTI fájl) <https://www.strawindia.org/blogs/12/stray-dogs-are-a-social-responsibility-a-perspective.aspx> (2024. május 11.)
55. kép: Farkas és kutya találkozása. (Fotó: Nick Jan) 2016 <https://hu.pinterest.com/pin/370632244305492705/> (2024. február 10.)
56. kép: Vakvezető kutya kiképzése. Baráthegyi Vakvezető Kutya Iskola, Indigó nevű labrador kiképzése. 2018. Nyíri Hermina írásából. <https://barathegyisegitokutya.hu/amikor-le-van-takarva-a-kikepzo-szeme> (2024. április 14.)
57. kép: V alakú kerítés. Dobos és Pongrácz cikke alapján. Petra Dobos – Péter Pongrácz (2023): Would You Detour with Me? Association between Functional Breed Selection and Social Learning in Dogs Sheds Light on Elements of Dog–Human Cooperation. *Animals* 2023, 13(12) DOI: 10.3390/ani13122001
58. kép: Az emberi ásitás átragadása a kutyákra az empátiás készség megnyilvánulása. (saját szerkesztésű kép) <https://www.istockphoto.com/hu/fot%C3%B3/%C3%A1s%C3%ADt%C3%B3-n%C5%91-gm454413289-26096446> (2024. május 4.)
59. kép: A kutya érzékeny az olyan, közlési szándékot kifejező ingerekre, mint a szemkontaktus. (Fotó: Pinterest)
60. kép: A kutya gondoskodási késztetést, felelősségérzetet vált ki az emberekből. (Fotó: McCabe/Getty Images) Royal Ascot, England 1966.
61. kép: Hajlamosak vagyunk az antropomorfizálásra. (Forrás: Thinkstock Images)
62. kép: Sigmund Freud és kedvence, Jofi. 1927. (Fotó: dogs-in-history.blogspot.com.) <https://kutyabarathelyek.hu/hu/hirek/reszletek/kutyak-a-tortenelemben-sigmund-freud-es-jofi-a-csau-csau/> (2024. május 11.)
63. kép: Boris Levinson és kutyája Jingles (<https://www.therapydogs.com/animal-assisted-therapy/>) (2024. május 11.)
64. kép: A kutyás terápia alkalmazásának sajátos terepe az autizmussal élők fejlesztése. https://www.pawsitivityservicedogs.com/therapeutic_effects (2024. május 6.)
65. kép: A terápiás kutya-vizsga teljesítését igazoló tanúsítvány (Köböl Erika tulajdonában)
66. kép: A MATESZE logója. Magyar Terápiás és Segítőkutya Szövetség Egyesület honlapja. www.matesze.hu (letöltve: 2024. május 14.)
67. kép: Információs tábla egy fogorvosi rendelőben. (Forrás: Szilágyi 2023)
68. kép: Loványi Eszter: Kuku és barátai. (Forrás: Aktív Mancsok Segítőkutya Egyesület)
69. kép: Gulyás Bianka: Mese mesél. Forrás: Aktív Mancsok Segítőkutya Egyesület. (Fotó: Maulis Ilona)
70. kép: A kutyatámadás jellemzőit bemutató oktató ábra. Harmóniában együtt. NÉBIH (2019:5)
71. kép: Állatbarát Egyetemi Kar logó. Debreceni Egyetem GYGYK
72. kép: AURA Segítő Kutya Alapítvány
73. kép: Dagda, a Debreceni Egyetem egyetemista érzékenyítő kutyája (Fotó: Ujhelyi Nelli)

Videójegyzék

A forrás megjelölés nélküli videók a könyvhöz általunk készített oktatási segédanyagok.

1. videó: Kutyavásárlás (5:53)
<https://youtu.be/I4JAnT-81os>
Forrása: <https://www.youtube.com/watch?v=kWlkyNMVWJU>
(2024. március 11.)
Nyitóképforrása: S. Töttő Rita/Fejér Megyei Hírlap
2. videó: Mennyit ér egy kutya? (4:07)
<https://youtu.be/mxFJhfrvrsk>
Forrás: https://www.youtube.com/watch?v=_Zey5tjhIyU
(2024. március 16.)
3. videó: A kategorizálás képessége (0:38)
<https://youtu.be/B3TtWq3zyaA>
Forrása: <https://www.youtube.com/watch?v=8wDTYiirpJQ>
(2024. március 21.)
Nyitóképforrása: Claudia Fugazza
4. videó: Halló kutya (5:29)
<https://youtu.be/dgHF-awRfNM>
Forrás: <https://nlc.hu/eletmod/20200707/hallasserult-segito-kutya-video/>
(2024. február 2.)
Nyitóképforrása: www.facebook.com/hallokutya
5. videó: Vakvezető kutya (3:50)
<https://youtu.be/8oSPiOOo4nE>
Forrás: <https://www.youtube.com/watch?v=sZCbrs4z9yk&t=6s>
(2024. február 2.)
Nyitóképforrása: Pinterest
6. videó: Mentálhigiénés segítő kutya (3:59)
<https://youtu.be/7lU3hOdSPHk>
Forrás: <https://www.youtube.com/watch?v=yoPOMqopyrA>
(2024. február 2.)
Nyitóképforrása: Járdány Bence
7. videó: Vércukorszint jelző kutya (3:23)
<https://youtu.be/fB38ZqTEEAY>
Forrás: <https://www.youtube.com/watch?v=hrlVFDZ8hRo>
(2024. február 2.)
Nyitóképforrása: Járdány Bence
8. videó: 20 gyerek simogató keze (0:17)
<https://youtu.be/CIUmrHZ1CUY>
Nyitóképforrása: Czeglédi Zsolt (MTI)
9. videó: Köszönés (1:16)
https://youtu.be/rwuZn9d_2Ro
Nyitóképforrása: Czeglédi Zsolt (MTI)
10. videó: „A számoló kutya” (0:47)
<https://youtu.be/L9vHUP12QXA>
Nyitóképforrása: Czeglédi Zsolt (MTI)
11. videó: A szaglás „kikapcsolása” (0:51)
<https://youtu.be/IHHjflJDAis>
Forrás: <https://www.youtube.com/watch?v=6ykt6Ei7fIE>
(2024. február 12.)
Nyitóképforrása: <https://www.youtube.com/watch?v=INAthYg3h2g>
(2024. február 12.)
12. videó: Köszönés (Feladat) (2:09)
<https://youtu.be/8pZTT1Uc5Gw>
13. videó: Köszönés trükk választásával (Feladat) (0:48)
<https://youtu.be/ZEzVBMMPGMo>
14. videó: Köszönés közös simogatással (Logopédia) (0:05)
<https://youtu.be/EopP2WL9VKY>
15. videó: Kire gondoltam? Köszönés választás alapján (Óvoda) (3:16)
<https://youtu.be/jiPp6LuIzkQ>

16. videó: Közös pihenés, relaxáció (Feladat) (1:28)
<https://youtu.be/c6Q2pv3VeXo>
17. videó: Értékelés (Feladat) (1:07)
<https://youtu.be/a8uSwLEF6V4>
18. videó: Elkészítés integetéssel (Feladat) (0:27)
<https://youtu.be/p4Mg632Km7o>
19. videó: Elkészítés pacsival (Feladat) (1:43)
<https://youtu.be/-cMLWKO-mqo>
20. videó: Elkészítés bátorságpróbával (Logopédia) (1:44)
<https://youtu.be/sCFveIxTXQM>
21. videó: Elkészítés közös simogatással (Logopédia) (0:15)
https://youtu.be/_5weOP3We50
22. videó: Mókusok, ki a házból! (Feladat) (3:11)
<https://youtu.be/YJUANUAJJjk>
23. videó: Labdacica (Logopédia) (1:33)
<https://youtu.be/ubh-P-DpahE>
24. videó: Akadály! - Pórázon vezetés (Feladat) (3:32)
https://youtu.be/Q3BCPBQLL_4
25. videó: Logopédia fejlesztés – akadálypálya (Logopédia) (3:41)
<https://youtu.be/9PLhj3I8x4Q>
26. videó: „Fürdetés” – Mozgással kísért mondóka (Feladat) (2:38)
<https://youtu.be/QkEoVMqAdyo>
27. videó: „Öltözünk – vetkőzünk” – a kutya eszközei (Feladat) (4:07)
<https://youtu.be/ceb5V2njIbc>
28. videó: Trükkök (Feladat) (6:14)
<https://youtu.be/ehKXCCL7iiE>
29. videó: Verseny és jutalomtrükk – komplex feladat (Feladat) (2:28)
https://youtu.be/vb_sl_AKEyA
30. videó: „Én kérem a trükköt XY-tól!” (Feladat) (0:34)
<https://youtu.be/XDq2PPtQFZY>
31. videó: Trükk kérése segítséggel (Feladat) (0:17)
<https://youtu.be/C9lw93FeeTI>
32. videó: „Hangot!” Trükk (Feladat) (0:22)
<https://youtu.be/jh3UIxkItY>
33. videó: Trükk kérése (Óvoda) (0:21)
https://youtu.be/fjGKYr_kvsl
34. videó: Mit csinál a két kezem? Finommotorika fejlesztése (Feladat) (2:23)
<https://youtu.be/PCHsm7DMlrl>
35. videó: Tűz! Víz! Repülő! (Feladat) (4:32)
<https://youtu.be/ahByJ4QLzio>
36. videó: Labdacica (Feladat) (2:36)
https://youtu.be/LgbzcbEZ_uo
37. videó: Matematika I. (Tanítási órák) (24:19)
<https://youtu.be/kWYhltQ98T4>
38. videó: Postás játék (Feladat) (9:13)
<https://youtu.be/WGfMAA1R8cI>
39. videó: Kendőlopó (Feladat) (6:04)
<https://youtu.be/3CfeHBrgD9w>
40. videó: Mozgásfejlesztés (Feladat) (10:40)
https://youtu.be/iqIf_UclPac
41. videó: Babzsákgyűjtőgető (Feladat) (6:17)
https://youtu.be/0lmto8_2Iw4
42. videó: Jön a csomag! (Feladat) (3:42)
https://youtu.be/wLjP4T_ptA
43. videó: Óvodai fejlesztőfoglalkozás, mozgásfejlesztés (Óvoda) (1:07)
<https://youtu.be/QMK9TA1KVwo>
44. videó: Testnevelés óra I. (Tanítási órák) (14:11)
https://youtu.be/dCo5Kb7c_u4
45. videó: Testnevelés óra II. (Tanítási órák) (14:17)
<https://youtu.be/IFCptPYSqOU>
46. videó: Magyar irodalom és nyelvtan óra (Tanítási órák) (29:28)
<https://youtu.be/Qf5pxbiaB4k>
47. videó: Logopédiai fejlesztőfoglalkozás (Komplex foglalkozás) (13:47)
<https://youtu.be/cF-nyc7-a1Y>

48. videó: Logopédiai fejlesztés – rövid/hosszú differenciálás (Logopédia) (0:15)
<https://youtu.be/17TJg3jzmZc>
49. videó: Logopédiai fejlesztés – ritmus (Logopédia) (0:36)
<https://youtu.be/xgluSnozS78>
50. videó: Logopédiai fejlesztés – szövegértés (Logopédia) (5:01)
https://youtu.be/7f_XjflD9Y8
51. videó: Logopédiai fejlesztés – beszédértés (Logopédia) (1:50)
<https://youtu.be/HWF2HDXAg2M>
52. videó: Logopédiai fejlesztés – szókincsbővítés (Logopédia) (3:28)
<https://youtu.be/Lu9mOomiQs4>
53. videó: Logopédia - mondókázás mozgással kísérve (Logopédia) (0:23)
<https://youtu.be/6llGfjxsAZA>
54. videó: Matematika II. (Tanítási órák) (32:26)
<https://youtu.be/rNBhyszPbtdQ>
55. videó: Óvodai fejlesztőfoglalkozás – érzékelés (Óvoda) (8:22)
<https://youtu.be/LzUUgZ3ny1U>
56. videó: Óvodai fejlesztőfoglalkozás – emlékezet (Óvoda) (1:08)
<https://youtu.be/1EkAj84exxk>
57. videó: Hasonlít vagy különbözik? (Feladat) (4:11)
<https://youtu.be/7YZTCqd22bI>
58. videó: Kapcsold be a kutyát! – Játékválasztó játék (Feladat) (2:34)
<https://youtu.be/FEBM7s6Z9e8>
59. videó: Vidám vagy szomorú? (Feladat) (1:45)
<https://youtu.be/6-a009K6Ezk>
60. videó: Komplex fejlesztőfoglalkozás – RIT (Komplex foglalkozás) (51:28)
<https://youtu.be/uNQfIG2NwCU>
61. videó: Mesére épített komplex fejlesztőfoglalkozás (Komplex foglalkozás) (24:25)
<https://youtu.be/vRoHiPuE9UE>

Ábrák jegyzéke

1. ábra: A kutya populáció becsült nagysága az Európai Unióban. Forrás: Bedford 2022; Shahbandeh 2024 alapján saját szerkesztés
2. ábra: Állateledelre költött milliárd dollár az USA-ban. Forrás: American Pet Products Association (APPA) 2021–2022 National Pet Owners Survey alapján saját szerkesztés
3. ábra: A kutyás háztartások aránya Magyarországon. MEDIÁN (2018): <https://www.cofidis.hu/media/median-kutatas-prezentacio-1002.pdf> (letöltve: 2024. március 24.)
4. ábra: A kutyás háztartások aránya az egyes településtípusokon. MEDIÁN (2018): <https://www.cofidis.hu/media/median-kutatas-prezentacio-1002.pdf> (letöltve: 2024. március 24.)
5. ábra: Vale, R. és Vale, B. Time to eat the dog: The real guide to sustainable living című könyve alapján saját szerkesztés.
6. ábra: Gyerekkorában volt-e a családban kutya? Forrás: Saját szerkesztés „A kutyatartás vizsgálata 2020” című online kérdőíves kutatás adatai alapján.
7. ábra: Másképpen tartja-e a kutyáját, mint amit korábban a családjában látott? Forrás: Saját szerkesztés „A kutyatartás vizsgálata 2020” című online kérdőíves kutatás adatai alapján.
8. ábra: Aranyosnak találjuk az állatokat, ha ugyanazokat a tulajdonságokat mutatják, mint a babák. Forrás: Saját szerkesztés
9. ábra: Mennyi pénzt szánna egy kutya vásárlására? Forrás: Saját szerkesztés „A kutyatartás vizsgálata 2021” című online kérdőíves kutatás adatai alapján.
10. ábra: Honnan származnak a gazdák kutyái? Forrás: Saját szerkesztés „A kutyatartás vizsgálata 2020” című online kérdőíves kutatás adatai alapján.
11. ábra: Honnan szerzi be a kutyáját? Forrás: Saját szerkesztés „A kutyatartás vizsgálata 2021” című online kérdőíves kutatás adatai alapján.

12. ábra: A szelídség és az anatómiai változások összefüggése. Saját szerkesztés.
13. ábra: A fenntarthatóság pedagógiájának, a környezeti nevelésnek, a zoopedagógiának és az állatasszisztált tevékenységeknek a kapcsolata. Forrás: saját szerkesztés Nagyné (2007: 43) alapján.
14. ábra: A tanítás-tanulás rendszerszemléletű modellje. Forrás: saját szerkesztés Báthory (1992) alapján.
15. ábra: Feladatok a terápiás kutya aktivitása alapján. Forrás: saját szerkesztés Köböl – Hevesi – Topál (2015) alapján.
16. ábra: Feladatok a tervezés alapján. Forrás: saját szerkesztés Köböl – Hevesi – Topál (2015) alapján
17. ábra: A didaktikai feladat és a tanóra típusa közötti kapcsolat. Forrás: (Ádámné – Boldis, (2013) alapján
18. ábra: A képességfejlődés logisztikus görbéi. Forrás: (Molnár – Csapó 2003: 66)
19. ábra: Az állatasszisztált tevékenységek kapcsolatrendszer. Forrás: saját szerkesztés

**ÁLLATASSZISTÁCIÓS ISMERETEKET NYÚJTÓ TOVÁBBKÉPZÉSEK
A DEBRECENI EGYETEM GYERMEKNEVELÉSI ÉS GYÓGYPEDAGÓGIAI KARÁN**

Pedagógusok részére:

**Állatasszisztált pedagógiai fejlesztőtevékenység területen
pedagógus szakvizsgára felkészítő továbbképzési szak**

2 éves (4 féléves) szakvizsgával záruló képzés

**Pszichológusok, szociális szakemberek és az
egészségügyben dolgozók részére:**

**Állatasszisztált segítő tevékenység koordinátor
szakirányú továbbképzési szak**

**1 éves (2 féléves) újabb szakképzettséget adó szakirányú
továbbképzési szak**

**Tanulj Te is nálunk, a
GYGYK-n élmény vár!**

Jelentkezni minden évben június és augusztus között lehet. A képzések szeptemberben indulnak és 1 önbősítve kerülnek megtartásra.

További információk:
Dr. Lovas Kiss Antal - képzésfelelős
06 30 287 5150
lovaskiss@ped.unideb.hu

Facebook oldal:
www.facebook.com/allatasszisztacio

Dr. Lovas Kiss Antal antrozoológus, kulturális antropológus, habilitált egyetemi docens. A Debreceni Egyetem GYGYK Társadalomtudományi Tanszékének oktatója. A kutya-ember kapcsolat kulturális antropológiai aspektusait és a fogyasztói társadalom kutyatartási szokásainak szociokulturális vonatkozásait kutatja. Nevéhez fűződik Magyarországon az antrozoológia tudományterületének meghonosítása. A Debreceni Egyetem Antrozoológiai kutatócsoportjának vezetője, és az egyetem hajdúböszörményi kampuszán működő állatasszisztált pedagógiai fejlesztőtevékenység és állatasszisztált segítő tevékenység koordinátor szakképzések szakirányfelelőse.

Dr. Topál József viselkedéskutató, etológus, a Magyar Tudományos Akadémia doktora. Több mint 25 éve kutatja az ember és a kutya társas viselkedésében, illetve elmeműködésében megfigyelhető párhuzamokat. Kutatásait jelenleg a Természettudományi Kutatóközpontban végzi. Nemzetközi tudományos folyóiratokban közel 150 publikációja jelent meg, de számos magyar és külföldi kiadású könyvben is szerzőként szerepel. Kollégáival ő honosította meg Magyarországon azokat a speciális segítőkutyákat, amelyek a mozgássérültek, siketek, illetve epilepsziások mindennapjait képesek nagyban megkönnyíteni. Jelenleg a speciális segítőkutyák képzését és alkalmazását végző szervezetek országos szövetségének elnöke. Több hazai egyetemen is oktat, de rendszeres tart tudományos és népszerűsítő előadásokat is.

Köböl Erika mesterpedagógus, 1999 óta dolgozik a gyógypedagógia területén. A Szegedi Bárczi Gusztáv EGYMI-ben tanít tanulásban akadályozott tanulókat, ahol több éve vezet hallgatói gyakorlatot is. Több mint 10 éve a Szegedi Tudományegyetem JGYPK API Gyógypedagógus-képző Tanszék munkatársa, mesteroktató. 2008 óta tart állatasszisztált foglalkozásokat tanulásban és értelmileg akadályozott gyerekeknek, felnőtteknek terápiás kutyáival, illetve vesz részt a felvezető, segítőkutyáik és a módszert alkalmazni kívánó pedagógusok képzésében is az Aura Segítő Kutya Alapítvány önkénteseként. A Debreceni Egyetem Gyermeknevelési és Gyógypedagógiai Karán és az SZTE-n is oktat ezen a területen.

Lényegében hetven éve tudjuk, hogy az állatasszisztáció „működik”, csak azt nem tudjuk hogyan. Azt nem ígérhetjük, hogy ez a könyv választ ad erre a kérdésre, de talán közelebb viszi az olvasót az állatasszisztáció hátterének megértéséhez és az alkalmazás gyakorlatához. Az elmúlt több mint harminc évben, amióta Magyarországon is jelen van az állatasszisztáció, több írás született ebben a tárgy körben, ez a könyv abban különbözik a korábbiaktól, hogy antrozoológiai perspektívából igyekszik vizsgálni a témát, azaz több tudományterület interdiszciplináris megközelítését nyújtja. Az olvasó kulturális antropológiai, etológiai és pedagógiai irányból ismerkedhet meg a kutya és az ember e sajátos kapcsolatával. A könyv szerzői nem elégedtek meg azzal, hogy csupán a kutyával asszisztált tevékenységekre fókuszáljanak, holisztikus módon igyekeztek bepillantást nyújtani az olvasóknak abba, hogy mit jelent a kutya a mai társadalmunkban, milyen kutyaképességek fűzik szorosra az ember és a kutya viszonyát és milyen lehetőségeket kínál az ebek pedagógiai alkalmazása. Az interdiszciplináris megközelítés mellett a könyv másik érdekessége, hogy a kutyával asszisztált pedagógiai tevékenységek gyakorlati bemutatását több mint hatvan videóbejátszáson keresztül tekinthetik meg az olvasók.